

कालि-दासदा - १०५१६८९९९

ชาติ-ศาสนา-วัฒนธรรม

มูลนิธิ สตรีศรีนครินทรานุรักษ์
Sathirakoses-Nagapradipa Foundation

ChangeFusion

OPENBASE.in.th

เนื้อหาทั้งหมดใน OpenBase ถูกเผยแพร่ภายใต้สัญญาอนุญาต Creative Commons Attribution-Noncommercial-Share Alike BY-NC-SA 3.0 Unported License ท่านสามารถนำเนื้อหาบางส่วนไปใช้และเผยแพร่ต่อได้ โดยต้องอ้างอิงแหล่งที่มา ห้ามนำไปใช้เพื่อการค้า และต้องใช้สัญญาอนุญาตชนิดเดียวกันนี้เมื่อเผยแพร่งานที่ดัดแปลง เว้นแต่จะระบุเป็นอย่างอื่น

สงวนลิขสิทธิ์

งานประพันธ์ทั้งหมดของเสฐียรโกเศศกิติ นาคะ
ประทีปกิติ และ/หรือ เสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป กิติ
มุลนิธิเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์
แต่ผู้เดียว ผู้ใดนำเอางานประพันธ์ดังกล่าว ไม่
ว่าเรื่องหนึ่งเรื่องใด หรือส่วนหนึ่งส่วนใดออกโฆษณา
จะต้องได้รับอนุญาตเป็นหนังสือโดยชัดแจ้ง จากคณะกรรมการ
มุลนิธิเสฐียรโกเศศ - นาคะประทีป ก่อนทุก
ครั้ง ทั้งนี้รวมตลอดถึงการนำงานประพันธ์ดังกล่าว ไม่ว่าจะ
เรื่องหนึ่ง เรื่องใด หรือ ส่วนหนึ่ง ส่วนใด ไป คัด แปลง ให้เป็น
รูปแบบศิลปะอย่างอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นการกระทำซ้ำตาม
รูปเดิม หรือคัดแปลงขึ้นมาใหม่ โดยไม่มีลักษณะที่
เป็นวรรณกรรมหรือศิลปกรรมที่คิดขึ้นมาใหม่ ก็จะต้อง
ได้รับอนุญาตเป็นหนังสือโดยชัดแจ้ง จากคณะกรรมการ
มุลนิธิเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป ทุกครั้งเช่นกัน

ชาติ-ศาสนา-วัฒนธรรม

โดย

เสฐียรโกเศศ

(พระยาอนุমানราชชน)

พิมพ์จำหน่ายโดย

สำนักพิมพ์บรรณาคาร

๒๓๖ นครเขษม นครหลวง ฯ

โทร. ๒๒๗๗๕๖

ชาติ-ศาสนา-วัฒนธรรม

พิมพ์ที่ห้างหุ้นส่วนจำกัด สื่อการค้า (แผนกการพิมพ์) 53/10-12
ครอกหน้าวัดใหญ่ศรีสุพรรณ ถนนอินทพิทักษ์ ชนบุรี โทร. 62306
นายถนอมรัช เศรษฐลักษณ์ ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา พ.ศ. 2515

คำนำของมูลนิธิ ฯ

ชาติ-ศาสนา-วัฒนธรรม เป็นการรวมงานส่วน
หนึ่งของศาสตราจารย์พระยาอนูมานราชชน ที่กระจัด
กระจายอยู่ในที่ต่าง ๆ หลายแห่ง ซึ่งผู้เขียนได้เขียนขึ้น
ในวาระต่าง ๆ กัน ส่วนใหญ่เป็นเรื่องในสมัยแรกที่ผู้เขียน
ได้ศึกษาค้นคว้าถึงขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒน
ธรรมของไทย แต่ก็ได้ให้แนวความคิดไว้อย่างกว้างขวาง
เหมาะที่จะเป็นแนวทางให้ผู้ศึกษาวรรณกรรมของชาติไทย
ได้เจริญรุดหน้า

สำหรับเรื่องที่ได้นำมารวมตีพิมพ์นี้ ประกอบด้วย

๑. ชนเชื้อชาติไทย บทความนี้เดิมที่พระยา
อนูมานราชชนแต่ครั้งยังเป็นผู้ช่วยอธิบดี กรมศิลปากร
ได้เขียนขึ้นเพื่อนำไปบรรยายทางวิทยุกระจายเสียงของ
กรมโฆษณาการ (ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนเป็นกรมประชา
สัมพันธ์กันในปัจจุบัน) เมื่อวันที่ ๒๔ สิงหาคม ๒๔๘๔

แล้วต่อมากรมโฆษณาการได้จัดทำรวมศัพท์พิมพ์ในหนังสือ
ชุดความรู้ทางกระจายเสียงของกรมในศกนั้น

๒. เชื้อชาติ ภาษา และวัฒนธรรม เรื่อง

ผู้เขียนได้แสดงความรู้ทางมานุษยวิทยา อันประกอบทาง
เชื้อชาติ ความสำคัญของชาติ องค์ประกอบสำคัญของ
ชาติคือภาษาและวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ในแง่ต่าง ๆ
ทั้งการเปลี่ยนแปลง ทั้งลักษณะและรูปของวัฒนธรรม
ด้วย บทความนี้ต่อมาสภาวัฒนธรรมแห่งชาติได้จัดทำพิมพ์
ขึ้นเผยแพร่

๓. เรื่องวัฒนธรรม สำหรับเรื่องนี้ผู้เขียนได้

อันของผู้เขียน หากแต่จะซ้ำกันก็ด้วยชื่อ เพราะเนื้อหา
ส่วนในนั้นเป็นบทสรุปซึ่งผู้เขียนได้ใช้เป็นข้อบรรยาย โดย
อธิบายถึงความหมายของคำว่าวัฒนธรรม แล้วโยงไปถึง
ความคลัดคลาญชยาตัวของวัฒนธรรม และการที่วัฒน
ธรรมย่อมมีการเปลี่ยนแปลงกลมกลืนไปตามสภาพของ
สังคม

๔. ประเพณีและวัฒนธรรมไทย เริ่มเป็นบท
ปาฐกถาที่พระยาอนุমানราชชน ได้แสดงที่หอประชุมครู
สภา ซึ่งกองวัฒนธรรม สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษา
ธิการ ได้จัดขึ้นเมื่อวันที่ ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๑๐

๕. ความภักดี ศาสนา และจริยธรรม เป็นคำ
บรรยายที่ศาสตราจารย์พระยาอนุমানราชชน ได้แสดงที่
วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร โดยความมุ่งหมายก็เพื่อ
ที่จะแสดงให้เห็นว่า Faith Religion and Ethics มีความ
สัมพันธ์อย่างไรกับเรื่องชีวิตของคน และของชาติในส่วน
รวม อันจะเป็นแนวทางเสริมสร้างความมั่นคง และความ
คงอยู่ของสังคมแห่งชาติ โดยที่ท่านเป็นผู้รอบรู้ในขนบ
ธรรมเนียมประเพณีไทยอย่างดี จึงได้แสดงที่คณะไว้ได้
อย่างกว้างขวางอย่างมาก สองตอนแรกของเรื่องนี้แรก
บรรยายเมื่อวันที่ ๒๒ มีนาคม และ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๐๓
แล้วตีพิมพ์แจกในสัปดาห์เดียวกัน สองตอนต่อมา แสดง ณ
วันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๐๔ และ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๐๕
แล้วตีพิมพ์ครั้งแรกในงานศพบุตรคนโตของท่าน ครั้นแล้ว

จึงนำทั้ง ๔ ตอนนั้นไปรวมตีพิมพ์อยู่ในหนังสือที่ระลึกงาน
พระราชทานเพลิงศพพระยาสาส์นวิภูภาค เมื่อวันที่ ๒๗
มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๘

บัดนี้ สำนักพิมพ์บรรณาคาร ได้ขออนุญาตจัด
พิมพ์เพื่อจำหน่าย มุขนิธิ ฯ เห็นสมควร จึงได้ขออนุญาต
ให้ตีพิมพ์จำหน่ายได้ตามประสงค์

๒๓๕
เลียบวิเทศ-โศภนวิมล

๗๓ ซอยอนมานราชชน กรุงเทพฯ ๑๕
วันที่ ๓๑ สิงหาคม ๒๕๐๕

สารบัญ

คอน ๑

ชนเชื้อชาติไทย

ครัวอาหารของท่าน	๑๘
เชื้อชาติ ภาษา และวัฒนธรรม	๓๓
เรื่องวัฒนธรรม	๕๑
เรื่องความหมายแห่งวัฒนธรรม	๑๗๘
ประเพณีและวัฒนธรรมไทย	๒๐๕

คอน ๒

ความภักดี ศาสนา และจริยธรรม

ความภักดี	๒๔๗
ศาสนา	๒๗๐
จริยธรรม	๒๗๘

คอน ๓

ความภักดี ศาสนา และจริยธรรม

ความภักดีของไทย	๒๕๗
-----------------	-----

ศาสนา	๓๑๕
จริยธรรม	๓๒๔
ตอน ๔	
ความภักดี ศาสนา และจริยธรรมของชาติไทย	
ความภักดี	๓๒๕
ศาสนา	๓๕๗
จริยธรรม	๓๖๗
ความภักดี	๓๘๗
ศาสนา	๓๙๘
จริยธรรม	๔๐๕
ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาพราหมณ์ พุทธ และจีน ในแง่ประวัติศาสตร์	๔๑๕

“ชนเชื้อชาติไทย”

บ้านเมืองของไทยเดิม อยู่ในตอนกลางประเทศจีน ไทยเป็นชาติเก่าแก่ตั้ง ๕,๐๐๐ ปีมาแล้ว เมื่อไทยเป็นชาติเก่าแก่ ก็หมายความว่าไทยมีวัฒนธรรมและอารยธรรมมานานแล้ว วัฒนธรรมและอารยธรรมเป็นเครื่องหมายแห่งความเจริญของชาติ เป็นสิ่งที่มนุษย์ส่วนรวมปลูกฝังขึ้นไว้ ไม่ใช่สิ่งธรรมชาติที่เกิดเอง จึงไม่อยู่คงที่ ย่อมมีเจริญก้าวหน้ามาเป็นขั้น ๆ ตามขั้นความสามารถของชาติ ผู้ปลูกฝังถ้าไม่รู้จักปลูกรักษา หรือถูกเหตุการณ์ภายนอกบังคับ ก็อาจแปรผันเสื่อมและสูญไปก็ได้ แต่ก็อาจฟื้นฟูขึ้นใหม่ได้เหมือนกัน มนุษย์สมัยคึกค้ำบรรพ์

เมื่อยังอยู่ในระยะชั้นป่าเถื่อน ย่อมอาศัยร่มเงาไม้เพียงผา
 และถ้ำ เป็นที่กำบังอาศัย ผ่าก็ไม่มันง อย่างก็กึ่งงโยไม้
 โยหญ้า อาหารก็กินแต่ดิบ ๆ ยังไม่รู้จักหุงต้ม ครั้นมนุษย์
 มีความเจริญ รู้จักสร้างที่พักอาศัย รู้จักทำเครื่องนุ่งห่ม
 เครื่องใช้ไม้สอย รู้จักหุงต้มอาหาร และรู้จักกรรมอันควร
 แก่ห่มแก่คณะ แม้สิ่งเหล่านี้จะเป็นไปอย่างง่าย ๆ ก็ยังได้
 ว่าวัฒนธรรมชั้นมาชนหนึ่ง แล้วค่อยประณีตขึ้นทุกที
 เป็นชั้น ๆ มาจนทุกวันนี้ น้แหละวัฒนธรรมตามท้าวพระเจ้า
 เข้าใจ เมื่อมนุษย์มีบ้านมีเมืองอยู่เป็นหลักแหล่งแล้วก็มี
 อารยธรรมของบ้านเมือง เกิดคชกอกอผลจากความ
 อุตสาหะพยายามของมนุษย์ตาม ส่วนแห่งความสามารถ
 และความเจริญ เพราะฉะนั้นวัฒนธรรมกับอารยธรรม จึง
 มีลักษณะแตกต่างกันเล็กน้อย แทยแยกกันไม่ได้ จะว่า
 เหมือนกันหรือไม่เหมือนกันก็ได้ สุกแล้วจะนำเอาไปใช้
 ในแง่ไหน ก็แหละชาติไทยนั้น มีหลักแหล่งเป็นบ้านเมือง
 มานานแล้ว ก็ย่อมมีธรรม ที่กล่าวมานั้นประจำชาติ จึง
 ได้สามารถทรงความเป็นชาติรอดตัวเป็นไทยสืบเชื้อสาย
 ไม่กลายเป็นอันเลี้ยทั้งหมด มาจนถึงทุกวันนี้

ใ้มีผู้กล่าวว่า ถ้าชาติไทยเจริญมานาน เหตุไฉน
 จึงไม่มีเรื่องพงศาวดารเดิมของชาติ ต้องไปพึ่งอาศัยเรื่อง
 จากจีน เรื่องหายไปไหนหมด บั๊วกล่าวไปไยถึงเรื่องอื่นๆ
 ซอนถ้าใ้อ่านคินในเรื่องอาณาจักรแสดหลวง หรือที่จีนเรียก
 ว่าน่านเจ้า ก็จะได้เห็นไ้ทันทีโดยไม่มีข้อสงสัย ว่าไทย
 เคยมีอาณาจักรใหญ่ใ้มีกษัตริย์ปกครอง สืบต่อกันมา
 ซ้านาน แม้เราจะทราบถึงเรื่องน่านเจ้ามาทางจีน แต่
 เรื่องที่จีนบอกไว้ ก็ยังไม่กล้าคาดคะเนว่าไทยน่านเจ้าเป็น
 ชาติข่าเถื่อน จริงอยู่จีนเรียกชาติไทยที่อยู่ใ้ในประเทศจีน
 ว่าเป็นชนชาติข่าเถื่อน นั้นเป็นความคิดเห็นของจีนครั้ง
 กระนั้น เห็นว่าตนเป็นชาติที่เจริญชาติเดียวใ้โลก ชาติ
 อื่นไม่ใช่แต่ไทยเท่านั้น ที่จีนเห็นว่าเป็นชาติข่าเถื่อนไป
 หมด ก็เมื่อน่านเจ้าเป็นประเทศใหญ่ จะไม่มีเรื่องพงศาว
 ดารของตนบอกเอาไว้บ้างหรือ ทำไมจึงหาเรื่องรอยไม่ได้
 คอบไ้ไม่ยาก เป็นเพราะน่านเจ้าถูกจีนกลืนกลายเป็นจีน
 ไปหมด เรื่องจะมีเหลืออยู่ไหน ขย่าที่อื่นไกลเพียงสมัย
 ๑๕๐ ปีกว่าที่ล่วงมานี้ เมื่อเสฐียรพระนครศรีอยุธยา ถูก

ข้าศึกเผาผลาญเสียยับยั้ง เราต้องมารวบรวมพงศาวดาร
 แต่งขึ้นใหม่ นี่เพราะเราพันตัวกลับมีอิสรภาพ มิฉะนั้น
 ย้านนั้นจะไม่มีพงศาวดารเลย เมื่อเราตั้งตัวมาได้เป็นนาน
 จึงได้พบเรื่องพงศาวดารที่แต่งในสมัยกรุงศรีอยุธยาเหลือ
 เพียงฉบับเดียว

ถ้านักถึงบรรพบุรุษเราครั้งแต่ก่อน ครั้งสมัยเห็นอ
 น่านเจ้าขึ้นไป ยังแยกกันอยู่เป็นแคว้น ๆ แต่ละแคว้นเป็น
 อิศระต่อกัน เมื่อจะกล่าวถึงประเทศไทยชาติไทย ว่า
 ทั่ว ๆ ไปในสมัยนั้นต้องเข้าใจว่าหมายความว่าชนชาติที่มี
 วัฒนธรรม เช่นภาษาจาริตประเพณีเหมือนกันหรือร่วม
 กัน ไม่ใช่รวมกันเป็นประเทศชาติในทางการเมือง
 ลักษณะที่รวมกันเป็นประเทศชาติอย่างที่เข้าใจกันทุกวันนี้
 ยังไม่มี มีก็แต่ชนิกที่เป็นอาณาจักร ซึ่งเกิดขึ้นได้ก็ด้วย
 ความสามารถของกษัตริย์องค์ใดองค์หนึ่ง รวมเอาดิน
 แดนของชาติต่าง ๆ มาไว้ในอำนาจเดียว เพราะฉะนั้น
 เมื่อจะกล่าวถึงพงศาวดารชาติไทยรวมกัน จึงมีไม่ได้ จะ
 มีก็แต่เฉพาะแคว้นเฉพาะเมือง แต่โดยเหตุที่บรรพ

บุรุษของเรา ถูกจีนรบกวนอยู่บ่อย ๆ (ที่พูดนี้ไม่ใช่หา
 ความฉันทกันเกินไป จึงใช้คำว่าบ่อย ๆ แทนคำว่าเสมอ) มี
 ทางเลือกเกิดได้สองทางเท่านั้น ทางหนึ่งยอมเป็นเชลย
 ยอมกลายชาติ อีกทางหนึ่ง ยอมเสียบ้านเมือง ยอมตก
 ระกำลำบากพลัดถิ่นาคาทอยู่ ยอมเสียสละทอดทิ้งวัฒน
 ธรรมและอารยธรรมเพื่อแลกกับความเป็นไทย บรรพ
 บุรุษของเราเลือกเอาทางที่สอง ทางที่เป็นไทยไม่เป็นข้า
 ทาสใคร ได้ต่อต้านเพื่อรักษาความเป็นไทยไว้ด้วยความ
 กล้าหาญ ยี่สิบกันแผ่นดินไทยไว้ทุกก้าว ตลอดมาทุก
 ระยะเวลา ทั้งปรากฏเค้าอยู่ในเรื่องที่ได้เล่าไว้ในตอนแล้ว
 เหตุนี้ การขยายเขตแดนของจีนจึงเป็นก้าวสั้น กว่าจะ
 เลื่อนลงมาได้แดนไทยในประเทศจีนไว้ทั้งหมดก็เป็นเวลา
 ช้ามาก ก็เมื่อลักษณะความเป็นไปของชาติไทยมีเช่นนั้น
 วัฒนธรรมและอารยธรรมของเรามีในกลางประการจะมีเหลือ
 ต่อมาได้อย่างไร ข้าพเจ้าได้พูดว่าในกลางประการ เพราะ
 วัฒนธรรมและอารยธรรมเดิมของเราไม่ได้สูญไปหมด
 เรายังมีวัฒนธรรมที่สำคัญอันเป็นของดั้งเดิมของเราอยู่ ที่

ไม่ได้เสื่อมสูญไปเลย นี้ได้แก่ภาษาไทย เราพูดได้เต็มปากว่าภาษาของไทยเรา ได้มีความเจริญขึ้นอีกแผ่นดินมานานแล้ว หากได้เสื่อมสูญและกลายไปเหมือนภาษาอื่นในต่างประเทศ เพื่อสนับสนุนความสำคัญในชั้นนี้ ขอนำหลักฐาน ที่หมอบลูซึ่งผู้มีความรู้เรื่องชาติไทยคนหนึ่งกล่าวไว้ ดังนี้ (๑)

“มีความจริงซึ่งน่าสนใจอยู่อย่างหนึ่ง ว่าชาติไทยนั้นแม้แยกกันอยู่ห่างต่างดินเป็นหลายเหล่า อยู่ไกลกันมากก็ดี แต่ภาษาเดิมของไทยยังคงรูปภาษาไทยอยู่ ยังเป็นภาษาซึ่งคนไทยเหล่าหนึ่ง อาจฟังจากคนไทยอีกเหล่าหนึ่งพูดเป็นที่เข้าใจกันได้ และเมื่อได้ฝึกฝนกันเพียง ๒-๓ เดือน ก็อาจส่งภาษากันได้คล่อง ความชอบชวนให้พิศวงยิ่งขึ้นเมื่อมาระลึกถึงภาษาต่างๆ ซึ่งเป็นภาษาใหญ่ ของชนชาติอื่นใช้พูดกัน อันที่หมอบลูมชาติไทยในดินเดียวกัน (น่าจะทำให้ภาษาไทยต้องกลายและสูญหายไป เพราะด้วยความครอบงำของภาษาต่างๆ เหล่านี้ แต่

๑. Report on the census of Burmah, Vol. 1. p. 169

ภาษาไทยก็หาได้กลายไปไม่) (๑) ความที่ปรากฏขึ้น
 กระทำให้เข้าใจได้ว่า ภาษาของชนชาติไทยนั้น ได้เจริญ
 ลงรูปมากแล้ว ก่อนหน้าที่ไทยได้ตั้งถิ่นเดิม วนลงมาอยู่
 ในแผ่นดิน ซึ่งบัดนี้เป็นบ้านเกิดเมืองนอนของคน นี้เป็น
 เครื่องส่อให้เห็นว่า ชาติไทย สมัยยังอยู่ในบ้านเมืองเดิม
 ของคน ได้เป็นชาติรวมกันเป็นปึกแผ่น มีความเจริญมา
 คืบแล้ว (ไม่ใช่ชาติป่าเถื่อน มีวัฒนธรรมอันต่ำต้อย) เป็น
 องค์พยานอย่างแน่นแฟ้น ส่อให้เห็นความมีชาติเป็นปึก
 แผ่น ทั้งในทางสังคมทางการเมือง มาแล้วแต่โบราณ
 กาล และมีแรงอำนาจ ถึงสามารถวางกำหนดภาษาของ
 ของคน ลงสู่แม่พิมพ์อันมั่นคง แม้เวลาล่วงต่อมาได้
 หลายร้อยปี ชาติไทยจำต้องละทิ้งถิ่นเดิม แยกย้ายกระ
 กระจายไปอยู่ในแดนต่าง ๆ เข้าปะปนระคนอยู่กับชนเชื้อชาติ
 อื่น (ก็เป็นเพียงเครื่องกักกันชนพวกไทยเท่านั้น แต่หา
 ได้ทำลายความเป็นอันหนึ่งอันเดียวของภาษา) ซึ่งเป็น
 ส่วนสำคัญ (ของความเป็นชาติไทย) เสียได้ไม่

๑. ความในวงเล็บทุกแห่งเป็นของข้าพเจ้า

“จริงอยู่ ก่อนไทยเริ่มละทิ้งถิ่นเดิม อพยพอย่างใหญ่ (ลงมาใต้) โดยลำดับหลายคราว ภาษาไทยอาจเกิดภาษาดั้งขึ้น (เช่นภาษาไทยใหญ่ ภาษาไทยลื้อ ภาษาไทยไท่เป็นต้น) กระทำให้ภาษา (ไทย) ผิดเพี้ยน แปรลกกันออกไปบ้าง แต่ก็คงเป็นส่วนน้อย เพราะเมื่อไทย เหล่าไทยลงมาตั้งหลักแหล่งอยู่ยังณที่ใด ก็เป็นธรรมดา จะต้องมีคำพูดและรูปภาษา เปลี่ยนแปลงไปบ้างตามท้องถิ่น ภาษาของชนชาติอื่นที่แวดล้อมอยู่ ย่อมจะมีอิทธิพล เข้าครอบงำบ้างเป็นธรรมดา เป็นต้นว่า ถ้าผู้ใดได้ศึกษา ทำานความเป็นไปและคำพูดของพวกไทยยวน จะเห็น ได้ว่าพูดภาษาละว้า ซึ่งเป็นชาวพื้นเมืองเดิม เข้าไปแทรก แฉงอยู่ พวกไทยใหญ่ได้รับตัวอักษรและคำพูดจากพม่า ไทยยวนได้จากมอญ ได้ลงมาจากเขมร ไทยเหล่านี้จึง จะมีภาษาแตกต่างกันบ้าง ก็เพียงผลมาจากการเกี่ยวข้อง กับชาติอื่นเท่านั้น (แต่หาได้ทำให้ภาษาไทยกลายรูปเป็น ภาษาอื่นไม่)”

ความความเห็นของหมอกุซึ่งที่อ้างมานี้ เป็นแนว
 ทางให้เห็นได้อย่างที่ว่าทำไมชาติที่เจริญจึงรักษาภาษาของ
 ชาติตนนั้นก็เพราะภาษาเป็นเครื่องหมายแห่งวัฒนธรรม
 ของชาติ ภาษาเป็นเครื่องผูกพันชาติให้รวมกันเป็นยึก
 แผ่น ภาษาทำให้เราระลึกถึงความเห็นชาติมาแต่เก่า
 ก่อน ถ้าภาษากลายชาติก็กลาย ภาษาสูญชาติก็สูญ
 มีตัวอย่างอยู่ในประวัติศาสตร์โรมไป เพราะฉะนั้น เรา
 พอจะลงความเห็นได้ว่าชาติไทยได้มีวัฒนธรรมและอารย
 ธรรมมานานแล้ว แต่โดยเหตุที่บรรพบุรุษของเราต้อง
 พลัดถิ่นาคาทิ้งอยู่ วัฒนธรรมและอารยธรรมเดิมของเรา
 จำต้องสูญหายไป เว้นแต่ภาษาไทย ที่เรายังรักษาสืบ
 ต่อไว้มาได้ จึงทำให้ชาติไทยไม่กลายชาติไป

บัดนี้ระลอกพิจารณาถึงเหตุที่ไทย ทั้งถิ่นในประ
 เทศจีนลงมาอยู่ในแหลมอินโดจีน

ความความเห็นของนักปราชญ์ ว่าชาติไทยยกเข้า
 มาอยู่ในแหลมอินโดจีน เห็นจะเป็นเวลาช้านานถึง ๒๐๐๐
 ปีมาแล้ว ที่เขามีความเห็นเช่นนั้นก็ด้วยอาศัยพิจารณาเอา

ตามเหตุการณ์ทั่ว ๆ ไป ประกอบกับข้อความที่ปรากฏอยู่ใน
ในตำนานของชาติไทยแคว้นต่าง ๆ จะกล่าวต่อไปโดย
ลำดับ

การอพยพตั้งถิ่นของมนุษย์ ย่อมมีชั้นได้ ๓ ประ
การคือ

๑. มาด้วยความสมัครใจ ๒. มาด้วยขยาย
เขตแดน และ ๓. มาด้วยถูกบังคับ

ประการที่ ๑ มักเกิดแต่เหตุเป็นต้นว่า อยู่ในที่
เดิมไม่สบายเพราะอึดคักขาดแคลน เกิดโรคภัยไข้เจ็บ
ผู้สร้างเทวภาให้แรง (นี้พูดอย่างที่เขาเชื่อถือกันในสมัยนั้น)
หรืออีกอย่างหนึ่ง ถูกใจผู้ร้ายรบกวนเมื่อเห็นว่าอยู่ต่อไป
ไม่มีสุข ก็เป็นธรรมดาจะต้องตั้งถิ่น ไปหาที่อยู่เอาใหม่
ซึ่งดีกว่า การตั้งถิ่นอย่างนี้ จะเป็นไปเฉพาะถิ่น ไม่ได้
เป็นพร้อมกันทั่วทั้งหมด เมื่อพากันมาหักล้างถางป่าเป็น
ที่อยู่ใหม่ ภายหลังก็คงมีพวกอื่นตามมาสมทบ เกิดเป็น
นิคมน้อย ๆ ขึ้น พวกที่อยู่และมาโดยมากมักเป็นราษฎร
สามัญและเป็นพวกเดียวกัน การตั้งถิ่นในลักษณะนี้ว่า

ทั่วไปจะไม่ปรากฏในเรื่องพงศาวดารของชาติ กล้วยเป็น
 เรื่องธรรมดาสามัญ เว้นแต่จะเป็นเหตุการณ์สำคัญ
 กระทบเป็นผลชั้นภายหลังในทางประวัติศาสตร์ จึงจะจัก
 แต่งขึ้นไว้ โดยผู้แต่งเก็บเอาข้อความตามที่ทรงจำสืบต่อกัน
 มารวบรวมเป็นเรื่องต้นของพงศาวดาร อันเป็นเรื่อง
 ฟังเอาทั้งหมดไม่ได้ต้องอาศัยเลือกเฟ้นเชื่อเอาตามเหตุผล
 ที่ควรเชื่อ

การทิ้งถิ่นของมนุษย์ในประการที่หนึ่งนี้ ย่อมมีมา
 แล้วแต่ก็ยกำยรรพค้อยเป็นค้อยไปทีละน้อยเป็นเวลานาน
 เป็นอย่างน้ำที่ค้อยไหลซาบซ่านไปบนดิน จะไหลซึมไปได้
 ไกลเพียงใด ก็สุดแล้วแต่จำนวนน้ำที่เหตุการณ์บังคับให้
 ไหลลงมา ฉะนั้น เหตุนี้ การทิ้งถิ่นของชาติไทยคงได้
 เริ่มจากถิ่นเดิมในตอนกลางประเทศจีนลงมาใต้มานาน
 แล้ว และเข้ามาถึงในตอนเหนือของแหลมอินโดจีนเห็นจะ
 คง ๒๐๐๐ ปีล่วงมาแล้ว ถ้าจะถามว่าหลักฐานเรื่องนี้มีอยู่ที่
 ไทไหน ตอบได้แต่ว่านี้เป็นเพียงสันนิษฐานเอาตามเหตุ
 การณ์และสิ่งแวดล้อม เท่าที่คิดเห็นว่าจะเป็นไปได้เท่านั้น

ถ้าท่านอ่านคฺุเรื่องของชาติไทยสมัยอ้ายลาว จะปรากฏในจดหมายเหตุของจีน ว่าในราว ๑๘๐๐ ปี ชาติไทยมีบ้านเมืองเป็นหลักแหล่งอยู่ในตอนใต้ของประเทศจีนแล้ว นี้จะต้องเข้าใจว่าการล่องลำแวนหน้าของชาติไทย จะไ้ล่องลำเข้ามาในแหลมอินโดจีนมาข้างแล้ว หมอคฺุซิงกล่าวว่าการตั้งถิ่นเคิมของชาติไทยเข้ามาในประเทศพม่า อาจเริ่มมีมาเมื่อราว ๒๐๐๐ ปีแล้ว แต่คามตำนานของไทยใหญ่และของพม่าบอกเห็นอนขึ้นไปหลายร้อยปี คามที่จะเก็บความไ้จากจดหมายเหตุของจีนไ้ให้เห็นว่าจะเ็นยุคที่กล่าวนี้ ลางที่ไทยพวกแรกที่เข้ามาในประเทศพม่า จะเป็นแ่พวกน้อย ๆ เ็นเพราะมีนิสัยชอบเสฉิญภัย คงจะไม่ใช่เพราะถูกเหตุการณ์ภายนอกบังคับ^(๑)

การตั้งถิ่นปะการที่ ๒ มาคฺุ้วยขยายเขตแดนเ็นงมาจากบ้านเมืองมีความเจริญผู้คนคึกคัก ที่ทางไม่พออยู่กันไ้อย่างสบาย กษัตริย์ผู้ปกครองจึงต้องขยายอาณา

๑. Up the upper Burmah Gazetteer, part. 1. Vol. 1
p. 194

เขต โดยส่งราชบุตรออกไปหาที่สร้างบ้านแปลงเมืองใหม่ นี่สันนิษฐานเอาตามเรื่องที่มีปรากฏอยู่ในตอนต้นของตำนานต่าง ๆ การมากันอย่างนี้ผิดก็ขยในประการที่ ๑ เพราะนอกจากมีราษฎรชั้นสามัญ ย่อมมีพวกชั้นสูงและพวกมีความรักติดตามมาด้วย

การตั้งประการที่ ๓ เป็นเพราะบ้านแตกสาแหรกขาด

ถูกศัตรูมาย่ำยี อยู่ต่อไปไม่ได้ ก็พากันหนีภัยมาด้วยไม่ว่าไพร่ผู้คี่ เป็นอพยพเทครัวหนี เรื่องอย่างนี้ ก็มีปรากฏอยู่แล้ว ว่าชาติไทยถูกจีนรุกรานต้องร่นหนีลงมาใต้ไทยดำค้ำ เพราะฉะนั้น การอพยพของไทยจึงมีได้หลายประการ คือมาด้วยสมัครใจ มาด้วยขยายเขตแดน และมาด้วยถูกชาติอื่นรุกราน และอาจมีประการอื่นที่เป็นปลีกย่อยได้อีก หากไม่มีเค้าเหลื่ออยู่พอที่จะลงสันนิษฐานได้เท่านั้น

อย่างไรก็ดี การอพยพทั้งถิ่นของชาติไทยในประเทจีน ส่วนใหญ่เป็นเพราะถูกจีนรุกราน แต่บรรพบุรุษ

ของเราก็ไต่บ้านทานตลอดมา เหตุนี้การแผ่อาณาเขต
ของจีนจึงไปได้โดยช้า เป็นเวลานานยี่สิบสี่ร้อยปีขึ้นไป กว่า
จีนจะลงมาถึงในคอนไต้ของประเทศจีน

ถ้าจะถามว่าไทยเคยเป็นชาติใหญ่เก่าแก่ จนหมอบ
ค็อกกล่าวอ้างว่า เป็นพี่ของจีน เหตุไฉนบรรพบุรุษของ
เราจึงเสียที่คองร่นหนีลงมาเรื่อย ถ้าท่านเคยอ่านประวัติ
ศาสตร์กรีกโบราณจะเห็นได้ว่ากรีกเป็นชาติเจริญด้วยศิลป
วิทยาการ มีทหารที่คองทนแกล้วกล้าสามารถ ฉลาดใน
การปกครองและในศิลปกรรม รักความเป็นไทยเสมอ
ชีวิต ถ้าจะพูดอย่างรวม ก็คือ กรีกมีวัฒนธรรมและ
อารยธรรมอย่างสูง แต่ก็ต้องพ่ายแพ้แก่ชาติอื่น ซึ่งเป็น
ชาติมีความเจริญกว่ากรีกมาก นั่นก็เนื่องมาจากเหตุกรีก
ซาคสามัคคีธรรม คือขบพร่องในวัฒนธรรมบางประการ
ต่างแยกกันอยู่เป็นแคว้น ๆ ไม่มีปรองดองกัน เมื่อถูกศัตรู
มีผู้นำที่สามารถ ก็อาจหักเอาได้ง่าย ลองเอาลักษณะนี้
เข้ามาเปรียบเข้ากับเรื่องไทยเดิมในประเทศจีน ก็จะไม่
แตกต่างกันนัก บรรพบุรุษของเราครั้งนั้น แยกกัน

อยู่เป็นเมือง ๆ มีชื่อชาติเป็นชื่อย่อยต่าง ๆ กัน คุชชานาม
 เรืองที่จีนยกเอาไว้ไม่ปรากฏว่าได้เคยรวมกัน นอกจาก
 น่านเจ้า

ฝ่ายจีน สมัยเมื่อแรกตั้งตัว ได้มีการขยายเขต
 แคน ทั่ววิถียกทัพไปปราบปรามรุกรานชาติอื่น แต่ว่า
 การแผ่อาณาเขตส่วนใหญ่ของจีน เป็นไปในลักษณะรุก
 เงียบ คือพากันเข้าไปตั้งท่ามาหากินในแดนของชาติอื่น
 เข้าไปปะปนเกี่ยวข้องกับกุลสัมพันธ์กับชาวพื้นเมือง จีนเป็น
 ชาตินั้นอยู่ในวัฒนธรรมของคนเมื่อมีจำนวนคนที่เข้าไปอยู่
 ใหม่มากขึ้น ก็ค่อยกลืนชาวพื้นเมืองไปที่ละน้อย จนกลาย
 ไปเป็นจีน ถ้าบ้านเมืองใด จีนยกไปตีได้ ยังไม่สามารถ
 จะเข้าไปครอบงำได้ ก็ใช้วิธีแต่งตั้งเจ้านายเดิมของเมือง
 นั้นเป็นอย่างเมืองประเทศราช ให้มียศเป็นอย่างจีน ส่ง
 สาธารกรก็เรียกเอาเล็กน้อยพอเป็นพิธี แล้วค่อยเปลี่ยน
 แปลงอะไรต่ออะไรต่าง ๆ ให้เป็นอย่างจีน ค่อยทำค่อยไป
 จนกลายเป็นจีนไปเอง เพราะฉะนั้น อาณาจักรจีนสมัย
 โบราณที่กว้างขวางใหญ่โต ก็ด้วยรวมเอาบ้านเมือง

ของชนชาติอื่น ทั่วประการนั้น การแยกแวกสามัคคี
 ของจีนก็มีเหมือนกันเป็นธรรมดา แต่ว่าไม่ช้าจีนก็เกิดผู้
 บุญ กลับริวมเป็นอาณาจักรเดียวกันได้ แล้วขยายตัว
 ครอบครองทั่วด้วยการกลืนเอาชาติอื่นเป็นลำดับ ชาติในประ
 เทศจีนก็ไม่ใช้จีน ซึ่งอยู่ตอนเหนือและตอนตะวันตกของ
 กลุ่มน้ำเหลือง ไม่เกี่ยวกับเรื่องของเรา เพราะพวกเหล่านี
 นั้นคงไม่ใช่ไทย ส่วนตอนใต้ลงมา ในกลุ่มน้ำยางก็เกียด
 ซึ่งเป็นแผ่นดินอุดมคึกว่าและกว้างใหญ่ไพศาล เป็นที่อยู่
 ของชนชาติไทยส่วนมาก เป็นอันว่า จีนเลี้ยงตัวเคียดโต
 เจริญขึ้นได้ ก็ด้วยอาศัยเลือดเนื้อของคนอื่น มีไทยเดิม
 เป็นอันเป็นส่วนผสม

สรุปความในตอนนั้น ก็คือชาติไทยเดิมแยกกันอยู่
 ไม่ได้รวมกันจึงถูกจีนกลืนกลายชาติไป ทั่ววิธีปราบ
 ปราบข้าง รุกเฉิบข้าง จีนเคียดโตด้วยได้เลือดเนื้อไทยไป
 ผสม ส่วนไทยที่ยังถือถือตัวว่าเป็นไทย แม้จะตกไปอยู่
 ในความครอบงำของจีน ก็ไม่ยอมกลายชาติ จึงต้องเป็น
 พวกไทยล้าหลัง วัฒนธรรมเดิมถูกกลืนหายเข้าไปในจีน

หมก เป็นพวกไทยที่ยังตกค้างอยู่ในประเทศจีน ในส่วนที่ยังไม่กลายเป็นจีน

ไทยอีกหลายเหล่าไม่ยอมอยู่ในบ้านเมืองเดิมที่ตกไปกับจีน ก็อพยพลงมาสวมทับกับพวกไทยในแหลมอินโดจีน ได้เข้ามาหลายทางและหลายสมัยแบ่งได้คร่าวๆ ก็เป็นสองสาย ที่เข้ามาทางตะวันออกแล้วลงใต้ ได้แก่สายไทยน้อย ส่วนที่เข้ามาทางตะวันตกแล้ววกลงใต้ ได้แก่สายไทยใหญ่ เรื่องไทยน้อยนั้นเล่าแล้วในหนังสือเรื่องของชาติไทย ซึ่งกรมโฆษณาการเคยได้ย่อความอ่านทางวิทยุกระจายเสียง ๒ ครั้ง ยังไม่ได้เล่าแต่เรื่องไทยใหญ่ ซึ่งมีเรื่องราวยุ่งจนจะเล่าไม่ได้ แต่ก็จะต้องเล่าดู ในเมื่อถึงโอกาสที่จะเล่าต่อไป.

“ครัวอาหารของท่าน”

ตามธรรมชาติอาหารเป็นสิ่งจำเป็นแก่ชีวิตมนุษย์
ทุกรูปทุกนามเพียงใด การครัวก็มีส่วนสัมพันธ์อยู่ไม่น้อย
และเป็นกิจวัตรประจำวันของแม่บ้านหรือผู้ประกอบอาหาร
ทุกครัวเรือน

อาหารที่รับประทานกันในท้องถิ่นหนึ่ง ๆ ย่อมมี
ลักษณะผิดแผกกันได้ เช่นทางภาคพายัพและอีสานชอบ
รับประทานข้าวเหนียวหนึ่ง สาย ทางภาคกลางชอบข้าว
เจ้าหน้าพริกผักต้ม นอกจากนั้น บางท้องถิ่นนิยมการ
รับประทานแย้ อัง จิ้งหรีด งูพิษ เนื้อเสือ เนื้อช้าง
และเนื้อสุนัข เหล่านี้เป็นต้น ซึ่งขอเรียกว่า “อาหาร

อูทรี" กล่าวโดยสรุปก็คือ ท่ามุ้งหมายให้อาหารนั้น ๗
 รัชประทานไคมีรสโอชะ และเป็นประโยชน์หล่อเลี้ยง
 ร่างกายเหมือนกันทั้งสิ้น

เมื่อทวนไประลึกถึงในยุคโบราณกาล เคยได้ยิน
 ท่านผู้ใหญ่เล่าให้ฟังและอ่านพบตามหนังสือ ได้ความว่า
 ในสมัยนั้นการรับประทานอาหารเป็นไปง่าย ๆ เช่นเมื่อ
 ล่าสัตว์ในป่าได้มา ก็นำมารับประทานกันคืบ ๆ ไม่มีการ
 ปรุงแต่งให้พิสดารแต่อย่างใด

ต่อมาเมื่อมนุษย์มีความเจริญ และมีวัฒนธรรมสูง
 ขึ้นก็คิดประดิษฐ์อาหารให้มีคุณภาพดีขึ้น เช่นทำให้สุก
 ปรุงใช้พืชผักต่าง ๆ ปรุงใช้เกลือ น้ำตาล น้ำปลา และ
 อื่น ๆ ปรุงแต่งอาหารให้มีรสโอชะ

ตกมาถึงสมัยอายุเรา การประดิษฐ์อาหารได้มี
 แพร่หลายนานาชนิด และพิสดารยิ่งขึ้น โดยมีรสเปรี้ยว
 เค็ม หวาน และจืด เป็นคุณสมบัติประจำ

อนึ่ง โดยปกติการรับประทานอาหารไม่ค่อยจะพิถี
 พิถันกัน เมื่อรู้สึกว่าการที่ปรุงแต่งขึ้นมีรสอร่อย รับประทาน

ประทานอาหารถูกปากแล้วก็เป็นที่พอใจ ส่วนจะมีคุณประโยชน์ในทางบำรุงสุขภาพแห่งร่างกายมากน้อยเพียงใดนั้น ไม่ใคร่จะได้คำนึงถึงนัก จึงปรากฏว่าเด็ก ๆ โดยมากมักมีร่างกายผอมเกร็ง ฟุงโร จนเรียกกันติดปากว่าเป็นตาลขโมยก็มี คุประหนึ่งว่าร่างกายเป็นที่สำหรับเพาะเชื้อโรค สมควรจะต้องช่วยกันรีบแก้ไขส่งเสริมจัดหาอาหารที่มีคุณภาพเป็นประโยชน์แก่ร่างกาย เพื่อยุครหลานของเราจะได้มีร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ มีอายุยืนนาน และเป็นกำลังของชาติสืบไป สมัยนี้วิทยาศาสตร์ได้เจริญก้าวหน้ามาก มีผู้ค้นคว้าและทดลองทางเคมีวิทยาเกี่ยวกับการบริโภค ได้พบอาหารตามหลักวิชาการที่มีส่วนส่งเสริมบำรุงสุขภาพของร่างกายให้แข็งแรงสมบูรณ์ จำแนกออกเป็น ๖ อย่าง ดังจะได้นำมากล่าวแต่หัวข้อเพื่อประกัยความรู้ขั้นต้น คือ :-

๑. คาโบไฮเดรต มีอยู่ในข้าว น้ำตาล แป้ง ฝักถั่วมัน เป็นอาหารเชื้อเพลิงช่วยทำให้เกิดกำลังงานในร่างกาย

๒. ชีวะโปรตีน ได้แก่อาหารจำพวกเนื้อสัตว์ ปลา ไข่ และถั่ว อาหารประเภทนี้ช่วยสร้างและซ่อมแซมเนื้อกล้ามเนื้อของร่างกาย และให้กำลังงานตามสมควร

๓. วิตามิน ได้แก่อาหารจำพวกคึบ เครื่องใน สัตว์ พืช ผักต่าง ๆ และผลไม้ อาหารประเภทนี้ช่วยให้ร่างกายเติบโตและสมบูรณ์ปราศจากโรคบางชนิดที่อาจเกิดขึ้นได้ เช่นเป็นโรคเหน็บชา เนื่องจากรับประทานข้าวที่ขัดจนหมดครำ

๔. ไขมัน ได้แก่ครีม นม เนย ไขสุกร ไขโค น้ำมันคึบปลา น้ำมันมะพร้าว น้ำมันถั่วเหลือง เป็นต้น อาหารประเภทนี้ให้กำลังงานมากกว่าอาหารชนิดอื่น ๆ

๕. เกลือแร่ ได้แก่แคลเซียมและฟอสฟอรัส เป็นต้น มีอยู่ในน้ำนมโค ผักสด ไข่ เนื้อ ปลา และถั่ว อาหารประเภทนี้ช่วยให้การทำงานของหัวใจดำเนินไปเป็นปกติ ทำให้ร่างกายเจริญโต ช่วยในทางกระดูกและฟัน ถ้าปราศจากสิ่งทั้งสองนี้จะทำให้เกิดโรคกระดูกอ่อน

๖. น้ำ มีส่วนช่วยในการย่อยอาหารและหล่อ
เลี้ยงตามร่างกาย

ฉะนั้น ในร่างกายจึงต้องมีอาหารทั้งกล่าวข้างต้น
ครบทุกชนิด ถ้าบกพร่องอย่างใดอย่างหนึ่ง ร่างกายจะ
เสื่อมสุขภาพอาจถึงป่วยเจ็บหรือพิการได้ง่าย นอกจากนั้น
อาหารทั้ง ๖ ประการดังกล่าวอันมีอยู่ในร่างกายย่อมถูก
ใช้สิ้นเปลืองไปทุกขณะ จึงจำเป็นต้องระวังหมั่นเพิ่มอาหาร
ที่บกพร่องเสียโดยเร็ว เช่น ไม่ได้รับประทานอาหารประ
เภทเนื้อสัตว์ ปลา ไข่ ถั่ว เป็นเวลานาน ร่างกายจะ
ขาดอาหารโปรตีน สุขภาพของท่านจะเสื่อมลง ทั้งนี้เป็น
ตัวอย่าง การศึกษาในเรื่องอาหารอนามัยดังกล่าวนี้ไม่
เป็นของยากเย็นอะไรนัก ถ้าท่านสนใจศึกษาในระยะเวลา
อันสั้น ก็จะมีความรู้พอจะปรุงแต่งอาหารให้เป็นประโยชน์
แก่ร่างกายได้อย่างดี

ต่อไปขอเชิญท่านเข้าครัว และพิจารณาครัว
อาหารของท่านต่อไป

งานครวัน^{นี้} มีภาระมากและเป็นเรื่องทุกกิจยิ่งเป็น
 ครอบครัวยิ่งใหญ่หรือมีเด็กมาก ๆ ค่ำแล้ว ก็ย่อมจะเพิ่ม
 ภาระมากขึ้น แต่ถ้าเราจัดระเบียบไว้เรียบร้อย ภาระ
 ทุกกิจก็ย่อมหมดไป จึงขอแบ่งหน้าที่งานครวันออกดังนี้

๑. ความมีระเบียบ
๒. ความสะอาด
๓. การปรุงแต่งอาหาร
๔. การเก็บรักษาอาหารที่ค้าง
๕. การเก็บอาหารแห้ง
๖. การเก็บเศษอาหาร

๑. ความมีระเบียบ

ไม่ว่าจะประกอบกิจการใด ๆ ถ้าไม่วางระเบียบไว้เป็น
 รากฐาน การงานนั้น ๆ ก็ระชาคความเรียบร้อย เกิดยุ่ง
 เหยิงซับซ้อนและเสียเวลา ฉะนั้นงานครวันก็เช่นเดียวกัน
 ถ้าปล่อยให้สิ่งของต่าง ๆ ในครัวซับซ้อนเป็นไปตามเรื่อง
 เวลาจะใช้ก็ต้องเสียเวลาค้นหาหรือสูญหาย บางทีต้องหยิบ

ขี้มตามเพื่อนบ้าน แทนที่จะทำสิ่งที่ต้องการให้สำเร็จตาม
 ความต้องการ อาจต้องงกหรือล่าช้าไ้ แม้บ้านที่กินนี้
 ครัวของท่านต้องกักด้วย คติโบราณถือว่าครัวเป็นสิ่งเชิ
 หน้าชู้ตาไ้ได้อย่างหนึ่ง ถึงกับว่าถ้าจะกุกบ้านใดเป็นระเบียบ
 เรียบร้อยสะอาดหมดจดแล้ว ให้กุกครัวเป็นสำคัญ ความ
 เป็นระเบียบเรียบร้อยนั้น ค้นหาสิ่งของกักง่าย กุกมคา
 สิ่งใดสูญหายก็รู้ไ้ การจกครัวนั้น ควรจะไ้แบ่งประเภท
 สิ่งของเครื่องใช้ให้เป็นที่กักเป็นส่วน เช่นเครื่องภาชนะใช้
 สอยมี งาน ชาม ถ้วย และช้อนควรจกไว้เป็นอย่าง ๆ
 และไ้คูกักเก็บไว้ส่วนหนึ่ง อาหารที่ปรุงแต่งสำเร็จแล้ว
 ก่อนยกไปรับประทาน ควรไ้คูกักเก็บให้มีกชกเพื่อข้องกัน
 แมลงวันหรือสิ่งสกปรกต่าง ๆ อาหารที่ยังไม่ไ้ทำเป็น
 อาหารสำเร็จควรจกเก็บไว้ส่วนหนึ่ง ไม่ควรเก็บไว้รวม
 กับอาหารที่ทำสำเร็จแล้ว หรือปล่อยทิ้งไว้ให้แมลงวัน
 คอม โย่งน้ำควรบีคฝา หม้อข้าว หม้อแกง ควรจกเก็บ
 ไว้ส่วนหนึ่งให้เป็นที่ ที่ล้างจานชามควรจกไว้เฉพาะให้
 ห่างจากอาหารที่ทำสำเร็จแล้ว เพราะน้ำที่ล้างภาชนะ

อาจหยดลงไปได้ เตาไฟควรจกทำให้ขี้อันเพลิงได้ และควรให้ห่างจากที่เก็บถ่านหรือฟืนหรือวัตถุที่เป็นเชื้อเพลิงตามที่กล่าวมานี้เป็นเพียงตัวอย่าง แม้บ้านหรือผู้ประกอบอาหารย่อมทราบโดยละเอียด ถ้าบ้านของท่านยังไม่ได้จกเก็บสิ่งของในครัวให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ก็ขอได้โปรดรีบจกทำเสีย ผลที่ได้จะเป็นการสุขตาสุขใจแก่ท่านและจะได้เป็นธรรมเนียมประเพณีของบุตรหลานสืบไปภายหน้า

๒. ความสะอาด

ความสะอาดเป็นสิ่งสำคัญมาก เพราะอาหารที่เรารับประทานเข้าไปในท้อง ถ้าสกปรกหรือบูดเน่าเป็นการทำลายสุขภาพของท่าน หรืออาจถึงเป็นอันตรายแก่ชีวิตภาชนะต่าง ๆ ที่ใช้ในการปรุงแต่งอาหารหรือใส่อาหารเมื่อเสร็จธุระแล้ว ควรรีบจกล้างให้สะอาดไม่ควรปล่อยให้ค้างข้ามคืนข้ามวัน นอกจากจะเป็นสื่อให้เกิดเชื้อโรคแล้วล้างก็ลำบากเพราะตึกเกอร์อกรัง ครัวไฟควรทำความสะอาด

สะอาดทุกวัน หมั่นซักกวาดหยักโยโยแมงมุม สิ่งของ
อย่าไ้ทิ้งตามมุมครัว หรือซอกซอ้นตามโถ่งไห เพราะจะ
เป็นที่อยู่ของสัตว์ต่าง ๆ เช่น หนู แมลงสาบ ตามตู้ใส่
อาหารก็ควรหมั่นเช็ดถูให้สะอาดเช่นเดียวกัน ควรจัดทำ
ความสะอาดอยู่เสมอ อนึ่ง ปรากฏว่าบางแห่งปล่อยให้
แมวเข้าไปนอนและถ่ายอุจจาระที่หัวเตาไฟเป็นต้น ซึ่งเป็น
ของที่ไม่น่าดูเลย และครัวไม้ไ้ที่ของสัตว์เข้าไปอาศัย
นอน นอกจากนั้นยังปล่อยให้สุนัขวิ่งพลุกพล่านเข้าออกใน
ครัว สัตว์เหล่านี้ไม่ควรให้เข้าไปยุ่งยาม นอกจากจะนำ
เชื้อโรคแล้วยังอาจจะขโมยอาหารไปกินเสียด้วย ฉะนั้น
เมื่อเสร็จธุระงานครัวแล้วก็ควรปิดเสียให้มิดชิด

๓. การปรุงแต่งอาหาร

อาหารที่ปรุงแต่งขึ้นนั้นควรเป็นอาหารที่ทำงานง่าย ๆ
และใช้เวลาพอสมควร ไม่ควรประกอบอาหารที่มีเครื่อง
ปรุงแต่งหลาย ๆ อย่าง และจัดทำขึ้นโดยเสียเวลานาน
ไปร่อยไ้ว่าเวลาเป็นของมีค่าเราไม่ควรให้เวลาหมดไป

ทั้งวันในเรื่องงานครัว ตามปกติแม่บ้านย่อมมีภาระการ
งานในบ้านอยู่มาก และเป็นประจำวัน ฉะนั้นควรจะได้มี
เวลาเหลือไปประกอบการทำงานอื่น ๆ เช่น ทำสวนครัว เลี้ยง
สัตว์ ปลูกผักกวางบ้านเรือน และรักษาตัวของอื่น ๆ การ
งานในบ้านก็จะได้รับการตรวจตราจากแม่บ้านโดยถ่วง
ความสุขก็จะมีแก่ครอบครัวที่รักของท่าน ฉะนั้นสิ่งของที่
ซื้อมาเพื่อปรุงเป็นอาหารนั้น ควรจะได้ตรวจตราเลือกหา
ที่สดและไม่สกปรกยุคน้ำ ถ้าประมาณเงินเลื้อหรือ
ตระหนี่เสียกายของเงินเกินไปแล้ว โทษไม่ได้อยู่ที่ตัวท่าน
คนเกี่ยว คนทั้งครอบครัวจะต้องได้รับด้วย

๔. อาหารที่เก็บค้างคืน

อาหารที่ทำขึ้นควรรับประทานเฉพาะวันหนึ่ง ๆ ไม่
ควรเหลือไว้รับประทานในวันรุ่งขึ้น เพราะอาจบูดเน่าได้
ง่าย เช่นอาหารที่ใส่กะทิ บางครอบครัวต้องการประหยัด
เมื่อรับประทานอาหารไม่หมดก็เก็บเอาไว้ รับประทานใน
วันรุ่งขึ้น ฉะนั้นต้องควรตรวจตราดูให้ดี เมื่อเห็นว่าไม่

บุกเน่าแล้ว ควรอุ่นไฟให้ร้อนเสียก่อนจึงใช้รับประทาน
แต่อย่างไรก็ดี ก็ไม่เป็นการควร ทำอาหารให้เหลือค้างไว้
ควรจะทำแต่เพียงรับประทานกันมือเดียว โปรคอย่าลืมว่า
ชีวิตเป็นสิ่งมีค่าที่สุดของเรา ถ้าหากเรามีชีวิตยืนนาน
ก็อาจหาอาหารมารับประทานได้เสมอ ฉะนั้นขออย่าให้
เสียกายของซึ่งอาจนำโรคมารุ้ชีวิตท่าน

๕. เศษอาหาร

ควรรักษาที่ใส่เศษอาหาร ที่มีที่ขี้กมิกซิก ข้องกัน
แมลงวันหรือสัตว์ลงไปกิน เมื่อเสร็จจากการทำครัวแล้ว
ควรนำไปใส่หลุมเพื่อฝังหรือเอาไปเทใน รดของเทศบาล
ซึ่งจะมารับเศษอาหารและขยะมูลฝอยที่บ้านของท่าน ทุก
วัน

๖. การรับประทานอาหาร

การรับประทานอาหารไม่ใช่ว่าเมื่อรู้สึกหิว จึงรับ
ประทาน ควรจะรับประทานให้เป็นเวลา เช่นวันหนึ่งรับ
ประทาน ๓ มื้อ ตามปกติที่นิยมรับประทานกันคือ:-

อาหารเช้า ควรรับประทานในระหว่างเวลา

๗-๘ น.

อาหารกลางวัน ควรรับประทานระหว่างเวลา

๑๒-๑๓ น.

อาหารเย็น ควรรับประทานระหว่างเวลา ๑๘-

๑๙ น. ส่วนผู้ที่ประกอบการทำงานหนักควรรับประทานสี่เวลา

ดังนี้ ซึ่งถ้าท่านทุกคนพร้อมใจกันปฏิบัติให้เป็น

เวลาใดก็ตามกล่าว สุขภาพแห่งร่างกายของท่านก็จะสุข

สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และเป็นระเบียบปฏิบัติที่ดีประจำชาติใน

ค่านิยมส่วนหนึ่งด้วย การรับประทานอาหารทุกมื้อไม่

เป็นเวลา นอกจากทำให้ท้องเสียและธาตุพิการอันจะทำให้

ให้สุขภาพแห่งร่างกายของท่านเสื่อมลงแล้ว ยังจะเป็น

โทษภัยแก่ชาวต่างประเทศด้วย

๗. การประกอบอาหาร

ควรประกอบอาหาร ตามชนบทตามที่ใดเห็นมา

รู้สึกว่ายู่ประปรายเรือนอยู่และบางแห่งคึกคักนอน หรือ ~~อด~~

ไปทำอาหารตามชาวเรือน คุณเหมือนว่าไม่มีครัวประกอบอาหารเป็นหลักแหล่ง ชอบใจจะทำอาหารตรงไหนก็ทำกันที่นั่น เช่นนี้ เป็นสิ่งที่ไม่น่าคุณเลย นอกจากนั้น การคิกไฟหุงต้มอาหาร นอกจากจะเป็นการผิคนามัยแล้วถ้าเผอเรออาจเกิดเพลิงไหม้บ้านเรือน ไซ้แต่จะไหม้บ้านเรือนของผู้หุงต้มอาหารนั้นแห่งเดียวก็หาไม่ ยังจะไหม้บ้านเรือนผู้อื่นอีกด้วย ยิ่งในชนบทที่หาน้ำได้ยากแล้ว อาจจะมีเผาผลาญบ้านเรือนทั้งหมู่บ้านอันจะเป็นผลเสียหายร้ายแรง ฉะนั้น การทำครัวประกอบอาหารควรแยกเป็นส่วนหนึ่งของเรือนอยู่ โดยมีระเบียบคันหรือแยกออกจากเรือนไต่ก็ยิ่งดี

ในเรื่องการปรุงแต่งอาหารของพวกเราชาวไทยในทุกวันนี้ วิธีการของเรายังซัดกับหลักวิทยาศาสตร์อยู่หลายประการ ซึ่งเราก็ต้องช่วยกันปรับปรุงให้เป็นระเบียบแบบแผนทั้งง่ายและเป็นมาตรฐานที่ดี การปรุงอาหารไทย เท่าที่เป็นอยู่แล้วนั้นมักเป็นการยุ่งยากและใช้เวลานานเกินควร ทำให้อาหารที่ถูกปรุงแล้วเสียคุณภาพ

ไต่หลายประการ ตัวอย่างเช่นเราจะแกงกันสักหม้อหนึ่ง
 เราจะต้องเสียเวลาไปหลาย ๆ ชั่วโมง ในประเทศอื่น ๆ นั้น
 เขาทำกันไต่รวดเร็วกว่า เขาไม่ต้งเสียเวลามากในการ
 ครัว กองบริ โภคสงเคราะห์จะไต่พยายามค้นคว้าห
 อาหารไทยตามต้งถิ่น พร้อมกัวยวิธิการมากก็แปลงให้
 เหมาะสมกับหลักวิชาบริ โภคศาสตร์ไม่ให้เสียต้งคุณค่า
 และเวลาเกินควร ตัวอย่างที่พวกเราเห็นกันอยู่ทุกหม้อทุก
 วันในเวลาอันกัคือ การหุงข้าว วิธิการของเราที่อนหุงเราจะ
 ชาว (ล้าง) ข้าวให้สะอาดเสียต้ง ๒-๓ ครั้ง ซึ่งจะเสีย
 ส่วนที่กัมีคุณค่าไปไม่น้อยพร้อมกัน้ำที่ชานนั้น ครนเมื่อต้ง
 ข้าวจนเค็อกแล้ว เรายังคงเอาน้ำข้าวต้งให้สุนัขกิน
 หรือต้งเสียเปล่า ส่วนเราบริ โภคเมตต์ข้าวที่เหลือในหม้อ
 การทำเช่นนั้นท่านหาทราบไม่ว่าสุนัขมีโชคก็กว่าท่าน
 ส่วนที่กัของข้าวถูกละลายไปในน้ำข้าว แล้วท่านก็ต้งให้
 สุนัขกิน

เรื่องง่าย ๆ เช่นนั้นเป็นเรื่องสำคัญ กองบริ โภค
 สงเคราะห์กักำลังทดลองหาวิธิการให้ธาคูอาหารในข้าวคง

อยู่ให้มากที่สุดที่จะทำได้ แต่ในขณะที่ซื้อแนะนำที่ท่านจะ
 พึงควรกระทำก็คืออย่าชาวข้าวหลายครั้งนักและจงหุงโดย
 วิธีไม่เช็ดน้ำ หรือเช็ดน้ำก็เอาไวบริโภคอย่าทิ้ง จง
 บริโภคให้คุ้มค่าของข้าวที่ท่านได้ซื้อมา ท่านจะได้ชาคู
 อาหารจากข้าวเพิ่มเติมอีกมาก

เรื่องการประหยัด อาหารนี้มีอยู่มากมาย หลาย
 แห่งหลายมุมที่จะต้องพึงกระทำ ในขั้นต้นนี้สิ่งใต้ง่ายมีทาง
 สำเร็จผลได้รวดเร็วและได้ผลดีก็จะได้เร่งรีบกระทำขึ้นก่อน
 และให้มากขึ้นเป็นลำดับ อาทิเช่นขณะกำลังทำการ
 โฆษณาให้ท่านกินกับมาก ๆ กินข้าวพอควร ให้เด็กกิน
 รุขริบเด็กกินแต่จกคังนี้ เป็นต้น เรื่องเหล่านี้แม้จะได้
 ปฏิบัติกันไต่บ้างก็จะก่อประโยชน์เนกประการให้แก่ชาติ
 ไทยเราได้เป็นอย่างดี.

เชื้อชาติ ภาษา และวัฒนธรรม

๑. บทนำ

คนและสัตว์เมื่อเปรียบเทียบกับกัน ก็มีอะไรหลายอย่างซึ่งคล้ายคลึงกัน เช่น เป็นสิ่งมีชีวิต รู้จักเคลื่อนไหวได้เอง และกินเนื้อกินผักหญ้าเป็นอาหาร คนมีผู้หญิงและผู้ชาย สัตว์ก็มีตัวผู้และตัวเมีย และทำหน้าที่ทำนองเดียวกัน คนมีโกรธ มีกลัว มีรัก มีชิง มีรักพวกรักถิ่น และมีลักษณะอื่น ๆ อีกมากมาย อันเป็นไปตามสัญชาตญาณ สิ่งเหล่านี้สัตว์ก็มี

คนและสัตว์เมื่อแรกเกิดมา ก็ต้องพึ่งพาอาศัยกัน อันเป็นผู้เลี้ยงดู มีพ่อแม่หรือคนอื่นเป็นผู้อุปถัมภ์ค้ำชู กว่า

จะรอด “ปากเหยี่ยวปากกา” จนเติบโตใหญ่พึ่งตนเองได้
สัตว์ส่วนใหญ่ก็เป็นทำนองเดียวกัน

คนและ สัตว์ มี รูปร่าง และ ลักษณะ อื่น ๆ ละม้าย
เหมือนพ่อแม่ผู้ให้กำเนิด นี่เป็นเรื่องเชื้อชาติ ซึ่งผู้ที่เกิด
มาจะต้องเป็นทายาทไว้ จะหลีกเลี่ยงไปจากเงื่อนไข
หาได้ไม่ เป็นเรื่องอย่างที่ในพระพุทธศาสนาถือว่า
สัตว์มีกรรมเป็นทายาท จะเกิดอยู่นอกกรรมหาได้ไม่

โดยเหตุที่คนและสัตว์มีลักษณะคล้ายกัน ในเงื่อนไข
ที่กล่าวนี้ ท่านจึงกล่าวว่าคนเป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง แต่เป็น
สัตว์ที่ผดกบัสัตว์อื่น ที่เกิดตัวตรง ส่วนสัตว์อื่นเกิด
โค้งตัวเอาหัวไปก่อน อย่างที่ใกล้กับคนก็มีแต่สัตว์ในจำ
พวกลิง เพราะฉะนั้นท่านจึงเรียกว่ามนุษย์ และเรียกสัตว์
อื่นว่าภริจมาณหรือเคียรจมาณ แปลว่าสัตว์มีร่างกายเจริญ
โดยขวาง คนมีเมตตาการุณา สัตว์ชนิดอื่นไม่มี เหตุนี้
ความเมตตาการุณาจึงเป็นสภาพของมนุษย์คือมนุษยธรรม
นี่เป็นประการหนึ่งที่ทำให้มนุษย์ซึ่งเป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง แต่

ฝึกขยัสตวอน เพราะมนุษย์เกินตัวคองตรงและมีมนุษย์
ธรรม

มนุษย์รู้จักพูดภาษา รู้จักใช้ไฟ รู้จักใช้เครื่องมือ
รู้จักเขียนหนังสือ รู้จักสร้างศิลป์ รู้จักนับถือศาสนา
และรู้จักสิ่งอื่น ๆ อีกมากมาย ตลอดจนรู้จักส่องกระจก
ดูตนเอง การรู้จักสร้าง รู้จักรักษา และรู้จักคิดแปลง
ปรับปรุ้งสิ่งเหล่านี้ให้มีความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้น นั่นคือที่ท่าน
เรียกว่าวัฒนธรรม เพราะฉะนั้นมนุษย์และสัตว์จึงแตก
ต่างกันอีกประการหนึ่ง คือมนุษย์มีวัฒนธรรม แต่สัตว์
ไม่มี

เพื่อค้นหาสิ่งต่าง ๆ ที่เรียกว่าวัฒนธรรม ว่าเกิด
มีขึ้นที่แรกอย่างไร แล้วมีความเจริญคล้คลายมีวิวัฒนาการ
การเป็นลำดับมาอย่างไร จึงได้เกิดมีวิชาว่าด้วยเรื่อง
มนุษย์เรียกว่า มานุษยวิทยา ขึ้น

มานุษยวิทยาแปลตามพจนานุกรมว่า วิชาว่าด้วย
เรื่องของมนุษย์ มนุษย์ในที่นี้ หมายถึงมนุษย์ทั่ว ๆ ไปที่

รวมกันอยู่เป็นหมู่เหล่าและเป็นชนชาติต่าง ๆ มานุษยวิทยาแบ่งเรื่องของมนุษย์ออกเป็นสองภาค คือภาคว่าด้วยเรื่องเชื้อชาติ เรียกว่า มานุษยวิทยาภาคว่างกาย และภาคว่าด้วยเรื่องวัฒนธรรม เรียกว่า มานุษยวิทยาภาควัฒนธรรม

มานุษยวิทยาแต่เดิมมา เป็นเรื่องศึกษาเกี่ยวกับชนชาติล้าหลังหรือที่เรียกว่าชนชาติป่าเถื่อน เพราะชนชาติเหล่านี้ ไม่มีความก้าวหน้าแห่งความเป็นอยู่หรือวิถีชีวิตของตน สิ่งใดที่มีหรือเป็นอยู่ในหมู่ของตน จะเป็นเรื่องเชื้อชาติหรือวัฒนธรรม สิ่งนั้นยังคงสภาพอยู่อย่างเดิม หรือถ้าจะมีเปลี่ยนแปลง ก็เป็นไปอย่างเชื่องช้าไม่ก้าวหน้าไปไกล เป็นอันว่ายังมีของเดิมเหลือตกค้างอยู่ให้เห็นไม่มากนักน้อย ที่เป็นเช่นนั้น เพราะชนชาติล้าหลังไม่สู้มีการ ผสมปะปนกัน ในเรื่อง เชื้อชาติและ วัฒนธรรม เหมือนชนชาติที่เจริญ จึงอาจสืบสาวเรื่องเหล่านี้ได้ว่า มีลักษณะเริ่มต้นเป็นมาอย่างไร อันจะค้นคว้าได้จาก

ชาติที่เจริญไม่ได้มากนัก เพราะได้ผ่านพ้นสภาพเดิมมาแล้วไกล

ต่อมาวิชามานุษยวิทยาได้ขยายวงแห่งการศึกษ และค้นคว้าออกไปถึงชนชาติที่เจริญด้วย โดยเฉพาะ ในหมู่ชนที่เรียกว่าพวกชาวบ้าน เพราะพวกชาวบ้าน รักษาความคิดเห็นและจารีตประเพณีเดิม ตามส่วนแห่ง ความเจริญไว้ได้นานกว่าชาวกรุงชาวเมือง

มานุษยวิทยาต้องอาศัยความรู้ในวิชาต่าง ๆ เข้า ช่วยในการศึกษามากวิชา และเป็นเรื่องเกี่ยวกับสังคม มนุษย์ เรื่องของวิชามานุษยวิทยา โดยเฉพาะภาควิวัฒน ธรรมจึงไปชนาบายเกี่ยวเข้ากับวิชาสังคมวิทยา

ขอบเขตของ ความรู้ ของ มานุษยวิทยา ตามที่ กรมการมานุษยวิทยาแห่งมหาวิทยาลัยออกัสฟอร์ดเสนอ มีสาขาวิชาดังนี้

๑. มานุษยวิทยาภาคร่างกาย

(๑) เนื้องศ์วิทยสัตววิทยา (Zoological) ศึกษา

เปรียบเทียบส่วนและลักษณะต่างๆแห่งร่างกายของมนุษย์ ซึ่งกำหนดฐานะของมนุษย์ในทางสัตววิทยาว่าอยู่ในหมู่สัตว์จำพวกไหน

(๒) เนื่องด้วยวิชาว่าด้วยซากของสิ่งมีชีวิต ครึ่งสมัยดึกดำบรรพ์ ซึ่งยังเหลือตกค้างอยู่ (Palaeontological) การศึกษาความเก่าแก่ดึกดำบรรพ์ของมนุษย์ ความที่สืบสาวรู้ได้จากหลักฐานทางธรณีวิทยาและกายวิภาควิทยา

(๓) เนื่องด้วยชาติวงศ์วิทยา (Ethnological) ศึกษาเปรียบเทียบลักษณะร่างกายของมนุษย์ทางหลักแห่งเชื้อชาติ แยกประเภทมนุษย์ออกเป็นเชื้อชาติใหญ่และย่อยตามแนวธรณีวิทยา อิทธิพลแห่งสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีแก่รูปสัณฐานของมนุษย์ หลักแห่งการวัดส่วนต่างๆของร่างกายมนุษย์ (Antropometry-มานุษยมิติ) สรีรวิทยา (Physiology) อันเกี่ยวกับเรื่องอารมณ์ความรู้สึก

๒. มานุษยวิทยาภาควัฒนธรรม

(๑) เนื่องด้วยโบราณคดี ศึกษาเรื่องความเก่า

แก่ของมนุษย์ตามที่สืบสาวรู้ได้จากซากเครื่องใช้ เครื่องมือของมนุษย์ครั้งแรกเริ่มซึ่งยังเหลือตกค้างอยู่ ลักษณะของสิ่งเหล่านี้ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ และวิถีที่ใช้ในการกำหนดถึงผลต่อเนื่องและความยืนยันของสิ่งเหล่านี้ในการถือกำเนิดความเป็นไปครั้งสมัยแรก ๆ ของวัฒนธรรมที่สืบต่อมากระทั่งสมัยหลัง ๆ

(๒) เนืองด้วยชาติวงศ์วิทยา (Ethnological) ศึกษาเปรียบเทียบและแบ่งเหล่ามนุษย์ ตามเงื่อนไขแห่งวัฒนธรรมทางวัตถุ ภาษา สถาบันทางศาสนาและสังคม และความคิดเห็น อันเป็นลักษณะแตกต่างไปจากทางร่างกาย อิทธิพลแห่งสิ่งแวดล้อมซึ่งมีอยู่กับวัฒนธรรม

(๓) เนืองด้วยสังคมวิทยา (Socialological) ศึกษาเปรียบเทียบประสพการณ์แห่งสังคม โดยเฉพาะเกี่ยวกับประวัติศาสตร์สมัยแรก ๆ ของ

(ก) องค์การแห่งสังคม (Social Organization) (รวมทั้งประเพณีแต่งงาน) รัฐบาล และกฎหมาย

- (ข) ความคิดเห็นและประมวลวินัยจรรยา
- (ค) พิธีรีตอง และความเชื่อเกี่ยวกับคาถาอาคม และศาสนา (รวมทั้งการแต่งศพ ฝังศพ เผาศพ)
- (ง) ลักษณะวิถี เกี่ยวกับการสื่อสารทางความคิดเห็น โดยอาศัยเครื่องหมายเป็นสัญลักษณ์ สื่อภาษาพูด ภาษาเขียนเป็นรูปภาพ และตัวหนังสือ
- (๔) เนืองด้วยเทคนิควิทยา (Technological) ศึกษาเปรียบเทียบถึงเรื่องกำเนิดพัฒนาการ และการจำแนกออกตามแนวภูมิศาสตร์ ของบรรดาสิ่งที่เป็นส่วนใหญ่นองศิลปกรรมและอุตสาหกรรมและรวมทั้งเครื่องมือเครื่องใช้สำหรับผลิตสร้างสิ่งเหล่านี้

(จาก E. O. James, An Introduction to Anthropology, Macmillan 1919 p. 2-3)

มานุษยวิทยาภาคว่างกาย ตามแนววิชาข้างต้นนี้ หนักไปในทางวิทยาศาสตร์ ส่วนมานุษยวิทยาภาควัฒนธรรม หนักไปในทางสังคม ถ้าศึกษาเฉพาะข้อ ๓ คือ

เนอองท้วยสังคมวิททยา ก็เรียกว่ำมานุษยวิททยาภากสังคม
ซ่งมีลักษณะฝิดกัการคักษาวิชาสังคมวิททยาซ่งเล็กน้อย
คอ

มานุษยวิททยาภากสังคม คักษาความรู้เรอองเหล่าน
เพอความรู้ ว่ำมีกำเนิคและพัฒนาการมาซ่งไร เพวระ
ฉะนน จึงเ็นการคักษาทางทฤษฏี ส่วน

สังคมวิททยา คักษาความรู้เรอองสังคมมนุษย์ที่เ็น
อู่ในยัจจุบัน และควระกำเนินแกไขซ่งไร เพวระ
ฉะนนจึงเ็นการคักษาทางปฏิบัติ

ซ่งไรก็คักการคักษาในสองวิชานี้มีลักษณะเหลออม
ถ้ากายเกี่ยวกัน มานุษยวิททยาภากสังคมเ็นแต่ความรู้
เพอความรู้ ถ้าจะปฏิบัติก็ค้องฟังความรู้ทางสังคมวิททยา
สังคมวิททยาถ้าจะปฏิบัติให้ไทผลสมบุรณ์ ก็ค้องฟังความรู้
ทางมานุษยวิททยาภากสังคม

มานุษยวิททยาภากสังคม จักอู่ในสาขาหนึ่งของ
สังคมศาสตร์ (Social Science) ซ่งมี เศรษฐศาสตร์

รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ คณิตศาสตร์ จิตวิทยาทางสังคม ประวัติศาสตร์ สังคมวิทยา และมานุษยวิทยาภาคสังคม

ในบรรดาสาขาวิชาสังคมศาสตร์ อาจกล่าวได้ว่า มานุษยวิทยาคือวิชาหนักไปในเรื่องวัฒนธรรม คือต้องการทราบเรื่องวัฒนธรรม ไม่ว่าจะในสมัยไหนและที่ไหน ต้องการทราบเรื่องวัฒนธรรมทุกแง่ทุกมุม ว่ามีเป็นอย่างไร ทำไมประชาชนจึงสำแดงออกเป็นนิสัยความประพฤติอย่างใด ๆ ซึ่ ในเมื่อตกอยู่ในเงื่อนไขแห่งวัฒนธรรมอย่างนั้น ๆ เช่น ทำไมไทยจึงปลูกผลไม้ด้วยมีคเหาคมออกแต่เงินและฝรั่งเอาคมมีคเข้าหาตัว เราควรจะแก้ของเราให้เหมือนกับของคนอื่นได้แค่ไหน ทำไมเราแสดงความรักด้วยยกมือไหว้ แต่ฝรั่งใช้ยื่นมือไปกระตักกัน ทำไมเราจึงเอาอย่าง และเพราะอะไรการไหว้ของเราจึงยังคงอยู่ถึงนี้เป็นต้น

๒. เชื้อชาติ

ในการบรรยายเรื่องของ มนุษย์ ทาง มานุษยวิทยา ย่อมเริ่มกันด้วยเชื้อชาติก่อน ถัดไปคือเรื่องภาษา และ

วัฒนธรรม เรื่องเชื้อชาติเกี่ยวกับวิชามานุษยวิทยาภาควิชากาย ซึ่งเราแบ่งออกเป็น ๓ สาขาวิชา คือ

๑. ทางสัตววิทยา (Zoology) อันเป็นสาขาหนึ่งของชีววิทยา (Biology) มีการศึกษาค้นคว้าโดยวิธีเปรียบเทียบถึงลักษณะต่างๆ ของร่างกายมนุษย์ตามหลักวิชากายวิภาค (Anatomy) ว่ากระดูกเรขาคณิตมนุษย์เข้าอยู่ในสัตว์พวกไหนหมู่ไหน เช่นตามสัตววิทยา เขาจัดพวกมนุษย์เข้าอยู่ในหมู่ (Group) สัตว์มีกระดูกสันหลังในประเภท (Class) สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ในอันดับพวก (Order) สัตว์ มนุษย์วานร (Primates) ในวงศ์ (Family) คน (Homo) และในชนิด (Species) คนมีความคิด (Homo Sapiens)

๒. ทางวิชาว่าด้วยชีวิตสมัยดึกดำบรรพ์ (Palaeontology) มีการศึกษาเรื่องความเก่าแก่ของมนุษย์ชาติโดยอาศัยหลักฐานทางธรณีวิทยา (Geology) และกายวิภาค ซึ่งมีซากของมนุษย์เหลืออยู่

๓. ทางวิชาชาติวงศ์วิทยา มีการศึกษาเปรียบเทียบลักษณะ ร่างกาย ของมนุษย์ ระหว่าง เชื้อชาติต่าง ๆ เรื่องรักแยมัธยมชาติ ออกเป็น ตระกูล และชนิก ตามลักษณะของเชื้อชาติ และตามลักษณะของแผ่นดินที่อยู่ อิทธิพลของสิ่งแวดล้อมมีคิณฟ้าอากาศเป็นต้น ที่ทำให้ร่างกายเปลี่ยนแปลงไป หลักแห่งวิชามานุษยมิติ (Anthropometry) หลักแห่งวิชาสรีรวิทยา (Physiology) เกี่ยวกับเรื่องอารมณ์ความรู้สึก

ความรู้เกี่ยวกับเรื่องวิชาเหล่านี้ แต่ละสาขาวิชา เป็นเรื่องที่จะต้องศึกษากันเป็นเวลานาน และผลของงาน ที่ได้สอบสวนค้นคว้ามาแล้ว มีอยู่เป็นจำนวนไม่น้อย คนธรรมดาที่ไม่มีความรู้ ก็ได้ฟังเรื่องความรู้เหล่านี้เป็นแนวทางสำหรับการศึกษากองตนเองต่อไป แต่ในที่นี้จะไม่นำเรื่องสาขาวิชาต่าง ๆ เกี่ยวกับมนุษย์ มากกล่าวขยายความออกไปเพราะเป็นเรื่องใหญ่ เพียงแต่จะแปลและย่อความเอาออกมาเป็นภาษาไทย ก็กิน ขนาดหน้า หนังสือไม่ ไซ้เพียงน้อยหน้าจึงจะยกไว้ จะกล่าวแต่เฉพาะวิชามนุษย์-

มิตติ คือการวัดส่วนต่าง ๆ ของร่างกายมนุษย์ที่เป็นส่วนสำคัญของแต่ละขณะมนุษย์ต่างประการที่เห็นได้เด่น เช่น รูปสัณฐานของกะโหลกศีรษะและอื่น ๆ ว่ามีความแตกต่างกันอย่างไรบ้าง เช่น

ขนาดกายตัวสูงต่ำเป็นรายเฉลี่ยอยู่ในขนาดระดับไหน

ขนาดกะโหลกศีรษะ มีความยาวและความกว้างผ่านศูนย์กลางแตกต่างกันอย่างไร ตามธรรมดาเขาแบ่งขนาดกะโหลกศีรษะออกเป็น ๓ ขนาด คือ พวกกะโหลกศีรษะกลม (Brachycephalic) พวกกะโหลกศีรษะขนาดกลาง (Mesocephalic) และพวกกะโหลกศีรษะยาว (Dolichocephalic) ขนาดความจุของกะโหลกศีรษะหน้าผากต่งหรือขลาดมาก

ลักษณะของผม เช่นเป็นผมเส้นคดกริซอย่างชนชาติผิวขาว เส้นเหยียดตรงอย่างชนชาติผิวเหลืองหรือเส้นหยิกอย่างชนชาตินิโกร รูปลักษณะของผมเมื่อผ่านศูนย์กลางแล้วส่องดูในกล้องจุลทรรศน์ ว่าเป็นรูปกลม รูป

ไซ้ หรืออย่างไร มีสีของผมเป็นอย่างไร และมีขนและ
หนวดเคราคากหรืออ่อน

ลักษณะตาเป็นชนิดสองชั้นหรือชั้นเดียว รูปร่าง
มีลักษณะอย่างไร คางข้านหรือแหลม กระดูกแก้มราย
หรือยื่นแหลมออกมา ทักันเมื่อยังเป็นทารกอยู่มีเขี้ยว
หรือไม่เหล่านี้เป็นต้น

ข้อความที่น่ามากล่าวนี้ เก็บเอามาจากวิชามนุษย
มิตอย่างย่อที่สุด พอให้ทราบเป็นเลาทางว่าเขาจักทำกัน
อย่างไรเท่านั้น เมื่อได้สำรวจรูปลักษณะของมนุษย์ต่าง ๆ
ตามแนวในวิชานี้ จะปรากฏว่ามนุษย์ต่าง ๆ ไม่ว่าพวก
ไหน มีลักษณะต่าง ๆ กังกล่าวมาข้างต้น แม้ในพวก
เดียวกัน ก็ไม่ใช่ว่าเหมือนกันทั้งหมด เพราะด้วยมีการ
ผสมพันธุ์กันไม่มากนักย่อย แต่ก็พอประมวลลักษณะส่วน
ใหญ่ที่เหมือนหรือคล้ายคลึงกันเป็นรายตัวแล้วแบ่งมนุษย์
ชาติอย่างคร่าว ๆ ออกได้เป็นสามพวกใหญ่ คือมนุษย์
พวกคอเคเซียน หรือคอเคซอยด์ (Caucasoid) หรือพวก
ผิวขาวพวกมงโกลอยด์ (Mongoroid) หรือพวกผิวเหลือง

และพวกนิโกรอยด์ (Negroid) หรือพวกผิวดำ พวกผิวขาว
 ใต้แก่พวกตะวันตกและพวกฮินดู พวกผิวเหลืองใต้แก่
 พวกจีนเป็นต้น พวกผิวดำใต้แก่พวกนิโกรเป็นต้น ที่แบ่ง
 เช่นนี้เห็นประมาณเท่านั้น ถ้าจะเปรียบเทียบเหมือนเขียนเป็น
 ข้ายขึ้นไว้ ไม่ใช่ข้ายที่บอกกับตัวคนที่เอาข้ายไปติดไว้
 จะมีลักษณะตรงตามข้ายเสมอไปก็หาไม่ เช่นชาวฮินดู
 ซึ่งรักเข้าอยู่ในพวกคอเคเซียนผิวขาว ไม่ใช่ว่าจะมีผิว
 ขาวทุกคน ที่มีผิวคล้ำมากก็มี ถ้าเปรียบกับชาวจีนที่อยู่
 ในพวกมองโกลอยด์ผิวเหลือง ชาวฮินดูบางคนจะมีผิวขาว
 น้อยกว่าชาวจีนก็มีไม่น้อย แต่เพื่อสะดวกในการแบ่ง
 เชื้อชาติ จึงเอาข้ายผิวขาวไปติดไว้ให้เท่านั้น

ไม่ต้องดูอื่นไกล ชนชาติไทยก็มีผิวและลักษณะ
 อื่นต่าง ๆ กัน แต่เราก็ต้องคิดข้ายว่าเป็นชาวไทยด้วยกัน
 ชนชาวอินเดียนที่มีเชื้อชาติคอเคเซียน ถ้าเป็นชาวเบงกาลี
 และชาวอัซสัม ซึ่งอยู่ทางตะวันออกของอินเดียน จะมีผิว
 พรวนและขนาดความสูง ใกล้เคียงไปทางพวกมองโกลเดียน
 ซึ่งไม่มีที่สงสัยว่าคงมีการผสมกันกับพวกอียิปต์ เนปาล

และพวกอื่น ๆ ซึ่งอยู่ในตระกูลนี้ ถัดไปในมัธยมประเทศ เช่นชาวพาราณสี จะมีรูปร่างสูงใหญ่ และผิวพรรณขาวกว่าพวกเบงกาลีและฮัสสัม เช่นพวกที่เราเรียกกันว่า อินดูโดยเฉพาะ ถัดไปทางตะวันตกในแคว้นปัญจาบ ชาวอินเดียนั้น เช่นพวกซิก จะมีรูปร่างสูงใหญ่ และผิวพรรณขาวกว่าพวกที่กล่าวมาแล้ว เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าบอกว่าเป็นพวกคอเคเซียนจึงเป็นอนุโลมเพื่อสะดวกเท่านั้น

ในลางตำรายังให้ความเห็นเป็นเชิงสันนิษฐานไว้ว่ามนุษย์ที่มีหนวดเครารก มักจะมีความล้าชานิกที่เรียกว่าชะโคติแปลงมากกว่าเพื่อน ที่ผู้หญิงมีความล้าชานน้อยกว่าผู้ชาย ก็เพราะตัวเรงไม่มีหนวดเคราตัวเอง ลางตำราว่าชนชาติผิวดำมีหน้าผากลาดมาก เกือบจะเป็นหน้าผากของลิง ส่วนของชนชาติผิวเหลือง มีหน้าผากไม่สู้ลาดมากนัก แต่ของชนชาติผิวขาวมีหน้าผากตั้ง จึงห่างมากจากลักษณะหน้าผากของลิง ทั้งผมก็มีลักษณะเป็นเส้นคกกวิช ผิดกับลิงมาก ไม่เหมือนกับผมของชาวมงโกเลียน ซึ่งเป็นเส้นเหยียดตรงโกดักกับลิงมาก

แต่อย่างไรก็ดี มนุษย์ที่มีเส้นผมห่างไกลจากผมของลิง
 มาก ควรจะให้เกียรติแก่พวกนิโกรซึ่งมีผมหยิกเป็นอย่าง
 พรหม มากกว่าจะให้เกียรติกับพวกที่มีผมเส้นคดกริชเสียอีก ทั้ง
 พวกนิโกรก็มีขนตามร่างกายแทบจะไม่มีก็ว่าได้ ควรไ้
 รัยเกียรติว่ามีลักษณะห่างไกลจากลิง ก็ถือว่ามนุษย์พวก
 ที่มีขนตามร่างกายคดเสียอีก

ตามหลักวิชามานุษยมิติ แบ่งมนุษย์ที่มีอยู่ใน
 ปัจจุบันนี้อ่างกว้าง ๆ ออกเป็น ๔ เชื้อชาติ ดังนี้

๑. พวกคอเคเซียน หรือมนุษย์ผิวขาว มี
 - (ก) พวกนอร์ติก ได้แก่ชนชาติต่าง ๆ ใน
ทวีปยุโรปตอนเหนือ
 - (ข) พวกแอลป์น ได้แก่ชนชาติต่าง ๆ ใน
ทวีปยุโรปตอนกลาง
 - (ค) พวกเมดิเตอร์เรเนียน ได้แก่ชนชาติ
ต่าง ๆ ที่อยู่ใกล้ทะเลเมดิเตอร์เรเนียน
 - (ง) พวกฮินดู และอิหร่าน

๒. พวกมงโกลอยด์ หรือมนุษย์ผิวเหลือง
- (ก) พวกมงโกลเลียน ได้แก่ชนชาติที่เรียกว่า
ตาด เกาหลี ญี่ปุ่น จีน ไทย อีเบต
พม่า เป็นต้น
- (ข) พวกมลาเนเซียน ได้แก่ชนชาติ ญวน
ชวา มลายู พัลลัปปีน เป็นต้น
- (ค) พวกอินเดียนแดงในทวีปอเมริกา
๓. พวกนิกรอยด์ หรือมนุษย์ผิวดำ
- (ก) พวกนิโกร และรวมทั้งพวกเงาะที่เรียก
ว่าพวกนิกร ไทคัว
- (ข) พวกเมลานเนเซียน ได้แก่ชนชาวหมู่
เกาะเมลานเนเซียน อยู่ดักทวีปออสเตรเลีย
เลยไปทางตะวันออกและตะวันออกเฉียง
เหนือ
- (ค) พวกคนแคระในทวีปแอฟริกา
- (ฅ) พวกบุชแมน (Bushman) ในทวีป
แอฟริกา

๔. พวกที่ยังกำหนดเชื้อชาติไม่ได้แน่

(ก) พวกออสโตรลอยต์ ได้แก่ชนชาติผิวดำ
ซึ่งเป็นชาวพื้นเมืองในทวีปออสเตรเลีย

(ข) พวกเวดอยด์ (Vedoid) ได้แก่พวก
เวดดาห์ (Veddah) ในกลางเกาะลังกา
พวกมูตซ์ในประเทศอินเดีย พวกม้วย
หรือซำในแหลมอินโดจีน เป็นต้น

(ค) พวกปอลินีเซียน ได้แก่พวกชาวเกาะ
ในทะเลใต้

(ง) พวกอินูในประเทศญี่ปุ่น

การแบ่งมนุษย์ออกเป็นเชื้อชาติต่าง ๆ ดังกล่าวมา
ข้างต้นนี้ ไม่ใช่ว่ามนุษย์ที่แบ่งเป็นประเภทแล้วนั้น จะมี
ลักษณะต่าง ๆ เหมือนกันทั้งหมดก็หาไม่ ย่อมจะต้อง
มีผิดแผกกันในลักษณะต่าง ๆ ของร่างกายดังกล่าวมา
แล้วไม่มากนักน้อย ทั้งนี้เนื่องจากการผสมพันธุ์กันอยู่
เพราะฉะนั้นจึงต้องแยกประเภทย่อยลงไปอีกเป็นชั้น ๆ ๕
แต่ชนชาติไทย ซึ่งในทางชาติวงศ์วิทยาจัดเข้าไว้ในพวก

มงโกลอยด์ ก็ยังมีลักษณะรูปร่างหน้าตาและผิวพรรณ เป็นต่าง ๆ กัน แม้กระนั้นก็พอสังเกตได้ว่า มีลักษณะ ลางประการที่เห็นเด่นร่วมกันว่า ไม่ใช่ชนชาติพวกคอเค เซียนหรือพวกนิกรอยด์ ถ้าลางคนจะมีเชื้อชาติเหล่านี้ ผสมอยู่บ้างก็เป็นแต่ส่วนน้อยเท่านั้น ชนชาติไทยแต่ละ ท้องถิ่นแม้เมื่อว่าในส่วนรวมจะเหมือนกัน แต่ก็มีลาง ลักษณะในทางร่างกายที่ให้เห็นเด่นเป็นเฉพาะ ว่าเป็น ชาวไทยถิ่นไหนแคว้นไหน

การศึกษาเรื่องเชื้อชาติในทางมานุษยวิทยา เป็น เรื่องเกี่ยวกับเลือดเนื้อเชื้อไขทางกรรมพันธุ์ จึงตกอยู่แก่ วิชาชีววิทยา เพราะฉะนั้นเชื้อชาติในที่นี้จึงผิดกับชนชาติ ซึ่งเข้าไปในทางวัฒนธรรมและสังคม ที่กล่าวกันเป็น สามัญเช่น ชนชาติไทย อาจหมายถึงเชื้อชาติหรือทาง กรรมพันธุ์ก็ได้ อาจหมายถึงทางวัฒนธรรมและสังคมก็ ได้ ถ้าจะกล่าวทางวิชาชีววิทยาและทางประวัติศาสตร์ ชนชาติไทยที่อยู่ในประเทศไทย ก็เป็นประชาชาติหรือ ประเทศชาติไทย ซึ่งประกอบด้วยคนหลายเชื้อชาติผสม

กัน และเข่ากันไต่ก็มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันก็มี ที่
 ผสมเข่ากันยังไม่กลมกลืนก็มี ว่าในทางวัฒนธรรมและ
 สังคมก็เป็นทำนองเดียวกัน เมื่อนักถึงเรื่องชาติ คน
 ธรรมดาก็มักนึกไปถึงเรื่องเชื้อชาติ มากกว่านึกถึงเรื่อง
 ชาติในทางวัฒนธรรมและสังคม เมื่อพูดว่ารักชาติ ก็
 คือรักถิ่นที่อยู่และรักวัฒนธรรมและสังคมของตนนั้นเอง
 มากกว่าจะเข้าไปในเรื่องรักเชื้อชาติ

๓. ภาษา

ภาษาคืออะไร ภาษาคือการแสดงออกซึ่งความ
 ในใจ จากคนหนึ่งไปยังอีกคนหนึ่งหรือหลายคน การ
 แสดงออกมีหลายวิธี แต่ในที่นี้หมายเฉพาะถึงวิธีพูดและ
 เขียนเป็นคัมภีร์หนังสือเท่านั้น

คำพูดจะเกิดเป็นภาษาพูดขึ้นได้ ก็ต่อเมื่อมีคน
 เปล่งเป็นเสียงออกมาทางลำคอ ต่อเนื่องไต่ระเหยิบเป็น
 ประโยคประธานและมีความหมาย และต้องมีผู้ไต่ยินรับรู้
 เป็นที่เข้าใจ ตรงกับความหมายที่ผู้พูดตั้งใจไว้ ทั้งผู้ไต่

ยีนและรับรู้ ถ้าจะต้องพูดตอบ ก็สามารถพูดได้ในทำนองเดียวกัน

ภาษาหนึ่งสื่อคือการแสดงออกซึ่งความในใจ แทนเสียงเปล่งออกมา โดยวิธีเขียนเป็นตัวหนังสือ อันเป็นเครื่องหมายที่โต้ตกลงกันโดยปริยายในสังคม

ภาษาพูดและภาษาหนึ่งสื่อแม้ต่างกันโดยวิธี คืออย่างหนึ่งใช้พูดและหูฟัง และอีกอย่างหนึ่งใช้เขียนและตาดู แต่ทั้งคู่ได้ผลตามที่ต้องการอย่างเดียวกัน

ภาษาในโลกนี้มีมากมาย แต่เมื่อสอบสวนในทางวิเคราะห์และเปรียบเทียบกัน ตามหลักวิชานรุกติศาสตร์ (Philology) หรือวิชาภาษาศาสตร์ (Linguistic) อาจประมวลและแบ่งรูปภาษาต่าง ๆ ออกได้เป็น ๔ ประเภท คือ

๑. ภาษามีวิภคิตยั้งยั้ง (Inflectional Language)
๒. ภาษาติดต่อกำ (Agglutinative Language)
๓. ภาษาคำโดด (Isloating Language)
๔. ภาษาควมมากคำ (Polysynthetic Language)

ลักษณะของภาษาทั้ง ๔ ประเภทมีแตกต่างกัน
 อย่างไรระยกไว้ เพราะเป็นเรื่องทางวิชาโดยตรง ไม่
 เหมาะแก่ที่จะนำมากล่าวในที่นี้ ที่ควรกล่าวแต่ยกคือ
 ภาษาส่วนใหญ่ของชนชาติชาวตะวันตก อาหรับ เปอร์เซีย
 และ อินเดีย มีภาษาบาลี และสันสกฤต เป็นต้น มีรูป
 เป็นภาษาในประเภทแรก ภาษาตาก ญู๋ยูน เกาหลี
 อินเดียนอนไต๋ ฟิน ฮังการี ตุรกี และทวีปแอฟริกา
 ทอนไต๋ เป็นต้น มีรูปเป็นภาษาในประเภท ๒ ภาษาจีน
 และไทย หรือกล่าวอย่างกว้าง ๆ ภาษาต่าง ๆ ส่วนใหญ่
 ทางภาคเอเชียอาคเนย์ มีรูปเป็นภาษาในประเภท ๓
 ภาษาชาวพื้นเคิมในทวีปอเมริกาและพวกเอสกีโม มีรูป
 เป็นภาษาในประเภท ๔

ภาษาต่าง ๆ ในประเภทเหล่านี้ จะมีรูปบริสุทธิ์อยู่
 ในประเภททั้ง ๔ นี้แต่ประเภทใดประเภทหนึ่งอาจกล่าวได้
 ว่าไม่มี เพราะด้วยการผสมกันอย่างเดียวกับเรื่องเชื้อชาติ
 มากมายน้อยยั้งแล้วแต่เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์

นอกจากแบ่งภาษาเป็นรูปต่างๆ ออกเป็น ๔ ประเภท ทั้งกล่าวมาข้างต้น เขายังจัดแบ่งและรวมภาษาต่างๆ ออกเป็นตระกูลภาษาโดยเอารูปภาษาที่กล่าวเป็นหลัก และตรวจสอบคำสามัญที่ใช้กันอยู่มาแต่ดั้งเดิม มาเปรียบเทียบกันดูตามหลักของวิชาสัทศาสตร์ (Phonetic) และวิชาว่าด้วยความหมาย

ถ้าภาษาใดมีคำเหล่านี้ เหมือนกันหรือคล้ายคลึงกันเป็นส่วนมาก และถ้าอาจสืบสาวเรื่องวิวัฒนาการในทางประวัติศาสตร์ได้ด้วย ก็จัดภาษาเหล่านี้ไว้ในตระกูลภาษาเดียวกัน คนที่ใช้ภาษาในตระกูลเดียวกัน ไม่เกี่ยวข้องกับตระกูลเชื้อชาติ คนเชื้อชาติเดียวกันถ้าอยู่ด้วยกันมานาน ก็เป็นธรรมดาที่ต้องพูดภาษาเดียวกัน แต่คนเชื้อชาติอื่นอันอาจใช้ภาษาที่ไม่ใช่ของเชื้อชาติตนก็ได้ เช่นคนเชื้อชาตินิโกรในทวีปอเมริกา เป็นต้น

ภาษามีลักษณะพิเศษอย่างหนึ่ง คือ แม้จะไ้รับอิทธิพลจากภาษาอื่นมาผสมอยู่ด้วย ก็ไม่เปลี่ยนรูปเดิมในภาษาของตนไป เช่นภาษาไทยมีรูปภาษาใน

ประเภทคำโดด แม้จะไ้รับอิทธิพลจากภาษาบาลี และ
 ภาษาสันสกฤต ซึ่งมีรูปภาษาในประเภทมีวิภคิตีขั้จจัย
 ก็ยังรักษาลักษณะเดิมในรูปภาษาของตนไว้ได้ เช่น รูป
 จะแปลงเป็นรูปขัง รูปา รูปเอน หรือรูปอะไร อย่างในภาษา
 บาลี แต่เมื่อรับมาเป็นคำไทยก็ไม่เปลี่ยนรูปไปตาม
 ไวยากรณ์ของบาลี เพราะไม่เข้ากัขจิตใจในภาษาของไทย
 ซึ่งมีรูปภาษาเป็นคำโดด ไม่ใช่มีรูปภาษามวิภคิตีขั้จจัย
 อย่างบาลี แม้จะแปลงเข้าหารูปบาลีในกลางคำ เช่น
 นิสิต-นิสิตา ก็ไปไ้ชั่วคราว ในที่สุดก็เหลือแค่นิสิต
 คำเดียว ถ้าต้องการทราบว่า เป็นหญิงหรือชาย ก็เติม
 คำอื่นต่อลงไปเป็น นิสิตชาย นิสิตหญิง ให้เข้ากัขจิตใจใน
 ภาษาของตน

เนื่องด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ การแบ่งชนชาติต่างๆ
 ออกเป็นพวกๆ เขาจึงใช้การแบ่งตระกูลภาษา เป็นการ
 แบ่งชนชาติด้วย ว่าเฉพาะชนชาติต่างๆ ในภาคเอเชีย
 อากเนย์เขาแบ่งชนชาติเหล่านี้ออกเป็น ๓ ตระกูลภาษา
 คือ

๑. ตระกูลจีน-ธิเบต (Sino-Thibet)
 - ซึ่งแยกเป็น
 - ก. ธิเบต-พม่า (Thibeto-Burman)
 - มีธิเบตและพม่าเป็นต้น
 - ข. ไทย-จีน มีจีนและไทยเป็นต้น
๒. ตระกูล ออสโตริก (Austrie Language)
 - ซึ่งแยกเป็น
 - ก. ออสโตรเอเชียติก (Austro-Asiatic)
 - มีพวก มอญ-เขมร (Mon-Khamer) ไทแก่มอญ เขมร ปะหล่อง ละว้า ข่า เป็นต้น
 - ข. ออสโตรเนเซียน (Austronesian) มี ชาว-มลายู ฟิลิปปินส์ เป็นต้น
๓. ตระกูลอื่นๆ ที่จักเข้าข้างต้น ยังไม่ได้ เช่น
 - ก. กะเหรี่ยง และคองซู ซึ่งเดิมเอาไว้ใน ตระกูล จีน-ธิเบต แต่จะอยู่ในพวก

ฉิบเขต-พม่า หรือ ไทย-จีน ยังเคียง
กันอยู่

- ข. ฉนวน เก็บเอาไว้ในตระกูลออสโตรเอเชีย
ติกในพวกมอญ-เขมร ต่อมาแก้เป็นอยู่
ในตระกูล จีน-ฉิบเขต ในพวกไทย-จีน
มาบัดนี้ นักมานุษยวิทยาอเมริกันบางคน
จักเอาไปไว้ในตระกูลออสโตรเนเซียนใน
พวกชวา-มลายู โดยเฉพาะอินโดเนเซียน
- ค. แม้วैया ยังไม่จักเข้าพวกใดเป็นพิเศษ
- ฌ. นิกริโต พวกเงาะเซมังและชาวน้ำใน

แหลมมลายู

ที่ต้งนำการแบ่งแยกเรื่องตระกูลภาษาต่าง ๆ ใน
แหลมอินโดจีนมากล่าวไว้เป็นเอกเทศด้วย ก็เพื่อสะดวก
ในการบรรยายเรื่องต่อไป

ว่าเฉพาะภาษาไทย ก็เป็นภาษามิรูปเป็นคำโคค
คำพูดแต่ละคำเมื่อนำเอามาใช้เข้าเรียงลำดับกับคำอื่น ๆ
ตามลักษณะวิธีของภาษา มิรูปเดิมอย่างใดก็คงรูปอยู่

อย่างนั้นไม่เปลี่ยนแปลงเสียงไปเหมือนในภาษามิวัคติก บั๊จยหรือภาษาติกต้อคำ เช่นกินก็เป็นกินอยู่อย่างนั้น ไม่เป็นอย่างเช่น eat ate eaten eating หรือ eater ในภาษาอังกฤษ ภาษาไทยคงใช้เอาคำอื่นที่มี ใช้เป็นคำพูกโดยปกติมาประกอบ เช่น ในที่นี้เห็น กิน ใ้กิน กินแล้ว กินอยู่ และผู้กิน แต่ละคำก็มีสภาพเป็นโตกเดี่ยวแยกกันได้เป็นคำ ๆ ส่วน en, ing และ er เมื่อแยกจากคำ eat ก็ไม่มี ใช้เป็นคำพูกโตกเดี่ยวได้ ในภาษา มีหน้าที่แต่เป็นคำสำหรับเติมท้ายคำอื่นเพื่อเปลี่ยนแปลงความหมายเท่านั้น ไม่มีอิสระแก่ตนตามลำพัง

คำเติมในภาษาไทยเป็นพยางค์เดี่ยว เช่น ตา ปาก คือ ใ้ คำชนิดนี้มีเหมือนกันหมด ไม่ว่าจะ เป็นคำไทย ในถิ่นไหน จะเพี้ยนกันบ้างก็แต่ในเรื่องเสียงสระและพยัญชนะของคำ หรือระดับเสียงเท่านั้น เช่น ใ้ เป็น นี้ ใ้ เป็น เก๊ย ตาเป็น ต้า เท่านั้น

เมื่อต้องการจะแสดง ความหมายของคำขยายวงออกไป ก็เอาคำอื่นมาเข้าคู่กัน เช่น ทาวัน ปากคู้

สายคือ สาวโง่ แล้วคำเช่นนั้นเสียงกร่อนหกไปคำหนึ่ง เพราะเน้นเสียงในคำหนึ่งเขาไป ก็กลายเป็น ตะวัน ประค ^๖ สะคือ สะโง่ เป็นคำมีสองพยางค์ขึ้น ลางคำที่ผสมกัน สองคำเมื่อเสียงในคำหนึ่งกร่อนหกไป เกิดมีเสียงใหม่ เข้ามาแทรก เป็นเพราะแยกฝักในเสียงของคำ เช่น หมากกล้า กลายเป็น มะกล้า ไป คำเดิมที่เป็นพยางค์ เคี้ยว กลายเป็นคำสองพยางค์ขึ้น ตามลักษณะที่กล่าว มาน ^๖ เป็นเรื่องเนองด้วยวิวัฒนาการของภาษา

สิ่งใดต้องการจะให้มีความขึ้นใช้เรียกในภาษา ก็ต้อง คิดเป็นคำผสม คือเอาคำสองคำหรือมากกว่านั้นมาผสม กัน ถ้าคำผสมเหล่านี้ปรากฏว่ายังพ้องกันอยู่ในไทยถิ่น ต่าง ๆ ก็หมายความว่าเกิดมีขึ้น เมื่อครั้งชนชาติไทยยัง ติดต่อกันอยู่ ถ้าใช้ไม่เหมือนกันก็แสดงว่าคงเกิดขึ้นภายหลังเมื่อเห็นห่างกันไปแล้ว เช่น คาคัน คาซ้อง คา ^๖ คุ่ม หรือคำเช่น ไก่วง น้ำ-แข็ง น้ำกั้น เป็นต้น

เมื่อชนชาติไทยลงมาอยู่ในแหลมอินโดจีน มา ติดต่อกับชนชาติในตระกูลมอญ-เขมรเป็นส่วนใหญ่ และ

ได้รับวัฒนธรรมอย่างใหม่มาจากอินเดีย ส่วนใหญ่ผ่านเข้ามาทางชนชาติมอญ-เขมร มีมอญและเขมรเป็นต้น ภาษาไทยก็มีคำใช้มากขึ้น จึงได้นำเอาภาษาของตระกูลที่กล่าวนี้มาเพิ่มผนวกในภาษาของตน จักว่าเป็นความเจริญงอกงามของภาษา เพราะสิ่งทั้งหลายที่มีชีวิตทั้งเช่น ภาษาและวัฒนธรรมส่วนอื่น ถ้าไม่มีของคนอื่นมาช่วย ค้ำยันก็เท่ากับกินเลือดเนื้อของตัวเอง จะเจริญงอกงามไม่ได้

ข้อสำคัญการกินอาหารเพื่อหล่อเลี้ยงชีวิต ถ้าอาหารที่กินเข้าไปไม่ย่อยละลายกลายเป็นเลือดเนื้อของตนเอง แทนที่จะเป็นผลก็จะเป็นผลเสีย คำที่นำเอามาจากภาษาอื่น ถ้าไม่ปรับปรุงแก้ไขเสียงของคำให้เข้ากับจิตใจของภาษา หรือคำของเดิมมิใช่อยู่แล้วและใช้ไต่ก็มิใช่ แต่ไปนำเอาคำมาแทน ซึ่งมีเสียงสูงของเดิมไม่ได้มาใช้แทนก็เท่ากับกินของแสลง เพราะฉะนั้นการคิดผสมคำขึ้นใหม่เพื่อใช้ จึงอยู่ที่รู้จักเอาคำเดิมของไทยเองมาผสม เมื่อหาคำขึ้นใหม่ไม่ได้เหมาะ จึงต้องนำเอาคำในภาษาตระกูลอื่นมาใช้ แต่ต้องแก้และปรับปรุงเสียง

ให้เข้ากันได้กับจิตใจในภาษาของตน เมื่อในสองประการ
นี้ ยังคิดค้นคำขึ้นไม่ได้เหมาะก็ต้องใช้ศัพท์คำเดิมไป
ก่อน แม้กระนั้นก็ต้องปรับปรุงเสียงให้เข้ากันได้

เมื่อประชาชนมีเชื้อชาติเดิมต่าง ๆ กัน มาผสม
กันทางกุตสัมพันธ์ เป็นเลือดเนื้อเชื้อไขเดียวกันอย่าง
กว้างขวาง และร่วมประเทศชาติอันหนึ่งอันเดียวกัน ก็น
เป็นมาแล้วในประวัติศาสตร์ ข้อสำคัญประการแรกจึงอยู่
ที่ภาษากลางใช้ร่วมกัน และประเพณีปฏิบัติตามรูปแบบ
วัฒนธรรมเดียวกัน อันมีภาษาเป็นเครื่องสำแดงออกให้
ปรากฏเห็น เพราะฉะนั้น ภาษาจึงเป็นส่วนสำคัญแห่ง
วัฒนธรรม ถ้าชาติภาษาที่ทำความเข้าใจกันได้ก็ งาน
การใหญ่โตที่ต้องอาศัยคนร่วมแรงร่วมใจกันทำมากคน ก็
เกิดขึ้นไม่ได้ เพราะขาดความเข้าใจต่อกัน

๔. คนเกิดในวัฒนธรรม

คนพอเกิดมาก็มีบ้านเรือนเป็นที่อยู่อาศัย มีอาหาร
สำหรับหล่อเลี้ยงชีวิต มีเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม เมื่อเจ็บป่วย

ก็ไต่กินยา สิ่งเหล่านี้เป็นความจำเป็นของกัน และมีชน
 ไต่ก็ไต่ช่วยคนอื่นอยู่รอบตัว เป็นผู้สร้างผู้หามาให้ เมื่อเจริญ
 วยชนแล้ว ก็รู้จักพูดภาษาเหมือนกับคนอื่นที่อยู่รอบตัว
 และมีกิริยาอาการ สำแดงออกให้เห็นเป็นนิสัยความประ
 พฤติเหมือน ๆ กับคนอื่นในหมู่ของตน สมดังภาษิตที่ว่า
 “สำเนียงขอกภาษา กิริยาสื่อสกุล”

สิ่งใดที่ตนยังไม่รู้ และไม่สามาถจะรู้ไต่ก็ไต่ช่วยตน
 เอง ก็ไต่รับฝึกฝนเล่าเรียนและอบรมจากคนอื่น มีพ่อแม่
 และครูบาอาจารย์เป็นต้น เมื่อเติบโตแล้วก็มีเหย้ามีเรือน
 และประกอบอาชีพการงาน ตามโอกาสหรือตามความรู้
 ที่ตนถนัด

คนอื่นที่ให้ความรู้แก่เรา ไต่ก็ความรู้มาแต่ไหน ก็
 ไต่ก็ความรู้มาจากคนแต่ก่อน สืบต่อเนื่องกันและยืกันถอย
 หลงชันไปไกลทุกชั่วอายุคน จนถึงสมัยแรกเริ่มเกิดที่
 เมื่อนมนุษย์มีสภาพยังเป็นป่าเถื่อนอยู่ มนุษย์สมัยนั้นมีชีวิต
 ชีวิตอย่างง่าย ๆ ไม่ผิดอะไรกับมนุษย์ป่าเถื่อนในสมัย
 ปัจจุบัน ที่อยู่อาศัยอาหารการกินเครื่องนุ่งห่มเครื่องใช้

ไม้ส้อยและสิ่งอื่น ๆ ก็เป็นไปอย่างง่าย ๆ มาก่อน แล้วค่อย
เจริญเป็นวิวัฒนาการต่อมาตามลำดับ เพราะมนุษย์สืบ
ต่อและสะสมความรู้เรื่องเหล่านี้ไว้ไม่ให้ขาดตอนหรือต้อง
สูญไป และมีความรู้ที่เป็นของตนเองซึ่งได้มาใหม่หรือคิด
ขึ้นใหม่ เข้าไปเพิ่มเติมและปรับปรุงความรู้เก่าซึ่งเป็นทุน
เดิม ให้มีความเจริญยิ่งขึ้นเป็นลำดับมา ความรู้เหล่านี้
ที่เรียกว่าวิวัฒนาการ

วิวัฒนาการคือปัญญาความรู้ลึก ความคิดเห็นที่
มนุษย์ถ่ายทอดและสืบต่อกันไว้ และสำแดงออกให้เห็นเป็น
สิ่งต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น หรือคิดแปลงปรับปรุงสิ่ง
ธรรมชาติ เพื่อประโยชน์แห่งวิถีชีวิตของตนในส่วนรวม
ตลอดจนกิจการที่แสดงออกเป็นนิสัยความประพฤติ

โดยเหตุที่สิ่งเหล่านี้ คือปัญญาความรู้ลึกความคิด
เห็นและกิจการที่สำแดงออก ไม่ใช่มีอยู่แต่ใน
มนุษย์ แม้สัตว์ก็มีเหมือนกัน แต่ของสัตว์เป็นไปเองโดย
สัญชาตญาณ สิ่งใดที่สัตว์สร้างขึ้น หรือกิจการที่
แสดงออก มีอยู่อย่างใดก็อย่างนั้น ไม่เปลี่ยนแปลงให้มี

ความเจริญก้าวหน้า แต่สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น มนุษย์รู้จัก
 เพิ่มเติมก็เปลี่ยนแปลงและปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้น เพราะฉะนั้นสิ่งที่
 ที่เกิดจากวัฒนธรรมจึงไม่ใช่มีขึ้นเองโดยธรรมชาติ แต่
 เป็นสิ่งที่มนุษย์ก็คิดสร้างขึ้น แล้วถ่ายทอดสืบต่อเป็น
 ประเพณีกันมา เพื่อความเจริญแห่งวิถีชีวิตของคนใน
 ส่วนรวม

ตามนัยที่กล่าวนี้ เราอาจกำหนดความหมายคำ
 ว่าวัฒนธรรมได้เป็นหลายประการ คือ

วัฒนธรรม คือ ขบวนการความรู้ สึกความคิด และ
 กิจการที่มนุษย์สำแดงออกให้เห็นเป็นสิ่งที่ต่าง ๆ และ
 เป็นนิสัยความประพฤติในส่วนรวม ซึ่งไม่มีขึ้นเองตาม
 ธรรมชาติ แต่มีขึ้นเพราะมนุษย์สร้าง หรือจากการทำงานของ
 มนุษย์

วัฒนธรรม คือ สภาพแห่งความเจริญของงาน
 เพราะมีวิวัฒนาการเป็นความเจริญอยู่เรื่อย

วัฒนธรรม คือ มรดกแห่งสังคม เพราะมนุษย์เป็น
 ทายาทรับช่วงไว้

วัฒนธรรม คือจารีตประเพณี เพราะมนุษย์สืบต่อ
เป็นปรัมปราประเพณี (Tradition) กันไว้ไม่ให้ขาดตอน

วัฒนธรรม คือวิถีชีวิตของสังคม เพราะมนุษย์
มีวัฒนธรรมขึ้น ก็เพื่อความผาสุกความเจริญในชีวิต

มนุษย์เป็นสัตว์สังคม และแยกกันอยู่เป็นประเทศ
ชาติ หรือเรียกอย่างหนึ่งว่าประชาชาติ จึงควรทราบ
เสียก่อนในที่นี้ว่า สังคม และประเทศชาติ หมายความว่า
อย่างไร

สังคม หมายถึงมนุษย์จำนวนหนึ่ง ร่วมแรงร่วม
ใจกัน ในอันจะประกอบกิจการหรือคบหาสมาคมกันเป็น
ปกติประจำ เพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ในสิ่งที่ตนสนใจ เช่น
การดำรงชีพเป็นครอบครัว การทำมาหากินและความ
เป็นอยู่ คือวิถีชีวิตของตน ให้มีความสุขสบายและมีความ
เจริญยืนยาว ตามที่กล่าวย่อมนี่รวมถึงมนุษย์หมู่หนึ่ง
หมู่ใด ที่มารวมกันเพราะยังเอื้อชีวิตวงศ์คราว เช่น ฝูง
คนที่มารวมออกันคู่หนึ่งคู่ละครหรือคู่เขาทะเลาะกันเป็นต้น

ประเทศชาติหรือประชาชาติ คือมนุษย์หมู่หนึ่ง มีจำนวนมาก มีภูมิลำเนาอยู่ในแผ่นดินหนึ่ง ซึ่งมีเขตแดนกำหนดเป็นอาณาบริเวณไว้นั่นเอง ตามปกติคนเหล่านั้น มักมีคนหลายเชื้อชาติผสมกัน แต่มีความคิดและจิตใจ ตลอดจนความรู้สึกนึกเห็น อันเป็นมูลฐานหรือทุนเดิม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือวัฒนธรรมร่วมกัน ทุนเดิมที่กล่าวนี้ ได้มาจากมรดกของคนรุ่นก่อนถ่ายไว้ให้ และตกทอดสืบต่อเป็นปรมิปรายประเพณีร่วมกันมาในทางประวัติศาสตร์ และคนเหล่านั้นกล่าวโดยทั่วไป ส่วนใหญ่มีความเชื่อร่วมกันในทางศาสนา อันสืบมาแต่อดีตยิ่งกว่าในปัจจุบัน โดยปกติใช้ภาษาร่วมกันเป็นภาษากลางสำหรับเป็นพาหะสื่อสารความคิดและความรู้สึก และมีเจตนารมณ์ร่วมกันที่จะประกอบกันเป็นรูปรัฐของตนขึ้น โดยอิสระอธิปไตย เพื่อแสวงออกและให้บรรลุผลแห่งเจตนารมณ์นั้น

ตัวอย่างประเทศไทย ย่อมประกอบด้วยสังคมนชาวไทยซึ่งมีหลายเชื้อชาติผสมกัน ปกครองกันเป็นประเทศ

อิสร์ประชาธิปไตย มีพื้นหรือทุนเดิมทางวัฒนธรรมเป็น
 อย่างแบบไทยสืบต่อกันมานานในทางประวัติศาสตร์ จะ
 คิดจะรู้สึก ตลอดจนมีนิสัยและความประพฤติก็เป็นอย่าง
 แบบไทยทั้งนี้เป็นต้น

ตามทักกล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่า ประเทศชาติและ
 เชื้อชาตินั้นผูกกัน ประเทศชาติเป็นเรื่องเกี่ยวกับวัฒนธรรม
 ธรรม ส่วนเชื้อชาติเป็นเรื่องเกี่ยวกับธรรมชาติ มนุษย์
 ที่เกิดมาถ้ามีชาติใด ก็จะมีลักษณะทางรูปร่างเป็นอย่าง
 เชื้อชาตินั้น ถ้าเกิดอยู่ในวัฒนธรรมแบบใด ก็จะมีนิสัย
 ใจคอและแสดงกิริยาอาการเป็นไปตามวัฒนธรรมแบบนั้น
 เพราะฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่าเชื้อชาติและวัฒนธรรม ๒
 ประการนี้เท่านั้น ซึ่งเป็นเงื่อนไขกำหนดให้มนุษย์ต้องเป็น
 ทายาทรับไว้ และเป็นไปตามถิ่นและสมัยของตน ถ้าพ่อ
 แม่มีเชื้อชาติเป็นไทย อยู่ในถิ่นประเทศไทยสมัยสุโขทัย
 ผู้ที่เกิดมาก็จะมีเชื้อชาติไทยอยู่ในประเทศชาติไทย และ
 มีวัฒนธรรมไทยแบบสุโขทัย แต่ถ้าเกิดในสมัยปัจจุบัน
 ก็มีวัฒนธรรมไทยแบบปัจจุบัน เพราะฉะนั้นถิ่นที่และสมัย

เวลาจึงเป็นปัจจัยอีกชั้นหนึ่ง ซึ่งทำให้เชื้อชาติและวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไปได้ และเกิดเป็นวัฒนธรรมแบบต่าง ๆ ตามเหตุการณ์แห่งประวัติศาสตร์ เช่น มีการอพยพย้ายถิ่นที่ทำกิน มีการรุกรานกวาดต้อนจากถิ่นหนึ่งมายังอีกถิ่นหนึ่ง คงเป็นต้น เมื่อคนต่างชาติและต่างแบบวัฒนธรรมมาอยู่ร่วมกัน ก็จะเกิดผสมกันขึ้น ทั้งในทางเชื้อชาติและวัฒนธรรม

เชื้อชาติและวัฒนธรรมแม้ต่างกัน อย่างหนึ่งเป็นเรื่องของธรรมชาติ อีกอย่างหนึ่งเป็นเรื่องมนุษย์ แต่มนุษย์ก็เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ จึงต้องมีลักษณะเป็นไปตามธรรมชาติ คือ ต้องมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกฎแห่งวิวัฒนาการ จึงจะมีความเจริญงาม ถ้าหยุดอยู่กับที่ ไม่มีแปลกมีใหม่มาเสริมเก๋าก็เป็นเสื่อม

เรื่องของธรรมชาติ ก็มีวิวัฒนาการของธรรมชาติ เรื่องของวัฒนธรรม ก็มีวิวัฒนาการของวัฒนธรรม วิวัฒนาการ คือ การคัดลอกขยายตัว หรือพัฒนาการของสิ่งต่าง ๆ อันเนื่องด้วยธรรมชาติหรือวัฒนธรรม

มีเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย เปลี่ยนจากน้อยมาเป็นใหญ่ จาก
ลักษณะง่าย ๆ มาเป็นลักษณะซับซ้อนสลับซับซ้อนกัน
อย่างลูกโซ่ เป็นปัจจัยและผลทุกกระยะไปไม่ขาดตอน

มนุษย์ที่รวมกันเป็นสังคม จะเป็นครอบครัวเป็น
อย่างน้อย หรือจะเป็นประเทศชาติและสหประชาชาติเป็น
อย่างมาก ย่อมมีความจำเป็นตามหน้าที่ ซึ่งจะต้อง
ประกอบกิจการงาน คือมีสร้างมีคิดเปลี่ยนแปลงปรับปรุงสัง
ษารวมชาติ ทั้งรูปธรรมและนามธรรม เพื่อประโยชน์วิถีชีวิต ไม่
ใช่เฉพาะตนคนเดียว แต่เพื่อคนอื่นด้วย อย่างน้อยก็แก่
คนในครอบครัว ตลอดจนประเทศชาติของตน จึงจะอยู่
กันได้เป็นปรกติสุขและมีความก้าวหน้า เหตุนี้วัฒนธรรม
จะเกิดขึ้นได้ ก็ด้วยสังคมของมนุษย์ ถ้าไม่มีสังคมของ
มนุษย์ วัฒนธรรมก็เกิดขึ้นไม่ได้ ยกตัวอย่างต่างว่ามี
ตัวเราคนเดียว ไม่มีคนอื่นอยู่ด้วย เราก็ไม่จำเป็นต้องมี
ภาษา เพราะไม่มีใครจะพูดด้วย เราไม่จำเป็นต้องมี
จรรยา มารยาท จะกล่าวเท็จกินสุราให้เมามาย หรือ
เปลือยกายหกคะเมนตีลังกาอย่างไร ก็ทำได้ เพราะไม่มี

สิทธิและหน้าที่ที่กระทบกระเทือนไปถึงคนอื่น เพราะฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่า วัฒนธรรมจะเกิดขึ้นได้ ก็ต่อเมื่อมี สังคม

ในคราวเดียวกัน ถ้าไม่มีวัฒนธรรมสำหรับเป็น เครื่องคุ้มครองป้องกันวิถีชีวิตของสังคม คือ ไม่มีภาษา สำหรับสื่อสารทำความเข้าใจกัน ไม่มีกฎหมายและ ระเบียบแบบแผนเป็นประเพณี ไม่มีศาสนาและศีลธรรม สำหรับปกครองใจ และไม่มีอะไรอื่น ๆ อันเป็นผลเนื่องมา จากวัฒนธรรม สังคมก็จะตั้งอยู่ไม่ได้ เพราะชาววัฒนธรรมคุ้มครอง เหตุนี้สังคมจะมีขึ้นได้ก็เพราะวัฒนธรรม เป็นอันกล่าวได้ว่า ที่ใดมีวัฒนธรรม ที่นั่นก็มีสังคม กลัยกัน ที่ใดมีสังคม ที่นั่นก็มีวัฒนธรรม เท่ากันเป็น สิ่งเดียวกันที่มีสองด้าน ด้านหนึ่งถึงสังคม ก็ต้องนึกถึง วัฒนธรรม ด้านหนึ่งถึงวัฒนธรรมก็ต้องนึกถึงสังคม จะ แยกกันเ็นทางปฏิบัติไม่ได้ เช่นทำนงเกี่ยวกับกายและ ใจฉะนั้น

๕. ลักษณะและรูปของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมที่กล่าวมาแล้ว เป็นการแปลความหมายในทางอรรถาธิบาย ถ้าจะแปลคำว่า วัฒนธรรม ตามพจนานุกรม วัฒนธรรมคือ สภาพแห่งความเจริญงอกงามอันเป็นไปตามกฎแห่งวิวัฒนาการ ก็แหละสภาพที่จะมีเป็นเช่นนั้นได้ จะต้องประกอบด้วยลักษณะ ๓ ประการ คือ

๑. มีสะสม คือต้องมีทุนเดิมและมีการสะสมและพอกพูนทุนนั้นเรื่อยไป เป็นอย่างที่ว่า "มีสิ่งพึงบรรจบให้ครบขาด" ฉะนั้น

๒. มีปรับปรุง คือต้องรู้จักเปลี่ยนแปลงสิ่งที่เป็นวัฒนธรรมของตนที่เห็นว่ายังบกพร่องอยู่ ให้เหมาะแก่สมัยแห่งความเป็นอยู่ของตน

๓. มีถ่ายทอด คือกระทำวัฒนธรรมของตนให้แพร่หลาย มีอบรมและเผยแพร่แก่นุชนของตน และตลอดจนถึงคนอื่น ให้เป็นผู้สืบต่อเอาไว้ไม่ให้ขาดตอน

ถ้าวัฒนธรรมส่วนใดบกพร่องด้วยลักษณะใดลักษณะหนึ่งใน ๓ ประการนี้ วัฒนธรรมส่วนนั้นก็หมด

สภาพแห่งความเจริญงอกงาม อาจมีผลสะท้อนไปถึง วัฒนธรรมส่วนอื่น ให้ยกพร่องไปบ้าง เพราะวัฒนธรรม เป็นองค์ประกอบ ซึ่งมีส่วนต่าง ๆ ประกอบกันขึ้นเป็นองค์ ของวัฒนธรรม ถ้าส่วนใดยกพร่องก็พลอยให้ส่วนอื่นซึ่ง มีสัมพันธ์กันอยู่ยกพร่องไปบ้าง เป็นทำนองเดียวกับสังคม ถ้าคนใดในครอบครัวหรือในประเทศชาติ ซึ่งเป็นส่วน ประกอบของครอบครัวหรือของประเทศชาติประพฤติกเล็ย หาย ก็ย่อมมีผลสะท้อนไปถึงคนอื่นในส่วนรวมด้วยไม่ มากก็น้อย เหตุนี้คนในสังคมจึงรักษาแบบแผนของจารีต ประเพณีไว้เป็นเครื่องดำเนินวิถีชีวิต ถ้าใครประพฤติกนอก นอกวิถีนอกรอยของประเพณี ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ก็ต้องลงโทษลงทัณฑ์กันตามประเพณี เพื่อรักษา วัฒนธรรมนั้นไว้

การศึกษาเรื่องวัฒนธรรม อยู่ตรงจุดที่ว่าอะไรคือ วัฒนธรรม และมีอะไรที่เป็นส่วนประกอบขึ้นเป็นองค์แห่ง วัฒนธรรม เปรียบเหมือนแต่ต่างหนึ่งคือ ถ้าไม่รู้จักเอาตัว อักษรที่เป็นสระและพยัญชนะมาประกอบกันเป็นคำ และ

ไม่รู้จักเอาคำมาประกอบกันเป็นประโยค การแต่งหนังสือ
ซึ่งเป็นองค์ประกอบก็มีขึ้นไม่ได้ แม้รู้จักประกอบขึ้นเป็น
คำ และเป็นประโยคแล้ว แต่ไม่รู้จักเลือกคำใช้และ
ประกอบคำเข้าประโยคให้เหมาะกะตำแหน่งแห่งที่ การ
แต่งหนังสือนั้นก็ยกพร่องไม่สมบูรณ์ตามแบบ นัคนิโค
ในเรื่องวัฒนธรรมก็ฉนั้น

เหตุการเข้าใจเรื่องวัฒนธรรม จึงอยู่ที่รู้จักแยก
และรวม ซึ่งเรียกเป็นคำเฉพาะในวิชาว่า วิเคราะห์และ
สังเคราะห์ วิเคราะห์คือทำให้รู้ว่าสิ่งนั้นมีอะไรเป็นองค์
ประกอบ คือแยกออกเป็นส่วน ๆ ให้รู้ว่าสิ่งที่เป็นส่วน
ประกอบเหล่านั้นว่ามีคุณลักษณะเป็นอย่างไร สังเคราะห์
คือเมื่อเอาสิ่งเหล่านั้นมาประกอบกันเข้าเป็นรูปเป็นองค์
เมื่อทำหน้าที่แล้ว มีความสัมพันธ์กันอย่างไร สมบูรณ์
หรือยกพร่อง ก็หรือเลว งามหรือไม่งามอย่างไร ผู้
ศึกษาก็อาจทราบได้ก็ เพราะมีความรู้ในทางแยกมา
แล้ว วิเคราะห์เป็นไปในทางทฤษฎี ส่วนสังเคราะห์เป็น
ไปในทางปฏิบัติ

คำว่าสมบุรณ์หรือยกพร่อง ก็หรือเลว งามหรือ
ไม่งาม ไม่ใช่หมายความว่าเฉพาะแต่ที่เรารู้สึกนึกเห็นฝ่าย
เดียว แต่ยังเป็นความรู้สึกเห็นของคนอื่นในสังคมเป็น
ส่วนใหญ่ด้วย และเป็นเรื่องที่ต้องมีเปรียบเทียบ ถ้าไม่
มีเปรียบเทียบกัน ก็จะไม่มีความรู้สึกนึกเห็นในเรื่องเหล่านี้
ได้ เพราะฉะนั้นความรู้สึกเห็นในเรื่องที่กล่าวนี้ จึง
หมายความว่าถึงความประพฤติและนิสัยใจคอของบุคคล ใน
สังคม ที่มีผลสะท้อนไปถึงคนอื่นในส่วนรวมด้วย ถ้าความ
ประพฤติและนิสัยใจคอกัน เป็นผลให้สังคมมีความผาสุก
ทั้งกายและจิตใจได้เป็นส่วนใหญ่ ก็ถือได้ว่าวัฒนธรรม
ของสังคมนั้นสมบุรณ์หรือดีงาม ถ้าผลิตผลเป็นตรงกัน
ข้าม ก็ถือได้ว่าวัฒนธรรมของสังคมนั้นยกพร่องหรือเลว
และไม่งาม

แต่ความรู้สึกเห็นในเรื่องเหล่านี้เป็นนามธรรม
ต่างคนก็ต่างความคิด เถียงกันวันยังค่ำก็ไม่มีสิ้นสุด
เพราะต่างคนก็ต่างรส แต่ถ้าสังคมใดมีความผาสุกตาม
สัญชาตญาณได้เป็นส่วนมาก ก็เป็นผู้ไม่มีโรคภัย และ

ปราศจากความหวาดสะกึ่งกลัวภัยอยู่เสมอ มีความพอใจ
ในชีวิตของตนคือสันโดษ คนในหมู่มีไมตรีจิตต่อกัน รั
จักสร้างและเพลินในสิ่งที่เป็นประโยชน์และดีงาม มีความ
สนใจอยากรู้อยากเห็น ในสิ่ง ที่จะ ทำให้ มีความ เจริญก้าว
หน้า ถ้าสังคมใดมีความผาสุกตามสัญญาตัญญาตักกล่าว
มานี้ ก็ถือได้ว่าสังคมนั้นมีวัฒนธรรมอันสมบูรณ์ เป็น
ความเจริญงอกงามในวิถีชีวิตของตน

วัฒนธรรมมีหลายแบบหลายรูป เช่นวัฒนธรรม
แบบไทยและวัฒนธรรมแบบของชาติอื่น ๆ วัฒนธรรม
เหล่านี้แต่ละแบบมีลักษณะเป็นต่าง ๆ ไม่เหมือนกัน อย่าง
ก็เป็นแต่ละม้ายคล้ายคลึงกันเท่านั้น อันเป็นไปตาม
เงื่อนไข แห่งสิ่ง แวดล้อมทั้ง ในทาง ธรรมชาติ และ สังคม
ถ้าเป็นคนไทยก็มีวัฒนธรรมแบบไทย ก็นั้นเป็นต้น นอก
วัฒนธรรม แต่ละแบบ ยังแยกย่อย ออกไป เป็น วัฒนธรรม
แบบของดินอีกชั้นหนึ่ง ยกตัวอย่าง วัฒนธรรมทางภาษา
ถ้าคนที่เกิดในหมู่คนไทย ก็ต้องพูดภาษาไทยเป็นแม่
ภาษาของตน ถ้าเกิดในหมู่คนชาติอื่น ก็ต้องพูดภาษา

อันเป็นภาษาของตน ที่จะไม่พูดภาษาใดภาษาหนึ่งเสียเลยจึงไม่มี นอกจากจะเป็นไปใช้ภาษาไป ซึ่งเป็นภาษาธรรมชาติ ไม่ใช่ภาษาวัฒนธรรม นอกนั้นคนที่พูดภาษาแม่พูดภาษาเดียวกันก็ยังไม่พูดเพื่อนออกไปตามท้องถิ่นอีกชั้นหนึ่ง

เหตุไรวัฒนธรรมจึงมีมากแยะมากรูป นี้ก็เป็นทำนองเดียวกับ คนซึ่งมี รูปร่าง หน้าตา และ รูปพรรณ สัตว์ฐานเป็นต่าง ๆ กัน อันอาจแบ่งได้พอเป็นประมาณออกเป็นพวก ๆ โดยอาศัยลักษณะทางประการ เช่น เป็นคนผิวขาว คนผิวเหลือง คนผิวดำ เป็นต้น ที่แตกต่างกันก็เนื่องด้วยเรื่องเชื้อชาติเป็นปัจจัย ส่วนวัฒนธรรมผิดกับเชื้อชาติ เพราะเชื้อชาติเป็นเรื่องของธรรมชาติ แต่มนุษย์อาจเปลี่ยนแปลงธรรมชาติได้ในทางประการ อันเป็นผลสะท้อนไปถึงวัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น มนุษย์หักล้างด่างดำและบุกเบิกทำให้เป็นไร่เป็นนา มนุษย์ในดินนั้นก็เปลี่ยนแปลงสภาพจากมีวัฒนธรรมอย่างชาวป่า มาเป็นผู้มีวัฒนธรรมอย่างชาวไร่ชาวนา ดังนี้ เป็นต้น

เป็นอันกล่าวได้ว่า ที่วัฒนธรรมมีมากแยะมากรูป
 ย่อมตกอยู่แก่สิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์เป็นส่วนใหญ่ คือ
 ใต้แก่งภูมิประเทศอันเป็นแผ่นดินที่อยู่ของมนุษย์ เป็นสิ่ง
 กำหนดให้มีหรือสร้างวัฒนธรรมเป็นแบบไหนขึ้น เช่น
 เมื่อมีแผ่นดินเหมาะสำหรับทำไร่ไถนาเป็นที่ทำกิน อาชีพ
 ของคนในดินนั้นก็ใ้แก่การเพาะปลูกเป็นส่วนใหญ่ แล้ว
 มีผลสะท้อนไปถึงจำนวนคนพลเมืองในดินนั้นด้วย

สิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ เป็นปัจจัยให้เกิดอาชีพ
 แก่คนในดินนั้น วัฒนธรรมที่คนดินนั้นสร้างขึ้นเป็นวิถี
 ชีวิต จึงเป็นไปตามแนวเศรษฐกิจของตน คือเป็นผลให้
 เกิดมีวัฒนธรรมทางวัตถุขึ้น ใ้แก่บ้านเรือน เครื่องใช้
 เครื่องมือ และสิ่งอื่น ๆ ซึ่งเหมาะแก่การครองชีพ นี้เป็น
 แบบหรือรูปวัฒนธรรมส่วนรวมของคนดินนั้น อันเกิดขึ้น
 เหมาะแก่สิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ และอาชีพของคน
 ดินนั้นเป็นเครื่องกำหนดใ้

ต่อมาเมื่อมีความเจริญเป็นวิวัฒนาการ คนดินนั้น
 อาจมีคนดินอื่นมาอยู่ด้วย คราวนั้นคนแต่ละดิน เมื่อมาอยู่

รวมกันก็เกิดผสมกันขึ้นในทางเชื้อชาติ ว่าในทางวัฒนธรรมก็มีการผสมกันได้ในลักษณะเดียวกัน เหตุนี้มนุษย์ที่อยู่รวมกันเป็นประเทศชาติ จึงประกอบด้วยเลือดเนื้อเชื้อไขของคนหลายเผ่าหลายเชื้อชาติ และมีวัฒนธรรมที่นำมาจากอันผสมกัน แต่ว่าประสานเข้ากันได้ก็กับส่วนรวม ชนชาติใดไม่มีชนชาติอื่นมาผสม ชนชาตินั้นก็ไม่มี ความก้าวหน้าต่อไป เพราะผสมพันธุ์กันเองก็มีแต่เสื่อม เหตุนี้นานาชาติที่เจริญ ซึ่งประกอบกันเป็นประเทศชาติ จึงล้วนเป็นชาติผสมและมีวัฒนธรรมผสมกันทั้งนั้น แต่ข้อสำคัญส่วนที่ผสมกันนี้ จะต้องประสานเข้ากันได้ก็ จึงจะมีความเจริญ

ยกตัวอย่างภาษาไทย ถ้าไม่ได้คำแต่อื่นมาผสม ในภาษาของไทย โฉนภาษาไทยจะมีความเจริญก้าวหน้ามาได้ ผู้ที่ใช้ภาษาไทยจะไม่ทราบหรือรู้สึกเลยว่า คำที่คนใช้อยู่ มีคำที่ไม่ใช่ไทยแท้ผสมอยู่ในคำพูดของคนก็ มากน้อย นอกจากผู้ศึกษาจึงจะทราบได้ แต่คำต่างประเทศเหล่านี้ได้ถูกคัดแปลงแก้ไขทั้งเสียงและความ ให้

ประธานเข้ากัณฑ์วัฒนธรรมเดิมของไทย จนคำนั้นแม้
มีเชื้อชาติมาแต่อื่น แต่ก็ยังเป็นคำเสมอด้วยคำไทยแล้ว
จึงจักได้ว่าเป็นคำไทย นี้มีฉันทะ เมื่อว่าถึงวัฒนธรรมส่วน
อื่น ก็เป็นไปในทำนองเดียวกันฉันทะ

๖. ประเภทของวัฒนธรรม

สิ่งที่มนุษย์ทำขึ้นสร้างขึ้น หรือก็เปลี่ยนแปลงปรับปรุง
สิ่งที่มีอยู่แล้วโดยธรรมชาติ เพื่อประโยชน์ในวิถีชีวิต
ของตน เช่นอาหาร เครื่องนุ่งห่ม บ้านเรือน เครื่องมือ
เครื่องใช้ ยวดยานพาหนะ และสิ่งอื่นอีกมากมายเพื่อ
สะดวกสบายในที่ที่ใช้สิ่งเหล่านั้นประกอบกิจการงานของตน
เรียกว่าสิ่งวัฒนธรรมทางวัตถุ เพราะมีรูปร่าง แต่สิ่ง
เหล่านั้นไม่ถาวร เมื่อใช้ไปนาน ๆ ก็สึกหรอร่อนไปตาม
อายุชั้ย เช่นเรือนโรงเมื่อสร้างขึ้นแล้ว ก็มีอายุอยู่ไ้ชั่ว
คราวหนึ่ง เมื่อถึงอายุชั้ย ก็ผุพังทำลายและหมดไป แต่
ความคึกที่รู้จักสร้างขึ้นใหม่ และรู้จักสะสมปรับปรุงและ
ถ่ายทอดความรู้เหล่านั้น เรือนโรงซึ่งอยู่ในความนึกเห็น
ของมนุษย์จึงอยู่ และสามารถสร้างขึ้นไ้ใหม่ ซึ่งอาจ

ดีกว่าเก่าก็ได้ เพราะฉะนั้นความคิดที่รู้จักสร้างเรือนโรง
ได้ ไม่ใช่อยู่ที่เรือนโรงซึ่งเป็นสิ่งวัตถุรูปธรรมโดยตรง
แต่อยู่ที่ความนึกเห็นเป็นมโนภาพของเรือนโรง ซึ่งเป็น
นามธรรม

ความคิดที่จักสร้างสิ่งวัตถุให้เกิดเป็นรูปร่างต่าง ๆ
ขึ้น และรู้จักสะสมเป็นความรู้ รู้จักปรับปรุงแก้ไขให้คิ
่งขึ้น และรู้จักถ่ายทอดความรู้แก่คนอื่นสืบต่อไปเป็น
ปรมิปราประเพณีกันมาไม่ขาดตอน นั้นแหละที่เป็นส่วน
สำคัญของวัฒนธรรม เพราะฉะนั้นวัฒนธรรม จึงแบ่ง
ออกเป็นประเภทใหญ่ได้ ๒ ประเภท คือวัฒนธรรมทาง
วัตถุ และวัฒนธรรมทางจิตใจ

การศึกษารื่องมานุษยวิทยาทางวัฒนธรรม ซึ่ง
เกี่ยวกับวัฒนธรรมทางวัตถุ คือสาขาวิชาเทคนิควิทยา
(Technology) อย่างที่สอนกันอยู่ในโรงเรียนเทคนิควิทยา
ลัย

วัฒนธรรมทางจิตใจ ได้แก่ความคิดความเชื่อถึ
ความรู้สึกรักและความรู้ในอันที่จะประกอบกิจการงาน สร้าง

สิ่งที่ตั้งถามเป็นคุณประโยชน์แก่คนและแก่คนอื่นด้วย โดยกำหนดสิ่งที่สร้างขึ้นให้มีราคาเป็นคุณค่าขึ้นในสิ่งนั้น

คุณค่าที่กล่าวนี้ หมายความว่าถึงผลิตรกรรมแห่งวัฒนธรรมที่มนุษย์ในส่วนรวมผลิตสร้างขึ้น และรวมทั้งมาตรฐานและความคิดเห็นของคนในส่วนรวมที่ถือว่า สิ่งที่เกิดขึ้นนั้น เป็นสิ่งอยู่เหนือประโยชน์แห่งการใช้สอยตามธรรมดาสามัญ เพราะถือว่ามีค่ายิ่งและสำคัญยิ่งแก่จิตใจของคน ของเพื่อนร่วมชาติและของลูกหลานผู้สืบต่อจากตน มีศาสนาและจารีตประเพณีเป็นต้น ซึ่งควรถนอมควรรักษาไว้เป็นบุคลิกลักษณะของชาติตน และควรทำให้มีความเจริญเป็นความก้าวหน้าทางวัฒนธรรม

วัฒนธรรมทางวัตถุมุ่งประโยชน์แห่งการใช้สอยทางกาย ส่วนวัฒนธรรมทางจิตใจมุ่งประโยชน์แห่งคุณค่าทางใจ จึงไม่ใช่อยู่ที่วัตถุมีรูปร่างโดยตรง รูปร่างที่มีขึ้น เช่น เป็นวัดวาอารามและพิธีรีตองในจารีตประเพณีก็เป็นแต่การสำแดงออกซึ่งความคิดความเชื่อถือและความรู้สึก เพื่อให้เห็นประโยชน์แห่งคุณค่าไม่ใช่ประโยชน์

แห่งการใช้สอยโดยตรงในสิ่งเหล่านั้น ให้เป็นที่ประจักษ์
แก่จิตใจเราให้เกิดอารมณ์ความรู้สึกแก่คนคุณพ้องเท่านั้น

เป็นต้นพระพุทธปฏิมากร เช่นพระพุทธชินราช
เป็นศิลปกรรมที่มีค่าสูงในทางจิตใจ เพราะถ้าเพ่งดู
พระพุทธรูปองค์นั้น จะรู้สึกในความงามความมีสง่าใน
พระพุทธรูปนั้น กระทำให้ยังเกิดความยึดช้าย่านด้วย
ศรัทธา ถ้าคนส่วนใหญ่ในชาติมีความรู้สึกอย่างนี้ก็เป็น
อันว่าพระพุทธปฏิมากรองค์นั้น ได้สำแดงออกซึ่งคุณค่า
อย่างยิ่งให้เป็นที่ประจักษ์แก่จิตใจของคนส่วนรวมคือชาติ
สืบต่อความรู้สึกกันมานาน จนความรู้สึกฝังลึกอยู่ใน
จิตใจของคนทั่วไป ซึ่งคนในชาติอาจเลียดละสิ่งอื่น ๆ ได้
แม้กระทั่งชีวิตก็ยอมเสียได้ ก็เพราะด้วยรู้สึกในคุณค่า
อย่างยิ่งของสิ่งนั้น คนที่ยอมตายได้เพื่อเห็นแก่สิ่งที่เขามี
ความเชื่อถือว่าค่าอย่างยิ่ง ย่อมมีอยู่ในทุกหมู่สังค
มนุษย์ แม้คนป่าอนารยชนก็มีความรู้สึกเช่นนั้นเหมือนกัน
ไม่จำเป็นจะผูกขาดแต่คนที่เจริญเป็นอารยชนเท่านั้น คน
ที่รักชาติของตน ก็มีเรื่องรักศาสนาของตนปนอยู่ด้วย

ลักษณะหนึ่ง เพราะฉะนั้นพระพุทธรูปปฏิมากรแม้เป็นวัตถุ
มีรูปร่าง แต่ก็ไม่ใช่สิ่งเป็นวัฒนธรรมทางวัตถุ เพราะ
ไม่ได้นำสิ่งนั้นมาใช้อย่างเครื่องมือเครื่องใช้สอยโดยตรง
เพื่อประโยชน์ทางร่างกาย แต่ใช้เพื่อประโยชน์ทางจิตใจ
จึงเป็นวัฒนธรรมทางจิตใจ สมคังคาถาธรรมบทที่ว่า

“มโนปุพฺพบุคฺคา ชมฺมา มโนเสฏฺฐา มโนมยา”

(ธรรมทั้งหลายมีใจถึงก่อน มีใจประเสริฐสุด
สำเร็จด้วยใจ)

ตามที่กล่าวมานี้เป็นตัวอย่างเรื่องความเชื่อถอทาง
ศาสนา ถ้าว่าถึงสิ่งอื่น เช่น พิชิตของ ศิลปและวรรณคดี
ก็มีนัยเช่นเดียวกับสิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องของจิตใจไม่มีตัวเป็น
รูปร่าง เหตุนี้ คำเช่น พิชิตศิลป และ วรรณคดี จึง
เป็นนามธรรม เมื่อสำแดงออกเป็นรูปร่างให้เป็นที่ประจักษ์
เห็นในทางคุณค่าก็เป็น พิชิตกรรม ศิลปกรรม และ
วรรณกรรม ใช้เฉพาะเป็นสิ่งให้เข้าสู่จิตใจเท่านั้น จึง
ไม่ใช่สิ่งเป็นวัฒนธรรมทางวัตถุโดยตรง

คำว่ามาตรฐานอันเกี่ยวข้องกับเรื่องคุณค่าซึ่งกล่าวมาข้างต้น หมายถึงความต้องการในสิ่งที่เคยพบเห็นมาก่อนแล้ว ว่าดีหรือทรามกว่ากัน เมื่อได้เปรียบเทียบกันกับสิ่งที่ได้มาใหม่ ถ้าของเก่าที่เคยพบเห็นมาแล้วดีกว่า ก็ถือเอาสิ่งนั้นเป็นมาตรฐาน มาที่กินหญ้าช้า ๆ นาน ๆ มันสลัดหญ้าที่คาบไว้ให้หลุดไป เพราะมีรากไม้ หญ้าเน่า หรือสิ่งอื่นที่มันไม่ต้องการป้อนอยู่ด้วย ที่มันรู้จักเลือกคัดเช่นนั้นเพราะมันรู้ว่าอะไรดีหรือไม่ดีเท่านั้น เป็นเรื่องของความจำในสิ่งที่เคยประสบพบมาก่อน อันเป็นไปตามสัญชาตญาณ ไม่ใช่ว่ามันจะรู้จักกำหนดเป็นมาตรฐานของมันก็หาไม่

ส่วนคนนั้นแม้มีสัญชาตญาณในข้อที่จำได้ว่าดีหรือไม่ดี แต่คนยังรู้จักสร้างสิ่งที่ดียิ่งขึ้นไปกว่าสิ่งที่เคยพบมาแล้ว เมื่อประสบสิ่งใดที่รู้สึกเห็นว่าดี คนยังไม่พอใจอยู่แค่ที่คนได้พบเห็นเท่านั้น ยังต้องการให้ก้าวหน้าดียิ่ง ๆ ขึ้นไป เพื่อถือเอาเป็นมาตรฐานของตน เพราะฉะนั้นมาตรฐานอันเป็นคุณค่าของสิ่งใด จึงอยู่ที่สิ่งนั้น

ควรจะมีควรจะเป็นได้ ตามที่ตนกำหนดไว้ว่า เป็นที่
 ที่สุดที่พึงจะมีได้ ที่กล่าวกันว่าคนนั้นคนนั้นยกพร่องใน
 วัฒนธรรม ก็หมายความว่าคนนั้นมีวัฒนธรรมในแง่หนึ่ง
 แง่ใด ไม่ถึงมาตรฐานที่สังคมคิดเห็นว่าได้มาตรฐาน
 ที่ควรจะมีหรือควรจะเป็น เหตุนี้มาตรฐานจึงเป็นเครื่อง
 ช่วยการกระทำในการงานและการคบหาสมาคมกันให้ได้
 ถูกและได้ผลดี แต่ถ้าใช้มาตรฐานผิดก็ไ้ผลตรงกันข้าม
 ก็มีได้เหมือนกัน

วัฒนธรรมทางจิตใจ แบ่งออกเป็นสาขาต่างๆ
 ดังนี้

๑ - วัฒนธรรมทางการบ้านการเมือง มีจารีต
 ประเพณี กฎหมาย และการปกครอง อันเป็นระเบียบ
 ของสังคม

๒ - วัฒนธรรมทางศาสนา มีเรื่องของปรมัตถ์
 ศีลธรรม และพิธีกรรม

๓ - วัฒนธรรมทางภาษาและวรรณคดี มีระเบียบ
 การพูด การใช้ภาษา และการใช้หนังสือ

๔ - วัฒนธรรมทางศิลปะ มีปฏิมากรรม จิตรกรรม สถาปัตยกรรม คุริยางค์ศิลป์ วรรณศิลป์ นาฏศิลป์ และดุริยางค์ศิลป์ หรือ มัณฑนศิลป์

๕ - วัฒนธรรมทางระบบการศึกษา และความคิดเห็น

วัฒนธรรมสาขาต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้ เป็นเรื่องเกี่ยวกับสังคม เพราะฉะนั้นสิ่งที่จึงเรียกว่า มานุษยวิทยาทางสังคม ถ้ารวมวิชาโบราณคดีหรือโบราณคดีศาสตร์ และเทคนิควิทยาเข้าด้วยกันก็เป็นมานุษยวิทยาทางวัฒนธรรม

วัฒนธรรมทางจิตใจเป็นผู้สร้างให้คนในประเทศชาติมีคุณลักษณะและอุปนิสัยเป็นคนชนิดใด ในส่วนรวมจะเป็นคนขยันหรือเกียจคร้าน คนแข็งแรงหรืออ่อนแอหรือจะมีลักษณะและอุปนิสัยอื่น ๆ อย่างไร ก็อยู่ที่วัฒนธรรมทางจิตใจเป็นผู้สร้างให้ทั้งนั้น สร้างวัฒนธรรมเหล่านี้ให้มีขึ้นอย่างไร วัฒนธรรมที่วานักจะเป็นผู้สร้างให้ใคร่กับผลเช่นอย่างนั้น

ท่านเปรียบมวลหมู่มนุษย์แต่ละคน เหมือนกิ่งกวาง
 กวางดวงหนึ่งในท้องฟ้าเวลากลางคืน กวางแต่ละกวางย่อม
 มีสัมพันธ์อยู่กับกวางดวงอื่น ๆ ไม่มากก็น้อย จะเกินออก
 จากหมู่ไปก็ไม่ได้ เพราะมีสิ่งซึ่งเป็นสายใยทิพคอบ
 เห็นยวรงค์ไว้ ไม่ให้เกินออกนอกกฎนอกวิถีที่ธรรมชาติ
 กำหนดไว้ คนก็เป็นเช่นนั้น คนแต่ละคนก็มีสัมพันธ์กับ
 กับคนอื่นไม่มากก็น้อย แล้วคนแต่ละคนยังมีสัมพันธ์กับ
 อยู่กับบรรพบุรุษในอดีต คือ ปู่ ย่า ตา ยาย ของเรา
 และกับอนุชนที่ตามมาภายหลังเรา เพราะฉะนั้นเราแต่ละ
 คนจึงมีหน้าที่ไม่เฉพาะแก่ตนและคนอื่น แต่ยังมีหน้าที่
 รับผิดชอบต่อดอกคิดและอนาคตด้วย จะหลีกเลี่ยงไม่พ้น
 เพราะมีสายใยทิพอันสุขุมละเอียดอ่อนซึ่งมองไม่เห็น แต่
 ว่าเห็นยวแน่นที่สุดคอบผูกพันเราไว้ จะเรียกสายใยทิพ
 นี้ว่ามรดกแห่งสังคม จารีตประเพณี หรือ จะเรียกว่า
 วัฒนธรรมก็ได้แล้วแต่จะเรียก

สายใยทิพนี้เป็นเกลียวเหนียวแน่น เป็นเกลียว
 ทางการบ้านการเมืองเส้นหนึ่ง เป็นศาสนาเส้นหนึ่ง เป็น

ภาษาเส้นหนึ่ง เป็นศิลปเส้นหนึ่ง และเป็นระบบการ
 ศึกษาเส้นหนึ่ง สายใยทิพนัสสร้างขึ้นจากจิตใจของคนใน
 ชาติและถ่ายทอดด้วยจิตใจไปยังจิตใจอื่นสลับไป และปรับ
 ประงให้ดียิ่งขึ้นไปทุกชั่วของอายุคน เป็นเสมือนเรือนใจซึ่ง
 จิตใจใค้อาศัยเป็นที่พึ่งพำนัก ผู้ที่ขอมเสียดละทุกสิ่งทุก
 อย่าง แม้ชีวิตก็ขอมเสียดละได้ ก็ด้วยความรักในสิ่ง
 เหล่านั้น ต้องการจะรักษาไว้เป็นเรือนที่อาศัยแห่งจิตใจ
 ของตน เป็นเอกเทศโดยอิสระ เพราะฉะนั้นคนที่รักถิ่น
 รักวัฒนธรรมของตน เมื่อประมวลกันก็คือรักชาติ

เราอาจสรุปได้ว่า คนและสัตว์มีกรรมพันธุ์เป็น
 เชื้อชาติและมีสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นเงื่อนไขให้ม
 ความแตกต่างกัน แต่คนก็ถือว่าสัตว์ เพราะคนมีมรดก
 แห่งสังคมหรือวัฒนธรรม ซึ่งคนเป็นผู้สร้างขึ้นสำหรับ
 วัตถุประสงค์ในสังคมของตน วัฒนธรรมแบ่งออกเป็นส่วนใหญ่
 คือ วัฒนธรรมทางวัตถุ และวัฒนธรรมทางจิตใจ.

เรื่องวัฒนธรรม

๑. วัฒนธรรมคืออะไร

ถ้าท่านทั้งหลายและคนอื่น ๆ รวมทั้งข้าพเจ้าด้วย ต่างว่ามีรูปร่างหน้าตาและอะไรอื่น ๆ เหมือนกันหมดเขียนพิมพ์เขียวทุกคน แล้วท่านจะเป็นหัวหน้าหรือข้าพเจ้าจะเป็นหัวหน้าเจ้าได้อย่างไร จะมียุ่งกันใหญ่หรือ เพราะจะจำกันไม่ได้ว่าใครเป็นใคร คงต่อสู้กันสับสนกันไปหมด อาจจะคู่เมียของมันและกันก็ได้ จริงอยู่เรามีคติโบราณเกี่ยวกับความเชื่อถืออยู่คติหนึ่งว่า ถ้าใครประพฤติและปฏิบัติแต่คุณงามความดี คือทำบุญไว้ให้มากเมื่อตายไปเกิดใหม่ ในที่สุดแห่งการเวียนว่ายตายเกิด ก็จะมี

โอกาสไปเกิดในโลกสมัยพระศรีอารย์มาครัสเป็นพุทธเจ้า
 เมื่อนั้นแหละมนุษย์จะได้รัยความสุขสมบุรณ์อย่างของโลก
 ทุกอย่าง ถ้าใครลงจากเรือนพ้นบันไดไป ก็จะมีรูปร่าง
 หน้าตางดงามเหมือนกันหมดเป็นพิมพ์เดียวกัน ต่อเมื่อกลับ
 ขึ้นมาบนเรือนแล้วจะเป็นบนเรือนของตนเองหรือว่าเป็นบน
 เรือนของคนอื่น ในเรื่องไม่กล่าว จึงจะปรากฏกลับมีรูปล
 ะหว่างหน้าตาแตกต่างกันให้รู้ว่าใครเป็นใครได้ นี้จะเห็นได้ว่า
 แม้คนที่เกิดสมัยพระศรีอารย์ ก็ยังไม่ทำให้คนทุกคนมี
 รูปร่างหน้าตาเหมือนกันได้ในทุกโอกาส ยังมียกเว้นว่า
 เมื่อขึ้นไปบนเรือนแล้ว ก็มีลักษณะหน้าตาแตกต่างกัน
 เพื่อให้จำกันได้ แต่อย่างไรก็ดีสภาพความเป็นอยู่ของคน
 ซึ่งมีแต่คุณงามความดีสมัยพระศรีอารย์ยังอยู่ใกล้นัก
 เพราะเป็นชั้นอยู่ในอุคมคติ และเป็นความคิดเห็นทำนอง
 เกี่ยวกับคนในเกาะยูโทเปียของชาวตะวันตก ซึ่งกล่าวว่า
 คนในเกาะนั้นมีศีลธรรมและคุณงามความดีทุกอย่าง ส่วน
 คนสมัยเรานี้ยังเป็นเช่นในศาสนาพระศรีอารย์ไม่ได้ จึง
 ต้องให้มีรูปร่างหน้าตาแปลกกันไว้ก่อนเป็นดี ถ้าใครทำ

ผิดวัฒนธรรมหรือไม่ผิดวัฒนธรรมของหมู่ ก็จะได้รู้ว่าใครเป็นใคร เหตุนี้ธรรมชาติจึงสร้างสรรคคนทุกคนที่เกิดมาให้มีรูปร่างหน้าตาและสิ่งอื่น ๆ แตกต่างออกไปไม่ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียว ไม่มีเฉพาแต่คน ถึงสิ่งอื่น ๆ ที่มีรูปร่างจะเป็นสัตว์ เป็นต้นไม้ หรือเป็นอะไรก็เช่นเดียวกัน

คุณคนมันเกินมาเป็นแถว ๆ จะเห็นว่ามันมีรูปร่างและลักษณะอาการของมันเหมือนกันหมดแทบทุกตัว แต่จริงมันไม่เหมือนกันสักตัวเดียว มดด้วยกันมันรู้ของมันแต่คนถ้าไม่สังเกตก็รู้ไม่ได้ เพราะคนไม่ใช่มด แม้เราจะบอกว่ามดเหล่านั้นเหมือนกัน ถ้าเป็นมดคนละชนิดเราก็บอกได้ทันทีว่าไม่เหมือนกัน ว่ามันมดแดงไม่ใช่มดดำ เพราะมันมีรูปร่างและลักษณะปรากฏเด่น บ่งให้เห็นว่าไม่เหมือนกัน มันไม่เหมือนกันก็แต่ชนิดของมันเท่านั้น ถ้าว่าเป็นส่วนรวมก็ต้องว่าเหมือนกัน เพราะเป็นมดด้วยกัน เพราะฉะนั้น เมื่อว่าถึงคนก็เช่นทำนองเดียวกัน คือเหมือนกันและไม่เหมือนกัน ที่เหมือนกันเพราะเป็นคนด้วยกัน ที่ไม่เหมือนกันเพราะเป็นคนละชาติคนละภาษา

คนในชาติเดียวกันเมื่อกล่าวเป็นส่วนรวมทั้งชาติก็เหมือนกัน เมื่อแยกออกเป็นถิ่น ๆ หรือแยกย่อยลงไปจนถึงบุคคลก็เหมือนกันและไม่เหมือนกัน ลกหล่นกันลงไปเป็นชั้น ๆ โดยลำดับ

ที่คนมีลักษณะผิดแผกแตกต่างออกไปเป็นชาติ ๆ ไม่ใช่ว่าจะมีให้ปรากฏเห็นขึ้นได้ในวันสองวัน ย่อมค่อยผิดค่อยเพี้ยนไปที่ละน้อย ๆ โดยไม่รู้ตัวเป็นเวลาล่วงมาช้านาน อันเนื่องมาแต่สิ่งแวดล้อม คือเชื้อชาติ กินฟ้าอากาศ การทำมาหากิน และอื่น ๆ เป็นปัจจัยกลมกลืนกลายบุคลิกลักษณะของคนในชาติสืบต่อกันมา จึงจะปรากฏเห็นได้เด่นชัด ลักษณะที่แตกต่างกันออกไปนี้ จะเป็นไปข้างเจริญหรือข้างเสื่อม ก็อยู่ที่ธุรกิจศึกษาและเลือกคัดคัดแปลงสิ่งที่ของคนมีอยู่ หรือได้มาใหม่ให้เข้ากันได้เหมาะสมกับสมัยและสิ่งแวดล้อมของคนหรือไม่ ถ้าคนหมู่ใดรู้จักอย่างนี้ คนหมู่หนึ่งก็รวมกันได้เป็นอีกแผ่นดินมีความเจริญและเกิดเป็นประเทศชาติขึ้นได้ เพราะฉะนั้นเมื่อแบ่งคนออกเป็นประเทศชาติ คนในส่วนรวมของชาติใดก็เหมือน

กับคนของชาติอื่น และไม่เหมือนกันกับคนในชาติอื่น ถ้า
เหมือนกันทุกชาติ ก็ไม่มีชาติใ้อีกต่อไป นี้เป็นหลัก
ประการที่หนึ่งที่ว่า เหมือนกันและไม่เหมือนกัน

คนในประเทศหนึ่งชาติหนึ่ง ยังแบ่งออกเป็นท้องถิ่น
ถิ่น คือเป็นภาค เป็นจังหวัด เป็นอำเภอ เป็นตำบล และ
เป็นหมู่บ้าน แยกย่อยออกไปอีกก็เป็นครอบครัว และถึง
เอกชนคนเดียว ซึ่งแยกต่อไปอีกไม่ได้ คนที่แบ่งออก
เป็นท้องถิ่นคงได้กล่าวมาแล้ว ย่อมมีลักษณะที่เหมือนกัน
และไม่เหมือนกันโดยนัยเดียวกับที่กล่าวมาแล้ว ที่ไม่
เหมือนกันเมื่อแยกเป็นภาค ๆ ไป ก็เพราะมีลักษณะภูมิ
ประเทศที่อยู่และสิ่งแวดล้อมไม่เหมือนกันที่เกี่ยว ดาวภาค
ก็มีภูเขามาก ดาวภาคก็เป็นทรายสูง ดาวภาคก็เป็นที่
ลุ่มราบ ทุ่งนเห็นต้น เมื่อภูมิประเทศมีแตกต่างกันอย่างนี้
สิ่งที่เป็นขั้ปัจจัยคือเครื่องแวดล้อมและความต้องการของคน
ซึ่งอยู่ในภาคนั้น ๆ จึงต้องผิดกันไม่มากนักน้อย แม้เป็น
ชาติเดียวกัน แต่ถึงจะไม่เหมือนกัน ก็ต้องมีลักษณะ
สำคัญบางประการ เช่น ภาษาพูดเป็นต้นที่คงเหมือน

กันเป็นส่วนรวม จึงจะรวมเข้ากันได้เป็นอันหนึ่งอันเดียว
 ถ้าไม่รวมเข้ากันได้เหมาะเจาะ ก็จะประกอบเป็นอันหนึ่ง
 อันเดียวกันไม่ได้ จะยกตัวคนขึ้นมาเป็นอุทาหรณ์เปรียบ
 เทียบ

ร่างกายของคน ก็มีส่วนต่าง ๆ ประกอบกันเป็นตัว
 คน เช่น หัว ใจ แขน ขา เป็นต้น แต่ละส่วนก็มีลักษณะ
 ไม่เหมือนกัน ถ้าเหมือนกันก็ประกอบเป็นรูปร่างคนไม่ได้
 ส่วนประกอบเหล่านี้ ต่างส่วนมีความสำคัญ จะว่าใครก็
 กว้างกว่าก็พูดไม่ได้ เพราะมีหน้าที่ซึ่งต้องกระทำต่างกัน
 แต่ถ้าขาดส่วนใด ส่วนรวม คือร่างกาย ก็บกพร่องไม่
 สมบูรณ์ ถ้าจะพยายามทำให้แขนเหมือนกับขา หรือกลับ
 กัน ทำให้ขาเหมือนแขนก็ทำไม่ได้ ทำได้ก็แต่จะขำ
 แขนหรือขาให้มีความสมบูรณ์เช่นเท่านั้น เพื่อจะได้ทำ
 ประโยชน์ตามหน้าที่ให้แก่ว่ายกายคือส่วนรวมได้สมบูรณ์
 และร่างกายจะสมบูรณ์ก็อยู่ที่ส่วนต่าง ๆ ซึ่งมีลักษณะไม่
 เหมือนกัน กระทำหน้าที่ของตนให้ประสานหรือรวมเข้า
 กันได้เหมาะเจาะ ชาติทั้งคู่อ้ากั้วพร้อมกัน ไม่ก้าวไปที่ละ

ก้าวตามหน้าที่ของขา ขาขวาแย่งหน้าที่ของขาซ้าย และ
 ขาซ้ายแย่งหน้าที่ของขาขวา ไม่ก้าวเป็นจังหวะให้ประสาน
 เข้ากันได้เหมาะเจาะก็เป็นก้าวเดินไม่ได้ เพราะฉะนั้น
 สิ่งที่ประกอบรวมกัน จึงต้องมีส่วนต่าง ๆ และแปลก ๆ
 ไม่เหมือนกัน แต่ว่าเข้ากันได้เป็นเอกภาพหรือเป็นอันหนึ่ง
 อันเดียวกัน เรียกในภาษาอังกฤษว่า Unity in Varieties
 อันเป็นหลักประการที่สอง ถัดจากหลักประการที่หนึ่ง
 คือเหมือนกันและไม่เหมือนกัน หลักทั้งสองประการ
 ย่อมครอบคลุมไปทั่วไม่ว่าเป็นความรู้อะไร แต่ในขั้น
 ประสงค์จะกล่าวเรื่องวัฒนธรรมตามนัยแห่งหลัก ๒
 ประการที่กล่าวมาข้างต้น

วัฒนธรรมคืออะไร เข้าใจว่าใคร ๆ ก็ทราบ แต่
 จะทราบกันอย่างไรแล้วแต่ความเข้าใจของผู้นั้น ถ้าหากัน
 เป็นสามัญ วัฒนธรรมคือสิ่งที่ทำให้กายใจของเราในส่วน
 รวมคือประเทศชาติ มีความเจริญงอกงามอยู่ต่อกันก็ หรือ
 กล่าวย่อ ๆ ตามรูปคำ ก็ได้แก่ ธรรมอันเป็นความเจริญ
 แต่วัฒนธรรมจะเจริญงอกงามได้ ก็ต้องอยู่ในหลักสอง

ประการซึ่งกล่าวมาแล้วข้างต้น คือเหมือนกันและไม่
 เหมือนกัน และรวมกันได้เป็นเอกภาพ ก็อะไรเล่าที่เป็น
 ศัพทวัฒนธรรม ระเบียบประเพณีหรือ ศิลปและวรรณคดี
 หรือ จรรยาและศีลธรรมหรือ ที่เป็นวัฒนธรรม คอย
 ใต้กันที่ว่าไม่ใช่ สิ่งที่ถูกกล่าวเหล่านั้นเป็นส่วนประกอบ
 ต่าง ๆ ของวัฒนธรรมเท่านั้น หากใช้เป็นศัพทวัฒนธรรมที่
 แท้จริงไม่ ถ้าข้าพเจ้าจะถามท่านว่า อะไรที่เป็นศัพท
 ท่านก็อาจตอบทันทีว่า ก็มันงอยู่อย่างใดคือศัพท แต่
 ที่ท่านบอกอยู่นี้ ก็เป็นแต่ร่างกายของท่านเท่านั้น หากใช้
 ศัพทที่แท้จริงไม่ เพราะร่างกายของท่านที่เห็นอยู่ ก็
 ประกอบขึ้นด้วยส่วนต่าง ๆ ที่ไม่เหมือนกัน มีหัวตัวและ
 แขนขาเป็นต้น ถ้าจะแยกส่วนต่าง ๆ ที่ประกอบเป็นร่าง
 กายของท่านออกเป็นชิ้น ๆ ท่านก็บอกไม่ได้ว่าส่วนต่าง ๆ
 เหล่านั้น เช่น แขนของท่านขาของท่าน เป็นศัพทหรือ
 เปล่า คอยได้ว่าไม่ใช่ เป็นก็แต่ส่วนหนึ่งแห่งร่างกาย
 ของท่านเท่านั้น แล้วก็ส่วนประกอบเหล่านั้นส่วนไหนที่ทำให้
 ให้ท่านเกิดอารมณ์มีความรักความซึ้ง รักสิ่งที่งดงามและ

เกลียดสิ่งที่เลวทราม ท่านอาจตอบว่าจิตหรือใจของท่าน
 นั้นซี ที่ทำให้เกิดอารมณ์รักและชัง ถ้าจะถามว่าจิตหรือ
 ใจของท่านอยู่ที่ไหน ครองนี้แหละแม้ข้าพเจ้าเองก็ตอบให้
 เห็นตัวแท้หรือตัวจริงของจิตใจไม่ได้ ตอบได้แต่เพียงว่า
 ไม่ทราบ เพราะมันเร้นอยู่ภายในมดงไม่เห็น จะเห็นได้
 ก็แต่อาการที่สำแดงออกมาให้ปรากฏทางร่างกายเท่านั้น
 เพราะฉะนั้นสิ่งที่เห็นตัวท่านอื่นแท้จริง จึงอยู่ที่จิตหรือใจ
 ท่านจะคิดจะทำอะไร มีความคิดหรือความรูสึกอย่างไร
 จะรักใคร่ชัง มีความเจริญ หรือมีความเสื่อมอย่างไร ก็
 อยู่ที่จิตหรือใจของท่านเป็นตัวการ หรือเป็นตัวบังการ
 ๕๕ เหตุนี้พระพุทธรักษาจึงกล่าวว่า “ธรรมทั้งหลาย
 มีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จแล้วด้วยใจ” เรื่อง
 ของตัวเราตามที่กล่าวมานั้นนี้ใด เมื่อว่าถึงวัฒนธรรม
 ของชาติก็มีดังนี้

ถ้าจะอธิบายวัฒนธรรมคืออะไร ตามแนวที่ยกเอา
 ตัวคนขึ้นมาเปรียบเมอกัน ก็มีดังนี้

“วัฒนธรรมคือวิถีหรือทางดำเนินแห่งชีวิตของชุมชนชนหมู่หนึ่ง ซึ่งอยู่ร่วมกันในที่หนึ่งหรือประเทศหนึ่ง โดยเฉพาะ”

ยกตัวอย่าง วัฒนธรรมของชนชาวไทยแห่งประเทศไทยก็คือวิถีแห่งชีวิตของไทยในลักษณะที่รวมกัน ณ ที่หนึ่ง คือประเทศไทย ถ้าแยกย่อยจากประเทศออกเป็นท้องถิ่น ก็มีบรรดาชายเป็นทำนองเดียวกัน เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมในที่นี้ เฟื่องถึงถึงความเป็นอยู่ของคนในส่วนรวม ไม่ใช่เฉพาะเอกชนหรือคน ๆ เดียว สิ่งต่าง ๆ ทุกสิ่ง ทุกอย่างซึ่งมนุษย์เป็นผู้ทำหรือปรุงแต่ง สร้างขึ้น หรือคัดแปลงแก้ไขสิ่งที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ เพื่อประโยชน์แห่งความเป็นอยู่ของคนในส่วนรวม ไม่ได้มุ่งเฉพาะตัวคนเดียว ก็เป็นวัฒนธรรมทั้งนั้น ถ้าผู้อยู่ในป่าตามลำพังไม่เกี่ยวข้องกับใครทั้งหมัด แยกจะออกเลี้ยงเอะอะไวยวาย จะหกคะเมนตีลังกา จะแก้ม้าเดินโทงเทง โทกเทก หรือจะกินหมากข้วนน้ำหมากไม่เลือกที่หรืออย่างไร ก็ทำได้โดยเสรี ไม่มีผิดวัฒนธรรม แต่ถ้าผู้อยู่

มีคนอื่นมาอยู่ด้วยเพียงคนเดียว ต่างว่าพาเมียไปอยู่ด้วย ถ้าประพฤติชั่วข้างต้นก็เป็นผิดวัฒนธรรม เพราะไปเกี่ยวข้องกับผู้อื่นด้วย อาจทำให้ผู้อื่นได้รับความรำคาญ ถูกเขารังเกียจได้รับความดูหมิ่นเหยียดหยามก็ได้ ถ้าเป็นในที่ชุมนุมชน ทำอย่างฤษีที่กล่าวมาข้างต้น อาจเป็นผิดกฎหมายผิดประเพณี หรือถูกหาว่าเป็นข่าก็ได้

เราจะทราบได้ว่า ชนชาติใดมีความเป็นอยู่หรือวัฒนธรรมเป็นอย่างไรก็อยู่ที่สิ่งต่าง ๆ ที่ชนชาตินั้นปรุงแต่งสร้างหรือทำขึ้น อันมีลักษณะปรากฏออกมาให้เห็นได้ในของชนชาตินั้น ได้แก่ประเพณี ศิลปะ วรรณคดี ศาสนา ความเชื่อถือ จรรยา การศึกษา กฎหมาย การปกครองและอื่น ๆ เหล่านี้เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ถ้าแยกกัน ก็เป็นเพียงส่วนประกอบต่าง ๆ ของวัฒนธรรมเท่านั้น ถ้ารวมกันหมดนั้น ก็เป็นวัฒนธรรมของชาตินั้น ๆ แต่ก็เป็นเพียงอาการภายนอกที่สำแดงออกมาให้ปรากฏเห็นหาใช้ตัวแท้ของวัฒนธรรมไม่ เพราะมันเร้นอยู่ภายในมองไม่เห็น แต่เพื่อความสะดวกเราจึงเอาสิ่งที่เห็นอาการ

ภายนอกที่เห็นอยู่มารวมกันทั้งหมด แล้วเรียกว่าวัฒนธรรม เป็นทำนองเดียวกับคน เราจะกล่าวได้ว่าเป็นใคร ก็ต้องถือเอารูปร่างหน้าตาของผู้นั้นชนมากล่าว ว่าถึงวัฒนธรรมก็เช่นเดียวกัน สิ่งที่เป็นส่วนต่าง ๆ ประกอบกันเป็นวัฒนธรรม คือประเพณี ศิลป และอะไรอื่น ๆ ที่กล่าวนี้ ต่างก็มีหน้าที่กระทำการโดยเฉพาะของสิ่งนั้น เพื่อประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมด้วยกัน จะว่าสิ่งไหนก็ว่าสิ่งไหน สำคัญหรือไม่สำคัญก็กล่าวไม่ได้ เพราะทำหน้าที่กันคนละอย่าง เปรียบเหมือนแขนก็ทำหน้าที่ของแขน ขาก็ทำหน้าที่ของขา ต่างทำหน้าที่ให้ประสานสามัคคี เข้ากันกับส่วนรวม เหตุนี้ถ้าต้องการจะเข้าใจวัฒนธรรมไว้ก็ดี จะเข้าใจแต่ส่วนใดแต่ส่วนเดียวไม่ได้ ต้องเข้าใจรวมกันหมดนั้น ถ้าต้องการเข้าใจวัฒนธรรมทางศิลป และวรรณคดีของไทย ก็จะต้องเข้าใจวัฒนธรรมทางศาสนาและทางประเพณีและอื่น ๆ ของไทยเข้ามาเป็นส่วนประกอบด้วย จึงจะเข้าใจวัฒนธรรมของไทยไว้ดี อย่างนี้เป็นต้น เพราะวัฒนธรรมเหล่านี้แต่ละสาขา ย่อมเกี่ยว

เนื่องพัวพันกันอยู่ไม่มากนักอยู่ รู้อย่างไรแต่อย่างเดียว
 แม้รู้ ไ้่เชี่ยวชาญ แต่ก็อาจทำให้มีใจคับแคบและตาบอด
 มองเห็นว่าดีแต่ที่ตนหรืออย่างเดียว ส่วนอย่างอื่นที่ตนไม่รู้
 ก็ไม่เอื้อเฟื้อ กิ่งนั้นก็ เพราะฉะนั้นเราจึงต้องรู้อย่างหนึ่ง
 ให้ได้ก็ แต่ในคราวเดียวกันจะต้องรู้อย่างอื่นบ้าง จึงจะ
 ทำให้เห็นได้กว้างขวาง ไม่เป็นคนมีใจคับแคบหรือไม่เป็น
 คนตาบอด และความรู้ที่สำคัญที่สุดเห็นอความรู้ใด ๆ
 คือ “รูตนเอง” ท่านจะรูเรื่องราวอะไรของคนอื่นได้สัก
 ป่านใด ถ้าไม่รู้เรื่องของตนเองก็จัดว่าท่านยังไม่มีความรู้
 ที่แท้จริง ถ้ารูเรื่องราวของชาติอื่นใดก็ แต่เรื่องของชาติ
 ตนเองไม่รู้ก็ ก็เท่ากับไม่รู้ตนเองเช่นเดียวกัน

วัฒนธรรมของแต่ละประเทศชาติ หรือของประ
 เทศชาติเดียว แต่แยกออกเป็นคนละท้องถิ่น ถ้าทำให้
 มีระดับเท่ากันหมดอย่างที่เรียกในภาษาอังกฤษว่า Level-
 ing of Culture หรือ Uniformity of Culture ก็ไม่เป็น
 วัฒนธรรม เพราะเหมือนกันหมดเป็นพิมพ์เดียว ไม่มีที่
 จะเปรียบเทียบกันได้ คนแต่ละชาติหรือแต่ละท้องถิ่นย่อม

มีความเป็นอยู่ไม่เหมือนกันที่เค็ว จะให้คนที่อยู่ใกล้ทะเล
 มีความเป็นอยู่เหมือนกับคนอยู่ใกล้ภูเขาทุกสิ่งทุกอย่างไม่
 ไล่ คนอยู่ก่อนกับคนอยู่ทีหลังก็ผิดกัน คนอยู่ในที่หนาว
 กับคนอยู่ในที่ร้อนก็ผิดกัน เพราะฉะนั้นคนแต่ละประเทศ
 ชาติหรือแต่ละท้องถิ่น จึงต้องสร้างวัฒนธรรมให้เข้ากัน
 เหมาะเจาะกับความเป็นอยู่ของตน เมื่อนำเอามาเปรียบ
 เทียบกัน จึงจะรู้ได้ว่ามีวัฒนธรรมของชาติอยู่ในระดับ
 ไหน เพราะฉะนั้นวัฒนธรรมจึงมีทั้งที่เป็นวัฒนธรรมสูง
 และวัฒนธรรมต่ำ ถ้าท่านเหมือนข้าพเจ้า และข้าพเจ้า
 เหมือนท่าน ก็ไม่รู้ว่าเป็นท่านและเป็นข้าพเจ้าได้ต่อไป
 วัฒนธรรมของชาติหรือของท้องถิ่นต่าง ๆ ก็เป็นเช่นนั้น
 ชาติที่มีวัฒนธรรมสูง ไซ้ว่าคนในชาติจะสูงไปด้วยกัน
 ทุกคนก็หาไม่ ที่กล่าวว่าสูงหรือต่ำ กล่าวเพียงเป็นประ
 มาณปานกลางเท่านั้น และถือตัวเราเป็นเค็วของวัด เพราะ
 คนที่รวมกันอยู่ ย่อมแย่งสรรขึ้นส่วนกันเป็นพวก ๆ แห่ง
 สังคม หากมีสภาพความเป็นอยู่เท่ากันหรือเสมอกากัน
 หมดทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้ไม่มี มีก็แต่ในคำพูด แม้

เทวคาปนสวรรค์ก็ยังมีสภาพเท่ากันหมดไม่ใด ถ้าจะให้
 เสมอเหมือนกันหมด ทุกคนต้องเป็นนายทั้งหมกหรือเป็น
 ทาสทั้งหมก จึงจะมีเสมอภาคกันได้ วัฒนธรรมของกวี
 ก็ผิดกับวัฒนธรรมของนักการเมือง วัฒนธรรมของพ่อค้า
 ก็แตกต่างกับวัฒนธรรมของกรรมกร วัฒนธรรมของคน
 ชั้นสูงและต่ำก็ไม่มีเท่ากัน แม้อยู่ในวัฒนธรรมชาติเดียว
 กัน ไม่ต้องกู่อกกู่ไกล พันธังคลานตามกันออกมาแท้ ๆ
 ยังมีรูปร่างหน้าตาอุปนิสัยใจคอ ความประพฤติและความ
 เป็นไปในชีวิตยังไม่เหมือนกัน กล่าวไปไยถึงคนอื่น แต่
 อยากรู้ก็ถึงแม่ไม่เหมือนกัน แต่ต้องมีสาระลางอย่าง
 ของส่วนรวม ที่ต้องเหมือนและประสานเข้ากันได้เป็นอัน
 หนึ่งอันเดียว จึงจะรวมกันเป็นวัฒนธรรมที่เจริญงอกงาม
 ได้

เหตุที่เกิดมีวัฒนธรรมชั้นนี้ ถ้าเปรียบก็เหมือน
 กับคน เพราะวัฒนธรรมเป็นสิ่งคนสร้างขึ้น ไม่ใช่เกิด
 ขึ้นเอง เพราะฉะนั้นจึงต้องมีความเป็นไปเหมือนกับคนที่
 เป็นผู้สร้างมันขึ้นมา คนที่เกิดมาก็ต้องมีพ่อแม่ผู้ย้าตา

ขายเป็นผู้ให้กำเนิด ก็ใช้ว่าจะเกิดมาเองได้ตามลำพังก็
 หาไม่ จะมีก็แต่ในเรื่องนิยายนิทาน เช่น ทิพเกสรใน
 เรื่องลักษณวงศ์ซึ่งเกิดในดอกบัว และนางยอพระกลิ่นใน
 เรื่องพระมณิพชย์ ซึ่งเกิดในกระบอกไม้ไผ่ แต่กระนั้น
 ก็ยังเกิดมาเองได้เมื่อไหร่ เป็นลูกพระอินทร์แท้ ๆ แต่
 พระอินทร์ไม่ยอมเลี้ยงดูไว้บนสวรรค์ เพราะแม่ไม่ใช่
 นางฟ้าหรือเป็นนางฟ้าชั้นเลว ๆ หรืออย่างไรก็จำไม่ได้
 เพราะฉะนั้นคนจึงต้องมีพ่อแม่ และสืบต่อกันขึ้นไปเป็น
 ชั้น ๆ เป็นคนมีชาติมีตระกูล ถ้าไม่สืบมาจากใคร ก็เป็น
 คนไม่มีชาติ มีตระกูล จะเป็นก็อย่างภาษาอังกฤษเรียก
 ว่า Generation ไม่มี Pedigree เมื่อมีชาติ มีตระกูล
 ก็ต้องไต่รื้อเชื้อในส่วนที่ดีหรือเลวมาจาก บรรพบุรุษผู้ให้
 กำเนิดของตนไม่มากนักอ้อ เป็นทำนองกับปลูกต้นไม้ถ้า
 พันธุ์ดีต้นดี และวิธีปลูกและบำรุงก็ ต้นไม้นั้นก็เจริญงาม
 พันธุ์ในต้นเท่ากับเชื้อชาติ ดินเท่ากับประเทศ และวิธี
 ปลูกและบำรุงเท่ากับวัฒนธรรมนั้นนี่ใด วัฒนธรรมของ
 ชาติก็ฉนั้นน คือต้องมีวัฒนธรรมเป็นทุนเดิมแห่งชาติ

ของคนเป็นผู้ให้กำเนิดแล้วรัฐจักรรักษาเพิ่มเติมและกักแปลง
แก้ไขของตน ให้เข้าแก่เหตุการณ์ตามกาลสมัย โดย
ไม่ทิ้งลักษณะเดิมของตนเสียทีเดียว ยังคงสืบต่อเป็นประ
เพณีกันไต่เรื่อยมาไม่ขาดสายให้เก่าและใหม่คอบมีสะพาน
เชื่อมต่อกันไว้เสมอ ลักษณะที่สืบต่อเป็นประเพณีกันมานี้
ภาษาอังกฤษเรียกว่า Tradition ซึ่งชาวตะวันตกถือว่า
เป็นคำเดียวกับ Culture หรือวัฒนธรรมและ Civilization
หรืออารยธรรม อันที่จริงคำว่า Tradition Culture และ
Civilization ๓ คำนี้ถ้าจะแยกว่าผิดกันอย่างไร ก็แยกได้
ตามหลักวิชาการ เป็นอย่างจกเส้นผม แต่เมื่อใช้กัน
ตามธรรมดาสามัญก็ใช้แทนกันได้ ความหมายไม่ผิดกัน
ก็มากนัก

วัฒนธรรมอาจแบ่งแยกออกได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑. วัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น บ้านเรือน เครื่องใช้
ไม้สอย และเครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น

๒. วัฒนธรรมทางไม่ใช่วัตถุ อันได้แก่ศาสนา
จรรยา ศิลป เป็นต้น แต่สิ่งเหล่านี้ขึ้นอยู่กับ

ไม่เห็น เพราะมันอยู่ในความรู้สึก ถ้าจะปรากฏก็ต้องปรากฏออกมาทางวัตถุเหมือนกัน

สิ่งหรือกิจการใด ๆ ที่คนในสวนรวมคือประเทศชาติ ใ้ประพฤติและกระทำมาแล้วเป็นผลอย่างไรทั้งในอดีตและปัจจุบันซึ่งที่ใ้สำแดงออกมาให้ปรากฏเห็น และรวมทั้งสิ่งที่ไม่ปรากฏให้เห็น แต่เป็นแรงกำลังอย่างใหญ่หลวงแก่วัฒนธรรมของชาติ คือความเป็นผู้มีชาติมีประเทศเป็นอิสระของตนเองโดยเฉพาะ และรักษาสิ่งเหล่านี้มาใ้ได้อย่างไร อันปรากฏให้เห็นใ้ในประวัติศาสตร์ชาติของตน และเป็นผลใ้เราเป็นประเทศชาติของเรา มาใ้ โดยสมบูรณ์ ในปัจจุบันนี้ รวมหมกั้น เรียกว่า ทรัพยากรแห่งวัฒนธรรมของชาติ เท่ากับเป็นมรดกของชาติที่ตกทอดมาถึงเราซึ่งเป็นอนุชน จะใ้ใ้ใช้เป็นทุนเดิมสำหรับผลิตใ้เป็นผลงอกงามไ้บุญลย์ใ้ต่อไป

สิ่งใ้จะทำใ้วัฒนธรรมและใ้ชาติรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันใ้ ซึ่งปรากฏเห็นใ้ใ้แก่นคือภาษาของชาติชนชาติ ไ้อยู่รวมกันและพูดภาษาเดียวกัน ก็หมายความ

ว่า คนส่วนมากมีความคิดเห็นและมีความรู้สึกรวมกัน
เห็นอกเห็นใจกัน ยิ่งกว่าคนที่พูดกันคนละภาษา เห็นได้
ง่ายเช่นคนต่างชาติมีรูปร่างหน้าตาและวัฒนธรรมต่าง
อย่างคล้ายคลึงกัน ไม่สามารถจะทราบได้ว่าเป็นชาติไหน
ต่อเมื่อส่งภาษาขึ้นจึงทราบได้ว่าเป็นชาติใด เพราะ
สำเนียงบอกภาษาวาจาบอกชาติสื่อให้เห็น หรืออีกอย่าง
หนึ่ง ถ้าเราไปอยู่ต่างประเทศนาน ๆ ไม่ใคร่ได้ยินใคร
พูดภาษาไทย แต่เมื่อได้ยินทีใด เรารู้สึกสนใจคิดถึง
ญาติพี่น้องเพื่อนร่วมชาติทันที เราอยู่ที่ใด ก็ยินคนพูด
ภาษาไทยอยู่เสมอทุกเมื่อเชยวัน ก็ชินและซา ๆ ไป เรา
จึงไม่เห็นความสำคัญแห่งภาษาของตน เข้าทำนองภาษิต
ของชาวตะวันตกที่ว่า “ความคุ้นก่อให้เกิดความเหยียด
หยาม”

วัฒนธรรมของชาติใด ถ้าไม่รู้จักเอาอย่างวัฒน
ธรรมที่ดี ๆ ของชาติอื่นมาผนวกเป็นของตน และวัฒน
ธรรมของตนไม่มีอะไรดี ๆ เผื่อแผ่ให้แก่ชาติอื่นเป็นทาง
แลกเปลี่ยนกัน วัฒนธรรมของชาตินั้น จะเจริญงอกงาม

และแผ่ไพศาลไปไม่ได้ เปรียบเหมือนคน จะอยู่ลำพัง
คนเดียวหาได้ไม่ ต้องมีอวัยวะที่พึ่งพาอาศัยกันแลกเปลี่ยน
กัน จึงจะเจริญเติบโตขึ้นได้ละนะ

วัฒนธรรมของชาติใดจะเจริญงอกงามให้สัมพันธ์กับ
ความหมายของคำว่าวัฒนธรรม ก็อยู่ที่รู้จักดึงเอาสิ่งที่ดี
เข้ามา และผลักเอาสิ่งที่ไม่ดีออกไป ที่ว่ารู้จักดึงเอาสิ่ง
ที่ดีเข้ามา ไม่ได้หมายความว่าเอาของเขามาเป็นกัน ๆ
ต้องรู้จักคัดแปลงแก้ไขสิ่งนั้น ให้เข้ากับวิถีแห่งชีวิตจิตใจ
ของเราคือให้เก่าและใหม่มีสะพานเชื่อมติดต่อกัน มิ
ฉะนั้น สิ่งที่เราเอามานั้นจะกลายเป็นสิ่งไม่ดีไป มีฝรั่ง
อย่างน้อยก็สองคนที่ขึ้นชมวัดพระแก้วและวัดเบญจมบพิตร
ในเวลาเย็น บอกแก่ข้าพเจ้าว่างามจริงๆ แค่นี้
สักแสงเข้ามากระทบกระเบื้องสีและทองที่ซ่อฟ้าใบระกา
ประสานเข้ากันงดงามมาก ข้าพเจ้าถามเขาว่า ถ้าจะ
เอาอย่างไรสร้างอย่างนี้ข้างในประเทศของเขาจะเห็นเป็น
อย่างไร เขาตอบทันทีว่าไม่เหมาะ เพราะเมืองเขาไม่มี
แสงแดดกล้าอย่างนี้ ความงามที่เห็นอยู่จะไม่เข้ากับภูมิ

ประเทศและสิ่งแวดล้อมของเขา เป็นทำนองเดียวกับเรา
 เขาอย่างของเขามา ก็เข้ากันไม่ได้เหมาะ เพราะของเขา
 ไม่มีแคตตาลัและไม่มีฝนเหมือนกันของเรา ถ้าจะเอามา
 ก็ต้องคักแปลงแก้ไขให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมและความรู้สึก
 ที่สลับเป็นประเพณีให้เข้ากันได้เสียก่อน สิ่งใดที่เป็นของ
 เราเป็นสิ่งที่เป็วัฒนธรรมสูงของเรา เราก็รักษาไว้และ
 ยินดีให้ชนแก่ผู้อื่น สิ่งใดไม่ดีหรือเข้ากับชีวิตจิตใจของ
 เราไม่ได้ เราก็พยายามทิ้งเสียและไม่ยอมให้ใคร เหตุนี้
 นานาชาติที่เจริญ ลงทุนลงรอนเผยแผ่วัฒนธรรมของเขา
 ให้แก่ชาติอื่น จึงเลือกเอาวัฒนธรรมแต่ที่เขาเห็นว่าดี
 งามของเขามาอวดให้เห็น ส่วนที่ไม่ดีก็ไม่เผยแผ่ให้แก่
 ใคร เพราะไม่เป็นเกียรติและเป็นประโยชน์แก่ผู้ใด นอก
 จากเราจะไปนิยมยินดีรับเอามาเองก็งนใจ

ข้าพเจ้าได้กล่าวแล้วว่าในการ รัยเอาวัฒนธรรม
 ส่วนรวมของคนอื่นมาที่เห็นว่าเหมาะแก่จิตใจของเราจะ
 ต้องรู้จักคักแปลงแก้ไขให้เข้ากันได้เหมาะกับความเป็นอยู่
 ของเรา ทั้งนี้เพื่อจะรักษาบุคลิกลักษณะแห่งวัฒนธรรม

ของชาติคนไว้ ไม่ให้กลายเป็นของชาติซึ่งไม่มีวัฒนธรรม
 ธรรมของตนเอง คือท่านไม่เป็นที่่านหรือข้าพเจ้าไม่เป็น
 ข้าพเจ้า อีกอย่างหนึ่งสิ่งใดซึ่งเป็นวัฒนธรรมเดิมของเรา
 ไม่ใช่ว่าจะกระต้างตายตัวเปลี่ยนไม่ได้ ใจของคนเปลี่ยน
 ได้ วัฒนธรรมก็เปลี่ยนได้ เพราะคนสร้าง เพราะฉะนั้น
 สิ่งใดที่สูญหรือผันสมัยไปแล้ว หรือกำลังจะสูญไป ถ้า
 สิ่งนั้นไม่มีความหมายหรือไม่มีความสำคัญต่อไปแล้วใน
 อันที่ระรักษายุคดึกดึกษณะและลักษณะสามัญของชาติไว้
 หรือเป็นสิ่งที่กีดขวางหรือถ่วงความเจริญเห็นได้ชัดก็ไม่ควร
 จะรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่ เพราะผลิตสถานที่และผลิตสมัย เช่น
 คงไม่มีใครรื้อฟื้นไว้ผมหลักแจวของโบราณกันอีก เพราะ
 ไม่มีความหมายและความสำคัญอย่างไรแล้ว แต่ถ้าท่าน
 ึ่งวัฒนธรรมของเก่าซึ่งยังมีความหมายและความสำคัญ
 ในอันที่ระรักษายุคดึกดึกษณะและลักษณะสามัญของท่าน
 และของชาติไปอย่างเด็ดขาดไม่มีเยื่อใยเหลืออยู่ แล้วไป
 คว้าเอาอย่างใหม่ของเขามาทั้งคั้น ๆ เพราะใจเร็วควั่นได้
 โดยไม่คำนึงถึงที่จะให้ค่อยเป็นค่อยยกเลิกไปตามสภาพของ

สิ่งนั้น ๆ บุคคลลักษณะของท่าน ในที่สุดก็จะหมดไป เพราะกลับตัวไม่ทัน เราจะต้องรักษาลักษณะของเราไว้ให้เหมือนในเมื่อเด็กและเมื่อโต แม้จะต้องเปลี่ยนแปลงและแปรไป แต่ก็ค่อยเปลี่ยนแปลงค่อยแปรไป เก่าค่อยหมดไป ใหม่ค่อยเข้ามาแทนที่ทีละทีเป็นลำดับโดยไม่รู้สึกลับ และไม่ได้เสียบุคลิกลักษณะของตน เราจะเปลี่ยนลักษณะจากเด็กเป็นผู้ใหญ่ในทันทีทันใดไม่ได้ เปรียบเหมือนจะปลูกต้นทุเรียนจะให้ได้ผลในทันทีไม่ได้ ต้องตามกำหนดอายุเวลาของมัน

รวมความในทันทีเดียวตอนหนึ่ง วัฒนธรรมคือความเป็นอยู่ของชนแต่ละชาติ เมื่อว่าในส่วนรวมคือโลก และแต่ละท้องถิ่นเมื่อว่าในส่วนรวมคือชาติ ซึ่งปรากฏออกมาให้เห็นก็คือชนดินนั้นชาตินั้น จะคิดจะทำหรือจะประพฤติอะไร ก็มีลักษณะสามัญเป็นอย่างเดียวกัน วัฒนธรรมในส่วนรวม ก็มีปนกันอยู่ทั้งสูงและต่ำ และตามชาติชั้นวรรณะของสังคม วัฒนธรรมจะเจริญออกมาได้ก็ด้วยการศึกษาอบรมเท่านั้น ไม่ใช่บังคับ และต้องมีวัย

และมีให้แลกเปลี่ยนกัน และโดยเหตุที่วัฒนธรรมของชาติต่าง ๆ หรือกล่าวเป็นส่วนย่อยในท้องถิ่นต่าง ๆ ย่อมติดต่อกันได้ง่ายดังเช่นในปัจจุบันนี้ จึงมีอิทธิพลแก่กันและกัน จะหลีกเลี่ยงไม่ติดต่อกันด้วยไม่ได้ เพราะฉะนั้นจึงต้องรู้จักตั้งเข้ามาและผลักให้ออกไป เพื่อรักษาบุคลิกลักษณะและลักษณะสามัญของตน และชาติของตนไว้ และเพื่อให้ไปประสานเข้ากันได้เหมาะสมแก่กับส่วนรวม คือท้องถิ่นแต่ละท้องถิ่นประสานเข้ากันได้กับประเทศชาติเป็นส่วนรวม และประเทศชาติแต่ละประเทศชาติประสานเข้ากันได้กับมนุษยชาติเป็นส่วนรวม อันเป็นความหวังยังอยู่ในชั้นอุดมคติเท่านั้น

เมื่อได้กล่าวเรื่องวัฒนธรรมเป็นบทนำแล้ว ตอนต่อไปจะกล่าวถึงวัฒนธรรมไทยโดยเฉพาะ แต่จะกล่าวถึงภูมิศาสตร์และประวัติของชาติโดยย่อเสียก่อน

๒. ภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ของประเทศไทย

เพื่อประโยชน์ทางวัฒนธรรม จะแยกท้องถิ่นต่างๆ แห่งประเทศไทยออกเป็น ๔ ภาค คือ

๑. ภาคเหนือ ภูมิประเทศมีป่าและภูเขามาก มี
 ที่ราบอยู่เป็นแห่ง ๆ ตามลุ่มน้ำต่าง ๆ คือแม่ขิงเป็นที่
 ตั้งของจังหวัดเชียงใหม่ แม่น้ำวังเป็นที่ตั้งของจังหวัดลำ
 ป่าง แม่น้ำน่านและแม่น้ำยม เป็นที่ตั้งของจังหวัดน่าน
 และจังหวัดแพร่ และแม่น้ำอิงและแม่น้ำกกเป็นที่ตั้งของ
 จังหวัดเชียงราย ประชาชนภาคนี้ส่วนใหญ่เป็นเชื้อชาติ
 ไทย ถิ่นขึ้นไปบนที่สูงและบนภูเขาเป็นแห่ง ๆ มีชน
 ชาติชาวเขาชาวคอยหลายหมู่หลายพวกด้วยกัน ชนชาติ
 ชาวเขาชาวคอยเหล่านี้ แบ่งเชื้อชาติตามแนวชาติวงศ์
 วิทยา Ethnology โดยอาศัยหลักทางภาษาเป็นที่ตั้ง ก็มี
 ชนชาติมอญ เขมร มีละว้าเป็นต้น ชนชาติทิเบต-พม่า
 มีมูเซอหรือขมุเป็นต้น นอกจากนี้ยังมีพวกมั่วและเข่าซึ่งยัง
 ไม่ทราบได้แน่ว่ายังอยู่ในพวกชาติใดภาษาใด จีนแคะ
 ประเทศไทยภาคนี้ ทางทิศตะวันตกและทิศเหนือต่อแดน
 กับประเทศพม่า มีทิวเขาแดนลาวและแม่น้ำคงหรือ
 ชัลวินเป็นเขตขึ้นแดน และทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ
 ต่อแดนหลวงพระบางคือแคว้นลาวมีแม่น้ำโขงเป็นเขตขึ้น

แทน เพราะฉะนั้นชนชาติต่าง ๆ ที่อยู่ถัดแทนเหล่านี้ ออกไป ส่วนใหญ่มีพวกจีนแห่งแคว้นเซียงตง พวกลื้อแห่งแคว้นลี้สองยี่นนาในมณฑลยูนนานตอนใต้สุดของจีน และพวกลาวแห่งแคว้นหลวงพระบางล้านช้าง เป็นต้น ซึ่งล้วนเป็นเชื้อชาติไทยด้วยกัน จึงได้มีการติดต่อไทยภาคเหนือ หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าชาวลานนาไทยแห่งภาคนี้กันอย่างใกล้ชิดและมีวัฒนธรรมส่วนใหญ่คือศาสนา ประเพณี และภาษาละม้ายคล้ายคลึงกัน

๒. ภาคกลาง ภูมิภาคนี้เป็นที่รวมกลุ่มคนใหญ่ ถ้าแบ่งออกโดยถือเอาแม่น้ำเป็นสำคัญ ก็มี ๓ ตอน คือ ตอนลุ่มน้ำเจ้าพระยาอยู่กลาง ตอนลุ่มแม่น้ำสุพรรณหรือแม่น้ำท่าจีนและแม่น้ำแม่กลองอยู่ทางตะวันตก และ ตอน ๓ ลุ่มแม่น้ำบางปะกงอยู่ทางตะวันออก ที่กล่าวมานี้กล่าวอย่างคร่าว ๆ เพื่อประโยชน์แห่งการบรรยายเรื่อง วัฒนธรรมเท่านั้น ประชาชนในภาคนี้ส่วนใหญ่เป็นเชื้อชาติไทยผสมกับชนชาติตระกูลภาษามอญ-เขมร มีมอญและเขมรเป็นต้น นี้ข้าพเจ้ากล่าวอย่างวิซาคาร ไม่ใช่

กล่าวอย่างธรรมดา นอกนั้นก็ชนต่างชาติเข้ามาอยู่ทำ
 มาหากินเป็นส่วนใหญ่ คือชาวจีนชาวอินเดี๋ยและชาวตะ
 วันตกเป็นต้น เพราะดินแดนภาคนี้ตอนใต้จดทะเล การ
 ไปมาแต่ก่อนสมัยโบราณจึงสะดวกกว่าภาคอื่น ประชาชน
 ภาคนี้มีอาชีพทางการสิกรรม ทำนา ทำสวน เป็นต้น
 อาชีพทางอุตสาหกรรมนอกจากการประมงก็มีบ้าง แต่ยังมี
 เป็นส่วนน้อย เขตของภาคนี้ทางเหนือต่อแดนกับภาค
 เหนือ ทางตะวันตกติดต่อกับประเทศพม่า มีทิวเขาถนน
 ธงชัยซึ่งค่อจากทิวเขาแดนลาว และแม่น้ำเมยซึ่งเป็น
 กิ่งของแม่น้ำคง กั้นเป็นเขตทางตะวันออกต่อแดนกับภาค
 อีสาน มีทิวเขาเพชรบูรณ์และทิวเขาคงพระยาเย็นเป็น
 เขตค่อนหนึ่ง อีกค่อนหนึ่งต่อแดนประเทศเขมรมีทิวเขา
 บรรทัดเป็นเขตในแถบใต้ของค่อนนี้ ทางทิศใต้ต่อแดน
 กับภาค ๔ คือแหลมมลายูนอกนั้นจากทะเล

๓. ภาคอีสาน หรือ ภาค ตะวันออกเฉียง เหนือ
 ภูมิประเทศภาคนี้เขินที่ราบสูงและลาดต่ำเอียงไป ทางแม่
 น้ำโขงแถบลุ่มน้ำมูล ในจังหวัดอุบลราชธานี ภาคนี้เป็น

ที่ราบกว้างใหญ่ ฤดูฝนน้ำท่วม ฤดูแล้งกันดารน้ำ ประชาชนภาคนี้ส่วนใหญ่เป็นเชื้อชาติไทย ซึ่งเรียกว่าไทยชาวอีสาน แต่บางที่ก็เรียกว่าไทยลาว ลาวในที่นี้เป็นคำไทยเดิมแปลว่าใหญ่และเป็นชื่อของชาติไทยสาขาหนึ่ง ที่เรียกในทางประวัติศาสตร์ว่าอ้ายลาว เพราะฉะนั้นจึงเป็นคนละคำกับลาวซึ่งเพี้ยนเสียงไปจากคำว่าลวะ หรือ ละว้า อันเป็นชนชาติในตระกูลมอญ-เขมร แต่เพื่อให้สับสนและไม่ให้เข้าใจผิดว่าไทยอีสานเป็นเชื้อชาติชาวลวะ หรือ ละว้า อันเป็นคำมีความหมายไม่งาม เป็นไปในทางว่าเป็นชาวข่าหรือชาวเข่า ถ้าไม่จำเป็น ก็ใช้เรียกว่าไทยชาวอีสานดีกว่า ภาคนี้ประชาชนนอกจากไทยชาวอีสานแล้วยังมีพวกผู้ไทยอยู่เป็นแห่ง ๆ พวกผู้ไทยคือชนชาติไทยอีกสาขาหนึ่ง ชาวอีสานเรียกว่าไทยเก่าหรือไทยเดิมก็จำไม่ได้ เป็นพวกที่มีมากในแคว้นลาว หลวงพระบาง ลานช้าง และแคว้นสิบสองจุไทย พวกที่เราเรียกว่าลาวพวนและลาวซ่งหรือลาวทรงคำ ก็จัดอยู่ในพวกผู้ไทยนี้ นอกจากชนชาติไทยที่กล่าว ภาคอีสานยังมีชนชาติอื่น

ปนอยู่เป็นหย่อม ๆ โดยมากเป็นชนชาติในตระกูลมอญ-
 เขมร เช่นเขมรสูง ล่วยหรือกุษ แส็ก และกะโซ่ เป็นต้น
 ถิ่นแดนภาคอีสาน ตอนเหนือและ ตะวันออก ต่อแคว้นลาว
 หลวงพระบาง ลานช้าง มีแม่น้ำโขงเป็นเขตชั้นแดน
 ทางตะวันตกต่อภาคกลาง มีทิวเขาเพชรบูรณ์และทิวเขา
 กงพญาเย็นกั้น ทางใต้ต่อแดนเขมร มีทิวเขาคองแครง
 กั้น (กองแครงเป็นภาษาเขมร แปลว่าไม้คาน ชื่อภูมิ
 ศาสตร์ของเราเรียกเพี้ยนเป็นตงรัก ถ้าดูตามภูมิประเทศ
 ของภาคอีสาน จะเห็นได้ว่าชาวชนในภาคนี้มีความนิยม
 คล้ายคลึงกับแคว้นลาวอย่างใกล้ชิด ถัดลงมาใต้วัฒนธรรม
 ใกล้เคียงเข้าไปทางเขมร อาชีพส่วนใหญ่ก็มีการทำไร
 ทำนา แต่ทำสวนเหมือนอย่างภาคกลางไม่มี เพราะภูมิ
 ประเทศไม่ให้ แต่เหมาะแก่การเลี้ยงสัตว์มีวัวเป็นต้น
 ซึ่งในปัจจุบัณก็มีจัดทำกันขึ้นแล้ว

๔. ภาคบักย์ใต้ ภาคนี้โตแก่แหลมมลายูซึ่งอยู่
 ใต้ภาคกลางลงไป ภูมิประเทศทั้งทางตะวันตกและตะวัน
 ออกตกทะเล ซึ่งเรียกแต่ก่อนว่าทะเลหน้่านอกและหน้า

ใน ยกเว้นแต่ตอนเหนือ ทางตะวันตกมีทิวเขาตะนาวศรี ซึ่งค่อจากทิวเขาถนนธงชัย เป็นเขตคั่นกับเขตแดนพม่า ส่วนตอนใต้ค่อแดนสหรัญมลายู ประชาชนภาคนี้ เป็นเชื้อชาติไทย แต่ตอนใต้ลงไปมีชนชาติตระกูลออสโตรเนเซียน มีมลายูเป็นคั่นปนอยู่เป็นส่วนมาก อาชีพส่วนใหญ่มีทำนา ทำสวน จับปลาและเหมืองแร่คึกุก อาชีพหลังนี้ มีชนต่างชาติคือฝรั่งและจีนมาทำกันมาก แต่ก็ไม่มีเรื่อง เกี่ยวข้องกับ วัฒนธรรม ไทยของ ภาคนี้ ะไรนักร้อย่างไรก็คี่ ภูมิศาสตร์ของประเทศหรือลักษณะของภูมิประเทศ ย่อมเป็นปัจจัยหนึ่งทีประกอบก่อให้เกิดเป็นวัฒนธรรมของชาติขึ้นได้ และในคราวเดียวกัน คนอาจเปลี่ยนแปลงลักษณะ ภูมิประเทศ ทาง ภูมิศาสตร์ ให้เข้า กับวัฒนธรรมของตนก็ได้ เช่น หักล้างทางป่าปลูกต้นไม้ทำลายป่าคัดคณนหนทาง เป็นต้น

เมื่อได้กล่าวเรื่องภูมิศาสตร์ของประเทศไทย แล้ว จะเล่าถึงประวัติศาสตร์ของชาติไทย กล่าวแหวกให้หนักร

ไปทางบ้านวัฒนธรรมแต่ย่อ ๆ พอให้เห็นว่ามีเรื่องราวเป็น
อย่างไร คงต่อไปนี้

แผ่นดินซึ่งเป็นที่ประเทศไทย ตอนที่เป็นภาคเหนือ
และภาคกลางเมื่อราว ๑๒๐๐ ปีขึ้นไป เป็นแคว้นที่เรียก
ในทางโบราณคดีว่าทวารวดี ของชนชาติพุทธภาษามอญ
ทางภาคอีสานเป็นอาณาจักรของเขมร และภาคชุกชีใต้
เป็นอาณาจักรศรีวิชัยของมลายู ระยะเวลาเมื่อราวพันปี
ที่ล่วงมาแล้ว เขมรขยายอาณาเขตเข้ามาในอาณาจักร
ทวารวดี ในที่สุดอาณาจักรทวารวดีก็สูญสิ้นชื่อไป ตก
ไปเป็นอาณาจักรส่วนหนึ่งของเขมร ระยะเวลาที่นั้นชน
ชาติไทยสาขาหนึ่งยกเข้ามาตั้งบ้านเมืองอยู่แล้วทางเหนือ
ของดินแดนประเทศไทยภาคเหนือ คือที่เมืองเชียงแสน
ซึ่งบัดนี้เป็นกิ่งอำเภอเชียงแสนในจังหวัดเชียงราย

ชนชาติไทยนั้นเท่าที่ปรากฏทางประวัติศาสตร์ก็มี
มีถิ่นฐานอยู่ตอนใต้ของประเทศจีนตกแม่น้ำแยงซีเกียงลง
มา เพราะฉะนั้นความเป็นไปของชนชาติไทยสมัยโน้นจึง
เกี่ยวข้องกับชนชาติจีนเป็นส่วนใหญ่ ทั้งในทางเป็น

มิตรและศัตรูกัน อันเป็นไปตามธรรมดาแห่งเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ ชนชาติไทยเหล่านี้^๕อยู่แยกกันเป็นหลายพวกไม่เข้ากัน แล้วพวกหนึ่งซึ่งอยู่ใต้สุดมีอาณาพรมาก^๕ขึ้น สามารถรวบรวมดินแดนตอนใต้ของประเทศจีน^๕กึ่งจีนเป็นอาณาจักรไทย จีนเรียกว่าประเทศน่านเจ้า แปลว่าเจ้าทิศใต้ แต่ชื่อเป็นไทยเรียกว่าอะไรไม่ทราบ ทางตำนานของพวกไทยใหญ่ คือพวกไทยที่อยู่^๕ในพม่ามีเค้าสื่อให้เห็นว่า เรียกประเทศน่านเจ้า^๕ว่าเมืองแสหลวง (แสและแสนเป็นคำเดียวกัน) ประเทศน่านเจ้าตามจดหมายเหตุจีนกล่าวว่า ^๕กึ่งจีน ^๕ค.ศ. ๑๒๗๒ เป็นเวลาใกล้ ๆ กับ ๑๒๐๐ ปีที่ล่วงมาแล้วก็กล่าวข้างต้น

โดยเหตุที่แผ่นดิน ตอนใต้ ของจีน ซึ่งเป็น เขตแดนเดิมของไทย ติดต่อกับแหลมอินโดจีนตอนเหนือเป็นอันเดียวกัน จึงไม่ต้องสงสัยว่าชนชาติไทยสาขาต่าง ๆ ลางพวกจะไม่อพยพเข้ามาตั้งภูมิลำเนาอยู่เป็นคราว ๆ ตามเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ เป็นเวลานานมาก่อนหน้าที่มีประเทศน่านเจ้าแล้ว ถึงแม้สมัยของน่านเจ้าเอง อาณา

เขตของน่านเจ้าก็คงเหลือมล้ำเข้ามาในแหลมอินโดจีนบ้าง
 ไม่มากนักน้อย ทั้งปรากฏให้เห็นเค้าอยู่ในตำนานต่าง ๆ
 ของชนชาติไทยทางโน้นอยู่แล้ว เช่นในพงศาวดารโยนก
 พงศาวดารลานช้าง และพงศาวดารของไทยใหญ่ พวก
 ไทยที่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยตอนที่เป็นภาคกลาง
 คือลุ่มน้ำเจ้าพระยา คงจะมาตั้งอยู่เป็นหมู่ ๆ เป็นชนหมู่
 น้อย ไม่มีอำนาจอะไรทางการเมืองตั้งแต่สมัยที่กินแดน
 ตอนนั้น ยังเป็นอาณาจักรทวารวดีอยู่ เมื่อทวารวดีตก
 เป็นอาณาจักรของเขมร พวกไทยที่มาอยู่ในกินแดนตอนนั้น
 แล้วเห็นจะมีพวกชาติเดียวกันอพยพมาสมทบเพิ่มเติมด้วย
 เป็นคราว ๆ ตามเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์จนปรากฏ
 ในประวัติศาสตร์ เมื่อระยะเวลาราว ๗๐๐ ปีที่ล่วงมาแล้ว
 นี้ เกิดมีบ้านเมืองของไทยขึ้นหลายแห่งในตอนเหนือของ
 ภาคกลาง แต่ยังเป็นเมืองขึ้นอยู่กับอาณาจักรเขมร ต่อ
 มาไม่ช้าพ่อขุนบางกลางท่าวพ่อเมืองบางยาง ประกาศ
 ตนเป็นอิสระพ้นจากอำนาจเขมร ตั้งเมืองเป็นราชธานีขึ้น
 ที่เมืองสุโขทัย และขนานนามว่าพ่อขุนศรีอินทราทิตย์

โอรสของท่านคือพ่อขุนรามกำแหงได้เป็นกษัตริย์แห่งกรุงสุโขทัยต่อมา พระองค์เป็นกษัตริย์มีบุญญาธิการปราบไถ่กินแดนต่าง ๆ ในภาคกลางและภาคชุกชีได้และลำเข้าไประยะทางประเทศพม่าบางส่วน ซึ่งสมัยนั้นยังเป็นเขตของประเทศมอญอยู่ ส่วนทางภาคเหนือก็ได้ข้างในกลางแห่ง เพราะแผ่นดินทางภาคเหนือในยุคเดียวกันนี้ เกิดกษัตริย์ไทยมีบุญชื่อนอกองค์หนึ่งคือพระยาเม็กรวราช ซึ่งลงมาสร้างเมืองขึ้นใหม่ใกล้กับเมืองทริภุญชัย คือจังหวัดลำพูน เคียงนี้ ให้ชื่อว่าเมืองเชียงใหม่ เมืองทริภุญชัยสมัยนั้นยังเป็นเมืองของกษัตริย์ในเชื้อวงศ์จามเทวี ซึ่งเป็นเศษเขตแดน ของมอญแห่ง อาณาจักร ทวารวดี ที่ยังเหลืออยู่ จากที่เขมรตีเอาไปได้ ต่อมาไม่ช้าเมืองทริภุญชัยก็เสียแก่พระยาเม็กรวราช อาณาเขตของพระยาเม็กรวราชคือภาคเหนือก็มาต่อแดนกับเขตภาคกลางของพระเจ้ารามกำแหงมหาราช ในพงศาวดารกล่าวว่ากษัตริย์ทั้งสองนี้เป็นมิตรสนิทสนมกัน เพราะเป็นไทยเชื้อชาติเดียวกัน

แผ่นดินตอนเหนือ ของ ภาคกลาง คือ เมือง สุโขทัย และบริเวณใกล้เคียง ปรากฏในหนังสือตำนานเรื่องนางจามเทวีวงศ์ว่า มีชื่อเรียกเป็นภาษาบาลีว่า สามเทศ ถ้าเป็นสันสกฤตก็เป็นคุชามเทศ ชั้นต้นด้วย ศ ทาไซ่ ด้วย ส อย่างคำว่าสยามไม่ คำว่าคุชามในสันสกฤต แปลว่าสินิลหรือสีคำ จึงเป็นเหตุให้นักปราชญ์ชาวอินเดีย ทักทักเอาว่าคำสยามมาจากคำ คุชาม ในสันสกฤตที่แปลว่าสินิล ซึ่งก็ไม่มีหลักฐานอะไรยืนยัน นอกจากเสียงของคำจะใกล้เคียงกันเท่านั้น แต่มีนักปราชญ์ชาวตะวันตก เท่าที่ข้าพเจ้าทราบก็ ๓ ท่าน ที่มีความเห็นว่าสยามเป็นคำเดียวกับเซียมและเซนในภาษาจีน และฉานในภาษาพม่า หมายความว่าพวกไทยใหญ่ ซึ่งเป็นชื่อของมณฑลเซียมไซหรือเซนซีในประเทศจีน (เซียมหรือเซนในภาษาจีนแปลว่าหว่างเขา) อันเข้าใจว่าเป็นถิ่นเดิมของชนชาติไทยก่อนอพยพลงมาอยู่ตอนใต้ของประเทศจีน ข้าพเจ้าจะไม่นำหลักฐาน ความเห็น ของท่าน เหล่านั้น ขึ้นมา กล่าว เพราะไม่ใช่เป็นเรื่องที่จะเล่ากันง่าย ๆ ในการบรรยายนี้

แต่อย่างไรก็ดี คำว่าสยาม ยังมีปรากฏเป็นชื่อของประเทศไทยอยู่ในหนังสือลิลิตยวนพ่ายเห็นจะถึง ๔๐๐ ปีมาแล้ว และคงเป็นชื่อที่ชาวตะวันตกได้ไป และเรียกเพี้ยนเป็น Siam และโดยเหตุที่ชื่อประเทศมักเรียกเอาตามชื่อเมืองหลวงเช่น พระเจ้ากรุงศรีอยุธยา พระเจ้าเชียงใหม่ พระเจ้าหลวงพระบาง พระเจ้ากรุงอังวะ คำว่าสยามจึงไม่มีใครมิได้ใช้ปรากฏอยู่ในเอกสารต่าง ๆ จนมาในรัชกาลที่ ๔ จึงได้ทรงรอใช้ชื่อนี้ใหม่ เห็นจะเมื่อทรงทำสัญญาทางพระราชไมตรีกับต่างประเทศ เพราะจะต้องบังคับชื่อของประเทศไว้ด้วย

ต่อมาเมื่อพระเจ้าอู่ทองคือพระรามาธิบดีที่ ๑ ทรงสร้างเมืองศรีอยุธยาเป็นราชธานีขึ้น ทางกรุงสุโขทัยเมื่อสิ้นกษัตริย์มาได้ ๕ ปี กรุงสุโขทัยก็มารวมอยู่กับกรุงศรีอยุธยาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยเหตุที่พระรามาธิบดีที่ ๑ ทรงมีความเกี้ยวข้องอยู่กับเมืองละโว้หรือลพบุรี ซึ่งเป็นเมืองอุปราชฝ่ายตะวันตกของอาณาจักรเขมร เมื่อรวมกันกันจึงปรากฏในจดหมายเหตุจีนเรียกประเทศไทย

ว่า เขียมหลอ๊ก ก็คือประเทศสยามและละโว้รวมกัน
เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของประเทศไทย ต่อมาเมื่ออย่าง
ไรเป็นที่ทราบกันดีแล้ว ไม่จำเป็นต้องเล่า

ส่วนทางขัณฑ์ใต้ในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช
อำนาจของอาณาจักรศรีวิชัยถึงแต่ความเลื่อม กินแดน
ของอาณาจักรศรีวิชัยในแหลมมลายู ส่วนใหญ่จึงตกมา
เป็นเมืองขึ้นของกรุงสุโขทัยตลอดมา ส่วนทางภาคอีสาน
ที่เป็นเขตแดนของเขมร เมื่อเลื่อมอำนาจแล้ว กินแดน
ภาคนี้กลางแห่งก็เกิดเป็นบ้านเมืองของชนชาติไทย อีสาน
ขึ้นเป็นหย่อม ๆ ครั้นเมื่อกรุงศรีอยุธยามีอำนาจ ก็มา
ขึ้นอยู่ในความคุ้มครองของกรุงศรีอยุธยา ตลอดจนระยะ
หลังประเทศลาวแห่งแคว้นหลวงพระบาง ลานช้าง และ
ประเทศเขมร ก็เคยมาเป็นประเทศราชของประเทศไทย

เมื่อบรรยายเค้าโครงประวัติศาสตร์ของชาติไทย
มาแล้ว ก็จะได้เห็นว่าชนชาติไทย มีการเกี่ยวข้องกับ
ชนชาติอื่นกันมาอย่างไร เมื่อมีการเกี่ยวข้องกัน ก็หมาย
ความว่าจะต้องมีความสัมพันธ์ ผสมกัน ตามส่วน ไม่มากก็

น้อย ในทางเชื้อชาติและวัฒนธรรม เมื่อชาวไทยยังอยู่ในประเทศจีน ก็เป็นธรรมดาจะต้องมีวัฒนธรรมใกล้เคียงกับจีนเป็นส่วนใหญ่ เมื่อเข้ามาอยู่ยังประเทศไทยทางภาคกลาง ก็จะต้องมีวัฒนธรรมปะปนกับของมอญและเขมร และโดยเหตุที่ตอนใต้ของภาคกลางจรดทะเล จึงมีโอกาสดูติดต่อกับชาติอื่น ๆ ทำให้ไทยในภาคนี้มีความเจริญรุดหน้าไปเร็วกว่าเพื่อนร่วมชาติในภาคอื่น แต่รูปร่างเลื่อมไป เป็นธรรมดาไม่ว่าสิ่งใด เมื่อชาติใดอยู่ใกล้ซีกติดต่อกัน ก็ย่อมมีอำนาจเห็นยวรงค์กันในทางวัฒนธรรม เพราะฉะนั้น วัฒนธรรมของไทยแต่ละภาค ถ้าภาคใดติดต่อกับภาคไหน หรือชนชาติใดมาก ก็ทำให้ความฉิดแฉกเกิดมีขึ้นไม่มากนักน้อย เหลื่อมล้ำต่ำสูงกันตลอดไป จะศักดิ์แบ่งออกเป็นชั้น ๆ ให้เด็ดขาดเหมือนศักดิ์ขนมเข้าปากหาได้ไม่ เพราะฉะนั้นจึงมีเหมือนหรือเท่ากันไม่ได้ ถ้าเป็นเช่นนั้นไต่ก็ไม่วัฒนธรรม ถึงแม้จะไม่เหมือนกัน แต่ก็จะต้องเหมือนกันและกลมเกลียวประสานเข้ากันเป็นส่วนรวม ดังได้กล่าวมาแล้ว

วัฒนธรรมที่เป็นส่วนสำคัญคือศาสนา เพราะ
วัฒนธรรมอื่น ๆ มีประเพณี ศิลปะ วรรณคดี จรรยา
และคติความเชื่ออื่น ๆ แต่เดิมมาย่อมขึ้นอยู่กับศาสนา
ทั้งนั้น เช่นประเพณีทำบุญ การสร้างสถานที่วิจิตรรจนา
รูปภาพรูปหล่อก็อยู่ที่วัดวาอารามทางศาสนา วรรณคดี
แต่ก่อนก็เป็นเรื่องเกี่ยวกับศาสนาเป็นส่วนมาก แม้นิยาย
นิทานก็เช่นเดียวกัน ความคิดเรื่องความประพฤติเรื่อง
ยาขุณฺฑคุณฺโฑษ ก็สืบมาจากศาสนาเป็นส่วนมาก เป็น
เช่นนั้นมาแต่เดิมไม่ว่าชาติใดภาษาใด แม้แต่รบกันก็ยัง
อ้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในศาสนาให้ช่วยคุ้มครองหรือเพื่อศาสนา
ถึงทุกวันนี้ก็เป็นเช่นนั้น

ศาสนาแต่ดั้งเดิมที่ไม่ว่าของชาติใด ก็เป็นเรื่อง
นับถือผีสังเทวดา คือถือว่าทุกสิ่งทุกอย่าง จะเป็นสิ่งมีชีวิต
หรือไม่มีก็ตาม ย่อมมีอะไรอย่างหนึ่งซึ่งมองไม่เห็น
ไต่ตามปรกตีสงอยู่ในนั้น และมีอำนาจอยู่เหนือคน อาจ
บันดาลให้ดี ให้ร้ายได้ แต่ถ้าคนทำถูกวิธีอาจขอความ
คุ้มครองได้ หรืออาจข่มขู่กันได้ ในเมื่อสิ่งนั้นจะให้ร้ายแก่

คน ต่อมาเมื่อมนุษย์มีความเจริญสูงขึ้น ก็จักแบ่งตนออกเป็นเผ่าและเผ่าย่อย ถ้าเป็นเผ่าก็เรียกว่าเทวคา และประเพณีขึ้นไปก็เป็นพระ เป็นเจ้า และพระเจ้า ส่วนเผ่าย่อยยังไม่เปลี่ยนแปลงยังคงเรียกว่าเผ่าอยู่ หรือเพื่อเรียกให้ชัดก็ว่าเผ่าปัจปัจ คือกบฏซึ่งเป็นเผ่าเผ่าเทวคาเผ่าเทวารักษ์ มนุษย์มีความเชื่อถือเผ่ากันมาแต่คึกคักอำรรพ จนนั่งลึกเข้าอยู่ในจิตใจ เมื่อจะกระทำการงานอะไร ก็ไม่มีใครพ้นเรื่องถือเผ่าสังเทวคา แม้จะเจริญแล้ว แต่ถ้ามองให้ลึกลงไป ก็เห็นว่าความเชื่อถือเดิมที่ว่ามันยังมีอยู่ไม่หนีหายไปไหน เป็นแต่เปลี่ยนแปลงไปเท่านั้น อย่างน้อยเมื่อใดทุกชั่ววันวิคกถึงอะไร ต้องการจะเปลืองปลตไปก็ขนยานสานกล่าวแล้ว แก้น ยังประพฤติกินอยู่อย่างนี้ เหตุนี้ฝรั่งจึงว่าอารยธรรมนั้นมีลึกลับแค่นี้หนึ่ง หมายความว่าลึกลับนั้นจะเห็นแตกต่างกันว่านั้นขาว นั้นเหลือง และนั่นดำ แต่ลึกลงไปใต้ลึกลับของคนเหล่านั้นก็เป็นเลือดสีแดงเหมือนกันหมดทุกชาติ ข้าพเจ้าเคยได้ยินคนหนุ่ม ๆ ลางคนทักทายปราศรัยกันอย่างคุ้นเคยสนิทสนมกัน ขึ้นต้นคำหนึ่งหรือ

สองคำก็มีคำว่าท่าคติอยู่ด้วยเสมอ นี่ก็ก็เป็นสันดานมา
 ตั้งแต่เกิดคำบรรพแก่ให้หายไต่ยาก แม้พระแก้วซึ่งเป็น
 พระพุทธรูปแท้ ๆ ไม่ใช่สิ่งสังอะไร เมื่อจะสยด คนก็ยัง
 เอาท่านไปเข้าคู่กับพระกาล ซึ่งเป็นผีเทวดา ขอให้พระ
 แก้วพระกาลหักคอ พระท่านไม่หักคอใคร คนก็ยังไม่
 วายเอาท่านให้มีอำนาจผี เพราะยังเป็นความเชื่อถือ
 และความกลัวผีที่ติดค้างมาแต่เดิม การเชื่อถือผีต่าง
 เทวดานี้ ในภาษาฝรั่งทางมานุษยวิทยาเรียกว่า Animism
 ชนชาติไทยก็ไม่ผิดกับชาติอื่น ๆ ย่อมนับถือผีมา
 ก่อน ถ้าที่ใดอยู่ห่างไกลต่อความเจริญ ที่นั้นก็มีนับถือผี
 มากกว่าที่ซึ่งเจริญแล้ว ชนชาติจีนที่ไทยเคยติดต่อกัน
 ก่อน เมื่อครั้งไทยยังอยู่ในเมืองจีนก็นับถือเจ้านับถือผี เมื่อ
 ไทยเข้ามาอยู่ในแหลมอินโดจีน ชนชาติเพื่อนบ้านก็
 นับถือผี เพราะฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่าไทยมีพินนับถือผีมา
 ก่อน เมื่อยังอยู่ในประเทศจีน แม้ส่วนใหญ่จะเป็นชาติ
 นับถือพุทธศาสนามาก่อนแล้ว ซึ่งตามเค้าเงื่อนก็ยังคงอยู่ว่า
 นับถือพุทธศาสนานิกายมหายานมาก่อน การนับถือผีก็มี

ไ้เลื่อมคลาย เพราะในมหายานเองเนื้อหาก็มิเทวดาและ
 ยักษ์มารซึ่งจัดว่าเป็นพวกผีและผีร้ายมีตกกันอยู่แล้วใน
 คติของนิทานนั้น ครั้นเมื่อไทยยกลงมาอยู่ในลุ่มแม่น้ำ
 เจ้าพระยา ไ้ติดต่อกันและเกี่ยวข้องกับเขมรเป็นส่วนใหญ่
 ยิ่งกว่าชาติอื่น วัฒนธรรมที่สืบมาจากเขมรก็เข้ามามีอยู่
 ในไทยภาคนี้มากกว่าภาคอื่น ไม่ต้งคิดไกล แม้แต่
 คำพูดในภาษาก็ยังมีคำเขมรปนอยู่ต้งครั้ง ถ้าศึกษาทาง
 วิชาภาษาก็จะเห็นไ้ง่าย

ก็แหละชนชาติเขมรนั้น ปรากฏตามประวัติ
 ศาสตร์ว่าแต่โบราณมามีชาวอินเดียนับถือลัทธิศาสนา
 ฮินดูเข้ามาเกี่ยวข้องกับเขมร จนต้งคนไ้มาเป็นกษัตริย์
 เขมร ก็เป็นธรรมดาที่ต้งนำศาสนาพราหมณ์และ
 ฮินดูซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมของอินเดียนเข้ามา
 เผยแผ่แก่ประเทศเขมร เหตุนี้ประเทศเขมรจึงเป็นชาติที่
 นับถือลัทธิศาสนาฮินดูยิ่งกว่าชาติอื่น ๆ ในแหลมอินโดจีน
 นอกเขมรเคยรับนับถือพุทธศาสนามหายานมาก่อน
 และต่อเมื่อภายหลังนับถือพุทธศาสนาฝ่ายหินยาน และ

โดยเหตุที่ศาสนาเหล่านี้มีข้อเกิดมาจากที่แห่งเดียวกันคือ
 อินเดีย และเป็นศาสนาที่โอนอ่อนผ่อนตามกันได้ เพราะ
 มีหลักในลัทธิต่างประการร่วมกัน ไม่ตึงเครียดในทิว
 เหมือนลัทธิศาสนาที่มาจากตะวันตกกตติ ประเทศอินเดีย
 ออกไป จึงไปกันได้ดี เมื่อไทยได้มาเป็นใหญ่ในลุ่มน้ำ
 เจ้าพระยา ก็ไต่รับมรดกทางวัฒนธรรมเหล่านี้จากเขมร
 แต่ไทยนับถือผีและนับถือพุทธศาสนามาก่อน ซึ่งตอนหลัง
 นั้นนับถือพุทธศาสนานิกายไทหรือหินยานซึ่งได้มาทางมอญ
 แม้จะรับเอาลัทธิฮินดูเข้ามานับถือ ก็ให้เป็นแต่ส่วนรอง
 ทางพุทธศาสนาเท่านั้น เหตุนี้ลัทธิพិณฑิพราหมณ์และฮินดู
 ที่มีอยู่ในวัฒนธรรมไทย ทั้งส่วนของหลวงและของราษฎร
 จึงต้องมีคติพุทธศาสนาเข้าเจือปนอยู่ไม่มากนักด้วย ไม่
 จำเป็นต้องยกตัวอย่างมาเป็นอุทาหรณ์ เพราะฉะนั้นชน
 ชาติไทยภาคกลางและภาคอื่นๆ ไต่ซึ่งมีชาวอินเดียเคยมา
 อยู่ก่อน จึงเป็นภาคที่มีคติทางศาสนาพราหมณ์และฮินดู
 ปนอยู่ในวัฒนธรรมมากกว่าภาคเหนือและภาคอีสาน ถึง
 กับมีคำกล่าวที่ว่าพุทธกับไสยย่อมอาศัยแก่กัน ส่วนคติ

นับถือซึ่งกันเป็นพันธมิตรแห่งความเชื่อถือของคนทั่วไปเมื่อรับ
พุทธศาสนามาแล้ว ก็ไม่ใช่จะทิ้งของเดิมไปได้เด็ดขาด
ยังมีแทรกอยู่เสมอเป็นอย่างดีซาฮาคัยถือไปด้วย มีการเช่น
พลีบวงสรวง มีหอผู้ศาลผู้ศาลเทวอารักษ์เห็นระกะอยู่
ทั่วไป ถึงเมืองฝรั่งก็มี แต่เปลี่ยนเป็นหอแม่พระหอนักบุญ
ไป ในอินเดียนก็มี และมีไม่น้อยด้วย การนับถืออย่างหลังนี้
ถ้าว่าในภาคเหนือ และภาคอีสานในถิ่นซึ่งห่างไกลต่อ
ความเจริญออกไป เมื่อว่ากันตามส่วนก็มีการนับถือผู้มาก
กว่าทางภาคกลาง

ต่อมาระยะหลังซึ่งถือได้ว่าเป็นระยะปัจจุบัน เราได้
วัฒนธรรมของจีน ส่วนมากเป็นวัฒนธรรมของจีนตอนใต้
มาก่อน ต่อมาก็เปลี่ยนใหม่เป็นวัฒนธรรมของชาวตะวันตก
ตก วัฒนธรรมที่ได้มาเหล่านี้ เป็นวัฒนธรรมทางวัตถุ
มากกว่าวัฒนธรรมที่ไม่ใช่ทางวัตถุ วัฒนธรรมทางวัตถุ
ของตะวันตกมีพลังอำนาจรุนแรงมาก ถ้าเราไม่รับเอา
เราก็ต้องตายแน่ เพราะแข่งกับความเจริญของโลกทาง
วัตถุธรรมไม่ทันเขา แต่เมื่อรับเอามาแล้ว ถ้าผลอดตัว

เอาของเขามาทั้งคุ่น ๆ ไม้รู้จักเอามาคักแปลงแก้ไขให้เข้า
กันไต่เหมาะเจาะกับความเป็นอย่างอยู่และจิตใจของเรา คือไม่
รู้จักคงและผลักกัน ก็หมายความว่าเราทั้งเครื่องของกัน
กับอันตรายของชาติตนคือวัฒนธรรมไทย ซึ่งสืบทอดเป็น
ประเพณีกันมาไม่ขาดสายค่อยแก้ไขคักแปลงให้เข้ากับ
สมัยตลอดกันมาได้หลายร้อยปี ไม่มีขาดตอน เพราะ
ฉะนั้นวัฒนธรรมอย่างใหม่เราต้องรับเอาด้วยจำเป็น แต่
วัฒนธรรมเก่าของเดิมของเราก็ต้องรักษาไว้ไม่ทิ้งแต่คัก
แปลงแก้ไขให้เข้ากับสมัย เพราะเป็นส่วนสำคัญและเป็น
ชีวิตจิตใจของเรา เราต้องพยายามเชื่อมเก่ากับใหม่ให้
ติดต่อกันไว้เสมอ หรือเปรียบอีกอย่างหนึ่งก็เหมือนนกย
กระแสน้ำที่ไหลเรื่อยเก่าไปใหม่มาติดต่อกันไม่ขาดสาย
ไม่มีหยุดฉะนั้น ถ้ากระแสน้ำหยุดนิ่งไม่ไหลได้ต่อไป น้ำ
ก็ตมมีแต่น้ำเก่าไม่มีน้ำใหม่คอยช่วยในที่สูกก็เน่า ถ้า
ให้ขาดตอน กระแสน้ำก็ไม่ต่อกัน ความเป็นกระแสน้ำ
แห่งวัฒนธรรมของชาติก็หมดไป

ข้าพเจ้าบรรยายเรื่องราวในตอนนี้ ก็เพื่อให้เห็น
ชาติไทยว่ามีพื้นเพเป็นสิ่ง แวกล้อมและความเป็นไปทาง
ภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ว่ามีความสัมพันธ์ทางวัฒน
ธรรมกับชาติอื่นกันมาอย่างไร ชาติไทยในที่นี้ ข้าพเจ้า
ไม่ได้หมายถึงเชื้อชาติ แต่หมายถึงประชาชาติหรือประ
เทศชาติที่ภาษาอังกฤษเรียกว่า Nation เชื้อชาติเกี่ยวกับ
รูปร่างหน้า ส่วนประเทศชาติเกี่ยวกับหมู่ชนจะเป็นชาติ
เดี่ยวหรือหลายชาติที่อยู่เป็นเฉพาระกับที่ประเทศหรือดิน
แดนของตนเองรวมกัน และเมื่อว่าเป็นสามัญมีความรู้สึก
ความคิดเห็นอันใดมาและ สืบต่อกันในทางประวัติศาสตร์
ร่วมกันด้วยประการฉะนี้

๓. ประเพณี ไทย

เปรียบเทียบกับต่างประเทศ

คนเราแต่ละคน ถ้าทำอะไรจนเคยชิน ก็เกิดเป็น
ความเคยตัวหรือเป็นนิสัยขึ้น เช่นข้าพเจ้าเคยนั่งดูยาน
เคยชิน ก็เคยตัวติดเป็นนิสัย ซ้ำ ๆ นาน ๆ กันติดมันเสีย

ที่หนึ่ง แต่นิสัยอย่างนี้ เป็นเรื่องเฉพาะตัวบุคคล ไม่เกี่ยวข้องกับใครคนอื่น แต่ถ้าข้าพเจ้ามันตกอย่างไม่ระวังจนเป็นที่เคืองหรือหรือเสียหายแก่คนอื่น ก็เกิดเป็นความประพฤติชั่วขึ้นมาทันที ถ้าข้าพเจ้ามันคอกและกะแอมออกมา และเป็นเช่นนั้นอยู่เอง ๆ จนเป็นความเคยชิน ก็เกิดเป็นนิสัยขึ้น ตรงกับในภาษาอังกฤษว่า Habit ถ้าข้าพเจ้าออกเสียงกะแอมโดยจงใจ เพื่อให้เขาคือผู้หญิงหรือใครก็ตามรู้สึกตัวแล้วเหลียวมากข้าพเจ้า การกะแอมของข้าพเจ้าก็เป็นความประพฤติขึ้น ตรงกับในภาษาอังกฤษว่า Conduct ถ้าคนในหมู่หรือในชาติมีนิสัยและความประพฤติเป็นแบบเดียวกันหมดสืบต่อกันมานาน นิสัยและความประพฤตินั้นก็เกิดเป็นประเพณีขึ้น เพราะฉะนั้นเราอาจให้ความหมายของคำว่าประเพณีเป็นอย่างกว้าง ๆ ได้ดังนี้ / ประเพณีคือความประพฤติที่ชนหมู่หนึ่งอยู่ในที่แห่งหนึ่ง ถือเป็นแบบแผนกันมาอย่างเดียวกันและสืบต่อกันมานาน ถ้าใครในหมู่ประพฤติออกนอกแบบ ก็เป็นผู้ประเพณีหรือผู้จารัดประเพณี ถ้าปรียคำว่าประเพณีกับคำอังกฤษ ก็ได้แก่คำว่า Customs

ประเพณีหรือจารีตประเพณีเมื่อแรกตั้งหรือมีขึ้น เป็นความรู้สึกเห็นว่าเหมาะว่าดีของผู้เป็นเจ้าของประเพณี จึงถือถือสืบต่อกันมา เพราะฉะนั้นประเพณีจึงเป็นแบบแผน เท่ากับแม่พิมพ์ ให้ผู้ที่อยู่ในหมู่เป็นส่วนรวม ประพฤติลง รูปเดียวกัน เป็นประโยชน์ผูกพันให้คนในหมู่รู้สึกว่าเป็น พวกเดียวกันสะดวกแก่การปกครอง ถ้าประเพณีนั้นตั้งเป็น หลักมีระเบียบแบบแผนสำหรับประพฤติกและปฏิบัติกันเป็นส่วนรวม เป็นอย่างประเพณีบัญญัติ เช่นประเพณีแต่งงาน ภาษาอังกฤษเรียกว่า Institution เรียกเป็นคำศัพท์ ใช้เป็นแฟชั่นกันอยู่เวลานี้ว่า สถาบัน แปลตามคำว่า การถึงแห่งความคงอยู่ ถ้าเป็นเรื่องความประพฤติเกี่ยวกับ ความรู้สึกถูกผิดทางศีลธรรม เช่นจับมือถือแขน จับโน้น จับนี้ด้วยความละตายละฉว่งฉว่งเกิน ซึ่งผิดผิดประเพณี จรรยาหรือศีลธรรม ภาษาอังกฤษเรียกว่า Moral ถ้าเป็นเรื่องที่นิยมกันโดยปริยายถือตาม ๆ กันจนเป็นไปอย่างนั้นจนเป็นทำเนียม ไม่มีความสำคัญว่าจำเป็นจะต้อง ประพฤติกและปฏิบัติกันทั่วไป แต่ถือถือกันว่าทำอย่างนั้นถูก

ทำอย่างนี้ผิด เช่นพยปะกันก็ยกมือไหว้เป็นประเพณีนิยมกันอย่างนี้ภาษาอังกฤษเรียกว่า Convention ถ้าเป็นสิ่งนิยมกันชั่วแฉ่นชั่วคราวพอหมกสมันิยมแล้วก็เลิกไปเอง ไม่สืบทอดกันเป็นประเพณีกันมา ภาษาอังกฤษเรียกว่า Fashion ซึ่งเป็นความนิยมแม้แต่พระเจ้าก็ห้ามไม่ได้ เพราะเป็นความนิยมที่มีอำนาจมาก ถ้าใครไม่ทำตามสมันิยมก็เห็นจะมีแต่เต็กไม่เคียงสายังนอน อยู่ในเมาะเท่านั้น ยังมีประเพณีอีกอย่างหนึ่งเกี่ยวกับพูดอ่าน และเขียนหนังสือ ถ้าคนหมู่มาเขาพูดอ่านหรือเขียนกันอย่างนั้น แม้จะเห็นว่าอ่านผิดเขียนผิดก็ไม่มีใครกล้าออกนอกทาง เช่นคักราชและเอกราช คำหลังไม่มีใครอ่านว่า เอกพระราช คำขำราชอ่านว่าขำราช แต่ขำราช อ่านว่า ขำหาราย อย่างนี้เป็นต้น ภาษาอังกฤษเรียกว่า Usage คือใช้เป็นทำเนียมกันมาอย่างนั้น แก่ไม่ได้ผิดประเพณี นอกจากมันจะเปลี่ยนแปลงไปเองตามกาลเวลาด้วยความเห็นชอบของคนส่วนมากเมื่อเห็นว่าใหม่ดีกว่า

ข้าพเจ้าอธิบายถึงความหมายของคำว่าประเพณี เป็นอธิบายอย่างแจ่มแจ้งผ่านทางวิชาการ จึงฟังยุ่งยาก เพราะแต่ละประเภทของประเพณีก็มีหลอมล้ากัน แย่ง ให้เค็ดขาดตายตัวไม่มีข้อหาที่เกี่ยวเห็นจะไม่ได้ ก็ใน ตอนที่คายเส้น เป็นอย่างนี้ทุกวิชาความรู้ ทำนองเดียวกับความหมายของคำว่าวัฒนธรรมที่กล่าวมาแล้ว เขา เป็นตกลงว่าในที่นี้ใช้คำว่าประเพณีคำเดียวกัน มี ฉะนั้น จะกลายเป็นเรื่อง “รู้มากยากนาน รูน้อยพลอย รำคาญ” ไป

ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วว่าประเพณีเกิดขึ้น เป็น ด้วยความรู้สึกเห็นว่าเหมาะว่ากิจของผู้เป็นเจ้าของประเพณี ในขั้นต้น ประเพณีนั้นก็เกิดจากความประพฤติของบุคคล หนึ่งก่อน คนอื่นในหมู่จะด้วยถูกบังคับหรือจะด้วยเหตุผล อย่งไรก็ตามที่ เมื่อเห็นว่าดีก็ทำตามเขาอย่างข้ง ถ้า คนอื่นเห็นไม่เหมาะไม่ดีก็ไม่ใคร่ทำตาม แม้จะถูกบังคับ ก็ทำตามอย่างฝืนใจเสียไม่ได้ไปชั่วคราวหนึ่งเท่านั้น ครั้น แล้วก็หันกลับไปทำตามความประพฤติที่เคยชินกันมาแต่

เกิมตัวง่ายก็ เปรียบเหมือนเคยสวมรองเท้า แม้ขาดปะ
 ไม่น่าใช้ก็ ถ้าไปบอกให้เปลี่ยนใหม่ที่ดีกว่า แต่ยังไม่
 เคยกันและยังไม่เห็นก็ยังไม่ยอมเปลี่ยนได้ง่าย เพราะกลัว
 จะลำบาก ใช้ไม่ได้ก็เท่าของเก่าที่เคยใช้มานานมาแล้ว
 เพราะมนุษย์ชอบ “ตามแนวทางบ้านทานที่มัน้อยที่สุด”
 คือชอบทำตามทางที่สะดวกที่ง่าย ไม่ชอบที่ยากที่ลำบาก
 แม้ที่เปลี่ยนใหม่จะมีเหตุผลดีกว่า ก็ยังถืออย่างเดิมอยู่
 จนกว่าจะมีการศึกษาสูงขึ้น ความเห็นก็เปลี่ยนประณีต
 ไปเอง ยกตัวอย่าง ผู้หญิงสาวชาวเกาะขาลีไปไหนก็
 เปลือยอกเป็นประเพณีกันมา ฝรั่งมาเป็นเจ้าเมืองผู้
 ปกครอง เกาะขาลีคนหนึ่งเห็นว่าเปลือย ในที่สาธารณะ
 เช่นนั้น น่าอูจจากเป็นอนาจาร จึงขอร้องชักชวนให้เลิก
 ประเพณีอย่างนั้นกันเสียที เพราะดูไม่งามตาเลย ฝรั่ง
 เจ้าเมืองคนนั้นเห็นจะเป็นคนแก่สมณะ ไม่ใช่คนแก่อย่าง
 ชำพเจ้าจึงเห็นว่าสิ่งกั้ ๆ งาม ๆ เช่นนั้นว่าไม่ดี ไม่งามตา
 ไม่น่าดู ออกคำชักชวนแล้วก็ไม่สำเร็จ ผู้หญิงสาวชาว
 ขาลีก็ยังไปไหนเปลือยอกอยู่ ชะรอยผู้หญิงสาวชาว

ขาหลั้เหล่านั้จะรู้สึกว่คนไม่ไ้ช้ยายแก่ เมื่อมีสิ่งคิงามๆ
 ก็ควรจะอวดให้เห้นไม่ควรจะบีคข้งเสี่ยเลย ถ้าคิตออย่างนี้
 ในแง่ของชาวขาลั้ก็ถูก ถ้าคิตในแง่ของฝรั่งเจ้าเมืองก็
 ผิด เมื่อชกขวนกันคิงๆ ก็ไม่ทำ จึงต้องออกเป็นคำสั่ง
 บังคัย ถ้าใครฝ่าฝืนก็มีโทษ หญิงสาวชาวขาลั้ก็ยอม
 ปฏิบัติตามเพราะกลัวถูกลงโทษ แต่ถ้ออยู่ลั้หลังแล้ว
 เคยประพฤติกันมาอย่างไรก็ประพฤติกันตามเคยอย่างนั้น
 วันหนึ่งหญิงสาวชาวขาลั้ ๓-๔ คน เคนเปลือยอกตาม
 เคยมาตามถนนอย่างสบายใจ เณอญเคราะห์ร้ายฝรั่งเจ้า
 เมืองนั่งรถผ่านมาเห้นเข้า ผู้หญิงสาวเหล่านั้พอเห้ลือบ
 เห้นฝรั่งเจ้าเมืองก็ตกใจ และโดยสัญชาตญาณไม่ไ้กันคั
 แะระไรกัน ผู้หญิงเหล่านั้ก็เห้นใจเคียวควว่ชายโล่รัง
 ตอนล่างเล็กข้นมาปกอกทันท้เพื่อมิให้ผิตคำสั่ง มันจะเป็ค
 โจ้ไหวจ้อหวอท้อตรงไหนก็ข่างมัน ทำให้ฝรั่งเจ้าเมือง
 เห้นแล้วก็ตกตะลึงพุดไม่ออก เรืองเห้นอย่างนี้ ท่านจึง
 กล่วว่ประเพณิตายยาก เพราะข้นชื้อว่ประเพณิแล้ว
 ถ้อหมู่ชนที่เห้นเจ้าของยังเห้นว่ เป็นคุณเป็นประโยชน์

แก่คนอยู่ ก็เป็นข้อไม่ยอมเปลี่ยนแปลงได้ง่าย ๆ แม้ประเพณี
 นั้นจะหมดความหมายผิดสมัยแล้ว ก็ยังไม่ยอมเปลี่ยนแปลง
 ง่าย ๆ ทั่วลือว่าเป็นแม่พิมพ์ หรือสัญลักษณ์แห่งส่วน
 รวมของตน ประเพณีใดเป็นเครื่องกีดขวางหรือถ่วงความ
 เจริญก็ควรที่จะเลิกทิ้งเสียและหาใหม่เข้ามาแทนที่ แต่
 ถ้าประเพณีนั้นเกี่ยวกับความเชื่อถือด้วยแล้ว ก็แน่นแฟ้น
 มาก เลิกหรือเปลี่ยนแปลงไม่ได้ทันที มีก็แต่การศึกษา
 เท่านั้นที่จะช่วยให้ช่องโง่โง่ขึ้นได้ เพราะคนในหมู่บ้านซึ่งเป็น
 ส่วนรวม ไม่ใช่มีแต่คนในกรุงในเมืองเท่านั้น จึงต้องมี
 สิ่งต่าง ๆ ไม่เหมือนกันและเหมือนกันทั้งได้กล่าวมาแล้ว
 บัดนี้จะกล่าวถึงประเพณีไทย ซึ่งอาจแบ่งได้
 หยิบ ๆ เป็นประเพณีส่วนบุคคลและประเพณีส่วนรวม ใน
 การบรรยายเรื่องของตนเอง เป็นความลำบากอย่างยิ่ง
 กว่าบรรยายเรื่องของคนอื่น เพราะเรื่องของตนเอง
 เคยพบเคยเห็นกันอยู่ทุกวัน ซึ่งใคร ๆ ก็เคยรู้ที่อยู่ทุกคน
 ไม่มากนักน้อ ถ้ากล่าวอะไรผิดไปแม้นึกเคยใคร ๆ ก็รู้
 ว่าผิด เป็นอย่างวาทภาพรุษปแมว ถ้าวาทผิดนึกเคยใคร ๆ

ก็รู้ว่าผิดก็โกหกทันที ส่วนการบรรยายเรื่องของคนอื่นง่ายกว่ากันมากนัก เพราะถ้าผิดคนส่วนมากที่ไม่ใช่ผู้รู้ก็ไม่ทราบว่ามีผิด เท่ากับวาดภาพรูปมังกร ถึงจะผิดบ้างก็ไม่มีใครทราบ เพราะไม่เคยเห็นจนจินตนาการเหมือนแมว เพราะฉะนั้นในการบรรยายเรื่องประเพณีไทย จึงมีลักษณะคงที่ว่านี้ ต้องขอออกตัวเสียก่อน

ว่าถึงประเพณีส่วนบุคคลที่เป็นส่วนใหญ่ ก็มี

๑. ประเพณีเกี่ยวกับเกิด
๒. ประเพณีเกี่ยวกับแต่งงาน และ
๓. ประเพณีเกี่ยวกับคนตาย
๔. ประเพณีสร้างบ้านปลูกเรือน
๕. ประเพณีบวชนาค
๖. ประเพณีทำขวัญ และ
๗. ประเพณีทำบุญอายุ เป็นต้น

ประเพณีเหล่านี้ ส่วนมากท่านก็ทราบอยู่แล้วไม่มากนักน้อย และมีผู้แต่งเป็นหนังสือและเป็นตำราไว้แล้วทั้งนั้น

ซึ่งอาจหาอ่านได้ทีหอสุมทแห่งชาติ ข้าพเจ้าจะไม่บรรยาย
ซ้ำซากให้ฟัง

ประเพณีเกี่ยวกับส่วนรวม ก็มีประเพณีครูยสารท
และสงกรานต์ ประเพณีทางศาสนา มีเข้าพรรษา ออก
พรรษา เป็นต้น นักหาหนังสืออ่านได้ไม่ยากนัก

ประเพณีเหล่านี้เมื่อว่าในส่วนรวมก็อาจกล่าวได้ว่า
มีเหมือนกันตลอดไปทั้งประเทศ แต่ถ้าว่าเป็นท้องถิ่นก็ไม่
เหมือนกันทีเดียว ตามเหตุการ์ณและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น
เหล่านั้น แล้วท่านจะสังเกตเห็นได้ว่าประเพณีเหล่านี้
มีเรื่องความเชื่อถือทางศาสนาเข้าครอบงำแทรกเป็นยา
ก้าอยู่ด้วย ทั้งนี้ เป็นอย่างนี้ไม่ว่าชาติใดศาสนาใด
กลางประเพณีแม้เกี่ยวกับความเชื่อถือทางไสยศาสตร์โดย
ตรง เราก็มักสัมผัสเข้าไปเจือปน เพราะเราถือว่าพุทธ
ศาสนาเป็นหลักสำคัญแห่งความเชื่อถือและเป็นจิตใจของ
เราโดยตรง ลางที่ก็มีการเช่นปลื้บูชาอันเกี่ยวกับลัทธิ
นิยมถือผีพนเคิมของเรา และจะมีประพฤติกัณอยู่อย่างแข็ง
แรงก็ในหมู่พวกชาวบ้าน มากกว่าคนชาวกรุงที่เป็นสมัย

ใหม่ ข้าพเจ้าไม่มีโอกาสจะพูดอะไรในเรื่องเกี่ยวกับประเพณีใด้มากนักช่วยการกล่าวไปไยถึงเรื่องที่จะเปรียบเทียบกันของต่างประเทศ เพราะไม่ใช่ นำเอาแต่ข้อเท็จจริงที่ปรากฏเห็นอยู่เอามาเปรียบเทียบกันเฉย ๆ เท่านั้น ยิ่งต้องรู้งต้นเหตุและความคลัดคลายของประเพณีเหล่านั้นที่นำมาเปรียบเทียบด้วย ทำอย่างนี้ไม่ได้มากนัก เพราะมีเวลาที่กำหนดไว้อยู่ในวงจำกัด เพียงแต่เขียนข้อความที่จะนำมาบรรยายก็เป็นเวลาจำกัดอยู่แล้วเหมือนกัน ใครใดได้เฉพาะหน้าอย่างไรก็ใส่ลงไปอย่างนั้น เพราะฉะนั้นจึงจะขอเลือกกล่าวเอาเท่าที่เห็นว่าเหมาะแก่เวลา

ประเพณีชนบ้ใหม่ เราชนต้นเดือนบ้ใหม่อย่างเก่าของเราที่เดือนข้าย แต่ไปเปลี่ยนบ้ ๑๒ นักษัตร คือ ชวศ ฉลุ ชาต เาะ ๑๒ ๑ เขาเมื่อตรุษเดือน ๔ คายเกี่ยวกับเดือน ๕ แล้วไปเล่นสนุกหรือเล่นนักชกตฤกษ์สงกรานต์ในเดือนเมษายน และเปลี่ยนจุลศักราชบ้ใหม่ในเดือนนี้ด้วย ข้าพเจ้าจะไม่กล่าวถึงเหตุผลว่าทำไมจึงเป็นเช่นนั้น เพราะพูดเล็กน้อยไม่ได้ และพิถีเกี่ยวกับชน

ปีใหม่อย่างใหม่ของเราก็จะไม่กล่าวถึง ที่ต้องการจะ
กล่าวก็คือประเพณีเกี่ยวกับสงกรานต์ ซึ่งมีทำบุญตักบาตร
ยังสกุลงระดุก สรงน้ำพระพุทธรูป สรงน้ำพระสงฆ์
รคน้ำผู้ใหญ่วันชด และรคน้ำญาติผู้ใหญ่ และเรื่อง
สาคน้ำ เป็นต้น

เรื่องทำบุญตักบาตรวันสงกรานต์ ไม่ต้องกล่าว
ท่านก็รู้ว่าเป็นประเพณีที่ดี เมื่อมีงานสำคัญไม่ว่างานอะไร
ก็ต้องมีการทำบุญในทางศาสนา ชาวอื่นก็ทำเช่นเกี่ยว
กัน จะแตกต่างกันก็ด้วยลทธิพิธีอันเป็นเอกลักษณ์ของ
ศาสนานั้น ๆ เท่านั้น ที่ยังสกุลงระดุกก็เป็นเรื่องอันสืบ
เนื่องมาจากการเช่นไหว้ผู้ปู่ ย่า ตายายในลทธิพินเดิมของ
เรา หรือที่กลางท้องถิ่นเรียกว่า “เลี้ยงผี” ไกลไปทาง
คติของจีน เรียกในภาษาอังกฤษว่า Ancestor worship
หรือ Spirit worship เรื่องสรงน้ำพระและรคน้ำผู้ใหญ
ในวันสงกรานต์ เป็นสัญลักษณ์ถึงการซัดสิ่งมลทินใน
ปีเก่าให้แก่ผู้ใหญให้หมดไป จะได้เป็นความบริสุทธิ์ผ่อง
ใสแก่สิ่งและผู้ทันชดในวันปีใหม่ และเป็นสิริมงคลแก่

ตนด้วย การสรงน้ำพระพุทธรูปก็เทียบได้กับการสรงนาค
เทวรูปในลัทธิศาสนาฮินดู ที่เรียกว่าวิเศษธารณะ

การอาบน้ำชำระมลทินของร่างกาย ที่ทำในพิธี
ประจำชีพของไทยแต่ก่อนมีอยู่ ๔ กาละ คือ

๑. อาบน้ำเมื่อปลงศพไฟ เพื่อล้างมลทินที่ติดตัว

๒. อาบน้ำเมื่อโกนจุก เพื่อล้างมลทินที่ติดตัวเหมือน

กัน

๓. อาบน้ำเมื่อแต่งงานสมรส เพื่อทำตัวให้สะอาด
ก่อนเข้าหอ ซึ่งต่อมากลายเป็นสัระสำหรับของพิธีแต่งงาน
สมรส คือการร่อนน้ำแต่งงาน

๔. อาบน้ำเมอตาย เพื่อทำศพให้สะอาด เตรียม
ขึ้นไปไหว้พระพุทธรูปเจดีย์

ในกาลที่กล่าวนี้ บรรดาญาติมิตรที่มาประชุมต่าง
ช่วยกันร่อนน้ำอาบมาให้ด้วยความเอื้อเฟื้อ เว้นแต่อาบน้ำ
โกนศพไฟเท่านั้น ที่ญาติมิตรมิได้ช่วยรด เพราะเด็กยัง
อ่อน อาบน้ำมากไม่ได้

ขายนํ้าประจําปี เกิดแต่การช่วยกันขายนํ้าคัง
 กล่าวมาแล้วนั่นเอง เลยลามไปถึงกาลปรกติ ในเวลา
 ฤดูร้อนคือสงกรานต์ ลูกหลานช่วยกันขายนํ้าให้พ่อแม่
 ปู่ย่าตายาย (เมื่อช่วยกันขายนํ้าให้แล้วก็จัดหาผ้าถุงห่ม
 ใหม่สำหรับให้ท่านผลัดนุ่งห่มในวันขึ้นปีใหม่) ส่วนสปี
 บุรุษสีกาก็ช่วยกันตักนํ้า ถวายสมภารเจ้าวัดสง

ต่อมาภายหลัง การขายนํ้าเห็นเป็นประโยชน์พยา
 ยามอันยากเกินไป จึงทำเย่นย่อลง เพียงให้ผู้คักคัสสิข
 หรือญาติมิตรหยดหรือพรมนํ้าลงเหนือหัว หรือทักตวมือ
 แล้วแต่ควรแก่เหตุ สมมติว่าใครคนนํ้าขายนํ้าให้แล้ว
 ต้นเหตุของการรตนํ้าสงกรานต์มีดังนี้

การเล่นสาคนํ้ากันในวันสงกรานต์ เป็นเรื่องเกี่ยว
 กับสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์ (Symbol of Fer-
 tility) อันเกี่ยวกับการทำไร่ไถนา ซึ่งต้องอาศัยนํ้าอุดม
 สมบูรณ์เป็นสำคัญ เป็นจำพวกที่ในวิชามานุษยวิทยาเรียก
 ว่า Sympathetic Magic แล้วก็เล่นสนุกสาคนํ้ารดกันด้วย

เรื่องอย่างนี้หมู่บ้านชาวตะวันตกก็ยังมีทำกันอยู่ (ดู Frazer's The Golden Bough)

ในวันก่อนหน้าจะถึงวันสงกรานต์ ชาวบ้านเก็บขี้ตกวาดเหี้ยเรือนและ บริเวณ บ้านให้ สะอาด หอมจกตำหรับขี้ค้อนขี้ขี้ใหม่ เป็นทำนองที่ชาวจีนทำความสะอาดก่อนวันตรุษจีน ประเพณีนี้ว่าในพวกชาวบ้านก็ยังถือกันอย่างแน่นแฟ้น เพราะเขาถือว่าได้กวาดล้างสิ่งมดทินซึ่งเป็นอริภัยร้ายของปีเก่าให้หมดไป จะได้มีแต่ความบริสุทธิ์ผ่องใสเมื่อขึ้นปีใหม่ เป็นเช่นเดียวกับการรทน้ำขี้ใหม่ฉะนั้น ประเพณีนี้ควรจะรักษาและส่งเสริมไว้ เพราะชอบด้วยเหตุผลและมีคติความเชื่อถือของเคิมหนุนอยู่ด้วย ซึ่งราษฎรส่วนมากถือมั่นยิ่งกว่าเรื่องทางเหตุผลเรามีวันสาธารณสุขขึ้นมาใหม่ และขอรับรองให้ทำความสะอาดบ้านเรือนในวันนั้น อันชอบด้วยเหตุผล แต่ไม่มีอะไรเป็นความเชื่อถือของเคิม เป็นความหมายหนุนหลังให้ทำ จนเป็นอยู่อย่างซ้ำ ๆ ไม่มีใครเอาใจใส่ นอกจากจะบังคับเขาอย่างฝืนใจเจ้าเมืองเกาะบาทล็กไค เป็นเรื่อง

ก้าวหน้าแต่ไม่เหลียวหลังกอดักข้าง อย่างนี้ Tradition หรือเป็นประเพณีสืบต่อกันจึงอาจขาดตอนได้ง่าย ไม่มีสะพานสำหรับเชื่อมเก่าและใหม่ให้ต่อกัน

มีชาวต่างประเทศคนหนึ่งมาถามข้าพเจ้าว่า เครื่องเรือนของไทยของเดิมมีอะไรบ้าง ได้ตอบเขาไปว่าถ้าในถิ่นหมายความว่าโต๊ะ เก้าอี้ ตลอดจนเตียงแล้วก็ไม่มีมาแต่เดิม เพราะประเพณีเดิมของเรานั่งและนอนกับพื้นใช้เสื่อหรือพรมปู กวดยพื้นเรือนไม้ของเรายกพื้นสูงจากพื้นดิน ส่วนเครื่องเรือนอย่างอื่นเช่น ตู้ โต๊ะ เก้าอี้ ก็ไม่อย่างที่เหมาะสมที่จะใช้นั่ง เกยวกบย สิ่งเหล่านั้น ตามฐานะเมื่อเป็นเช่นนั้น ความคิดที่จะสร้างโต๊ะ เก้าอี้ และเตียงจึงไม่เกิดขึ้น เพราะไม่มีความจำเป็นอย่างไร ส่วนชาวตะวันตกเดิมเมื่อ ๖๐๐ ปีที่แล้วมานั้นเท่านั้น ยังสร้างเหย้าเรือนอยู่ยกพื้นดินอย่างเดียวกับโรงเงินสวนผักใช้อยู่ยุดิน ก็นั่งและนอนกับพื้นดินที่สกปรกได้ทุกอย่าง จึงได้เกิดปัญหาเพราะจำเป็นมี โต๊ะ เก้าอี้ และเตียงชั้น ของไทยถ้าเป็นกลางแจ้งหรือเป็นโรงอยู่ยกพื้นดิน เช่นโรงนา ยก

ฝนให้สูงเหมือนเรือนไม้ได้ เพราะอยู่ในที่โล่ง ต้านทาน
 ลมพายุไม้ใคร่ได้ คงนี้ เราก็มักแทนและมันั่ง หรือไม้ก็
 ยกพื้นเป็นแคร่ขึ้น แต่ด้วยความสามารถของชาวตะวันตก
 ที่รู้จักคิดแปลงแก้ไขสิ่งที่เป็นวัฒนธรรมทางวัตถุของเดิม
 เหล่านั้น ให้มีความเจริญก้าวหน้าอยู่เสมอ เพราะด้วยความ
 จำเป็น ในที่สุดเมื่อความเป็นอยู่ของไทยเปลี่ยนแปลงก้าว
 หน้าเป็นความเจริญตามกาลสมัย สิ่งใดดีและจำเป็นเรา
 ก็เอาอย่างมา จึงได้เกิดมีโต๊ะ เก้าอี้ และเตียงอย่างฝรั่ง
 เป็นแบบสากลขึ้น ข้าพเจ้าได้กล่าวแก่เขาต่อไปว่า เมื่อ
 ท่านขึ้นมาบนเรือนก็ไม่ต้องถอดรองเท้า เราก็ไม่รังเกียจ
 อะไร เพราะมีเก้าอี้ไว้ให้นั่งอย่างสากลนิยมแล้ว ถ้า
 เป็นคนไทยด้วยกัน แม้มีเก้าอี้ให้นั่ง แต่กระนั้นเมื่อขึ้น
 มาบนเรือน ส่วนมากก็มักถอดรองเท้า เพราะเคยกันมา
 อย่างนั้น และพื้นที่เห็นก็สะอาดอยู่แล้ว จึงไม่อยากจะย่ำ
 รองเท้าที่เปื้อนเปรอะเข้ามา ถ้าอย่าโคลนและไม่ไถ่นั่งรด
 ยนต์มา ประเพณีนั่งกยพอนั้น ถ้าเป็นในโบสถ์ด้วยแล้ว
 ตามปรกติกกนงกยพอนบนเสื่อบนพรม เพราะฉะนั้น เมื่อ

จะเข้าไปในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เช่นนั้นจึงต้องถอดรองเท้า
 เพราะจะต้องนั่งกบพื้น ถัดสวมรองเท้าเข้าไป อาจทำให้
 ทางเกงของคนเปราะเปื้อนได้ ตลอดจนทำให้สถานที่สก
 ปรก และทำให้คนอื่นที่เขานั่งอยู่กบพื้นพลอยเปราะเปื้อน
 เกือกร้อนไปด้วย แต่ในบางโอกาสการถอดรองเท้าไม่
 สะดวกด้วยประการทั้งปวง ถ้าเป็นเช่นนั้น ก็เป็นอีกเรื่อง
 หนึ่ง ถ้าเขาจัดให้มีเก้าอี้ นั่ง อย่างนี้ไม่ต้องถอดรองเท้า
 ถัดถอดก็ไม่งาม ชาวต่างประเทศคนนั้นเมื่อได้ฟังคำชี้แจง
 อย่างนี้พอใจ อนึ่งการนั่งเก้าอี้ ถัดของเรานั่งไขว่ห้าง
 ก็เป็นการแสดงเกียรติเสมอ หรือไม่เคารพ ตรงข้าม
 กับของฝรั่ง ถัดนั่งไขว่ห้างก็เป็นการสุภาพ เท่ากับนั่งตัว
 ตรงตามปรกติเหมือนกัน ข้าพเจ้าเคยถามฝรั่งคนหนึ่ง
 ถึงเรื่องนั่งไขว่ห้างนี้ เขาบอกว่าไม่ใช่เป็นทำเนียมทั่วไป
 ของชาวตะวันตก คงมีอยู่แต่กลางชาติเท่านั้น เขาออก
 ความเห็นว่า เพราะชาติที่ชอนนั่งเก้าอี้ ไขว่ห้างนั้น มักมี
 รูปร่างสูง ชายาว นั่งเก้าอี้เกะกะ ถัดนั่งถ่างขา ก็เห็น

ร่างกายตอนหน้าล่างส่วนตุงออกมา ไม่งามเลย จึงนั่ง
ไขว่ห้างเสียดกึ่งงามมีตชิตขึ้น

ข้าพเจ้าทราบว่ามิพักเราลางคนซึ่งไม่ใช่เป็นคน
เล็กน้อย พาชาวต่างประเทศเข้าไปชมในโบสถ์ ตนเอง
เดินเข้าไปทรงรองเท้า ชาวต่างประเทศคนนั้นก็ทำตาม
ถ้าว่าในแง่หนึ่งก็ไม่ดีทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศคน
นั้น เมื่อเห็นคนอื่น ๆ เขาถอดรองเท้าทุกคน ก็ควรจะ
เฉลียวใจย่างว่าจะประเพณีเป็นอย่างไร ข้าพเจ้าเคยพาชาว
ต่างประเทศหลายคนเข้าไปในโบสถ์ ทุกครั้งที่ข้าพเจ้า
ถอดรองเท้าชาวต่างประเทศเขาก็ถอดตาม และบอกว่า
เขายินดีทำตาม เพราะเกี่ยวกับประเพณีของชาติ เมื่อ
เราเข้าไปในสถานศักดิ์สิทธิ์ก็จะต้องแสดงความเคารพ
กราบไหว้ตามประเพณี เมื่อเวลากลับก็ทำเช่นเดียวกัน
เป็นอย่างไรไปหาผู้ใหญ่ เมื่อไปถึงก็ต้องแสดงกิริยา
เคารพเมื่อเวลาตามากก็ต้องทำเช่นเดียวกัน นี่เป็นวัฒน
ธรรมในทางประเพณี แต่ข้าพเจ้าเคยเห็นคนไทยลางคน

ที่ไม่ใช่คนเล็กน้อยอีกเหมือนกันและไม่ใช่คนเคียว ที่ไม่
ไต่ปฏิบัติอย่างนี้ก็เคยมี

ในการพบปะกันตามปรกทีระหว่างหมู่พวกเดียวกัน
เราก็ยกมือไหว้ ถ้าเราพบกับชาวต่างประเทศเราก็ใช้
ประเพณีแบบสากล คือยื่นมือไปสัมผัสกระดูกค้ำันขั อัน
ที่จริงยื่นมือไปสัมผัสกัน ถ้าไปโดนมือสกรปรกมือเป็นโรค
ผิวหนังก็เคือตรอื่น กิ่งที่ข้าพเจ้าได้ประสยมาแล้ว ท่าน
ยื่นมาสัมผัสเรา ๆ ก็ต้องยื่นมือตอบไปสัมผัสด้วย มิฉะนั้น
ก็จะกลายเป็นถูกก ฝรั่งหลายคนบอกข้าพเจ้าว่าสัมผัส
มือของตนเองคือไหว้ของไทย งตงามตักว่ายื่นมือทือ ๆ
เป็นสากกะเบือออกไปซ่งไม่งามเลย ถามว่าทำไมจึงไม่
เอาอย่าง เขาตอบว่าการสัมผัสมือเป็นประเพณีของเขา
เมื่อเขาพบคนไทยเขาก็อยากใช้ไหว้เหมือนกัน แต่คน
ไทยตางคนเห็นเป็นขันและหัวเราะ ว่าฝรั่งยกมือไหว้เป็น
ค้วยหรือ เป็นการแสดงเหยียคหยามไม่งามเลย ฝรั่งคน
นั้นกล่าวต่อไปว่าถ้าใช้ยกมือไหว้ ตางคนเห็นเป็นประขย
และเหยียคหยามเอาค้วย จึงไม่กล้า แต่อย่างไรก็คี่ มี

ฝรั่งหลายคนที่เป็นกันเองใช้ไหว้วานโดยไม่มีความรังเกียจอะไร เหตุนี้ประเพณีเดิมของเราอย่างใดที่ก็ ถ้าไม่มีเหตุจำเป็นก็ควรระวังรักษามันไว้ เพื่อรักษาบุคคลลักษณะและลักษณะสามัญของตนไว้ ไม่ควรระมัดระวังเป็นต้นว่าอัยยายชายหน้าเขา การที่ทิ้งประเพณีของตนนั้นสมควรจะรู้สึกอัยยายและเป็นขี้จ้ำจี้ให้เขาคหึมนเราได้มากกว่า ว่าเราไม่มีทำเนียบศักดิ์ของเราเอง อีกอย่างหนึ่ง ผู้ที่ไปอยู่ต่างประเทศ เมื่อประเพณีของเขามีอย่างไร ถ้าไม่เป็นที่เสียหายแก่เรา ก็ควรทำตามเขา ไม่ควรระวังเกียจหรืออายเหมือนอย่างฝรั่งที่เข้าไปสถานศักดิ์สิทธิ์ของเขา เขาเห็นรถทรงเท้าเขาก็รถคั้วย ไม่ถือถือทิวเหมือนคนกลางคน ซึ่งเราอาจคิดว่าเป็นคนไร้การศึกษา มีสุภามิตของเก่า อยู่บทรหนึ่งว่า “เข้าเมืองตาหลิ่วให้หลิ่วตาตาม” ของฝรั่งก็มีว่า “เมื่อไปกรุงโรม ก็จงประพฤติอย่างชาวโรมัน” ของมลาญว่า “เมื่อเข้าไปอยู่ในฝูงแพะ ท่านต้องร้องแะๆ อย่างแพะ” นี่เป็นแนวอันหนึ่งที่เหมาะสม ถ้าใช้ให้ถูกทาง เมื่อไปอยู่ยังเมืองต่างประเทศ และจะพ้นข้อครหาที่ว่า

คนโง่แกมหยิ่ง ที่ฝรั่งบางคนเคยกล่าวหาว่าคนไทย ซึ่ง
ไม่เป็นความจริงเลย

เรามีประเพณีอยู่อย่างหนึ่งซึ่งถือว่าสำคัญ คือถือ
หัวว่าเป็นของสูง และถือคันเป็นของต่ำ คนโดยมากจะ
ไม่ยอมให้ใครมาลูบหัวของตนเป็นอันขาด นอกจากผู้
ใหญ่ที่นับถือจะลูบหัวด้วยความเอ็นดู แต่กระนั้นก็ยังลูบ
หัวกันได้เมื่อยังเป็นเด็กอยู่เท่านั้น โตเป็นผู้ใหญ่แล้วก็เล็ก
เหตุนี้ถ้าใครคนอื่นยังอาจมาลูบหัวแล้ว ถือว่าสยประมาท
กันอย่างรุนแรง เท่ากับมาทำตนเป็นพ่อจึงลูบหัวได้ ไม่
ต้องว่าถึงกับลูบหัว แม้จะเอามือลูบหัวโดยไม่จำเป็นก็ไม่ได้
ยิ่งเป็นผู้หญิงด้วย เป็นไม่ยอมให้มาลูบหัวเป็นเทิด
ขาด เพียงแต่รอกรวาผ้าหรือให้ผ้าถุงผู้หญิงลูบหัวก็ไม่ได้
เพราะจะทำให้ผู้นั้นเสื่อมสิริเกิดความชวยชื่น เวลาจะพูด
จา จะพูดข้ามหัวผู้ใหญ่ก็เป็นเสียมกิริยา ถึงกับมีคำกล่าว
เกี่ยวกับทำอะไรไปโดยพลการ ไม่บอกกล่าวเล่าลือหรือ
ขออนุญาตจากผู้ใหญ่ก่อน ก็ว่าทำข้ามหัว เวลาจะนั่งลุก
หรือเดินไปมา ถ้าผ่านผู้ใหญ่ก็ต้องก้มต้องคลานแล้วแต่

เรื่อง จะให้ตัวอยู่สูงกว่าหัวผู้ใหญ่ไม่ได้ ถือว่ากราบหัว
 ซ้ำหัว แม้แต่คำหัวก็ยังไม่อยากจะใช้กล่าวอ้าง ต้อง
 เรียกว่าศีรษะจึงจะสุภาพ เพราะหัวใช้เรียกหัวของอย่าง
 อื่นได้ทั่วไป เช่นหัวแม่มือหัวเข่า แต่ศีรษะใช้ได้แต่หัว
 ที่อยู่เหนือคอของคนเท่านั้น การนิยมใช้ภาษาเป็นประเพณี
 Usage กันดังนี้ นอกจากคำว่าหัว ยังมีกษัตริย์อีกคำหนึ่ง
 ซึ่งในความหมายเดิมแปลว่าหัว แต่ที่ใช้กัน หมายความว่า
 ดึงตอนกลางของหัว เราจึงเรียกหัวตอนนั้นว่าหัวกลาง
 คำนี้มีความหมายที่ถ้อยกันยิ่งกว่าหัวเฉย ๆ จะพูดจะใช้ก็
 ต้องระวัง ถ้าพูดหัวจะพูดว่าพูดกลางไม่ได้ เพราะมี
 ความหมายไม่เท่ากัน ถ้าใครประสยสิ่งเคือครอื่นอันไม่
 พึงปรารธนา ก็พูดว่าอปริยัสกษัตริย์ ซึ่งเป็นคำเขมร แปล
 ว่า ความชั่ว คำซำกัณหัว เคือครอื่นไม่ก็ เพราะฉะนั้น
 จะเห็นได้ว่า เราถือหัวเป็นของสูง ที่จริงที่ถือว่าสูงก็ถูก
 เพราะเป็นส่วนสูงที่สุดของร่างกายคนอยู่แล้ว เพราะคนยืน
 ตัวตรง ผิดกับสัตว์ชนิดอื่นซึ่งยืนตามขวาง คนจึงถือหัว
 ว่าเป็นสัตว์ก็เป็นสัตว์ชั้นสูง ผิดกับสัตว์เทไรเจียน ซึ่งแปล

ว่าสัตว์ไปตามขวาง เราจึงไม่ใช่เรียกหัวสัตว์ว่าศีรษะ
สัตว์ เพราะจะเท่ากับของคนไป

ตรงข้ามกับหัวเป็นของสูง ก็ได้แก่ต้นซึ่งถือว่าเป็น
ของต่ำ เพียงจะใช้คำว่าต้นก็ยังไม่อยากจะใช้กัน เห็น
เป็นคำไม่สุภาพ ต้องใช้ว่า เท้า แทน ยิ่งคำว่า สันคิน
ถ้าใช้ว่าสันคิน ก็เป็นไม่ใช่อย่างเด็ดขาด เห็นใช้กันมาก
ก็แต่ผู้หญิงสาว ๆ เท่านั้น เมื่อโกรธขึ้นมา ถ้าใครจะชี้
บอกอะไรไม่ใช่ชี้ แต่ใช้คินเป็นเครื่องหมายถือว่าเป็น
ถูกหรือเสียกิริยา ถ้าเป็นเด็ก ๆ มีใครเขียนเป็นวง
กลม ๆ สมมติว่าเป็นหัวของผู้นั้นผู้นี้ แล้วมีใครเอาคิน
ชยลวงกลม ๆ นั้น ก็เป็นเกิดเรื่องถึงได้ต่อยกัน อย่างว่า
เด็กเถียงใคร ๆ ก็ไม่ยอม แม้จะเป็นอาการกิริยาที่สมมติ
ขึ้นก็จริง แต่เป็นเครื่องหมายแสดงการสยประมาทกัน
โดยตรงทีเดียว เท่ากับเอาคินซึ่งเป็นของต่ำ เทียบย่อ
หัวซึ่งเป็นของสูง

ขึ้นชื่อว่าหัว ก็ต้องมีหน้ามีตาและมีอะไรอย่างอื่น ๆ
ติดอยู่ด้วยทางค้ำหน้า แต่เรารวมเรียกว่าหน้าตา นี้เรา

ก็ถือว่ามีความสำคัญมากเท่ากับหัวเหมือนกัน จะแยก
 หน้าตาจากหัวไม่ได้เพราะมันอยู่ด้วยกัน คนเราจะจำกัน
 ได้ก็ที่หน้าตา ส่วนอื่นของร่างกายตามปรกติจำกันไม่ได้
 เหตุนี้ถ้ามีอุบัติเหตุอย่างไรเกิดขึ้น ถ้าเป็นผู้หญิงก็ต้อง
 เอามือปิดหน้าทันที ตอนอื่นไม่ต้องปิดก็ไม่ใช่ไร เพราะ
 ไม่มีใครจำได้ ด้วยมีลักษณะเป็นสามัญซึ่งผิดกับหน้าตา
 ที่ทุกคนมีไม่เหมือนกัน หน้าตานี้แหละสำคัญ เพราะ
 จำกันได้ว่าใครเป็นใครก็ที่หน้าตาเท่านั้น และเรามีคำพูด
 เกี่ยวกับหน้าอยู่มากคำเช่น ชายหน้าชายตา คลอดจน
 ชายหู ไว้หน้าไว้ตา หน้ายงหน้าก้าน มีหน้ามีตา กิ่ง
 เป็นต้น เมื่อมีหน้ามีตา ถ้าไม่มีชื่อเสียง ก็ไม่มีใครออก
 ใจรู้ได้ว่าใครเป็นใคร เหตุนี้คำว่าหน้าตาชื่อเสียง ๔ คำนี้
 จึงถือว่าสำคัญยิ่ง ถ้าใครมีหน้าตามีชื่อเสียงดี ก็เรียก
 รวมว่าผู้นั้นเป็นผู้มีเกียรติ เป็นที่นับหน้าถือตา ถ้าไม่มี
 เขาก็ไม่นับหน้าถือตา เมื่อประเพณีของเราสืบทอดเรื่องถือ
 หัวถือหน้าตากันมาอย่างนี้ ถ้านำเขาไปเปรียบเทียบกับ

ชาวต่างประเทศกลางประเทศ ก็ผิดกันอยู่ข้างประการ
 เรื่องหัวทศว่าเป็นของสูง เขาก็ถืออยู่เหมือนกัน ถือไม่
 ยิ่งหย่อนไปกว่าเรา อย่างว่าแต่จะพูดข้ามหัวเลย เหลียว
 ไปพูดกับผู้ใหญ่ก็ไม่ได้ แต่ทำเนียมเขานั่งเก้าอี้ ไม่ใช่
 นั่งกบพน และถือว่าการนั่งการยืนต้องให้ตัวตรง เรื่อง
 ข้ามหัวจึงไม่มีใครมี และเขาไม่ถือหัวว่ามีอะไรอย่างหนึ่ง
 อยู่หัว ซึ่งวิเศษไปกว่าหัวเหมือนของเรา เรื่องลูบหัว
 จึงไม่มีใครถือกัน ลูกจะลูบหัวพ่อแม่ก็ได้ เมียลูบหัวผัว
 เป็นแสดงความรักก็ได้ แต่ต้องเป็นในที่ซึ่งไม่ใช่สาธารณะ
 ที่ข้าพเจ้ากล่าวมาแล้วจากคำบอกเล่าไม่ได้เห็นด้วยตาตน
 เอง แต่ที่เห็นก็ที่เป็นคนไทยด้วยกัน ที่ลูบลูบหัวพ่อแม่
 และหญิงลูบหัวชายได้ เห็นจะเพียงครั้งเดียวหรือสองครั้ง
 เท่านั้น แต่ก็เป็นที่ไม่ใช่สาธารณะ ถึงกระนั้นเราก็
 ถือว่าเสียมสิริแก่ผู้ถูกลูบหัว เรื่องที่กล่าวมานี้จะถือเขาเป็น
 อย่างทั่วไปหาได้ไม่ เพราะไม่ใช่เป็นประเพณีของไทยมา
 แต่เดิม

เหตุใดเราจึงถือหัวว่าสำคัญ ก็เพราะแต่ดั้งเดิม
 ครั้งตกต่ำบรรพ์มา เราถือว่าคนไม่ใช่มีแต่ร่างกาย ยัง
 มีสิ่งหนึ่งสิ่งอยู่ในร่างกาย สิ่งนี้ถ้าหนีออกจากร่างกายไป
 ไม่กลับมาก ร่างกายนั้นก็คงตายไม่มีชีวิตอยู่ได้ต่อไป สิ่ง
 นี้เราเรียกว่าขวัญ และมีประเพณีเกี่ยวกับขวัญนี้เป็นวัฒนธรรม
 อยู่ในหมู่ไทยทุกท้องถิ่น เช่นพิธีทำขวัญสู่ขวัญผูก
 ขวัญและสมโภชเวียนเทียนเป็นต้น เรื่องถือว่าคนและสิ่ง
 อย่างอื่นต่างสิ่งมีชีวิตประจำตัวอยู่ ไม่ใช่จะมีแต่ชาติไทย
 ถึงชาติอื่น ๆ ก็มี และอาจกล่าวได้เต็มปากว่ามีทุกชาติ
 แต่คติความเชื่อนับมานานทั้งแต่ครั้งตกต่ำบรรพ์ คติ
 ที่ถือและชื่อของสิ่งนั้น ก็เปลี่ยนแปลงและกลายไป ตาม
 เหตุการณ์ที่เป็นไปทางประวัติศาสตร์ของชาตินั้น ๆ ว่า
 เฉพาะเรื่องขวัญของไทย แม้บุคคลจะรู้จักขวัญก็เพียงเข้าใจ
 เป็นเงา ๆ แต่เค้าของเรื่องขวัญยังแทรกอยู่ในประเพณี
 ต่าง ๆ มาจนบัดนี้ เด็กที่เกิดมาใหม่ ๆ หม่อมมยังบางอยู่
 จะเห็นเด่นชัด ๆ ผิดกับท่อนซึ่งมองไม่เห็น เมื่อโกนผม
 เด็กก็มักเหลือเอาไว้ที่ตรงหม่อมมหย่อมหนึ่ง ไม่หยากแคะ

คองที่ตรงนั้นกลัวจะเป็นอันตราย ถ้าว่ากันทางเหตุผลก็
 เห็นจะเพิ่มมีไว้เป็นเครื่องป้องกันขม่อม แต่เงินไม่ว่าอย่าง
 นั้น เขาวางมีไว้สำหรับให้ขวัญเมื่อออกจากร่างกายไปเที่ยว
 ในขณะนอนหลับ ขวัญกลับมาจะได้มีที่พัก ก่อนกลับเข้าไป
 ใ้ปอยู่ร่างกายตามเดิม ถ้าไม่มีผลกลางขม่อม ก็ต้องมี
 ผลเหลือไว้เป็นแกระ ลางที่ไม่สะใจมีไว้ทางขม่อมคือผม
 รุก และผมแกระแถมไว้ข้างหลังเป็นหางจึงเหลนค้วยก็มี
 ต่อเมื่อเด็กโตกล้าแข็งแล้ว ขวัญก็กล้าแข็งไปค้วย ไม่
 จำเป็นต้องมีรูกมีแกระต่อไป เหตุไรคนหัวล้านจึงไม่มีผม
 แต่ตอนกลางซึ่งเป็นส่วนของขบาลหัวเท่านั้น แต่จะไปตก
 อยู่ทั้งสองข้างและที่ท้ายทอย ก็เพราะหัวตอนกลางถูก
 ขวัญเข้าออกเหยียบย่ำอยู่เสมอ ผมจึงงอกไม่ได้ ผิดกับที่
 ข้าง ๆ ซึ่งขวัญไม่ได้เหยียบย่ำ ผมจึงตกผิดกับตอนกลาง
 ถ้าจะเปรียบก็เหมือนสนามหญ้า ถ้าตรงที่เป็นทางคนเดิน
 หญ้าก็เหี้ยนไม่สามารถจะขึ้นได้ แต่ข้าง ๆ ทางหญ้าจะ
 ขึ้นรดเป็นพง ฉะนั้นทางที่ขวัญจะเข้าออกเห็นจะอยู่ที่ตรง
 ขม่อมเพราะเห็นที่ตรงนั้นมีลักษณะเด่นๆ อยู่ เหตุนี้

ความคติของอินเดีย ถ้าผู้โยคีตอนที่สิ้นใจตายไป
 พวกศิษย์จะเอาไม้ค้ำที่ข่มอมเเจาะให้เป็นโพรงเข้าไป ควาง
 ชาติมันหรือวิญญาณจะไต่หน่ออกทางนั้นขึ้นสูงไปสวรรค์
 ได้ มิฉะนั้นถ้าขวนั้นออกทางเบื้องสูงไม่ได้ ก็จะไปหา
 ทางออกที่อื่น ๆ ถ้าไปออกทางอื่นซึ่งเป็นช่องค้ำสกปรกก็
 ช่วยเต็มที อาจไม่ขึ้นสวรรค์ก็ได้ แต่ประเพณีข่มอม
 ซึ่งเขาเรียกว่าพรหมวินัยนี้ดูออกจะทารุณมาก ตาม
 ความคิดเห็นที่เปลี่ยนแปลงไปของกาลสมัย ต่อมาเขาใช้
 ทุยกะโหลกมะพร้าวแทน เป็นเพียงสมมติว่าได้ข่มอม
 กบาลแล้ว ซึ่งเป็นการที่เปลี่ยนแปลงแก้ไขประเพณีเดิมให้ดีขึ้น
 ตามความคิดเห็นของคนอีกสมัยหนึ่ง โดยไม่ทิ้งประเพณี
 สืบต่อที่เป็น Tradition ให้ชาติตอนกัน ประเพณีเผาศพ
 ของเราแต่ก่อน ก็มีทุยมะพร้าวหน้าศพ นี้คงเป็นคติที่ได้
 มาจากอินเดียซึ่งไม่มีความหมายในของเรา ในที่สุดข่มอม
 ก็เลิกไปแล้ว เพราะไม่มีความสำคัญหรือเป็นสัญลักษณ์
 ใดๆในประเพณีเดิมของเราที่ควรรักษาไว้ ข้าพเจ้าคิดว่า
 ว่าที่เราถือหัวเป็นส่วนสำคัญของร่างกายคน ไม่ยอมให้

ใครกล้ากรายกระทยกระทั้งหัว จะเกิดเป็นอปริยัญไร
 ก็จะไม่ยอมมาจากเรื่องเกี่ยวกับขวัญ ถ้าสถานที่เข้าออกของ
 ขวัญเกิดความเสียมทรมานเพราะด้วยอปริยักินกลาง
 ขวัญก็จะวิ่งหนีและหนีไป ไม่ยอมใช้ที่ตรงกลางกลาง
 เป็นสนามสำหรับเข้าออก คนนั้นก็จะต้องเดือดร้อน เราถือ
 หัวเพราะด้วยเหตุที่กล่าวมานี้ ใช้ว่าจะทราบความหมาย
 อย่างไม่ยากนักหาไม่ แต่ก็ยังถือสืบ ๆ กันมา เมื่อไม่
 เป็นประเพณีที่ไม่ทำให้เกิดความเสียหายหรือถ่วงความ
 เจริญแล้ว แม้จะไม่มี ความหมายคงได้กล่าวมาแล้วก็
 ตามธรรมดาไม่ว่าชาติใดที่ยังเห็นว่า Tradition ของชาติ
 เป็นส่วนสำคัญทางวัฒนธรรมอยู่ คนก็ยังถือถือกันอยู่ ไม่
 ยอมทิ้งได้ง่าย ๆ นอกจากจะมีอย่างอื่นในลักษณะเดียวกัน
 มาแทนที่ ถ้าเห็นว่าเหมาะสมและดีกว่าจึงจะยอมเปลี่ยน
 ใต้ง่าย หรือไม่เช่นนั้นถ้าจะเปลี่ยนไปไต่ก็แต่กาลเวลา
 และการศึกษาอบรมเท่านั้น

เรื่องเกี่ยวกับขวัญนี้ ยังจะอยู่ต่อไปอีกนาน เพียง
 แต่คำพูดในภาษา ก็มีคำว่าขวัญอยู่หลายคำ เป็นต้น

เมื่อเด็กอ่อนนอนผวาสะทุ้งหรือตกใจร้องไห้ผิดปกติ ก็มักกล่าวปลุกปลอบว่า “ขวัญเฮียอยู่กับเนอกับตัว” ปลอบอย่างนี้เรียกว่าขวัญ เพราะเข้าใจว่าขณะนั้นขวัญหนีไปหรือขวัญหายไป เวลาเราสะทุ้งตกใจเป็นที่สุด เราก็มักพูดว่าตกใจจนขวัญหนี ถ้าคร้ามกลัวก็ว่าเสียขวัญ เราเรียกเด็กเล็ก ๆ และผู้หญิงสาว ๆ ที่เรารักมากกว่าขวัญอ่อน กิ่งนี้เป็นต้น คราวนี้ต่างว่า คำขวัญเกี่ยวกับความเชื่อถือบรมโบราณเรื่องผี ๆ ลาง ๆ ไม่ควรจะใช้ เลิกพูดกันเสียที แล้วท่านจะไต่คำต่างประเทศคำอะไรมาใช้แทน คำขวัญไต่เล่า ให้มีความหมายซาบซึ้งตรึงเข้าไปในหัวใจของคนไทยเท่ากับคำว่าขวัญ เราไม่มีความรู้สึกนึกเห็นในเรื่องขวัญเหมือนอย่างเดิมก็มากน้อยแล้ว แต่เรายังไม่ทิ้งประเพณีเดิมของเราไปอย่างเด็ดขาด เพราะสิ่งเหล่านี้ย่อมเป็นสัญลักษณ์ของชาติไทยโดยตรง เรายังมีประเพณีเกี่ยวกับขวัญอยู่ในพิธีของเราเวลานี้ คือการทำขวัญสมโภชเวียนเทียน ถ้าเปรียบเทียบประเพณีนี้กับของต่างประเทศต่างประเทศแม้จะมีชื่อและพิธีที่ทำจะต่างกันกับ

ของเรา แต่เมื่อว่าถึงสัตว์ที่ทำตามประเพณี ก็เปรียบเทียบ
 เทียบกันได้

จะกล่าวเรื่องสงกรานต์เพิ่มเติมจากที่กล่าวมาแล้ว
 ประเพณีสงกรานต์นั้น ถ้าเปรียบเทียบกันของชาวตะวันตก
 ก็ตรงกับประเพณีรื่นเริงเกี่ยวกับฤดู Spring หรือวสันตฤดู
 ของเขา ประเทศที่อยู่ในเขตหนาว ตามที่ข้าพเจ้าเคย
 อ่านและเคยเห็นรูปภาพในหนังสือ และจากคำกล่าวของ
 ผู้ที่เคยอยู่ในประเทศเหล่านั้นเล่าให้ฟังว่า เมื่อถึงฤดู
 หนาว ต้นไม้ต้นหญ้าหญ้าหยุดงอกและใบร่วงกันไปหมด เพราะ
 อากาศหนาวมาก สัตว์บางชนิดหาอาหารได้ยากก็ต้อง
 พักหากินอย่างที่เราเรียกว่า "จำศีล" ซึ่งในภาษาอังกฤษ
 เรียกว่า Hibernation นอนคุ้ยคุ้ยอยู่ในโพรงในรูเสียดัว
 คราว ว่างแห่งเมื่อถึงฤดูหนาว มีหิมะตกปกคลุม ทำ
 ให้อากาศมีหิมะหนาวเฉียบและเจ็บบ่อยๆ ประหนึ่งว่า
 ธรรมชาติกำลังจะตายไป ครั้นสิ้นฤดูหนาวแล้วอากาศ
 ก็คลายความหนาวและแจ่มใสขึ้นโดยลำดับ ต้นไม้ก็ผลิ
 ดอกออกช่อ แดกใบใหม่เขียวชอุ่ม ผุ่งสัตว์นกและแมลง

ฝั่ง ก็ออกมาหากินใหม่ คุยประหนึ่งว่าธรรมชาติกลับพัน
 คับชีวิตขึ้นมาอีก ผู้ที่เขาเคยไปอยู่ประเทศอินเดียตอน
 เหนือคือมัธยมประเทศ เขาบอกแก่ข้าพเจ้าว่า ในฤดู
 วนันต์อากาศสบายก็จริง ๆ รู้สึกชุ่มชื้นเย็นสบาย ไม่หนาว
 จืดเหมือนเมื่อเดือนมกราคม และไม่วุ่นเลยนอกจากจะ
 ถูกแดดเข้า ลักษณะที่เด่นที่สุด คือมะม่วงออกช่อเห็น
 คอกขานสะพรั่งเต็มหมกทุกต้น คอกส้มก็ประดงกันขาน
 กลิ่นคอกมะม่วง คอกส้มคละคลั่งไปหมด เพื่อนชาว
 ตะวันตกของข้าพเจ้าคนหนึ่งมีอายุมากแล้วเล่าให้ฟังว่า
 ฤดูวนันต์กับฤดูหนาวทในยุโรป แตกต่างกันมากอย่าง
 กลับหน้ามือเป็นหลังมือ ฝึกกบที่ในเมืองไทยซึ่งเขาไม่
 รู้สึกสังเกตเห็นว่า ฤดูหนาวกับฤดูวนันต์ (ซึ่งเป็นฤดูร้อน
 ของเรา) ฝึกกบก็มากน้อย ฤดูวนันต์ ถ้าออกไปอยู่ยัง
 บ้านนอกถิ่นชนบท ซึ่งอยู่ใกล้กับธรรมชาติ มากกว่าอยู่
 ในกรุงในเมืองจะรู้สึกว่าเป็นโลกที่เกิดใหม่ที่เดียว ในทุ่ง
 นาจะเห็นต้นไม้ต้นหญ้า ออกดอกออกใบใหม่ เต็มพริ้ว
 ไปหมด คุราวกับเป็นพรหมผืนใหญ่มาทาบตามไ้ว งาม

แท้ ๆ (ข้าพเจ้าใช้ตามคำพูดของเขา) หมู่มมรแมลงผึ้ง
 ก็ทิ้ง ๆ บินว่อนเวียนเคล้าเรณูเกสรของดอกไม้ เสียงนก
 เรียกร้องตัวเมียระงมอยู่ตลอดเวลา (ตรงนั้นข้าพเจ้าแต่ง
 ใหม่ตามคำพูดของเขา) รู้สึกว่าใจคอเบิกบานเท่ากับ
 เกิดใหม่ ผิดกับเมื่อในฤดูหนาวตรงกันข้าม ซึ่งมีใจคอ
 เหี่ยวหรือรู้สึกว่าหน้าหนาวมีเวลากลางคืนยาวเหลือเกิน ฤดู
 หนาวเปรียบเหมือนคนเรา ฤดูวสันต์เปรียบเหมือนคน
 หนุ่มสาว ซึ่งเพื่อนฝรั่งซึ่งเป็นผู้เล่ายอกว่า เป็นพวกมี
 เลือดฉีกขึ้นสมองแรงกว่าคนแก่ จึงรู้สึกยินดีว่าวิ่งเล่น
 สนุกกันในฤดูวสันต์ เพราะ “ธรรมชาติใส่ไฟให้มีความ
 ออบอุ่นจัด ถูกต้องกันไม่ได้ ร้อนเหลือเกิน” ตรงนี้เป็น
 คำพูดของเขา ถ้าเป็นภาษาไทยอย่างเราพูดก็ว่าร้อนร่าค
 คำฤษณา เขาเล่าต่อไปว่า อยู่กรุงเทพฯ ๓ ทนไม่รู้สึก
 อะไร แต่อยู่ที่เซียงไฮ้ยังรู้สึกว่ามีฤดูวสันต์บ้าง ที่เมือง
 หลวงพระบางเมื่อวันสงกรานต์ฤดูวสันต์ คนหนุ่ม ๆ สาว ๆ
 ที่นั่นเขาเล่นสนุกกัน แฮ็ เป็น Bacchanalia เรื่องเซกส์
 ที่เกี่ยว เขาพูดแล้วก็หัวเราะเหอ ๆ ด้วยรู้สึกขบขันชอบใจ

ว่าเรื่องอย่างนั้นมันมีเหมือนกันหมดไม่ว่าชาติใด การสนุก
ว่าเริงในฤดูวสันต์ ซึ่งในอินเดียเรียกว่า วสันโตตุสวะ
ก็การเล่นนักชัตฤกษ์สงกรานต์ก็เช่นอินเดียด้วยกัน แต่
เมืองเราเป็นประเทศอยู่ในเขตร้อน ฤดูวสันต์จึงไม่มี เรา
มีแต่ฤดูหนาว ฤดูร้อน และฤดูฝน ๓ ฤดูเท่านั้น เรียก
เป็นคำศัพท์ว่า เหมันต์ คิมหันต์ และวัสสานะ คำหลัง
เสียงใกล้เคียงวสันต์ จึงทำให้บางคนเข้าใจผิดใช้คำวสันต์
แทนคำวัสสานะฤดูฝนก็มี

การเล่นนักชัตฤกษ์สงกรานต์ของเรามีต้นเหตุมา
จากเล่นสนุกในฤดูวสันต์ของอินเดีย แต่มาเหมาะกับความ
เป็นอยู่ของเราแต่เดิม คืออาชีพทางกสิกรรมทำนา
เพราะระยะตอนนี้ประชาชนในชาติของเรากำลังว่างจาก
การทำไร่ไถนา (มียกเว้นบ้างทางภาคขัณฑ์ใต้) เราจึง
ถือเอาวันสงกรานต์เป็นวันทำบุญใหญ่ แล้วเล่นสนุกกัน
เรียกว่าเล่นนักชัตฤกษ์สงกรานต์สืบเป็นประเพณีมา
เหมือนกันหมดไม่ใช่แต่ประเทศเรา ประเทศเพื่อนบ้าน
มีพม่าเขมร และลาวแคว้นหลวงพระบางล้านช้าง ก็มี

สงกรานต์สืบเป็นประเพณีมาเหมือนกัน จึงอาจกล่าวได้ว่าประเทศชาติเหล่านี้ มีวัฒนธรรมอันเนื่องด้วยสงกรานต์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับเรา จะต่างกันบ้างแต่ส่วนปลีกย่อยอันเป็นลักษณะพิเศษหรือบุคคลลักษณะเฉพาะชาติและเฉพาะถิ่นเท่านั้น ส่วนสาระของสงกรานต์ยังคงอยู่ เป็นแต่กลางอย่างความหมายของเรื่องทอดสูญไปแล้ว คงเหลือแต่พิธีทำเป็นประเพณีสืบต่อมาเท่านั้น

ฤดูวสันต์ตกอยู่ในระยะเวลาตั้งแต่เดือนมีนาคม เมษายน และพฤษภาคม ฤดูเหมือนเริ่มตั้งแต่วันที่ ๒๐ หรือ ๒๑ มีนาคม วันไหนนั้นก็จำไม่ได้ ในวันดวงอาทิตย์ย้ายจากทิศใต้ไปสู่ทิศเหนืออยู่กึ่งกลางพิภพโลกพอดี มีเวลากลางวันและกลางคืนเท่ากันเรียกในภาษาอังกฤษว่า Vernal Equinox หรือ Spring Equinox สันสกฤตเรียกว่า วสันตวิษุวัต วันสงกรานต์ของเราก็คือวันวสันตวิษุวัตนั่นเอง ที่ไม่ใช่เป็นวันที่ ๒๐ หรือ ๒๑ มีนาคม ก็เพราะโลกเดินเคลื่อนที่ไปจากดวงอาทิตย์ทีละน้อย ๆ เมื่อนานทีละวัน ๆ บ้างไป ก็เคลื่อนที่ไปได้หลาย ๆ วัน เรียกใน

ภาษาทางการศาสตร์ว่า Procession วันที่ ๑ เมษายน ซึ่งฝรั่งถือว่าเป็นวัน April Fools' day ของเขา และเล่นสนุกหยอกและหลอกล้อกันก็ เทียบเล่นมอมหน้าในวันสงกรานต์ของเรา วัน Easter ซึ่งประชาชนในคริสต์ศาสนานิกายโปรเตสแตนต์ ก็นิยมกันเรียกว่า Easter egg ซึ่งเป็นเครื่องหมายแห่งการเกิดใหม่ และนับถือว่าเป็นวันพระเยซูกลับฟื้นคืนพระชีพ ภายหลังเมื่อถูกตรึงบนไม้กางเขนสิ้นพระชนม์ไปแล้วตั้งแต่วัน Good Friday ใต้ ๓ วัน ซึ่งแต่เดิมตกในวันวสันตวิษุวัต ต่อมาจึงกำหนดวันตายตัวคือในวันอาทิตย์ภายหลังวันเพ็ญเดือนมีนาคม หรือภายหลังวันที่ ๒๑ ของวันนั้นก็ วันเซ่งเหมงของจีนซึ่งแปลว่าสว่างแจ่มใส คือวันที่ ๕ เมษายน ซึ่งชาวจีนพากันไปตกแต่งบุรณะและเซ่นไหว้หลุมศพของบรรพบุรุษ แล้วเที่ยวเตร่กัน เทียบได้กับทำบุญกระดูกของเราในวันสงกรานต์ก็ พิธีไหล ที่ชาวฮินดูแสดงถึงความรื่นเริงสำคณาต์ในปลายเดือนมีนาคม เทียบสำคณาต์ของเราที่

เหล่านี้ ล้วนสืบมาแต่วันวานวิษุวัตทั้งนั้น ที่คลาคลาดเคลื่อน
ไม่ตรงกัน ก็คงเป็นเพราะนับวันเวลาตามวิถีเท่านั้นเอง

ข้าพเจ้าบรรยายเรื่องประเพณีมา ก็ดูเหมือนจะ
มากพอเหมาะแก่ระยะเวลาแล้ว และเห็นความสำคัญของ
ประเพณีบางอย่าง เช่นประเพณีสงกรานต์ เป็นต้น ย่อม
เป็นประเพณีที่พัวพันกับความเป็นอยู่ของเรามาแต่เดิมใน
ชีวิตทางเศรษฐกิจ คือประกอบกิจกรรม ถ้าสงกรานต์
ตกอยู่ระหว่างเวลาทำนาหรือระหว่างเก็บเกี่ยวข้าวยังไม่
ทันเสร็จ ก็เล่นสงกรานต์ไม่ได้เต็มที่ เพราะยังไม่มีเวลา
ว่างจากการงาน แม้ประเพณีอื่น ๆ ที่เรามีอยู่ก็พัวพันกับ
เศรษฐกิจทางกิจกรรมของเราทั้งนั้นไม่มากนักเลย เคยวน
บ้านเมืองตกอยู่ในยุคใหม่ คือยุคที่เรียกในทางประวัติ
ศาสตร์ของชาวตะวันตก ว่ายุคอุตสาหกรรม Industrial
Age ซึ่งเกิดมีการใช้เครื่องจักรยนต์กลไก และมีสิ่งต่าง ๆ
ที่คิดประดิษฐ์สร้างขึ้นแปลก ๆ ใหม่ ๆ ความเป็นอยู่ส่วน
ใหญ่ของชาวตะวันตกก็เปลี่ยนจากชีวิตกิจกรรมเป็นชีวิต
อุตสาหกรรม เกิดความจำเป็นอันรีบร้อนขึ้นใหม่ ๆ เกิด

ความคิดเห็นใหม่ ๆ และเกิดความหวังใหม่ ๆ ผิดกว่าเก่า
 มากขึ้น คนที่เคยอยู่ตามท้องไร่ท้องนา ก็พากันเข้ามา
 หากินในกรุงในเมืองที่มีការประกอบอุตสาหกรรม มายัก
 เยียดเยียดกันอยู่เป็นชีวิตอย่างใหม่ห่างไกลจากธรรมชาติ
 เกิดมีประชาชนที่อยู่^{อยู่}ในสังคมชั้น^{ชั้น}อีกชั้นหนึ่ง คือ กรรมกร
 ซึ่งเป็นส่วนสำคัญ^{ขึ้น}ใหม่ในสังคม หญิงสาวชายหนุ่ม
 เกยวันก็คบกันเป็นเพื่อนฝูงกันไต่โดยเสรี ความสนุก^{ว่า}
 เริงก็มีอยู่^{อยู่}ในกรุงเทพ ฯ ทุกวัน ผิดกับเมื่อก่อนหรือในดิน
 ชนบท ซึ่งนาน ๆ จึงจะมีสนุก^{ว่า}เริงกันสักคราวหนึ่ง เช่น
 ในวันตรุษสารทเป็นต้น ความสนุกเขาก็สร้างเองทำเอง
 ไม่ต้องซื้อต้องจ้างใครให้มาเล่นสนุกให้เราดู ลักษณะ
 เหล่านี้มีทั้งทางที่ดีและที่ชั่วไต่ทางเสียทาง ประเพณีของ
 เก่าแก่ที่สืบทอดกันมานานก็ถูกกระทบกระเทือนเคลื่อนที่
 ไม่ถ่วงมีคุณภาพเหมือนแต่ก่อน จึงเป็นธรรมดาเมื่อมี
 ลักษณะอาการเช่นนี้ ก็จะต้องเกิดสิ่งที่ดีและไม่ดีเป็นเงา
 ตามตัว ส่งผลสะท้อนมาให้ทั้งสองอย่าง เกยวันโลกดิค
 ค่อดังกันไต่ตลอดรวดเร็วทันใจ ไม่ว่าจะที่ไหน ก็ไปมาถึง

กันไ้เร็วและสะดวกกาย เราก็เป็นส่วนหนึ่งของโลก จึง
 ต้องรับเอาวัฒนธรรมอย่างใหม่นี้ คือส่วนมากเป็นวัฒน
 ธรรมทางวัตถุมาเป็นของเราด้วย ถ้าเราไม่รับเอามา คือ
 ไม่เอาอย่างเขาเราก็อยู่เป็นชาติไม่ได้ เราจึงต้องส่งผู้ที่มี
 โอกาสไปต่างประเทศ นอกจากไปศึกษาเล่าเรียนหาวิชา
 ความรู้เพิ่มเติมจากเขา เท่ากับไ้ไปเมืองตักกสิลา ซึ่ง
 เป็นแหล่งศิลปวิทยาการของอินเดียนสมัยโบราณครั้งพุทธ
 กาล เรายังจะต้องรู้จักเลือกค้เอาชนบธรรมเนียมประ
 เพณี ซึ่งเป็นแบบแผนที่ดีของเขามาใช้ ในของเรา เพราะ
 การไปอยู่ต่างประเทศหรือต่างถิ่นเสียคราวหนึ่ง ย่อมทำ
 ให้เข้ตหูเข้ตตาว่าสิ่งใดค้ที่ของเรายังบกพร่องอยู่ ข้าพเจ้า
 กล่าวว่แบบอย่างที่ดี ก็เพราะค้และไม่ค้เป็นของคู่กันอา
 เขาที่ไม่ค้มากก็ไ้ ถ้าไม่รู้จักเลือก มีค้มากเท่าใด ก็มี
 ไม่ค้มากเท่านั้นตามส่วนของมัน มีความสะดวกสบาย
 มากเท่าใด ก็มีความทุกข์ความเดือดร้อนตามส่วนของมัน
 มากเท่านั้น รถยนต์เป็นของค้ให้ความสะดวกแก่เรามาก
 มาย แต่คนที่ต้องเสียชีวิตและพิการไปก็มีมากเป็นเงา

ตามควมท้วง การเดินร่ำอย่างชาวตะวันตก ถ้าสำหรับ
 ชาวกรุงที่มีการศึกษา ข้าพเจ้าเห็นว่าดีในแง่หนึ่ง ทั้ง ๆ
 ที่ข้าพเจ้าเดินร่ำไม่เป็น เพราะเหตุไรจึงว่าดี ข้าพเจ้าไม่
 จำเป็นต้องกล่าวด้วยเป็นเรื่องเกี่ยวกับจิตวิทยา แต่เมื่อว่า
 อีกแง่หนึ่งข้าพเจ้าเห็นว่าเดินร่ำไม่ดี ถ้าผู้เดินยังไม่ชัดเจน
 แห่งชีวิตและไปเดินร่ำกันในสถานที่อันไม่ควรจะเดิน ทั้งผู้
 ที่เดินด้วยไม่มีวัฒนธรรมอยู่ในระดับควรแก่วัฒนธรรม
 แห่งชนและเงื่อนไขของสังคม ถ้าการเดินร่ำแพร่หลาย
 ไปถึงชนบท ซึ่งมีเงื่อนไขแห่งสังคมเป็นอีกอย่างหนึ่ง และ
 ยังไม่พ้นจากประเพณีเดิมที่สืบต่อ ข้าพเจ้าเห็นว่าไม่ดี
 ประตุเดียว เหตุนี้เมื่อได้ข้อของเขามาแล้ว ก็ต้องเลือกคัด
 คัดแปลงให้เข้ากับวัฒนธรรมทางประเพณีของเรา กาล
 เวลาเปลี่ยนไป ประเพณีก็ต้องเปลี่ยนไป ไม่เปลี่ยนคงที่
 อยู่แต่เดิมก็ต้องตายเพราะผิดสมัยกัน เปลี่ยนก็เปลี่ยนเด็ก
 แค่อายุรุดหน้าไปโดยไม่เหลือวหลังดูบ้าง จนไม่มีบุคคล
 ลักษณะของเราเหลืออยู่ อย่างนั้นก็ตายเหมือนกัน เพราะ
 ฉะนั้น จึงต้องเปลี่ยนให้มีคุณภาพสมยุคกัน ไปตามกาล

สมัย จึงจะเป็นวัฒนธรรมที่เจริญงอกงามได้ และข้อ
สำคัญอันควรใส่ใจก็คือ เราต้องรักและถือตนในวัฒน
ธรรมของเรา เพราะนี่คือรักประเทศชาติของเราโดยตรง
นั่นเอง และในคราวเดียวกัน เราต้องมีความสุภาพต่อ
วัฒนธรรมของชาติอื่น นั่นคือเป็นผู้ที่มีวัฒนธรรม เราต้อง
เป็นผู้รักการงาน การเรียน และเจริญเติบโตอยู่ภายใน
ชาติของเราและตัวเรา นั่นคือผู้ที่ไม่ถือตัวเอง ้วยประการ
ฉะนแล.

เรื่องความหมายแห่งวัฒนธรรม

ถ้าท่านเข้กหาคำว่า agriculture ในพจนานุกรม
ภาษาอังกฤษหรือฝรั่งเศสดูข้อความที่มีตัวพิมพ์เอน ๆ อยู่ในวงเล็บซึ่งบอกที่มาของคำ ก็จะพบคำนี้เป็นสองคำรวม
กัน คือ agri คำหนึ่ง แปลว่า ที่เพาะปลูก และ culture
แปลว่า สถานที่หว่านพืชไถ่่งองงาม เพราะฉะนั้นพื้นที่
ซึ่งจะเพาะปลูกทำกสิกรรมได้ต้องมีดินดี จึงจะหว่านพืชได้
เป็นผลงองงาม ที่ดินซึ่งใช้เป็นที่เพาะปลูกนี้เราเรียกว่า
ไร่นา ไร่คือที่เพาะปลูกในที่ดอน นาคือที่เพาะปลูกข้าว
ในที่ลุ่ม สิ่งใดแม้ไม่ใช่พืชพรรณข้าวและไม้ ถ้ากระทำ
ไปเพื่อให้เกิดผลงองงามในภายหน้า เช่นสร้างบุญกุศล

เป็นต้น เราก็มักเรียกว่านาโต้โดยอนุโลม เช่นพูดว่า “เป็น
 เนอานาบุญ” คำว่า Culture ที่กล่าวนามาข้างต้น ก็เป็น
 ทำนองเดียวกันน่าใช้แก่สิ่งอื่นที่ไม่ใช่หว่านพืชโดยตรงก็
 ได้ เช่น การบำรุงร่างกายให้แข็งแรงมีอนามยก็ การ
 บำรุงปัญญาให้มีความคิดสูง การบำรุงจิตใจให้สะอาด
 หมกจดเป็นบุญกุศล เขาก็ใช้ว่า Culture ได้เหมือนกัน
 คนมีความรู้สูงทางปรัชญา วรรณคดี หรือศิลปวิทยา
 คนมีจรรยาความประพฤติดีมีศีลธรรม คนมีกิริยาวาจา
 และมารยาทเรียบร้อยละมุนละไม หรือคนแต่งตัวสุภาพ
 และเรียบร้อยหมกจดงดงาม มีความเป็นอยู่เช่นการกิน
 การอยู่ การคบหาสมาคมและอื่น ๆ ก็มีระเบียบเรียบร้อย
 เป็นผู้ที่ เหล่านี้เรียกว่ามี Culture ได้ ทกว่าคำ Culture
 ถ้ากล่าวเป็นความหมายรวม ก็ได้แก่สภาพที่หว่านพืช
 หรือเพาะปลูกไม่ว่าสิ่งอะไรให้เกิดผลเป็นความเจริญอก
 งามแก่ตนหรือแก่หมู่คณะหรือแก่ชาติของคนนั่นเอง ซึ่ง
 ตรงกับคำที่เราใช้อยู่ขณะนี้ว่า วัฒนธรรม คือธรรมหรือ
 สิ่งที่เป็นความเจริญอกงาม

โดยเหตุที่คำว่า Culture หรือวัฒนธรรมนี้ ใช้
 เป็นความหมายกว้างก็มี เป็นความหมายแคบหรือเฉพาะ
 อย่างก็มี เช่นวัฒนธรรมของชาตินั้นชาตินั้นสูงหรือต่ำ
 นี้เป็นใช้มีความหมายอย่างกว้าง^๑ หรือกล่าวว่า “เพื่อ
 บำรุงศิลปวรรณคดีและวัฒนธรรม” นี้แยกศิลปและ
 วรรณคดีซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไว้ต่างหาก และ
 รวมเอาส่วนอื่น ๆ ของวัฒนธรรมเช่นขนบทำเนียม หรือ
 อะไรอื่น ๆ เป็นตัววัฒนธรรม อย่างนี้เป็นเรื่องใช้คำ
 วัฒนธรรมในความหมายที่แคบ^๒ สุกแล้วแต่จะใช้ในแง่
 ไหน ล่างที่เราที่พูดว่า “คนนั้นไม่มีวัฒนธรรม” เช่น
 ผู้หญิงคนนั้นไม่รู้จักแต่งตัวให้เรียบร้อย แก้มก็ไม่ทาธุช
 ปากก็ไม่ทาลิปสติก คิ้วก็ไม่โกนแล้วเขียนใหม่ให้โค้ง
 บ้าง ตามแบบอย่างสากลนิยมว่าคิงาม อย่างนี้อาจเป็น
 ว่าผู้หญิงคนนั้นไม่มีวัฒนธรรมก็ได้ ไม่มีวัฒนธรรมอะไร
 ตอขว่าไม่มีวัฒนธรรมในการแต่งตัวให้เหมาะแก่สังคมก็
 ได้ ถ้าท่านนั่งไปบนรถสาธารณะประจำทาง เมื่อมีผู้หญิง
 ขึ้นมาไม่มีที่นั่ง ท่านไม่ให้เกียรติยศผู้หญิงซึ่งเป็นเพศ

อ่อนแอ ท่านอาจถูกตำหนิว่าเป็นผู้ไม่มีวัฒนธรรม คือ วัฒนธรรมทางจรรยาบรรณ หรือกลับกััน ท่านถูกขืน เหยี่ยวให้เขานั่ง แต่เขาเข้าใจผิดไม่นั่ง และค้อนให้ กู ประหนึ่งจะแสดงให้รู้ว่าไม่ ไซ้ชู่ระของท่านอย่าแสร้งเจ้อเจ้อ เข้ามากระดึ่มกระเหล้ย อย่างนี้ท่านอาจเห็นว่าเขาไม่มี วัฒนธรรมเช่นเดียวกับก็ได้ ถ้าข้าพเจ้าจะพูดว่า “ไม่ไซ้ชู่ระ” แต่ก็ไม่ได้พูด กลับไปพูดว่า “ชู่ระไม่ไซ้” ก็เป็น ผิดวัฒนธรรมทางภาษา คือใช้ภาษาไม่ถูกตามแบบแผน ของภาษาไทย หรือพูดจากักขละสามท้าว ก็เป็นผิด วัฒนธรรมทางภาษาเหมือนกัน คือใช้ภาษาไม่สุภาพ เป็นผิด

เท่าที่กล่าวมานี้ เป็นเรื่องวัฒนธรรมเกี่ยวกับ เอกชนเฉพาะเป็นคน ๆ ไป ถ้ากล่าวถึงหมู่คณะหรือ ชาติชนวรรณะของสังคม ก็เป็นเรื่องวัฒนธรรมเกี่ยวกับ หมู่คณะ ถ้ากล่าวรวมกันหมดทั้งประเทศ ก็เป็นเรื่อง วัฒนธรรมเกี่ยวกับชาติคือส่วนรวมทั้งหมด หรือถ้าจะ ยกเอาแผ่นดินถิ่นที่อยู่เป็นท้องถิ่น ก็มีวัฒนธรรมของท้องถิ่น

และวัฒนธรรมของประเทศชาติ หรือจะแบ่งแยกย่อยกัน ออกไปอีกอย่างไรก็แยกได้ เมื่อวัฒนธรรมตามที่บรรยาย มา มีความหมายเป็นหลายนัย และได้กล่าวสรุปไว้ว่า วัฒนธรรม คือธรรม หรือสิ่งที่เป็นความเจริญงอกงาม กล่าวเพียงเท่านี้ เมื่อท่าน ฟังแล้วอาจได้ความรู้ ฉลาดเท่า เค็มก็ไ้ เพราะสิ่งที่เป็นความเจริญงอกงาม ถ้าจะว่าไป ทั่วอนุปรมาณูที่เรียกในภาษาอังกฤษว่าไมโครบ ก็เป็น ทั่ววัฒนธรรมได้ เพราะมันเป็นสิ่งที่เป็นความเจริญงอกงามได้รวด เร็วยิ่งกว่าสิ่งอื่น ๆ ทั้งหมด แต่คำวัฒนธรรมไม่ได้มีความ หมายกินไปถึงสิ่งทั้งกล่าวนี้ ซึ่งมันเจริญงอกงามเพื่อ ประโยชน์ของมันเอง ส่วนวัฒนธรรมที่กล่าวอยู่นั้นเป็นเรื่อง ของสิ่งที่มีมนุษย์เพาะหรือสร้างขึ้น เพื่อประโยชน์แห่ง ความเจริญงอกงามให้อยู่คึกคัก มีความสุขความสบาย เป็นส่วนรวมแก่มนุษย์เอง ข้าพเจ้าใช้คำว่าส่วนรวมก็ เพราะว่ามันเป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์ทำให้ท่านมีความเจริญงอก งามแต่เป็นส่วนเฉพาะตัว ไม่เป็นความเจริญงอกงามแก่ คนอื่นด้วย เช่นแก่ครอบครัวของท่าน วงศ์สกุลของท่าน

เพื่อนร่วมชาติของท่าน หรือขยายวงออกไปให้กว้างเป็น
 อุดมคติ คือเพื่อนร่วมโลกของท่าน หรืออย่าง^{ที่}พระท่าน
 กล่าวว่า เพื่อนร่วมเกิดร่วมตาย^{ทั้งนี้} วัฒนธรรม^{ที่}ท่าน
 มีอยู่ก็จะไม่เป็นวัฒนธรรมของชาติ เพราะไม่ครอบคลุม
 ไปถึงส่วนรวมด้วย

* สิ่งที่เป็นประโยชน์แห่งความเจริญงอกงามเป็นส่วน
 รวมแก่มนุษย์ ก็ได้แก่ศาสนา และจรรยาความประพฤติ
 ระเบียบแบบแผนประเพณี ภาษาและวรรณคดี ศิลปวิทยา
 และอื่น ๆ อีกหลายอย่าง ทั้งที่สภาวะวัฒนธรรมแบ่งอย่าง
 ใหญ่ออกเป็นสำนักวัฒนธรรมทางวรรณกรรม ศิลปกรรม
 ระเบียบประเพณี และจิตใจ ฉะนั้นสิ่งเหล่านี้เมื่อแยกกัน
 ก็เป็นแต่สาขาต่าง ๆ ของวัฒนธรรม หรือส่วนต่าง ๆ ของ
 วัฒนธรรมเท่านั้น ต่อเมื่อรวมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวหมด
 นั้น จึงจะเรียกว่าเป็นวัฒนธรรมของชาติได้ เปรียบ
 เหมือนตัวเราก็มีหัวตัวแขนขาเป็นส่วนต่าง ๆ ของตัวเรา
 แต่ละส่วนก็ไม่ใช่ตัวเราโดยตรง จะเป็นตัวเราก็เมื่อ
 ประกอบเข้ากันทั้งหมด จึงจะเรียกว่าตัวเราได้ฉะนั้น

สาขาต่าง ๆ ของวัฒนธรรมตามที่กล่าวมานี้ มีชนเพื่อ
 อะไร ก็เพื่อความเป็นอย่างนี้ของเรา อย่างเดียวกับชนชาว
 ของเรา ถ้าจะถามขึ้นว่ามีเพื่อประโยชน์อะไร ก็ตอบได้ว่า
 ก็เพื่อความเป็นอย่างนี้ของเราเช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้น
 วัฒนธรรม จึงให้ความหมาย รวบรวมกันได้ อีกอย่างหนึ่งว่า
 วัฒนธรรม คือ วิถีแห่งชีวิตหรือความเป็นอย่างนี้ของส่วนรวม
 ทั้งชาติเข้าได้เคยกล่าวไว้ก่อนแล้ว

✕ ท่านที่นั่งอยู่ ณ ที่นี้แต่ละท่านก็เป็นคนไทย จะคิด
 หรือจะทำอะไรก็เป็นอย่างไทย ๆ ไม่ใช่เป็นอย่างเทศหรือ
 อย่างชาติอื่น ที่เหมือนกันไฉน ก็ต้องอาศัยสิ่งแวดล้อม
 ที่ท่านเป็นที่ตั้ง ถ้าท่านเกิดในภาคเหนือหรือภาคใต้
 ท่านจะคิดหรือทำอะไรก็เป็นอย่างชาวไทยภาคนั้น แล้ว
 ชาวไทยภาคนั้น ก็ต้องอาศัยสิ่งแวดล้อมของตนในส่วน
 รวมใหญ่คือประเทศชาติเป็นที่ตั้ง คือท่านจะคิดหรือจะทำ
 อะไรก็เป็นอย่างชนชาวไทยในส่วนรวม การคิดอย่างไทย
 และทำอย่างไทยนี้แหละคือตัววัฒนธรรมไทย หรือกล่าว

อีกนัยหนึ่ง วัฒนธรรมไทยก็คือชีวิตและจิตใจของชาว
 ไทยในส่วนรวมของชาติไทย ข้าพเจ้าอ่านหนังสืออังกฤษ
 เรื่องหนึ่งพบข้อความที่เขากล่าวไว้แห่งหนึ่งว่า “ชาว
 อังกฤษก็เป็นชาวอังกฤษอยู่นั่นเอง และเต็มใจยอมรับ
 ความทุกข์แม้ชีวิตเองก็ยอมสละได้ เพื่อให้ชาติของตน
 มีชีวิตเหลือรอดอยู่” อะไรคือชาติ ชาติก็คือคนที่รวม
 กันอยู่ในที่หนึ่ง มีอิสระส่วนได้ส่วนเสีย และมีวัฒนธรรม
 ของตนเองเป็นส่วนรวมร่วมกัน ถ้าในที่นี้เราเปลี่ยน
 คำว่าอังกฤษมาเป็นไทย ก็จะเป็นดังนี้ “ชาวไทยก็เป็น
 ชาวไทยอยู่นั่นเอง และเต็มใจยอมรับทุกข์แม้ชีวิตเองก็
 ยอมสละได้ เพื่อให้ชาติของตนได้มีชีวิตเหลือรอดอยู่”
 ชาติก็เปรียบเหมือนองคาพยพ (ขอให้ข้าพเจ้าใช้คำศัพท์
 ตรึงนึก) แห่งตัวเราทั้งหมด ถ้าจำเป็นจะต้องตัดส่วน
 โทขององคาพยพออกเช่นตัดแขนหรือขา เพื่อให้ตัวเรา
 ทั้งหมดรอดเหลืออยู่ เราก็ยอมด้วยความยินดีเต็มใจ
 เพราะถ้าไม่ยอมก็จะไม่เสียไปแต่แขนขาเท่านั้น ยังพา
 เอร่าร่างกายทั้งหมดให้เสียไปด้วย เรื่องส่วนต่างๆ แห่ง

ร่างกายของตัวเรานี้มีฉันทิ ของเราซึ่งเป็นส่วนประกอบ
 ต่าง ๆ ของชาติไทยก็มีฉันทิ ทั่วเหตุนั้น ถ้าจะศึกษา
 หรือรู้เรื่องของวัฒนธรรม ต้องรู้วัฒนธรรมของชาติเป็น
 ส่วนรวมหรือเป็นพื้นที่ตั้งแห่งวัฒนธรรม ไม่ใช่รู้แต่
 วัฒนธรรมของท้องถิ่นเป็นที่ตั้ง ถ้าจะรู้วัฒนธรรมเฉพาะ
 ท้องถิ่น ก็ต้องรู้วัฒนธรรมของส่วนรวมแห่งท้องถิ่นนั้น
 ไม่ใช่รู้แต่วัฒนธรรมของตำบลหรือของเอกชน หรือถ้า
 จะพูดกลับอีกที มูลฐานของวัฒนธรรมของชาติอยู่ที่ส่วน
 รวม ไม่ใช่อยู่ที่ เป็นชนในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งหรือใน
 ทั่วเอกชนคนใดคนหนึ่งโดยเฉพาะ

ถ้าเราจะรู้วิถีแห่งชีวิตคือความเป็นอยู่ของมนุษย์ที่
 มีความเจริญงอกงาม เราจะเห็นความสำคัญข้อหนึ่งว่า
 มนุษย์แต่ละคนจะสมบูรณ์ในวัฒนธรรม โดยไม่ต้องอาศัย
 หรือมีสัมพันธ์กับคนอื่นไม่ได้ เราเห็นว่าผู้ใดมีกิริยามารยาท
 ที่ แต่ปราศจากการศึกษา สติปัญญาความคิด หรือไม่
 มีความรู้สึกในความงามไพเราะแห่งศิลปะและวรรณคดี ผู้

นั้นก็เหมือนเครื่องจักร ซึ่งปราศจากความรู้สึกที่ทำการ
 กิริยาอาการได้เองเท่านั้น มีความรู้แต่ปราศจากความรู้สึก
 กิริยามารยาทหรือขาดความรู้สึกในศิลปะและวรรณคดีก็
 หรือมีความรู้สึกทางศิลปะและวรรณคดี แต่ขาดปัญญา
 ความรู้ ก็เป็นผู้ยกพร่องไม่สมบูรณ์ในทางวัฒนธรรม
 ใครแต่ลำพังตนคนเดียว แม้มีความรู้ความสามารถมี
 วัฒนธรรมแต่สาขาหนึ่งสาขาใด จะเรียกผู้นั้นว่าเป็นผู้มี
 วัฒนธรรมโดยแท้หรือสมบูรณ์ยังไม่ได้ อย่างเดียวกับ
 คน ๆ หนึ่งจะเป็นชาติไม่ได้ ต้องหลายคนรวมกันและ
 ช่วยกันจึงจะเป็นชาติขึ้นได้ เพราะฉะนั้นวัฒนธรรมส่วน
 ตัวของเอกชนจะแยกออกจากวัฒนธรรมของหมู่คณะหรือ
 ของท้องถิ่นไม่ได้ และวัฒนธรรมของหมู่คณะหรือของ
 ท้องถิ่น จะแยกออกจากวัฒนธรรมของชาติคือส่วนรวม
 ก็ไม่ได้เช่นเดียวกัน เราต้องเอาวัฒนธรรมของส่วนตัว
 ของหมู่คณะและของส่วนรวมมารวมกันหมดนั้น จึงจะเป็น
 วัฒนธรรมของชาติได้สมบูรณ์ คาสนาถ้ามีแต่พระสงฆ์
 ผู้ทรงศีล และรู้หน้าที่ของท่านว่าทำเช่นนั้นเพื่อประโยชน์

อะไร มีเพียงเท่านั้นยังไม่เป็นศาสนาต้องมีอุบายสักอุบายสัก
 ที่เป็นผู้เคาะพยุษาท่าน และรู้ด้วยว่าพระสงฆ์ท่านทำอะไร
 ต้องมีอย่างนั้นจึงจะเป็นศาสนาที่สมบูรณ์ คนในชาติ
 เมื่อว่าในส่วนเอกชนก็มีรูปร่างหน้าตาไม่เหมือนกันเลยสัก
 คนเดียว เมื่อว่าเป็นส่วนรวมของชาติโดยประมาณก็
 เหมือนกัน คือเป็นคนไทยด้วยกัน ในเรื่องวิถีแห่งชีวิต
 หรือความเป็นอยู่ หรือวัฒนธรรม ก็เป็นทำนองเดียวกัน
 คือมีไม่เหมือนกันและมีเหมือนกันทั้งนี้ก็กล่าวไว้ก่อนแล้ว
 คนนี้เหมือนคนนั้นนิกเหมือนคนโน้นหน่อย เหลือมลาท่า
 สูงคาบเกี่ยวกันเรื่อยไป จึงต้องช่วยเหลือกันเห็นอกเห็น
 ใจกัน ใครมีวัฒนธรรมต่ำก็ต้องช่วยให้เขามีวัฒนธรรม
 สูงขึ้น เปรียบเหมือนอยู่ในเรือคือประเทศชาติถ้าเกี่ยวกัน
 นาวาแห่งวัฒนธรรมของชาติจึงจะเจริญงอกงามได้ต่อไป
 วัฒนธรรมของชาติจะเกิดขึ้นได้ ก็ด้วยมีคนในชาติมาก
 คนด้วยกันเป็นผู้เพาะผู้สร้างขึ้น เพื่อประโยชน์แห่งความ
 เป็นอยู่หรือเพื่อวิถีแห่งชีวิตของส่วนรวม แล้วคนรุ่นหลัง
 สืบต่อเอาไว้ไม่ทิ้งขว้างหรือให้ขาดตอนไป แต่ว่าต้องคัด

แปลงแก้ไขให้เข้ากับสมัย ความจำเป็นการสืบทอดวัฒนธรรมของเดิมไว้ไม่ให้ขาดตอน นั้นภาษาอังกฤษเรียกว่า tradition ซึ่งเขาถือว่ามีความหมายเท่ากับคำว่า culture หรือวัฒนธรรม

ยกตัวอย่าง การกราบไหว้และยกมือไหว้เป็นส่วนหนึ่งแห่งวัฒนธรรมทางระเบียบประเพณีของเรา นี่เป็น tradition คือประเพณีสืบทอดของเรา ถ้าเราเลิกทิ้งเสีย ก็หมายความว่าทิ้งประเพณีสืบทอดของเรา แต่ในคราวเดียวกันเราอยู่ในสมัยที่โลกติดต่อกันทั่วไป ในบางโอกาสเราจะใช้วิถีเคารพอย่างแบบของเราเสมอไปก็ไม่สะดวก เราก็เอาอย่าง แบบ การแสดง เคารพ ของชาว ตะวันตก มาใช้ เพราะเป็นวัฒนธรรมที่ใช้ได้ทั่วไป แต่เราก็ไม่ทิ้งประเพณีสืบทอดของเราในโอกาสที่ควรจะใช้ได้ ถ้าท่านทิ้งเสียทีเดียว แล้วใช้วิถีก็มีศรัทธาหรือย่อเข้าแสดงเคารพให้แก่พระพุทธรูปมากกรในที่และ โอกาสที่ท่านควร จะกราบไหว้ได้ อย่างถึงคนอื่นเลยที่ได้เห็น แม้แต่ตัวท่านเองก็รู้สึกว่าจะทำไม่ได้ เพราะผิดวัฒนธรรมทางประเพณีของชาติ

ท่าน แต่ก็ว่าไม่ได้ถ้าไปอยู่ต่างประเทศเสียนาน ๆ และ
 ทั้งวัฒนธรรมของทวีป ก็อาจเห็นของตนเป็นข้าเถื่อนไป
 ก็ได้ ข้าพเจ้าเคยอ่านหนังสือเกี่ยวกับประเทศพม่าเรื่อง
 หนึ่งนานมาแล้วว่า ทางโรงเรียนเปลี่ยนระเบียบใหม่ใน
 เรื่องแสดงความเคารพ ให้เลิกไหว้เปลี่ยนเป็นก้มศีรษะ
 หรือยกมือขึ้นสูงเสมอศีรษะหรือจะอย่างไรก็ตามไม่ได้แทน
 การไหว้ คราวนี้เกิดเรื่องไม่พอใจกันขึ้น ไม่ใช่แต่ชาว
 พม่าเท่านั้น แม้ฝรั่งเองกลางคนก็ไม่เห็นด้วย คิดเถียงว่า
 ทำเช่นนั้นเท่ากับทิ้งประเพณีอันงามและ ศีลของชาติตนไม่
 สมควรเลย ในที่สุดก็ต้องยกเลิกระเบียบที่ตั้งใหม่ ข้าพ
 เจ้ายังไม่เคยเห็นคนไทยคนใด เคยยื่นมืออย่างสาธุการเขือ
 ไปสัมผัสกับผู้นั่งใหญ่ของตน ขึ้นทำเช่นนั้นก็เป็นเกิดเรื่องแน่
 ข้าพเจ้าเห็นแต่ผู้นั่งใหญ่ท่านยื่นมือมาให้ผู้น้อยกระตักอย่าง
 ฝรั่ง เพราะท่านจะแสดงกิริยาอาการอย่างไทย ๆ คงเป็น
 ความกระดากและซัดซังแก่ท่าน ทำอย่างนั้นมันมีทั้งถูก
 และผิดวัฒนธรรม แล้วแต่จะใช้ในโอกาสไหน ข้าพเจ้า
 กล่าวมานี้ไม่ตั้งใจจะกล่าวถึงเรื่องกราบไหว้ และให้ตัว

อย่างที้ออกจะเกินความจริงซึ่งไม่อาจจะเป็นไปได้ ต้องการ
จะยกตัวอย่างอื่น ๆ มาให้เห็นแต่ก็นักไม่ออก จึงต้องเอา
เรื่องให้วมายกเป็นตัวอย่าง ขอไปที่เท่านั้น

มนุษย์ในชั้นเดิมเมื่อรวมกันอยู่เป็นพวกเป็นหมู่แล้ว
ก็ต้องมีวัฒนธรรมหรือ ความเจริญแห่งความเป็นอยู่หรือ
วิถีแห่งชีวิตแห่งพวกของตน เป็นไปเพื่อความมั่งคั่ง
ในส่วนตัวและในส่วนรวม ต้องมีที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่ง
แปลงที่ ต้องมีเครื่องคุ้มครองป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ
อันมาจากสิ่งแวดล้อมมีสัตว์ป่าและมนุษย์พวกอื่น เป็นต้น
ต้องมีเครื่องบำรุงความสุขความสบาย ทั้งในทางกายและ
ใจตามควรแก่สภาพแห่งสมัยนั้น มีบ้านเรือนและห้อง
หอพอไว้รับความอบอุ่น มีอาหารการกินและสิ่งอื่น ๆ อัน
จำเป็นแก่ชีวิต เหล่านี้คือมูลฐานแห่งวัฒนธรรม เกิดมี
ประเพณีที่บัญญัติหรือตั้งขึ้นซึ่งเรียกว่าสถาบัน Institution
เช่นการมีคู่การสืบพันธุ์ ใต้แก่ประเพณีแต่งงาน การมี
ลูกเท่า ใต้แก่ประเพณีเกิดและการเลี้ยงลูก การตายใต้
แก่ประเพณีทำศพเพื่อประโยชน์แห่งความสุขของผู้ตาย

ในโลกหน้า การควบคุมดูแลสุขทุกข์ของหมู่ คือประ
 เพล็เกี่ยวข้องการปกครอง การทำมาหากิน และการอะไร
 อื่นอีกหลายอย่าง วัฒนธรรมตามที่กล่าวมานี้ ในชั้น
 เกิมก็เป็นแต่่ง่าย ๆ เพื่อประโยชน์พอกแก่ความต้องการของ
 ชีวิต เมื่อมนุษย์มาร่วมกันอยู่ในสมัยเกิมที่ ถ้ามีกำหนด
 แยกแผนประเพณีเป็นสถาบัน ซึ่งแปลตามศัพท์ว่า การ
 ด้งแห่งความตงอยู่กันเมื่อใด เมื่อนั้นก็พ้นจากสภาพ
 ความเป็นป่าเถื่อนอนารยชน เป็นผู้มีอารยธรรม หรือ
 Civilization ัน เพราะฉะนั้นคำว่าวัฒนธรรมและอารย
 ธรรมในลักษณะนี้ จึงมีความหมายเท่ากัน ใช้แทนกันได้
 วัฒนธรรมหรืออารยธรรมที่กล่าวนี้กลดกลายเป็นความ
 เจริญต่อมาโดยลำดับ สิ่งใดที่ตงหรือบัญญัติขึ้นเป็น
 สถาบันแห่งวัฒนธรรมมาแต่เกิม สิ่งนั้นผู้เป็นเจ้าของก็
 หวงแหนรักษาไว้เป็นเหมือนมรดกตกทอดทางวัฒนธรรม
 ถ้าสิ่งใดล้ำสมัยหรือไม่เข้ากับสมัย ก็แก้ไขเปลี่ยนแปลง
 ของเกิมให้เหมาะกัน ถ้าเกิดสิ่งใหม่ซึ่งไม่มีมาแต่ก่อน
 ก็จักตงขึ้นใหม่แต่ว่าน่าเอา ของเก่า ซึ่งเป็น ชีวิต จิตใจของ
 ชาติคนหรือหมู่คน เข้าไปแทรกซึมอยู่ในสิ่งที่ตงใหม่

เพื่อสืบทอดชีวิตเก่าแก่กับชีวิตใหม่ให้เชื่อมต่อกันไม่ขาดตอน
 นี้เป็นความจำเป็นและสำคัญอย่างยิ่ง แก่ชีวิต ของชาติใน
 ส่วนรวม สิ่งที่สำคัญอันแรกคือที่ภาษาอังกฤษเรียกว่า
 tradition ซึ่งเป็นคำมีความหมายใช้เปลี่ยนกันได้กับคำว่า
 culture หรือวัฒนธรรม มนุษย์เมื่อรวมกันอยู่จะมีความ
 ผาสุกุราบรินกันได้ และมีความเจริญต่อไป ก็ด้วยมีวัฒน
 ธรรมของชาติตน ซึ่งสืบทอดเป็นประเพณีกันมาไม่ขาดตอน

วัฒนธรรมเป็นปัจจัยเปลี่ยนแปลงสภาพความเป็น
 อยู่ของมนุษย์ในฐานะที่เป็นเอกบุคคล เมื่อมารวมกันอยู่
 เป็นหมู่เป็นชาติ ก็ต้องมีหน้าที่เป็นสัมพันธ์ต่อกัน มนุษย์
 โดยธรรมชาติย่อมรักคนแสวงหาประโยชน์เฉพาะตน แต่
 เมื่อมาเกี่ยวข้องพานกับคนอื่นซึ่งอยู่รวมกัน ก็ต้องยอม
 เสียสละบางสิ่งบางอย่างซึ่งเป็นส่วนตัว ให้เป็นประโยชน์
 แก่ส่วนใหญ่หรือส่วนรวม คนเราจะอยู่เพื่อกันอย่างเกี่ยว
 ไม่ได้ อยากจะกินเพื่ออยู่ก็ต้องทำงาน ทำงานก็เพื่อประ
 โยชน์ตนและเพื่อประโยชน์คนอื่นด้วย และงานที่ทำจะเกิด
 ผลงอกงามก็ด้วยมีจิตใจเข้มแข็งและซื่อตรง รัฐบาลสิทธิ

และหน้าที่ ในทางสัมมาปฏิบัติ ที่ ในภาษาอังกฤษเรียกว่า Moral force อันที่จริงรู้จักหน้าที่อย่างเดียวกันพอ ไม่ต้องรู้จักหรืออ้างเอาสิทธิก็ได้ เพราะเมื่อรู้จักหน้าที่และกระทำตามหน้าที่ของตนมาดีแล้ว สิทธิก็มีมาเองเป็นเงาตามตัว ขออย่างเดียวกับอย่างเอาสิทธิอย่างเกี่ยว แต่คนไม่ทำตามหน้าที่เพราะหน้าที่ย่อมมีมาก่อนสิทธิ จิตใจเช่นที่กล่าวนั้นจะเกิดขึ้นได้ก็ต้องเกิดจากวงน้อยไปหาวงใหญ่โดยลำดับ เกิดจากความซื่อตรงและรักเกียรติของตน รักลูกเมียหรือครอบครัวของตน วงศ์สกุลของตน หมู่คณะของตน แล้วขยายวงออกไปเป็นรักชาติของตนซื่อตรงต่อชาติของตน จนถึงวงใหญ่อันเป็นขั้นสุดท้ายเป็นอุคมคคคคือรักโลก เลิกหึงสาเหยียดเหยียดกัน อันเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าและของศาสดาอื่น ๆ สหประชาชาติที่ตงชนกเพ่ออุคมคคคเหล่านี้ ภาษิตของชาวตะวันตกบทหนึ่งว่า Charity begins at home แปลว่า ความกรุณาปรานีเริ่มต้นที่ครอบครัว แล้วจึงจะสามารถขยายวงกว้างออกไปได้โดยลำดับ ถ้าไม่เริ่มต้นแต่นั้นก่อน ก็ขยายวงไปกว้างมิได้เลย มี

คติเตือนใจเป็นภาษิตของอังกฤษอยู่บทหนึ่งว่า to be humble to equals is modesty, to be humble to inferiors is noblesse, to be humble to all is safety แปลว่า “ถ่อมตนแก่ผู้เสมอกันเป็นความเสงี่ยมสุภาพ ถ่อมตนแก่ผู้ต่ำกว่าเป็นความมีใจสูงมีเกียรติ ถ่อมตนแก่คนทั่วไปเป็นความปลอดภัย” ผู้มีจิตใจเช่นนั้น คือผู้มีใจสูง มีใจเข้มแข็ง ทำความเจริญงอกงามให้แก่วัฒนธรรม

แต่ก่อนนั้นมานานมาแล้ว เมื่อมนุษย์กลุ่มใดมีความเจริญถึงแล้วซึ่งวัฒนธรรม จนเกิดมีบ้านมีเมืองเป็นประเทศชาติและอาณาจักรขึ้น ก็ถ่อมตนหยิ่งในตนว่าเป็นชาติมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอารยธรรมหรือ Civilization นั่นคือความหมายเดิมของคำว่า Civilization แปลตามตัวว่า ธรรมหรือสิ่งอื่นทำให้มีความเจริญ เป็นคนชาวเมือง ชาวกรุง พ้นจากสภาพความเป็นป่าเถื่อนไม่มีบ้านมีเมืองแล้ว คนที่สติโลภก็คือคนที่มัววัฒนธรรม เป็นคนมีความคึกและจิตใจสูง มีกิริยาวาจาสุภาพถ่อมปรด้วยความเมตตากรุณาเป็นมนุษยธรรม และรุ่งเรืองด้วยศิลปวิทยา

ชาติที่สวิไลหรือมีวัฒนธรรมใช้ว่าคนในชาตินั้น จะต้องมีความ
 วัฒนธรรมเท่ากันทุกคนก็หาไม่ เพราะธรรมชาติฝ่ายต่ำ
 ที่พระท่านเรียกว่าอุปกิเลส มันคงอยู่ลึกในสันดาน ซึ่ง
 ต้องพยายามชักเถลา จึงจะเกิดมีวัฒนธรรมอันแท้จริงจัง
 ได้ เพราะตัวอุปกิเลสนั่นเอง ชาติที่เจริญมีวัฒนธรรมมา
 แต่โบราณ จึงยกย่องแต่ชาติของตนและเหยียดชาติอื่น
 ว่าเป็นป่าเถื่อนอนารยชน ชาติกรีกเมื่อสมัยสองพันปีล่วง
 มาแล้ว ก็ถือตนว่าเป็นชาติมีวัฒนธรรม ส่วนชาติอื่น
 ที่ไม่ใช่กรีก กรีกก็ถือว่าเป็นชาติป่าเถื่อน คือเป็น
 ชาติพูดขำขำอย่างคนไข้พูด ไม่เป็นภาษาคนเหมือนกับ
 ภาษากรีกทั้งนั้น ชาวตะวันตกซึ่งได้รับอารยธรรมหรือ
 วัฒนธรรมเต็มไปจากกรีก ก็เรียกชาติอื่น ๆ ที่ไม่ได้รับ
 อารยธรรมมาจากกรีกหมดคนนั้นว่าเป็นชาติป่าเถื่อนป่าเถื่อน
 เหมือนกัน ชาวอริยกะซึ่งมาอยู่ในอินเดียก็เรียก
 ชาติอื่นที่ไม่ใช่มีเชื้อชาติเป็นอริยกะว่าเป็นชาติเมลาจระ
 หรือมีลักษณะและมีลักษณะ แปลว่าคนป่าเถื่อน คำว่าอารย
 ธรรมก็มาจากคำว่าธรรมของชาวอริยกะนั่นเอง อริยกะแปล

ว่าประเสริฐหรือดีเลิศ แต่อธิบายในความหมายเดิมก็แปลว่าหวานใต คือเป็นชาติรู้จักหวานใตประกอบกสิกรรมเป็นอธิบาย ซึ่งผิดกับชาติอื่นซึ่งเช่นข่าเถอนเป็นอนาวิชน เพราะไม่รู้จักทำไร่ไถนา คราวนั้นมาค้ำทางจีน จีนชั้นเดิมก็ถือคนว่าเป็นชาติเจริญมีวัฒนธรรมสืบต่อมานานหลายพันปีเหมือนกัน เมื่อเกี่ยวข้องกับชาติอื่นก็เรียกชาติเหล่านั้นว่าพื้นหรือฮวน ซ้ำลงไปก็เติมคำว่าไก่อหรือก๊วย แปลว่าผู้เข้าช่วย เป็นพื้นไก่อหรือฮวนก๊วย และเรียกฝรั่งว่าห้องม่อไก่อหรือฮองม่อก๊วย แปลว่าผู้ผมแดง คือไม่เป็นคนเหมือนชาวจีน เราแต่ก่อนก็เหมือนกัน เรียกชนชาติอื่นอันไม่เป็นมงคลแก่เขาเหมือนกัน เคยวนการเรียกมนุษย์ซึ่งไม่ใช่ชาติของตนว่าเป็นชนข่าเถอน หรือเป็นผู้ปีศาจเป็นคนนอกพวกนอกศาสนาก็หมดไปแล้ว เพราะช่วยมีการติดต่อกันทางวัฒนธรรม กระทำให้มีความเข้าใจติดต่อกัน แต่ความรู้ลึกที่เขินอยู่ก็เล็ดเต็มมันยังอยู่ เปลี่ยนรูปเป็นเรื่องนิยมชาติของตนจนเกินความพอดีไป ก็เป็นผู้วัฒนธรรมไต่เหมือนกัน ซ้ำพเจ้าเล่าเรื่องของวัฒนธรรม

มานี้ ต้องการจะให้เป็นการอธิบายเพิ่มเติมสำหรับประกอบ
 เรื่องวัฒนธรรมไทย ซึ่งข้าพเจ้าได้บรรยายมาแล้วหยก ๆ
 ๗ ทินล่วงมาไม่กี่เดือน ถ้าท่านสนใจก็อาจหาอ่านได้ไม่
 ยากจากสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ เวลาที่กำหนดให้
 ข้าพเจ้ามาบรรยายขอชมเรื่องวัฒนธรรมยังมีเหลืออยู่
 มาก จึงจะขอกล่าวต่อไปในแง่อื่น

ข้าพเจ้าเคยกล่าวไว้ที่อื่น คือในการบรรยาย
 คราวก่อนว่า ถ้าคนในกลุ่มหรือในชาติร่วมวัฒนธรรม
 เดียวกัน มีระดับแห่งวัฒนธรรมเสมอกันหมดก็ไม่
 เป็นวัฒนธรรม เปรียบเหมือนคนถ้ามีหน้าเหมือนกันหมด
 ก็ไม่รู้ว่าเป็นใคร คนที่สวยหรือคนที่ชั่เหราก็ไม่มี
 เพราะเหมือนกันหมดไม่มีที่เปรียบเทียบกันได้ ก็เลิกพูด
 กันถึงเรื่องสวยและไม่สวย ถ้าทุกคนมีวัฒนธรรมเท่ากัน
 หรือเหมือนกันหมด ใครจะรู้ได้เล่าว่าเป็นผู้มีวัฒนธรรม
 และวัฒนธรรมจะเจริญออกงามได้อย่างไร มันต้องมีไม่
 เท่ากันและมีแปลก ๆ และต่าง ๆ กัน จึงจะทำให้มีความ
 เจริญ เพราะจะได้เปรียบเทียบคุณค่าของกันและ

กัน ถ้าของเราต่ำกว่าของคนอื่น เราก็ต้องพยายามแข่งขัน เพื่อให้เท่าเทียมหรือดีกว่าเขา ถ้าของเรามีสูงกว่าเขาเราก็พยายามช่วยเขา ให้เขาเอาอย่างเรา ทำได้อย่างนั้นแหละที่เป็นวัฒนธรรม เป็นเรื่องช่วยตนเองและช่วยคนอื่นด้วย ข้าพเจ้าชอบใจถ้อยคำที่หญิงสาวชาวฝรั่งเศสขอชายหนุ่มซึ่งเป็นฝรั่งเหมือนกัน และมาแสดงความรักว่า "If you love me love my dog" คำถ้อยนี้มีความหมายกว้างไกลและใช้ได้ทั่วไป วัฒนธรรมไม่ใช่เรื่องเศรษฐกิจหรือเรื่องการเมืองโดยตรง แต่เป็นเรื่องเป็นไปทางปัญญาความรู้และความประพฤติ ซึ่งต้องการส่งเสริมและแข่งขันว่าใครจะดีกว่ากัน และต้องการให้ผู้อื่นร่วมด้วย ถ้าสามารถจะช่วยเหลือกันได้เราก็ช่วย เช่น ข้าพเจ้าไปเห็นอะไรที่งามๆ ก็อยากให้คนอื่นได้ร่วมความรู้สักนิดๆ ข้าพเจ้าอ่านหนังสือที่ดีๆ ก็อยากให้ผู้อื่นได้มีโอกาสอ่านบ้าง ข้าพเจ้ามีความรู้ก็อยากแบ่งความรู้ให้แกผู้อื่นด้วย เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นวัฒนธรรม ถึงแบ่งให้ก็ไม่มีหมด ผิดกับอาหารหรือเครื่องบริโภคนิสัยเสีย ถ้า

ข้าพเจ้าแบ่งให้คนอื่นหมดข้าพเจ้าก็อด ลางอย่างที่ไม่ใช่
 สิ่งเป็นวัฒนธรรม ถ้าข้าพเจ้าชิงไหวชิงพริบในทางที่ชอบ
 หรือไม่ชอบไม่เป็น ก็เป็นที่เสียหายแก่ประโยชน์ของคน
 ผิดกับเรื่องวัฒนธรรมซึ่งให้ดียิ่งได้มาก ยิ่งแข่งขันกันก็
 ยิ่งเป็นการดี เพราะเกิดเป็นความเจริญงอกงามและผาสุก
 ใจ และอาจมีความเข้าใจก็ต่อกันด้วย เมื่อเข้าใจก็ต่อกัน
 ความศุภมโนเห็นยึดคหามและความเข้าใจผิดกัน ก็ลด
 น้อยลงไปตามส่วน มีภานิตข้อปลุกใจของอังกฤษบทหนึ่ง
 ซึ่งท่านทนายถนอมของข้าพเจ้าผู้หนึ่งท่านหนึ่งเมื่อกล่าวถึงคุณ
 ธรรมของผู้มีวัฒนธรรมสูงว่า to be a man is to give
 not to take; to serve not to rule; to help not to crush;
 to die not to live. แปลว่า “ผู้เป็นชาติชาย” แปลอย่าง
 นี้ไม่รวมถึงผู้หญิงด้วย จึงขอแปลใหม่ว่า “เกิดเป็นคน
 ต้องให้ไม่ใช่เอา ต้องรับใช้ไม่ใช่เป็นนาย ต้องช่วยไม่ใช่
 เขี่ยขยำ ต้องตายไม่ใช่อยู่” ถ้าจะขยายความ ผู้ที่ให้
 คือผู้ที่มีใจบุญถนอมปรก้วยเมตตากรุณา เราทำบุญก็คือเป็น
 ผู้ให้ไม่ใช่เป็นผู้เอา ผู้ที่รับใช้มาก่อนนั้นแหละดี เพราะ

เป็นนายเมื่อไรก็เป็นได้ ถ้าเริ่มต้นก็เป็นนายไม่เป็นผู้รับ
ใช้มาก่อน ก็เป็นผู้รับใช้ไม่เป็น แต่ก่อนนั้นเมื่อเด็กก็ไป
เป็นลูกศิษย์พระรับใช้ท่านก่อน เมื่อโตก็ไปฝากตัวอยู่กับ
ผู้ใหญ่เป็นผู้รับใช้ท่านมาก่อน นวัตกรรมเดิมของเรา
ความเจริญที่เราเห็นอยู่ในบ้านเมืองเราก็เกิดจากมีผู้รับใช้
ชาติ ไม่ใช่เป็นนายของชาติก่อนทั้งนั้น ผู้ที่ช่วยก็คือผู้ที่
ซึ่งถ้าจะเปรียบก็เท่ากับที่เรากล่าวไว้ว่า ไม่ล้มมืออย่าข้าม ผู้ที่
ตายไม่ใช่อยู่ คือผู้ที่เมื่อถึงคราวจำเป็นก็ยอมเสียสละได้
เพราะด้วยความเสียสละนี้แหละที่วัฒนธรรมของชาติรอด
เหลือมาได้ เหตุนี้เราจะสังเกตเห็นได้ในสมัยปัจจุบันว่า
ชาติที่มีความเจริญกำลังสนใจเป็นพิเศษ้วยเห็นความ
สำคัญขงเรื่องวัฒนธรรม ซึ่งแต่ก่อนไม่มีใครใคร่เอาใจ
ใส่ เกี่ยวกับชาติต่าง ๆ เมื่อทำไมตรีมีสัญญาสัมพันธ์ต่อกันก็ไม่ใช่แต่เรื่องทางการเมืองและทางเศรษฐกิจเท่านั้น
ยังเพิ่มความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมเข้าด้วย และประเทศ
เหล่านั้นต่างองค์การวัฒนธรรมของตนขึ้น เพื่อยำรุง
ส่งเสริมวัฒนธรรมของตนให้มีความเจริญก้าวหน้า และ

มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกัน เรื่องเหล่านี้เขาจัดทำกันอย่างไร ย่อมเป็นที่ประจักษ์เห็นอยู่แล้ว สิ่งเป็นวัฒนธรรมของเขาที่เขาส่งเสริมและเผยแพร่ ก็มีการศึกษาศิลปะ และวรรณคดี เป็นต้น เขาจัดทำพิมพ์เรื่องเกี่ยวกับวัฒนธรรมของเขาเหล่านี้เป็นเล่มหนังสือ เพื่อให้คนอื่นจะได้มีโอกาสรู้ ถ้าใครยังอ่านหนังสือไม่เป็น เขาก็เร่งการศึกษาให้อ่านหนังสือออก เพราะการอ่านหนังสือออกเป็นเบื้องต้นของการเปิดหูเปิดตาขยายวงปัญญาความรู้ให้กว้างขวางออกไป การอ่านหนังสือให้ประโยชน์แก่ผู้อ่านถึงสามประการ คือความรู้ ใ้ความบันเทิง ใ้รสทางศิลปะ และใ้ความเบิกบานเป็นที่เพลิดเพลิน ถ้าหนังสือที่อ่านนั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม ชาติต่างๆ ที่กล่าวนี้ ใ้ว่าจะส่งเสริมวัฒนธรรมและเผยแพร่วัฒนธรรมของชาติเขาเท่านั้นก็หาไม่ เขายังสนใจอยากรู้วัฒนธรรมของชาติอื่น ๆ อีกด้วย เพื่อเปรียบเทียบและความเข้าใจที่ค่อนกัน ถ้าเขาซักถามท่านถึงเรื่องราวและประเทศของท่าน ขนบทำเนียมประเพณีของท่าน ศาสนาที่นับถือของ

ท่าน หากท่านบอกแก่เขาให้ทราบไม่ได้ หรือได้ แต่
 ขกพร่อง หรือมีแต่ไม่ใช่เป็นวัฒนธรรมไทยโดยแท้ของ
 ท่านเอง แล้วเขาจะรู้สึกเห็นวัฒนธรรมชาติของท่านอยู่
 ในระบัยไหน เป็นชาติเกิดใหม่หรือชาติเก่า เพราะก้วย
 การส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรมของชาติต่าง ๆ นั้นเอง
 ที่ทำให้ โลกติดต่อกันและเขาอย่างวัฒนธรรมกันได้ง่าย เกิด
 มีวัฒนธรรมต่างอย่างเป็นสากลขึ้น แต่วัฒนธรรมที่เขา
 อย่างกันเป็นสากลนี้ ส่วนใหญ่เป็นไปทางวัตถุธรรมที่
 ภาษาอังกฤษเรียกว่า Material Culture อันเป็นวัฒนธรรม
 ที่รุดหน้าไปอย่างรวดเร็ว ถ้าใครขาดสติขยับยั้ง ไม่ทะนุ
 บำรุงวัฒนธรรมทางจิตใจของตนให้สูงขึ้นตาม เพื่อถ่วง
 วัฒนธรรมทางวัตถุธรรมให้ไต่ระดับคุณภาพกันกับจิตใจ
 ก็เป็นที่เสียหายแก่วัฒนธรรมชาติของตนเอง และทั้งใน
 ส่วนตัวก้วย ขกตัวอย่างการเดินร่ำเป็นส่วนหนึ่งของวัฒน
 ธรรมสากล เป็นจำพวกเกี่ยวข้องกับสิ่งอื่น ๆ ที่เป็นสากล ซึ่ง
 เรารับเอามา เราจะปฏิเสธไม่ยอมรับสิ่งที่เป็นสากลเสีย
 ที่เกี่ยวข้องไม่ได้ เพราะเราไม่ได้อยู่เป็นอย่างฤษีชีไพร

ไม่ได้ติดต่อกับใคร และไม่ใช้คนชราซึ่งหมกมุ่นกำลังความ
 แรงกันแห่งชีวิตแล้ว แต่เมื่อเราวัยเอามา เราก็ต้องมี
 สติขยั้งระวางจิตใจที่เป็นวัฒนธรรมฝ่ายสูงของเราไว้ จึง
 จะไปซื้อว่าเป็นผู้บำรุงและส่งเสริมวัฒนธรรมไทย เพื่อ
 ให้ชนชาติอื่นเขาเห็นและเอาอย่างเรา ว่าเรามีวัฒนธรรม
 ทางจิตใจของเราสูงเพียงไร การกินเหล้าก็เป็นวัฒน
 ธรรมส่วนหนึ่งในทางสังคม เพราะ “กินเหล้าสามถ้วย
 ช่วยให้ตกลงกันได้ง่าย กินเหล้าเมามายทำให้หายกังวล
 ะวังเรื่อง” นี้เป็นภาพิตพวกขเมาชาวจีน ข้าพเจ้าเห็น
 ถ้วยในข้อแรก แต่ไม่เห็นถ้วยในข้อหลัง เพราะมันเกิน
 ความพอดีไปไม่เป็นวัฒนธรรมในการกินเหล้า จีนเชื่อว่า
 สิ่งที่มีรสอร่อยคือ “เหล้าถ้วยแรก ชาถ้วยสุดท้าย” นี้
 ข้าพเจ้าเห็นถ้วย เพราะฉะนั้นถ้าท่านไม่ไปถือคือถือเหล้า
 หรือกินเหล้าไม่เป็น ข้าพเจ้าก็เห็นว่าควรกินข้างเมื่อจำ
 เป็นแก่การสังคม “เมื่อเข้าไปอยู่ในหมู่ปะถ้าท่านไม่ร้อง
 แะแะอย่างแพะ โฉนท่านจะเข้าพวกแพะไ้แล้ว” นี้
 เป็นภาพิตมลายูแต่ข้าพเจ้าแปลงข้อความเสียข้าง เพื่อ

ให้ท่านทราบดีเสียด้วยว่าทำไมข้าพเจ้าจึงกล่าวเรื่องวัฒนธรรมเป็นทำนองเปะปะไปเช่นนั้น ชอบบอกว่าข้าพเจ้ากล่าวเป็นทำนองที่ภาษาอังกฤษเรียกว่า Satire ด้วยทราบดีว่าท่านจะต้องประสพวัฒนธรรมทางวัตถุธรรมอย่างนั้น ซึ่งจะหลีกเลี่ยงไปให้พ้นอย่างเด็ดขาดหาได้ไม่ แต่เขาก็มีกล่าวเป็นเครื่องเตือนสติไว้ด้วยว่า “To be a man is to eat, but not to devour” แปลว่า “เกิดเป็นคนก็ต้องกิน แต่อย่า” (อย่าอะไรก็นักแปลเอาเองเถิด) คำเตือนชั้นนี้ไม่ใช่จะใช้ได้แต่เรื่องกินเหล้าเท่านั้น แต่ใช้และครอบคลุมไปได้ถึงการกินอย่างอื่นด้วย ข้าพเจ้าทราบจากท่านที่เคารพคนหนึ่งซึ่งเคยไปศึกษา ณ เมืองต่างประเทศว่าเราต้องไปเรียนยังต่างประเทศทำไม เรียนจากตำราและจากครูที่เขาไปเรียนมาและถ่ายทอดให้แก่เราที่ในเมืองเราไม่ได้หรือ แต่ที่ไปเรียนเมืองนอกได้เปรียบกว่าผู้ที่เรียนในนี้ตอนที่อ่านนอกจากเรียนวิชาแล้ว ยังช่วยให้เราเห็นวัฒนธรรมของชาติที่เจริญทั้งในทางที่ค้ำและที่เลวของเขาด้วย ถ้าเราไม่เอาแบบอย่างวัฒนธรรมที่สูงของเขา

และเธอมาคัดแปลงแก้ไขให้เหมาะแก่วิถีแห่งชีวิตและ
จิตใจของเรา แต่ไปเอาของเขามาใช้ทั้งต้น ๆ หรือไป
เอาแค่วัฒนธรรมที่คำหรือท่วงของเขามาใช้เป็นของเรา
ก็ช่วยเต็มที่

ว่าถึงการ รัยเอาวัฒนธรรมของคนอื่นมาเป็นของ
ตน มีข้อความที่ฝรั่งแต่งไว้ อยู่ในหนังสือเล่มหนึ่งว่า
“ชาวญี่ปุ่นอาวรับเอาความคิดเห็นของชาวยุโรปได้ แต่
จิตใจของญี่ปุ่นก็ยังเป็นญี่ปุ่นอยู่นั่นเอง และดูเหมือนใน
ปัจจุบันนี้ ชาวจีนในกลางชาติยังไม่อาจทำได้อย่างญี่ปุ่น”
ข้อความวรรคท้ายนี้ เขาบอกชื่อชนชาตินั้นไว้ด้วย เห็น
ไม่จำเป็นจะต้องอ้างว่าชาติใด ข้าพเจ้าจึงแปลงความเสีย
ใหม่ ในหนังสือเล่มนั้น อีกแห่งหนึ่งตอนท้ายกล่าวว่า
“เพราะฉะนั้นจึงพยายามเรียนและถึ้ม แต่อย่าถึ้มให้มาก
ไป วิชาความรู้หนัก ปัญญาหนัก การศึกษานหนัก เงิน
หนัก เพราะเป็นความจำเป็นแก่เราอย่างยิ่ง แต่ว่าเห็น
สิ่งเหล่านี้ทั้งหมด ยังมีสิ่งอื่นที่สำคัญกว่า คือความขยัน
ตนเอง ความกล้าหาญ ความหวัง และความมีใจซื่อ

บาน ท่านเคยมีความหึงหวงในชาติของท่าน ก็ขอให้คงมี
 อยู่ต่อไป เพราะนี่แหละเป็นรากฐานของสันนัฏฑ์ ๕
 ถ้าต้องการเป็นผู้นับถือตนเอง และต้องการความนับถือ
 จากเรา (คือชาวอังกฤษ) และต้องการความนับถือของ
 โลก ท่านต้องนับถือตนเองก่อน ถ้ามีอย่างนั้นเมื่อใด ก็
 ถือได้เหมือนนั้นว่าแหละเป็นสิ่งเริ่มต้นแห่งความเจริญ (ทาง
 วัฒนธรรม) สิ่งใดเมื่อท่านเห็นว่า อาจจะเอามาหักแปลง
 แก้ไขให้แทรกซึมเข้าไปเป็นของตนเองได้ ก็จงรับเอามา
 ไว้เป็นของตนเถิด แต่ขออย่างเกี้ยว คืออย่าลอกแบบเอา
 อย่างของคนอื่นมาทั้งๆ เพราะเห็นแต่จะเอาอย่างเท่านั้น
 และจงมีความกล้าหาญไว้ให้มันเถิด คนในโลกนั้นน้อย
 นึก ที่จะมีความสุขเหมือนกันกับท่านในขณะนี้ และมีอนาคต
 อันเต็มไปด้วยความหวังความสำเร็จ เหมือนกันกับท่านที่
 กำลังมีอยู่ หากท่านถ้าได้ทราบว่าความทุกข์ยากนั้น ย่อม
 มีอยู่มากในส่วนอันดางแห่งของโลก ก็จงรู้สึกว่าคุณ
 เหมือนจะเป็นผู้มีโชคที่ไม่น้อยเลย ขอให้ท่านจงเผชิญ
 โชคกลางด้วยการหัวร่อว่าเริง เพราะโชคกลางนั้นเปรียบ

เหมือนนางงาม (ผู้เลอโฉมวิลาสินี) นางยินดีและชอบความยิ้มแย้ม ท่านต้องการอะไรจากนางผู้ให้ โชคกลางด้วยน้ำตาหาได้ไม่”

โดยนัยแห่งข้อความข้างต้นนี้ ข้าพเจ้าขอให้ความปรารถนาดีของข้าพเจ้าแก่ท่านบ้าง ขอให้ท่านจงมีความหยิ่งในชาติของท่าน แต่อย่าหยิ่งจนเกินขอบเขตความพอดี จงมีความนับถือตนเอง มีใจกล้าหาญ และว่าเรingersเสมอ เพื่อวัฒนธรรมของชาติไทยให้ได้บรรลุผลเป็นชาติที่อยู่ดีกินดีและมีใจสูงเป็นความก้าวหน้า มีความสุขความเจริญ ขอนางโชคกลางผู้สาวฉวีโฉมคือพระลักษมีเทวี จงอำนวยสวัสดิ์ความสำเร็จผลอันงดงามแก่ท่านทั้งหลายด้วย เทอญ.

ประเพณีและวัฒนธรรมไทย

เมื่อวันที่ ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๑๐ เวลา ๑๖.๓๐ น. ท่านศาสตราจารย์ พระยาอนูมานวราชชนได้แสดงปาฐกถา เรื่องประเพณีและวัฒนธรรมไทย ณ หอประชุมคุรุสภา กองวัฒนธรรม สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการได้บันทึกเสียงไว้ จึงขอนำปาฐกถาของท่านมาถ่ายทอดให้ทราบดังต่อไปนี้

ท่านประธาน ท่านสมาชิก และท่านผู้มีเกียรติทั้งหลาย
ข้าพเจ้ามีความยินดีและรู้สึกเป็นเกียรติอย่างยิ่งที่ได้มาบรรยายในวันนี้ ข้าพเจ้าพูดตามแบบว่ามีความยินดีอย่างนี้ และตามแบบนั้นเป็นเรื่องในใจ คือว่าจะกล่าวคำอะไรก็กล่าวเช่นนั้นเสมอไป อย่างเดียวกันในสมัยก่อน เมื่อเราเจอกันเราก็ทักกันว่าไปไหนมา เราก็ตอบว่าเปล่าก็เป็นอันว่าเข้าใจกันดี ครั้นมาภายหลังเราก็

เปลี่ยนจากไปไหนมา กลายเป็น ท่านสหายดีหรือ ก็ตอบ
 ว่าสหายดี ทั้ง ๆ ที่ตนเองก็ไม่สหาย เพราะตอบตามแบบ
 เพราะฉะนั้น ก็เรื่องราวที่ทักกันนักเป็นประเพณี ก็เป็น
 วัฒนธรรมไทยอยู่ในตัว คราวนี้จะชวนเรื่องใด เมื่อกล่าว
 อารัมภบทแล้วก็ถึงเรื่องวัฒนธรรมไทย อันที่จริงนั้นประ
 เเพณีก็ วัฒนธรรมก็ ท่านทั้งหลายรู้จักกันดีแล้ว วัฒน
 ธรรมไทย ประเพณีไทย ทุกคนก็เกิดอยู่ในวัฒนธรรม
 ไทย ประเพณีไทยทั้งนั้น แต่ความคุ้นเคยนี้แหละทำให้
 นึกว่ารู้ แต่เขาเข้าใจจริงแล้วไม่รู้ อย่างตัวของข้าพเจ้าเอง
 รู้สึกว่าเรายังไม่รู้ว่าจะอะไรคือ ประเพณี อะไรคือ วัฒน
 ธรรม เพราะท่านกล่าวไว้ว่า “ถ้าผู้ใดนี้กว่าตนรู้ ผู้นั้น
 ก็ยังไม่รู้ ถ้าท่านผู้ใดนี้กว่าตนไม่รู้ ผู้นั้นคือผู้รู้” นัก
 เข้าหลักที่ท่านผู้ใหญ่ท่านครุสกับข้าพเจ้าไว้ว่า “อย่ากรู
 มากก็เรียนให้น้อย อย่ากรูน้อยก็เรียนให้มาก” คง
 ก็เป็นจริง เพราะว่ารู้สึกว่าเรารู้มากแล้วเราก็ไม่ต้องเรียน
 คือ มันกรูกันอยู่แค่นั้นเอง หากว่าเรารู้ว่าเรารู้น้อยก็
 เรียนต่อมันกรูมากขึ้นอีก ก็ถูกของท่านเหมือนกัน คราว

นี้เราก็มาคำนี้ถึงคำว่า ประเพณีและวัฒนธรรมคืออะไร
 ประเพณี ถ้าเราเปิดดูพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน
 ก็บอกว่า ประเพณี ประเพณีคือ ธรรมเนียมแบบแผน
 และท่านไปเปิดดูธรรมเนียมแบบแผนคืออะไร เขาก็บอก
 คล้ายคลึงกันอย่างนั้น เราก็จะไม่รู้อะไร เพราะเขาจะบอก
 อย่างไรก็ลำบาก คราวนี้วัฒนธรรมก็เหมือนกัน ทุกท่าน
 ก็เกิดอยู่ในวัฒนธรรมไทยอยู่แล้ว ก็รู้ก็อยู่แล้ว วัฒน
 ธรรมไทย แต่ที่ว่าเอาเข้าจริงยังงง ๆ ยุ่ง ๆ ยาก ๆ อยู่
 จริงอยู่ใน พ.ร.บ. วัฒนธรรม ก็ให้คำนิยามหมายความ
 ไว้ ๔ อย่าง คือว่า

๑. ความเจริญงอกงาม
๒. ความสะอาดหมดจด
๓. ความกลมเกลียวก้าวหน้า
๔. ศิลธรรมอันดีของประชาชน

นี่เป็นความหมายตาม พ.ร.บ. วัฒนธรรม เป็น
 ความหมายโดยประสงค์ เขามีความประสงค์อย่างหนึ่ง
 เขาจึงได้วางรูปอย่างนี้ แล้วยังมีอย่างอื่นอีก บางคนก็

พูดว่า คนที่มุ่งกางเกงแพรออกมานอกบ้านเป็นคนไม่มีวัฒนธรรม ทั้ง ๆ ที่คนนั้นก็มีวัฒนธรรมอยู่แล้ว ก็บอกว่าไม่มีวัฒนธรรม แล้วบางทีเราก็กูตกันว่า ศาสนาและวัฒนธรรมคว่ามันแยกกันอยู่ กฎหมายและวัฒนธรรม การศึกษาและวัฒนธรรม ศิลปะและวัฒนธรรมก็ซีกใหญ่ใหญ่ เรื่องเช่นที่เขาพูดนั้นเขาพูดไม่ผิด แต่ว่ามันเป็นเรื่องเฉพาะบางกรณีเท่านั้นเอง เพราะฉะนั้นในทันซาฟเจาก็จะพูดตามหลักวิชา จะเอาวัฒนธรรมขั้นต้นเสียก่อน แล้วก็เอาประเพณีที่หลัง ว่ามันหมายความว่าอย่างไร มีต้นเหตุมาอย่างไร หลักมันมีอยู่ว่า ถ้าท่านต้องการรู้รู้อะไรให้มันตลอดต้องแท้แล้ว ท่านจะต้องรู้อิงสาเหตุของมัน และมันเจริญคลี่คลายอย่างไร ถ้าเราจะอ่านในหนังสือทิโคปเทคตูกุ จะมีแห่งหนึ่งกล่าวว่า "การกิน การนอน ความกลัว เมถุน ๔ อย่างนี้ สัตว์และคนมีเท่ากัน" แต่มนุษย์แตกต่างไปจากสัตว์ที่มีธรรม ธรรมในทันเราก็แปลได้หลายอย่าง คำสอนในศาสนาก็ธรรม สิ่งทั้งหลายก็เป็นธรรม อารมณ์ก็เป็นธรรม มันได้มากอย่าง แต่ทัน

เขามุ่งเอาในทางศีลธรรมมากกว่า แต่อย่างไรก็ตาม ถ้า
ว่ากันทั่ว ๆ ไปแล้วในโลกนี้แหละความรู้ทั้งหลายที่มีอยู่ใน
เวลานี้ มีอยู่ ๒ อย่าง

๑. ความรู้เกี่ยวกับคน และสิ่ง ที่คน สร้างขึ้น ได้
แก้วัฒนธรรม

๒ อีกอย่างหนึ่งก็เป็นสิ่งธรรมชาติที่เกิดขึ้นเอง
สิ่งแวดล้อมตัวเราอยู่นี้ก็เป็นเรื่องของธรรมชาติ

เพราะฉะนั้น ในเรื่องของคนและสิ่งผลิตสร้าง
ที่คนผลิตสร้างขึ้น เขาเรียกกันว่าวัฒนธรรม วัฒนธรรม
คืออะไร เราก็ตอบได้อย่างกว้างขวางว่าเป็นสิ่งที่ไม่มี
ไม่เป็นเองตามธรรมชาติโดยธรรมชาติของมัน แต่เป็นสิ่งที่
ที่มนุษย์ในส่วนรวม มีคำว่าส่วนรวมด้วย สร้างขึ้นมา
เพื่อประโยชน์ เพื่อความเป็นอยู่ของคน ทำไมสัตว์
ทั้งหลายจึงสร้างวัฒนธรรมของตนไม่ได้ ใต้แต่มนุษย์
เท่านั้นที่สร้างได้ ซอนเพราะว่า มนุษย์มีปัญญารู้จักคิดค้น
หาเหตุผลซึ่งสัตว์ไม่มีเช่นนั้น แม้จะมีไ้ก็เป็นแต่ชั้นคนไม่
ไปถึงไหน แล้วอีกอย่างหนึ่งก็มีภาษาสำหรับสื่อสารทำ

ความเข้าใจให้แก่กันได้ จริงอยู่สัตว์บางพวกมันก็ส่งเสียงบอกพวกมันได้เห็นอื่กัน แต่ที่ว่ามันเป็นแต่ความหมายมันไม่แน่นอน อีกประการหนึ่ง มนุษย์มีความสามารถอย่างหนึ่งที่ใช้สิ่งอื่นแทนมือคนได้ โดยสร้างเครื่องมือเป็นอาวุธขึ้นมา เราจะชุกคิน ชรรมาศัตว์มันก็ใช้เล็บชุก หรือหมูกี่ใช้คูกใช้คูน แต่คนเราไม่สามารถจะทำเช่นนั้นได้ เล็บเราไม่มีเช่นนั้น แต่เราก็จะสามารถทำเลี่ยมทำจอบสิ่งที่ชุกใช้แทนมือคน อาวุธก็เหมือนกัน มือเรายื่นไม่ถึง เราก็ต่อมันออกไปก็กลายเป็นยื่นออกไปนอกตัวเราเท่ากับเรายื่นมือ ออกไป ไ้ไกล อย่างนี้ เป็นต้น แต่ที่ว่าในตำราวัฒนธรรมนั้น เขาไม่ได้กล่าวเช่นนั้น เขากล่าวว่า วัฒนธรรม คือบรรดาพฤติกรรม พฤติกรรม คืออาการกิริยา อาการที่แสดงออกและความเชื่อกัน เรียนรู้และร่วมอยู่ด้วย เขาแปลไว้เท่านั้น คราวนี้เราจะต้องแปลคำว่าพฤติกรรมเสียก่อน นี้ก็รู้อยู่แล้ว คือกิริยาอาการที่แสดงออกมาเพื่อประโยชน์อะไรก็ตาม เราก็เรียกว่าพฤติกรรม ที่จริงก็ความเดียวกัน แต่เราไปใช้ถึงเรื่อง

ความประพฤติที่เกี่ยวกับมารยาทหรือศีลธรรมอะไรอย่าง
 นั้น ประพฤติดีประพฤติชั่วเขาจึงใช้คำว่า พฤติกรรม
 ความจริงนั้น ถ้าจะเอากันจริง ๆ อะไรเป็นบ่อเกิดของ
 วัฒนธรรม เราก็ตอบได้ว่าความคิด ความรู้ และความ
 เชื่อของคนในสวนรวมซึ่งสะสมเอาไว้ ถ้าทุกคนเช่นนั้น
 แล้วเราก็ไม่สามารถจะศึกษาได้ เพราะว่ามันเป็นนาม
 ธรรม ความคิด ความรู้^{รู้สึก} ความเชื่อ ถ้าเขาไม่แสดง
 ออกมาเป็นอาการภายนอก เราก็ไม่สามารถจะทราบได้
 เหตุฉะนั้น เราจะศึกษาได้ก็แต่ที่มนุษย์แสดงความรู้^{รู้สึก}
 ความเชื่อ^{รู้สึก}ออกมาให้ปรากฏเห็นแก่เรา ก็ได้แก่พฤติกรรม
 เขามุ่งหมายอย่างนั้นเขาใช้พฤติกรรม ภาษา กิริยาอาการ
 ต่าง ๆ เขารู้^{รู้สึก}ได้อย่างดี และเราก็จะรู้^{รู้สึก}ได้ว่าพฤติกรรม
 วัฒนธรรมของไทย เมื่อเห็นพระสงฆ์องค์เจ้าเราก็แสดง
 ความเคารพ เจอผู้ใหญ่เราก็แสดงความเคารพ ก้ม
 ศีรษะหรือย่อตัวซึ่งมันผิดกับชาติอื่น เพราะของเรา
 อย่างนี้ คราวนี้เราก็รวมสิ่งที่สร้างขึ้นด้วย เครื่องใช้
 ไม้สอย รถจักรยานพาหนะ^{รู้สึก}รื้อยแปดเหล่านี ความจริง

มันไม่ใช่ตัววัฒนธรรม เป็นผลของวัฒนธรรมอีกที่ แต่เพื่อประโยชน์ในการศึกษา ตามความบรรยาย เขาเอามารวมหมดกันจึงเป็นวัฒนธรรม เพราะฉะนั้น สิ่งที่มีไม่มีเองตามธรรมดา มันก็เป็นวัฒนธรรมทั้งนั้น แม้สิ่งที่เห็นธรรมชาติ หญ้าขึ้นรกเป็นพง เราก็เอามาตัดทำปราวให้เรียบเป็นสนามหญ้าขึ้น นี่ก็เป็นวัฒนธรรมทั้งนั้น ระเบียบประเพณี กิริยาวาจา อะไรก็วัฒนธรรมทั้งนั้น มันไม่มีเองตามธรรมชาติ คราวนี้มีความจำเป็นอย่างไร จึงต้องการสร้างวัฒนธรรมขึ้นมา เขาก็แบ่งชั้นไว้เป็น ๕ ประเภทด้วยกัน คือ

ความจำเป็นทางร่างกายหรือชีวิต คือว่ามันต้องกินต้องอยู่ ต้องมีเครื่องนุ่งห่ม ต้องอาศัยปัจจัย ๔ และสิ่งอื่น ๆ เพื่อความสะดวกสบายแก่ชีวิตของเรา เราก็สร้างสิ่งเหล่านี้ขึ้นมา สิ่งเหล่านี้ฝรั่งเขาเรียกว่า Artifacts ยังไม่ทราบว่าแปลเป็นภาษาไทยว่าอะไร จึงต้องเรียก Artifacts ไปก่อน สิ่งที่มีมนุษย์ส่วนรวมสร้างขึ้นมา วิชาที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสิ่งเหล่านี้ ฝรั่งเขาเรียกว่า

Technology ซึ่งเวลานี้ใช้กันเกลื่อน ถ้าพูดในวัฒนธรรมแล้วหมายความว่า เทคนิคในการทำวัตถุจากสิ่งแวดล้อมทั้งหมดทางธรรมชาติ เอามาทำเป็นอาหารเครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและความต้องการอย่างอื่น อย่างนี้เขาเรียกว่า Technology จะเรียกว่าเทคนิควิทยาหรือทางเทคนิคก็ได้ หรือทางเศรษฐกิจวัฒนธรรมก็ได้ ในหมวคน เขาเรียกรวมอีกชื่อว่า Material Culture คือวัฒนธรรมทางวัตถุ เพราะมันมุ่งทางวัตถุเท่านั้นเอง ทางร่างกายควยเพื่อทรงอยู่ มนุษย์มีความสะดวกสบายทางร่างกายและชีวิตแล้ว มันก็ยังมีความจำเป็นอีกประการหนึ่งคือมนุษย์ สัตว์ ปรกติก้อยู่กันเป็นสังคม คำว่าสังคม คำนี้หมายความว่า มนุษย์ที่อยู่รวมกันประจำมีเวลานานตามสมควรในที่หนึ่งทีใด และก็มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมกัน และก็มีความสนใจต่อกิจการร่วมกัน มันก็เป็นสังคม ถ้าหากมันไม่มีระเบียบแผนเกี่ยวกับกำเนินชีวิตแล้ว มันก็คุมกันไม่ติด คนมีกำลังมากก็จะเขี่ยคนเขี่ยคนมีกำลังน้อย คนฉลาดเฉลียวก็จะเอาเปรียบคนโง่เขลา เหตุฉะนั้น

มนุษย์จึงจำเป็นต้องสร้างระเบียบแบบแผนเกี่ยวกับสังคมขึ้น คือ ความจำเป็นทางสังคมส่วนมากก็ได้แก่ประเพณี
 แม้ด้วยกันเป็นครอบครัวมีสามีภรรยาและบุตร มันก็ต้องมี
 ระเบียบแบบแผนชนบประเพณี ว่าหน้าที่ของพ่อของแม่
 เป็นอย่างไร หน้าที่ลูกจะประพฤติปฏิบัติอย่างไร เขาเรียก
 ว่ามีฐานะและบทบาท นั่นก็อย่างเดียวกับเรื่องของพุทธ
 ศาสนาที่คทั้ง ๖ ทั้ง ๘ ก็เป็นเช่นนั้น เมื่อมันไม่แยกเข็ญ
 กันแล้ว มนุษย์มันยังขยายวงกว้างออกไปอีกจากครอบครัว
 แล้วก็รวมกันเป็นหมู่บ้านจากบ้านเป็นเมืองเป็นประเทศ
 เป็นชาติ เมื่อเป็นดังนี้มันก็ต้องมีระเบียบการปกครอง
 ตลอดจนการคุ้มครอง มีทหาร ตำรวจ มีอะไร
 เหล่านี้ นักเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางสังคมทั้งนั้น ตลอดจน
 งานการพักผ่อนหย่อนใจเพื่อความสดชื่นแก่ชีวิต เหล่านี้
 เป็นวัฒนธรรมทางสังคม อย่างแรกเป็นวัฒนธรรมทาง
 ร่างกายหรือชีวิต มันเป็นวัฒนธรรมทางวัตถุ และมนุษย์
 ยังมีจิตใจอีกอย่างหนึ่ง ต้องการรู้ว่า เราเกิดมาจากไหน
 จะไปไหนอย่างไร จึงจะเกิดความสุขความเจริญอะไรเหล่านี้

นมกัจำเป็นต้องมีศาสนาขึ้น แล้วยังมีความต้องการ
 อื่นอย่างหนึ่งเกี่ยวกับความดี ความงาม ความไพเราะ
 ซึ่งฝรั่งเขาเรียนกันว่า Aethetics เราก็แปลว่าสุนทรียภาพ
 สุนทรียศาสตร์ ต้องสร้างศิลปะหรือวรรณคดีขึ้น ทั้งนี้จะ
 ต้องติดต่อกัน การติดต่อกันถ้าขาดภาษาเสียแล้ว การ
 จะติดต่อกันก็ลำบาก จะทำอะไรรวมกันก็ไม่สะดวก จึง
 ใ้สร้างภาษาขึ้นมาภาษาจึงเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม
 เหมือนกัน และสี่ประการที่เล่ามาข้างต้นนั้น มันก็พลัน
 เหลื่อมล้ากันอยู่เสมอลดลงจนภาษาด้วย คราววัฒนธรรม
 นั้นมันไม่ใช่มีเหมือนกันหมดเท่า ๆ กัน มันเท่ากัน
 ไม่ได้ เพราะฉะนั้นมันก็มีระดับของมัน ชนชาติบางพวก
 ยังอยู่ในลักษณะป่าเถื่อน บางพวกที่เจริญมาบ้างแล้วมัน
 ก็มีวัฒนธรรมอยู่ในลักษณะนั้น ที่เขาเรียกว่า Savage
 Culture ที่ยังคร่ำครึอย่างสัตว์ป่า และก็ต่อมาเมื่อมนุษย์
 เจริญขึ้นแล้ว รู้จักหุงต้มอาหาร รู้จักทำเครื่องภาชนะ
 เครื่องปั้นดินเผาอะไรแล้วก็มันถึงขั้นนั้นแล้ว เขาเรียก
 ว่า Barbarian Culture หมายความว่าอารยธรรม พอ

พนนนมารู้จักหนังสือแล้ว และก็เจริญมาถึงขั้นๆ ขึ้น มี
 บ้านมีเมืองมีการปกครอง มีอะไรอย่างที่เป็นอยู่ที่กวน
 เขาก็เรียกว่า Civilization อารยธรรม เพราะฉะนั้น คำว่า
 อารยธรรมกับวัฒนธรรมผิดกันอย่างไร อารยธรรมก็
 เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม แต่เป็นวัฒนธรรมอยู่ใน
 ระดับเจริญ ถึงขั้นๆ ขึ้นที่ท่านเห็นอยู่มีบ้านมีเมือง คราว
 นี้มีปัญหาต่อไปว่าสัตว์บางชนิดมันรู้จักสร้างรังรังขึ้นมา
 ของมันเอง อย่างมันก็สร้างขึ้นมาอย่างเรียบร้อยสม่ำเสมอ
 แต่ที่ว่าเขาไม่เรียกว่าวัฒนธรรม นับเป็นไปเอง
 ตามธรรมชาติ เพราะมันไม่ต้องสั่งสอนกัน เมื่อมันมี
 อายุถึงซกก็จะสืบพันธุ์แล้ว มันก็ทำตามของมันเองตาม
 สัญชาตญาณ ส่วนคนไม่เช่นนั้น คนต้องสั่งสอนกันเป็น
 ลำดับมา คำว่าสั่งสอนนี้แหละในภาษาอังกฤษเขาเรียก
 ว่า Enculturation คือการทำให้เกิดมีวัฒนธรรมขึ้นในคน
 ในชั้นต้น เมื่อเด็กมีความรู้ขึ้นมาแล้ว มันก็เรียนรู้อีก
 ว่าประสบการณ์ที่ช่วยตนเองมาก่อน และภายหลังผู้ใหญ่ก็
 สั่งสอนเป็นลำดับมา เมื่อโตก็เข้าโรงเรียน อย่างมันก็

อบรมให้มีวัฒนธรรมอยู่ในตน คราวนั้นของสัตว์ที่มันสร้างขึ้นมาได้นั้น เท่าที่ปรากฏอยู่และแลเห็นว่ามันสร้างขึ้นมาได้ อย่างไรก็เป็นอย่างนั้นอยู่ตลอดเวลา ไม่มีความเจริญก้าวหน้า แต่คนไม่เช่นนั้น เมื่อเรียนกันมาแล้วก็สามารถใช้ปัญญาปรับปรุงให้มันพัฒนาจนมาเป็นอย่างทุกวันนี้ แต่เดิมมนุษย์อย่างที่มีมันก็มีปากกินหนาวเท่านั้น มันก็มีวัฒนธรรมอยู่ในระดับ Savages Culture แล้วก็มีเสื้อผ้าเจริญมาจนปัจจุบัน เพราะฉะนั้น สิ่งทั้งหลายที่คนสร้างขึ้นมาเพื่อความเจริญของคนเป็นวัฒนธรรม เขาจึงได้แปล วัฒนธรรม ว่า ธรรมอันทำให้เกิดความเจริญ สัตว์มันไม่มี เพราะทุกสิ่งทุกอย่างเราเจริญก้าวหน้าอยู่เสมอ ยิ่งกว่านั้นมันมีต่อไปว่า เราจะทำอย่างไรจึงจะเผยแผ่วัฒนธรรมของเราให้มันกว้างขวางมีความเจริญต่อไป เขาให้หลักไว้ ๓ ประการ คือ

๑. ต้องรักษาของเดิมซึ่งเป็นอดีตเอาไว้

๒. ต้องรู้จักปรับปรุงของเดิมให้มันเข้ากับ

ปัจจุบัน

๓. เงื่อนไขที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ไม่ใช่ vár ขอบ
 เก้ามาแล้ว ไม่รู้จักปรับปรุงก็ใช้ไม่ได้ แล้วก็เผยแผ่
 ให้มันกระจายออกไป อย่างนี้มันก็เป็นลักษณะเผยแผ่
 วัฒนธรรมได้

คราวนี้เขาให้หลักไว้ ๓ ประการ ซึ่งมันกล่าวจริง
 แต่ดูเหมือนมันไม่จริง คือ เขาบอกว่าวัฒนธรรมนั้นมัน
 เหมือนกันหมดในมนุษย แต่ที่ว่าแต่ละประเทศแต่ละ
 ท้องถิ่นมันไม่เหมือนกัน เขาจึงบอกว่า “มันเหมือนแต่
 มันไม่เหมือนกัน” ฝรั่งเศสเรียกว่า Paradox ข้อความจริง
 แต่มันไม่จริง การกล่าวเช่นนั้นเพื่อเป็นประโยชน์ ให้จำได้
 แม่น ๆ เราจะเห็นได้ว่าทุกชาติก็มีวัฒนธรรม แต่ละชาติ
 ก็ไม่เหมือนกัน กล่าวเฉพาะไทย เราพูดถึงวัฒนธรรม
 ไทยส่วนรวมก็เหมือนกันหมด ถ้าพูดถึงเฉพาะถิ่นมันก็ไม่
 เหมือนกันทีเดียว ผิดแผกออกไปข้างอย่างนั้นเป็นต้น และ
 อีกอย่างหนึ่ง “วัฒนธรรมมันอยู่ที่ แต่ที่มันไม่อยู่ที่”
 เพราะว่ามันเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ คำว่าอยู่ที่นั้น ฝรั่งเศส
 เขาใช้คำว่า Stability เราแปลว่า เสถียรภาพ วัฒนธรรม

มันมีเสถียรภาพ แต่ที่ว่ามันไม่มีเสถียรภาพเพราะว่าโลก
 เราดูเหมือนมันอยู่นิ่ง แต่ที่ว่ามันไม่อยู่นิ่งมันหมุนอยู่รอบ
 ตัวแต่มันมี Stability หรือลกข้างที่เราวางออกไปมัน
 หมุนตัว มองดูเหมือนมันอยู่ที่ แต่มันไม่อยู่ที่มันหมุนอยู่
 เรื่อย แต่มันไม่มีเสถียรภาพมันช้าลงมันก็โชนเอน มันก็
 ล้มลงนั่นคือ วัฒนธรรมพยายามทำให้มีเสถียรภาพ ถ้า
 หากว่ามันเห็นท่าจะไม่ดีแล้ว หาอะไรหนุนให้มันเจริญต่อ
 ไปอย่างนั้นเป็นตัวอย่างแล้วประการที่ ๓ เขาบอกว่าถ้าวัฒน
 ธรรมนั้น แทรกสิ่งอยู่ในตัวเราโดยเราเองไม่รู้ตัว มันก็
 มีวัฒนธรรมอยู่ในตัวทั้งนั้น หลักมันมี ๓ ประการเช่นนี้
 คราวนี้คำว่าวัฒนธรรมเป็นคำค้ำค้ำ มันมีคำอื่นใช้แทน
 วัฒนธรรมได้

๑. มรดกสังคม ก็เพราะว่า เราเกิดมาเราก็มี
 มรดกทางส่วนรวมติดตัวอยู่แล้ว แล้วเราทำมรดกประ
 เພື່ອอะไรต่อไป ทั้งไว้ให้คนหลังอีก นั้นเป็นมรดกสังคม

๒. เป็นวิถีชีวิต เพราะว่าวัฒนธรรมนั้นจะเป็นทาง
 ให้ชีวิตเราราบรื่นได้

๒๒๔

ชาติ-ศาสนา-วัฒนธรรม

๓. วัฒนธรรม คือ ประเพณี ประเพณี ใน
 ทนิกหมายถึงความว่า สิ่งที่ยึด ๆ ต่อมานาน ที่ฝรั่งเขาเรียก
 ว่า Retention ประเพณีที่ยึด ๆ ต่อกันมานานก็ควรวัฒนธรรม
 เหมือนกัน วัฒนธรรมอย่างย่อก็มีเพียงเท่านั้น

ที่เราจะมาพูดถึงเรื่องประเพณี อะไรคือประเพณี
ประเพณีก็คือวัฒนธรรม แยกออกไป สิ่งที่เราทำกัน
 มาเสมอ ๆ จนเกิดความเคยชิน / ความเคยชินฝรั่งเรียก
 ว่า Habit มันก็เกิดขึ้นขึ้น ถ้าส่วนรวมทุก ๆ คนในส่วน
 รวม ส่วนมากประพฤตินั้นเหมือนกันเป็นนิสัยอย่าง
 เกี่ยวกันอย่างนั้น ในภาษาอังกฤษเขาเรียกว่า Social habit
 คือเป็นนิสัยของสังคม นี่เป็นคำที่เขาใช้แทนคำว่าประเพณี
 Custom ในวิชาที่เขาใช้ในสังคมประเพณีหรือนิสัย สังคม
 นั้นมันแบ่งออกอย่างกว้าง ๆ ก็เป็น ๓ ประเภท

ประเภทที่ ๑ เราเรียกว่า จารีตประเพณี ภาษา
 อังกฤษเขาเรียกว่า Moral Custom คือประเพณีที่ยึดต่อกัน
 มานานมาก ใครฝ่าฝืนในประเพณีก็จะมีผิด มีถูก มีดีมี
 ชั่ว ดำเนินชีวิตไปตามประเพณี จารีตประเพณีที่เขาวาง

ไว้ สักคมก่อนมัตถิไม่ว่าอะไร จารัตประเพณีนั้นถือเป็นของ
 สำคัญ ใครจะฝ่าฝืนไม่ได้เขาอาจจะลงโทษมีประกาศ
 ใต้ และกาลต่อมาเมื่อย่านเมืองเจริญแล้ว จารัตประเพณี
 ก็หมดไป แต่ก็ยังเหลืออีกมากมายที่ยังเป็นจารัตประเพณี
 อยู่ บัญญูถามมีอยู่ว่าเราจะถือจารัตประเพณีนั้นตลอดมาได้
 หรือไม่ ก็เพราะว่าวัฒนธรรมหรือประเพณีมันจะต้อง
 เปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อย ภาวะเงื่อนไขมันเปลี่ยนแปลงไป
 แล้ว อย่างขลุ่ยนั้นเราก็ต้องรู้จักปรับปรุงขึ้น ถ้าเรา
 ไม่รู้จักปรับปรุงขึ้นมันก็อยู่ไม่ได้ ไม่ต้องกุดินไกล พระ
 ท่านถือประเพณีอย่างเคร่งครัด เวลาท่านไปนิเทศบาท
 ท่านก็เข้าแถว หัวแถวปลายแถวก็ตรงกันตึกเขียว แล้ว
 ท่านก็สงขแสงี่ยมไม่มองใครไม่เหลียวหน้าเหลียวหลังเรียข
 ร้อยก็ นุ่งชุดตามสมัยก่อนหรือตามบ้านนอกมันก็ยังเหลือ
 อยู่ กรุงเทพ ฯ ก็ยังอยู่ในสมัยที่ข้าพเจ้ายังเด็ก ๆ อยู่
 ครนมาบัดนี้ เราจะทำอย่างนั้นไม่ได้ พระแต่ละวัดข้างที่
 ก็มีตัง ๑๐๐-๒๐๐ องค์ จะมาเข้าแถวกันไม่สำเร็จ ยิ่ง
 กว่านั้นถนนหนทางจะข้ามแต่ละที่ก็ทงยาก มันก็เปลี่ยน

จากเดิม จะให้ท่านข้ามโดยไม่มองครูด รถก็จะทับท่าน
ตาย นี่มันก็ต้องเปลี่ยนไปเองโดยของมันเอง การที่จะ
เปลี่ยนแปลงไปนี้มีอยู่ ๔ ประการคือ

๑. ประชาชนพลเมืองเพิ่มขึ้นทั้งชาวต่างประเทศและไทย

๒. ความเป็นอยู่และอาหารการกินที่อยู่มันก็
เปลี่ยนไปแล้ว เรากินขนมปังกินเนย กินแฮม กิน
อะไร แต่ก่อนกินปลาร้า กินน้ำพริกเท่านั้นเอง มัน
เปลี่ยนแปลงไป

๓. ความเจริญของบ้านเมือง

๔. อิทธิพลความเจริญของบ้านเมืองอย่าง
กรุงเทพ ฯ นี้แผ่ออกไปถึงชนบท

อย่างนี้ไม่ต้องไปกำหนดทศวรรษมันและยังคัมมัน
เพราะมันไปของมันเอง ดังนั้นจารีตประเพณีก็มีเช่นนั้น ยัง
มีประเพณีอีกชนิดหนึ่ง ซึ่งฝรั่งเขาเรียกว่าสถายัน สถายัน
นี่ก็คือสถายันนั่นเอง คือ เป็นสิ่งที่มนุษย์ทรงชน ซึ่งลง
รูปเป็นระเบียบแล้วไม่มากนักช้อย ก็เป็นสถายันนั่นเอง

คราวนี้อะไรคือสถาบัน มันก็มากมายก่ายกอง ถึงตำรา
เป็นเล่ม ๆ สิ่งที่อยู่ในส่วนรวมตงชั้น อย่างวัดวาอารามมัน
ก็เป็นสถาบันศาสนา โรงเรียนมันก็เป็นสถาบันการศึกษา
หรือกระทรวงทบวงกรมมันก็เป็นสถาบันการเมือง ครอบ
ครวมันก็เป็นสถาบันครอบครัวหรือทางการปกครอง แม้แต่
การกีฬาฟุตบอลมันก็เป็นสถาบันการกีฬา คือเขาตั้ง
เป็นระเบียบแบบแผน โดยมากมันจะต้องมีพร้อมด้วย ๔
ประการ แต่ว่ายังไม่ได้ตรวจดูโดยตลอดคือ

๑. ผู้ทำหน้าที่ของสถาบัน เช่นสถาบันการ
ศึกษา ต้องมีผู้จัดการหรือผู้อำนวยการ

๒. อุปกรณ์สถาบัน เช่นสถานการศึกษา ต้อง
มีโรงเรียน

๓. การปกครองสถาบัน เช่นสถาบันการศึกษา
ต้องมีครูอาจารย์และนักเรียน มีครูใหญ่ครูน้อยตาม
ลำดับ

๔. พืชการ ต้องมีระเบียบข้อบังคับสำหรับเป็น
หลักปฏิบัติ

๔ ประการเช่นนี้จึงจะเป็นสถาบันได้ สถาบันศาสนา ก็เป็นเช่นนั้น ต้องมีวัดวาอาราม มีเจ้าอาวาส สมมติโยชฎา ต้องมีพระลูกวัด ต้องมีระเบียบวินัย ต้องมีพิธีของอย่างเดียวกัน สถาบันครอบครัวนั้นก็ต้องเป็นอยู่ในตัวต้องมีที่อยู่เป็นของตน ต้องมีผู้ดูแลให้สะอาด คือสามีภรรยา และก็ต้องมีระเบียบแบบแผนในความเป็นอยู่ เกิดเป็นอย่างไร แต่งงานเป็นอย่างไร ทายทำอย่างไร มันต้องมีระเบียบแบบแผน อย่างนี้เป็นตัวอย่าง ฝรั่งเศสเขาเรียกว่าสถาบัน แต่เคราะห์ดีที่ไทยเรามีของเราอยู่แล้ว เราเรียกว่าชนบประเพณี เกือบวันเราล้มคำว่า ชนบไปหมดแล้ว ชนบเขาแปลว่า ระเบียบแบบแผน ชนบราชการก็เป็นแบบแผนราชการ ชนบหนังสือที่เขาพิขเป็นสมุทไทย ก็เรียกว่าแบบแผนหนังสือ หรือชนบผ้าขี้เขารเรียกว่า ชนบ ต่อมาสภาพวัฒนธรรมก็เห็นว่าล้มค่านเสียแล้ว จึงได้เปลี่ยนชนบประเพณีเป็นระเบียบประเพณีไป เพราะฉะนั้น สิ่งประเพณีใดที่มันลงรูปแล้วไม่มากนักอยู่ร่วมกันโดยปริยายอย่างนี้แล้ว มันก็เป็นชนบประเพณี

เพราะฉะนั้น จารีตประเพณีอย่างที่เกี่ยวข้องกับการแต่งงาน หรือเรื่องการตายอะไรอย่างนี้ มันเป็นขนบประเพณีอยู่ในตัว เพราะว่ามันมีระเบียบแบบแผนอยู่แล้วไม่มากก็น้อย คราวนั้นมันอยู่อีกอย่างหนึ่งอีกประเพณีหนึ่ง ในภาษาอังกฤษเขาเรียกว่า Convention ซึ่งแปล คำนี้ว่า **สัจนิยม** ท่านวรรณฯ ท่านทรงให้คำนี้ไว้ คือนิยมกำหนดกันขึ้นเท่านั้นเอง นี่เราก็มีคำใช้เราเรียกว่าธรรมเนียมประเพณี คือติดกันเป็นธรรมเนียมกันมาไม่มีตัวหรือถูกผิด หรือมีระเบียบแบบแผน อย่างสถาปนาขนบประเพณี เป็นแต่ว่า ถ้าใครไม่ประพฤติตามที่เขากำหนดกันไว้ ก็ถือว่า เป็นคนที่มีกิริยาวาจาไม่สุภาพเรียบร้อย ไม่มีสัมบัติผู้ใด เป็นคนคร่ำครึเช่นนั้น มันไม่มีถูกผิดละเขาจะเดินกรายหัว เราไปเราก็ดูว่าคนนั้นไม่มีกิริยามารยาท มันไม่มีถูกมีผิด มีตัวหรือไม่มีระเบียบแบบแผน หรือจะเดินตัวตรงก็ได้ มันก็มีอย่างนี้ที่เป็นตัวอย่าง ข้าพเจ้าก็มีเวลาเหลืออยู่อีก ครึ่งชั่วโมงหรือจะให้ชั่วโมงก็ได้ บอกไว้แล้วว่ายังไม่หมด นี้พูดถึงเรื่องหลักวัฒนธรรมทั่วไปถึงหลักวิชาเท่ากับ

เราจะรู้เรื่องอะไรเราก็ต้องรู้พื้นฐานของวิชาเสียก่อน นี่เราก็ได้พื้นฐานย่อ ๆ ไว้แล้ว วัฒนธรรมคืออะไร ประเพณีคืออะไร คราวนี้ก็มาถึงวัฒนธรรมไทย ประเพณี คืออะไร อะไร คือไทย นี่ลำบากเหลือเกิน คนไทยแท้หรือไม่ใช่ไทยแท้ ข้าพเจ้าก็เห็นว่าคนในโลกนี้ก็มีเชื้อชาติแท้ ๆ จริง ๆ นะ มีแต่คนบ้าพวกเงาะ ซึ่งมันแท้ไม่ผสมกับใคร ใครก็ไม่อยากผสมกับมัน นั่นแหละแท้ละ จึงเกิดสงสัยว่าไทยแท้ นั่นคืออะไร แม้กระทั่งท่านที่นั่งอยู่ภายในห้องนี้ทุกคนก็ถือว่าเป็นไทยแท้ทุกคน แต่ถ้าถอยหลังบรรพบุรุษขึ้นไปสองชั่ว สามชั่ว ขึ้นไป ไม่ใช่แท้สักคน จีนก็มีแขกก็มี ฝรั่งเศสมอมอญก็มีเอาไทยที่ไหนแท้ เขาจึงบอกว่านี่แหละไทยแท้ละ คือ มีวัฒนธรรมที่ปรากฏอย่างที่เราเห็นกันอยู่นี้ เราก็คือคนไทย ทำทางก็เป็นไทย นี่แหละไทยแท้ละ สิ่งเหล่านี้ที่ปรากฏเด่นอย่างที่เป็นของไทยเราเองมาจากไหน เราก็คือเอามาจากวัฒนธรรมของชาติต่าง ๆ เอามาระคนปนกันให้เกิดเป็นแบบวิถีชีวิตของคนไทย ซึ่งมีพุทธศาสนาเป็นประธาน นี่แหละคือ

คนไทยแท้ ที่เขาพูดเช่นนั้น ข้าพเจ้าก็จำหลักของท่าน
 ผู้ใหญ่เคยให้ข้าพเจ้าไว้ อีกอันหนึ่งท่านบอกว่าคนสัตว์ทั้ง
 หลายเมื่อเกิดมาแล้วจะเจริญเติบโตด้วยกินเลือดเนื้อของ
 ตนเองไม่ได้ แต่ที่มันเกิดมาถ้ามันจะคุ้ยคว้าของมันกินก็
 จะตาย มันก็จะต้องกินเลือดเนื้อของคนอื่น คือกินนมของ
 แม่กินนมของพี่เลี้ยงหรือของนางนม หรือกินอาหารอะไร
 ต่าง ๆ จึงจะเจริญเติบโตได้ด้วยกินเลือดเนื้อของคนอื่น ต้อง
 ของคนอื่นทั้งนั้น อย่างเดียวกับวัฒนธรรมเราจะเจริญเติบโต
 โตโตก็ต้องอาศัยวัฒนธรรมของชาติอื่นเหมือนกัน สัตว์
 มีชีวิตมันกิน เมื่อมันกินสิ่งอื่น ๆ ที่ไม่ใช่เลือดเนื้อของ
 มันเองเข้าไปแล้ว อวัยวะอินทรีย์ต่าง ๆ ที่มันอยู่ในท้อง
 คับโต ไล่ฟุง อะไรอย่างนั้นมันทำหน้าที่ย่อยสิ่งที่เรากินเข้าไป
 ไปเป็นอาหารให้มันกลายเป็นเลือดเนื้อของเรา แล้วสิ่งที่
 ไม่ต้องการมันถ่ายทิ้งออก ที่เราทำอยู่เสมออยู่ในปัจจุบัน
 นี้ฉันใด เราไม่ต้องวิตกว่าเราได้วัฒนธรรมต่างประเทศ
 มาไม่ใช่ของเรา แต่ถ้าเราเห็นว่า เป็นของดีที่จำเป็นแล้ว
 เราจะต้องรับเอามา แต่ในคราวเดียวกันเราจะต้องรู้จัก

ย่อยให้มันเป็นเลือดเนื้อของเรา คือปรับปรุงมันเสีย
 ให้กลายเป็นของเราไป แต่ต้องรู้อีกว่าอาหารที่เรากิน
 เข้าไปมีเชื้อโรคหรือไม่ ถ้าไปกินไม่รู้จักเลือกกิน ไป
 กินเชื้อโรคเข้าไป อาจจะเป็นอหิวาตกโรคได้ เพราะ
 ฉะนั้น การรับวัฒนธรรมก็ต้องรู้จักเลือกว่าจะเป็นอัน
 ตราयหรือไม่ คราวนี้เรารับเอามาเราจะทำอย่างไร ทำ
 ไหมจะรู้ได้ว่าจะดีหรือไม่ดี นี้ก็จะต้องอาศัยขงจอท่านได้
 กล่าวไว้เมื่อ ๒๕๐๐ ปีแล้ว บอกว่า "สิ่งเก่ามันไม่ใช่ว่า
 จะดีเสมอไป สิ่งใหม่ก็ไม่ใช่ว่าจะเลวเสมอไป" บรูษ
 ผู้มีปรีชาญาณ ย่อมรู้จักเลือกสรรเอาแต่ดี ๆ อ้ายที่ไม่ดี
 ก็ไม่เอามัน มันจะเป็นสิ่งใหม่ทั้งเก่าก็ไม่เอามัน เมื่อได้
 ทกตองชิมมันดูแล้ว ต้องชิมดูก่อนถึงจะรับเอาเข้ามาได้ก็
 เป็นเช่นนั้น การที่เราจะรู้จักวัฒนธรรมไทยหรือประเพณี
 ไทย เราจะต้องไปศึกษาเรื่องประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสิ่ง
 แวกล้อมทางธรรมชาติของคนไทยเป็นอย่างไร เพราะว่า
 สิ่งธรรมชาติที่แวกล้อมเหล่านี้เป็นเครื่องขึ้นวัฒนธรรมให้
 มันเป็นอยู่อย่างที่เป็นในเวลานี้ วิชาภูมิศาสตร์อย่างนั้น

ก็มีอยู่หลายอย่างเขาเรียกว่า Human Geography ภูมิศาสตร์มนุษย์ หรือ Human Anthropology ชาติวิทยา นิเวศวิทยาของคนซึ่งเป็นเรื่องใหญ่ ๆ ทั้งนั้น สำหรับประเทศไทยก็อาจจะเรียนได้ทางภูมิศาสตร์ เรียนแหวกไปในทางสังคม เมื่อรู้แล้วเราจะต้องเรียนเรื่องชนชาติต่าง ๆ ที่มีอยู่ในประเทศไทย มันมีผสมกันอย่างไร และมีพวกกึ่งเหล่าและมีวัฒนธรรมกันอย่างไร นี่ประการที่ ๒ แล้วที่ ๓ จะต้องรู้ประวัติศาสตร์ เราจะได้รู้ว่าไทยเป็นมาอย่างไร มาผสมกับชนชาติใด แล้วก็อยู่ในถิ่นไหน สิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์มันอยู่ริมทะเล มันก็รู้จักกินกะปิหรืออาชีพก็เป็นประมง อะไรอย่างนั้นก็เป็นอย่างถ้ารู้ไทยอย่างนั้นแล้วพิจารณาวัฒนธรรมหรือประเพณีไทยของเราได้ แต่เพียงเท่านั้นยังไม่พอเราอาจหาเรื่องมันไม่ได้ เราก็ต้องเปรียบเทียบดูชาติประเทศที่มีวัฒนธรรมประเพณีคล้ายคลึงกับเราอย่าง พม่า เขมร ลาว ก็ชาติเกี่ยวกับเราหรือมลายู ซึ่งจำเป็นที่สุด เพราะมันมีปนกันมากมาย ถ้าเราทำได้เช่นนั้นแล้วเราก็อาจเปรียบเทียบวัฒนธรรม

ธรรมของเราให้มีความเจริญก้าวหน้าได้ นี่มันก็จะเลย
 เวลาไป ข้าพเจ้าก็ขอสัญญาไว้ว่าจะให้ท่านถามเกี่ยวกับ
 เรื่องวัฒนธรรมไทยให้ท่านถามเขียนมาแล้วจะตอบ เช่น
 ผู้ถามมีหลายลักษณะที่ถามอยากจะรู้ก็มี ถามเพื่อย้าย
 เพื่อยากจะลองความรู้ข้าพเจ้าก็มีหรืออยากจะได้เล่นก็มี
 ข้าพเจ้าอนุญาตทั้งนั้น เพราะข้าพเจ้าไม่กลัว คอบได้ทั้ง
 นั้น ให้ท่านถามมาก็ตอบได้หมด ข้าพเจ้าไม่รู้จักตอบไม่รู้
 นั่นก็เป็นอันว่าข้าพเจ้าตอบแล้วทั้งนั้น เพราะฉะนั้นก็เชิญ
 ได้.

ความภักดี ศาสนา และจริยธรรม

ตอน •

ศาสนาคริสต์ อิสลาม ยูดาห์ และฮินดู

บทนำ

ข้อความซึ่งจะกล่าวต่อไปนี้เป็นเรื่องให้ชื่อว่า ความภักดี ศาสนา และจริยธรรม คำทั้งสามนี้ แปลจากคำภาษาอังกฤษว่า Faith, Religion and Ethics อันเป็นหัวข้อเรื่องที่ข้าพเจ้าได้รับมอบหมายให้มาบรรยาย เพื่อให้ท่านทราบว่า มีความหมายและความสัมพันธ์กันอย่างไรกับเรื่องมีชีวิตของคน

ความภักดี ศาสนา และจริยธรรม เป็นเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อของคน ซึ่งถ้าไม่แสดงออกมาภายนอกใจ ก็ไม่มีใครสามารถจะบอกได้ว่ามีความเชื่อเป็นอย่างไรจริงอยู่ เราอาจใช้ถ้อยคำในภาษาเป็นพาหนะนำเอาความรู้

ลึกลับเห็นของคนมาแสดงให้ทราบได้ แต่ก็เห็นเพียง
 อาการภายนอกที่ปรากฏเห็นเท่านั้น ส่วนที่อยู่ลึกและเร้น
 อยู่ในจิตใจ ใครจะหยิบยกเอามาอธิบายได้ ว่าที่แท้จริง
 ของความเชื่อนั้นคืออะไร เป็นอย่างเดียวกับเรื่องชีวิต เรา
 เห็นคนเมื่อยังเป็นอยู่ ก็บอกได้ว่า ยังมีชีวิตอยู่ เพราะมี
 อาการของชีวิตที่แสดง ออกให้ ปรากฏ เห็นเป็นที่ ประจักษ์
 แต่ตัวชีวิตจริง ๆ ซึ่งเร้นอยู่ภายในร่างกายคืออะไร ก็ไม่
 มีใครสามารถอธิบายได้ด้วยถ้อยคำ นอกจากจะอธิบาย
 กันไต่กันตามที่เชื่อกันเท่านั้น อันเป็นความจริงแต่บางส่วน
 หาใช่เป็นความจริงทั้งหมดของเรื่องชีวิตไม่

คนที่กราบไหว้บูชาพระคิวงค์ ก็ไม่ได้กราบไหว้
 พระคิวงค์แต่รูปภายนอก ซึ่งมีลักษณะเกือบจะเรียกได้
 ว่าอุจาดอุจาดมาก ที่เขาบูชากราบไหว้ ก็เพราะเขารู้สึก
 เห็นซึ่งเข้าไปถึงสิ่งลึกลับซึ่งเร้นอยู่ ภายในรูป พระคิวงค์
 นั้น ที่ทำให้เขาเกิดอารมณ์เป็นความหวังความเคารพด้วย
 ความเกรงกลัว แต่ผู้ที่ไม่มีความเชื่อ เมื่อเห็นรูปพระ
 คิวงค์ ก็ารู้สึกว่าเป็นสิ่งอุจาดอุจาดมาก หรืออย่างน้อย

ก็เฉย ๆ ไม่มีความเชื่อถือเลย ที่คนหนึ่งนับถือ แต่อีกคน
 หนึ่งไม่นับถือ ดังนั้นเป็นเพราะอะไร เราอาจตอบได้อย่าง
 กำปั้นทุบดินว่า รูปพระศิวลึงค์นั้นย่อมเผยความจริงที่เร้น
 อยู่ภายในรูปนั้น ให้แก่ผู้ท่เชื่อถือ แต่จะไม่เผยออกให้รู
 สึกเห็นแก่ผู้ที่ไม่เชื่อถือ เราอาจแบ่งแยกสิ่งอันเป็นวัตถุ
 ซึ่งประกอบกันเป็นรูปพระศิวลึงค์ ท้วยการวิเคราะห์ใน
 ทางวิทยาศาสตร์ว่ามีอะไรบ้างที่พิสูจน์ได้ จะรู้ว่าพระศิว
 ลึงค์นั้นมีลักษณะเหมือนอะไร เราก็รู้ได้ แต่จะรู้ให้เห็น
 สิ่งลึกลับซึ่งเร้นอยู่ในนั้น ที่ทำให้เกิดอารมณ์ลางประการ
 แก่ผู้ท่ นับถือ เราก็ไม่สามารถจะล้วงเอาออกมาได้
 เพราะฉะนั้น ของสิ่งเดียวกัน อาจมีความหมายแก่ผู้ท่เชื่อ
 แต่อาจไม่มีความหมายแก่ผู้ท่ไม่เชื่อก็ได้

ข้าพเจ้ากล่าวเกริ่นเรื่องชนชั้นไว้อย่างนี้ ก็เพื่อขอ
 ให้ท่านทราบล่วงหน้าไว้ว่า ข้อความที่จะกล่าวต่อไป
 เป็นเรื่องล้ำเข้าไปในแกนของความรู้ทางปรัชญา ซึ่งข้าพ
 เจ้าไม่มีความรู้อะไรเป็นล่ำเป็นสันนัก แต่เมื่อมีความจำ
 เป็นต้องบรรยายโดยหลีกเลี่ยงไม่ได้ ข้าพเจ้าก็จะแสดง

แต่ในแง่แห่งความรู้สึก เท่าที่นึกว่ารู้เท่า นั้น ไม่ใช่จะบรรยายในแง่แห่งความรู้สึก ซึ่งขออย่าว่าแต่จะเป็นความรู้สึกของคนอื่นเลย แม้เป็นความรู้สึกของข้าพเจ้าเองก็ไม่สามารถจะหิยยกเขาออกมาแต่ให้เห็นได้ด้วยคำพูด ไม่ต้องบอกไกล หน้าตาของข้าพเจ้าซึ่งเห็นอยู่ในกระจกเงาแทบทุกวัน ถ้าจะมีผู้ถามว่าทำไมหน้าตาของข้าพเจ้าจึงมีอย่างนั้น ข้าพเจ้าก็เหลือที่จะชี้แจงตอบให้ทราบความจริงได้ทั้งหมด

เรื่องความภักดี ศาสนา และจริยธรรมอันเป็นสมบัติของคน ย่อมมีอิทธิพลอย่างยิ่งอยู่กับผู้ที่เชื่อ ไม่ว่าจะในคติลัทธิใด ๆ เท่ากับแบบมาตรฐาน (Form) แก่ชีวิตชีวิตของผู้ที่เชื่อ ซึ่งจะต้องเคารพบูชาและเทิดทูนไว้ ถ้ามีใครแสดงอาการเป็นปฏิปักษ์ต่อสิ่งเป็นความเชื่อของเขาด้วยการเหยียดหยามลดหล่นที่หมิ่นสิ่งที่เขาควรเคารพบูชา ก็กะทันหันเป็นพระอิฐพระปูนอยู่ตลอดไปไม่ได้ ต้องพยายามป้องกันจนสุดกำลังความสามารถ แม้ชีวิตก็ยอมพลีได้ในทางโอกาส * ไม่ว่าจะคนเหล่านั้น จะเป็นผู้เจริญแล้ว

กัวยวัฒนธรรม หรือว่ายังเป็นคนป่าเถื่อนอยู่ ะไรที่เป็น
เหตุให้มีการแสดงออกอย่างนั้นเหมือนกันหมด อาจตอบ
ได้ว่าเป็นเพราะความเชื่อมั่นในสิ่งที่เขาเห็นว่ามีค่ายิ่ง เป็น
ความจริง และเป็นสิ่งที่พึงแก่เขาและพวกของเขา คนที่เชื่อ
ว่าผีล้างเทวดามีจริง ว่าสามารถให้ร้ายให้กัแก่เขาได้
เพราะหมดสงสัยแล้วเขาจึงได้เชื่อ ถ้าสงสัยก็ยังไม่เชื่อ

ในสมัยโบราณ เมื่อการคมนาคมยังไม่มี ความ
สะดวกและร่างกายเหมือนอย่างทุกวันนี้ มนุษย์ย่อมรวม
กันอยู่เป็นชนหมู่น้อยในหมู่บ้านของตน เป็นอย่างเดียวกับ
เรียกว่า “บ้านใครอยู่ คู่ใครนอน” ถ้าจะมีการติดต่อกัน
บ้างก็กับคนภายนอก ทั้งในทางที่เป็นมิตรหรือเป็นศัตรูก็
ชั่วเป็นครั้งคราว นานทีบ่หน่าเท่านั้น ความเชื่อเกี่ยวกับ
ความภักดี ค้าสนา และจริยธรรมที่คนเหล่านั้นต่างฝ่าย
มีอยู่แล้วแต่เดิม ก็จะมาเผชิญหน้ากันอย่างที่เรียกเป็น
คำเฉพาะในภาษาอังกฤษในวิชามานุษยวิทยาว่า Accultu-
ration คือการสังสรรค์กันในทางวัฒนธรรม ความเชื่อ
เหล่านั้นก็จะเกิดแทรกซึมผสมกันขึ้น ความเชื่อที่ใดมา

ใหม่ก็อาจเข้ามาปรึบปรุกับของเดิมอันเป็นพื้นฐานความเชื่อของตน เหตุนี้ลัทธิศาสนาของคนแต่ละเชื้อชาติ แม้จะได้ชื่อว่าเป็นผู้อยู่ในลัทธิศาสนาเดียวกัน แต่ที่จะเหมือนกันทั้งหมดทุกชาติหาไม่

มาในสมัยปัจจุบัน เพราะก้วยความเจริญทางเทคนิควิทยา (Technology) กระทำให้มนุษย์ไม่ว่าที่ไหนสามารถสื่อสารมีการคมนาคม ไปมาถึงกันได้สะดวกสบาย คนอยู่กับคนละมุมโลก ก็ไปมาติดต่อกันได้อย่างใกล้ชิดและรวดเร็วทันใจ กระทำให้สิ่งที่เรียกว่าวัฒนธรรมของคนเหล่านั้นเกิดสังสรรค์กันขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น วัฒนธรรมเดิมของตนมีเรื่องศาสนาเป็นต้น ซึ่งเป็นเสมือนปราการประกันภัย ให้ความคุ้มครองป้องกันอันตรายแก่ตน เพื่อรักษาบุคลิกลักษณะของส่วนรวมไว้ก็เคลื่อนที่และกลายไปที่ละนิก ๆ เป็นคุณหรือเป็นโทษแก่วิถีชีวิตของตนได้ทั้งสองสถานไม่มากนักอัย โดยไม่รู้ตัว เพราะฉะนั้น จึงมีความจำเป็นแก่หมู่คณะในสังคมมนุษย์จะต้องทราบเรื่องความเชื่อของผู้ที่มาเผชิญหน้ากัน

ว่ามีอะไรดีหรือชั่ว เมื่อเปรียบเทียบกันคุณก็จะได้สามารถ
 ปรียบคนให้เข้ากันได้ก็ด้วยสถานะและเหตุการณ์ที่เป็นอยู่

การที่จะรู้อะไรอย่างหนึ่งหรือไม่ว่าเรื่องอะไร มีอยู่สอง
 อย่าง อย่างหนึ่งเป็นความรู้บริสุทธิ์ (Pure Knowledge) และ
 อีกอย่างหนึ่งเป็นความรู้ประยุกต์ (Applied Knowledge)
 อย่างแรก เป็นเรื่องรู้ และเข้าใจ สภาพความจริง ของสิ่งที่
 เร็ยรับรู้ เป็นอย่างแรกที่กล่าวว่ “ความรู้เพอความรู้” เท่านั้น
 อย่างหลังเป็นเรื่องเอาความรู้และความเข้าใจมาปรับใช้ให้
 เป็นประโยชน์แก่ความต้งการของคน แยกกันเป็นคน
 ละส่วนอย่างนี้ เพราะฉะนั้นเรื่องที่จะกล่าวต่อไป เป็น
 เรื่องความรู้อย่างแรกเท่านั้น ถ้านำเอาความรู้นี้ ไปปรับ
 ใช้แก่เรื่องอื่นใดอย่างไร ก็พ้นแตนความบริสุทธิ์ ไปเข้า
 แตนความรู้ประยุกต์ อยู่กันคนละแตนไม่ปะปนกัน

ข้าพเจ้าเคยกล่าวไว้ก่อนแล้วว่า การเร็ยรู้ไม่
 ว่าเรื่องอะไร ย่อมมีอยู่เป็นสามระยะ ระยะแรก ๆ รู้มาก
 เพราะเมื่อเร็ยรู้ใหม่ๆทุกเฟองนึกว่ารู้หมดแล้ว ด้วยความ
 รู้ยังอยู่ในวงจำกัด ระยะนี้ระหว่างผู้รู้กับผู้รู้ มักมีความ

เห็นตรงรอยเดียวกัน พวกใต้มากเพราะรู้เท่าที่รู้ ระยะเวลาที่สอง เมื่อเรียนรู้อย่างขึ้นไปยังขอบเขตความรู้ก็ขยายวงกว้างออกไปทุกที เป็นเหมือนผู้ขึ้นไปอยู่บนที่สูงย่อมมองเห็นภูมิประเทศได้กว้างขวาง มากกว่าผู้ที่อยู่ในที่ซึ่งต่ำลงมา รวดระยะนั้นก็พบน้อยลง และความเห็นระหว่างผู้รู้กับผู้ไม่รู้มักไม่ตรงรอยเดียวกันเสมอไป เพราะได้ผ่านความรู้ของตนขึ้นเป็นรูปธรรมแล้วเข้าไปในแก่นนามธรรมซึ่งใดก็คิดตรงมากกว่าที่ท่องจำ ระยะเวลาที่สาม เมื่อรู้ที่สุดถึงขั้นที่เรียกว่าปรมาัตถธรรม คือรู้เรื่องความจริงอันเป็นที่สุดของสภาพแห่งความจริงแล้ว ก็จะไม่พูดเลย เพราะเห็นเป็นอันโดยเข้าลักษณะที่ ศาสตราจารย์ เหลาเจอใน ลัทธินิกายเต๋าว่า “ผู้ใดรู้ผู้นั้นไม่พูด ผู้ใดพูดผู้นั้นไม่รู้” ฉะนั้น ที่ข้าพเจ้านำความชอบเขามากล่าว ก็เพื่อให้ท่านทราบไว้ด้วยอีกประการหนึ่งว่า เรื่องที่ข้าพเจ้าจะบรรยาย เป็นแต่ความรู้ที่อยู่ในระยะต้น จึงพูดใต้มากหรืออย่างใดก็มีความรู้ที่อยู่ในระยะสองเหลื่อมล้ำและปนอยู่ข้างเท่านั้น ข้าพเจ้าจึงพูดออกนอกใต้อีกเท่าที่ตนกว่ารู้และเข้าใจ.

ความภักดี

ความภักดี ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน
ให้คำนิยามว่า “ความเลื่อมใส ความจงรัก ความนับถือ
ความซื่อตรง ความนบนอบ” นี้เป็นความหมายสามัญที่
เข้าใจและใช้กันอยู่ในภาษาไทย ถ้าใช้ในวงจำกัด
เกี่ยวกับศาสนา หรือระบอบความเชื่อ ก็หมายถึงความเชื่อ
และความเลื่อมใสรวมกัน ถ้าความเชื่อใด เรารู้สึกว่าเป็น
ความจริง เป็นที่พึ่งแก่เราได้แน่นอน ความเชื่อนั้นก็
เกิดเป็นความเลื่อมใสขึ้น แล้วแสดงความรู้สึกออกให้
ปรากฏเห็นเป็นลักษณะต่างๆ คนที่เชื่อว่าตนนั้นไม่ใหญ่
มีเทวดานางไม้สิงสถิตอยู่ ก็ไปบูชากราบไหว้ถือเอาเป็นที่

ฟังด้วยรู้สึกเห็นจริงว่าเทวดามีนางไม่มี ก็ได้ชื่อว่ามี
 ภักดีต่อสิ่งนั้น คนที่เชื่อว่าพระเจ้ามีและแสดงออกเป็น
 การบูชาศกดิ์ด้วยความสะดวกสบาย ก็ได้ชื่อว่าเป็นผู้มีความ
 ภักดีต่อพระเจ้า ผู้ที่เชื่อระบอบความเชื่อในภาษาอังกฤษ
 เรียกว่า ideology เช่นเชื่อว่า ถ้าได้ไปเกิดอย่างในศาสนา
 พระศรีอารย์ ก็จะมีความสุขความสบายเสมอหน้ากัน
 หอมก แล้วก็มุ่งดำเนินการเพื่อให้บรรลุผลเป็นอุดมคติไป
 ตามนั้น ก็ได้ชื่อว่าเป็นผู้มีความภักดีต่ออุดมคติแห่งระบอบ
 ความเชื่อนั้น

ถ้าความหมายคำว่าภักดี มีลักษณะดังกล่าวมา
 ข้างต้นนี้ คนชาวข่าชาวเขาก็กราบไหว้บูชาต้นไม้ใหญ่
 ก้อนหินหรือสัตว์ร้าย เช่น จระเข้เจ้า งูเจ้า โดยเข้าใจ
 ว่ามีอำนาจอันลึกลับอยู่เหนือตนสิ่งอยู่ในสิ่งนั้น แล้วขอ
 ความคุ้มครองป้องกันอันตรายต่อสิ่งเหล่านั้น เพื่อให้เกิด
 ความสุขความสมบูรณ์สวัสดิมงคล ก็ถือว่าเป็นความภักดี
 ของคนเหล่านั้นที่แสดงออก ถ้าเป็นอย่างนั้นก็จะผิดแปลก
 ละเอียดกับความภักดีของผู้ที่เชื่อในพระเจ้าแล้ว ชนผู้เชื่อ

พระเจ้าแก้วว่า การเคารพบูชาอย่างที่เขาว่าเขาเขาประ
 พดิกันอยู่เป็น^๕ เรืองของคติลัทธิเช็ด^๕ ส้างเทวดา (Animism)
 ไม่เหมือนการเคารพบูชาพระเจ้า ซึ่ง^๕ ไม่ได้เช็ด^๕ มงาย
 อย่าง^๕ นั้น แต่เช็ด^๕ ค้วยการอนมานเอาตามเหตุและผล อย่าง
 ที่กล่าวว่า “มี^๕ กจึงมี^๕ แรว มี^๕ สระแก้วจึงมี^๕ บัว” ฉะนั้น
 ลางท่านเห็นว่าความภักดีต่อพระเจ้า เป็น^๕ เรืองมี^๕ ประจำอยู่
 ในสันดานของมนุษย์ ไม่จำเป็นจะต้องเช็ด^๕ ค้วยเหตุผลก็ได้
 ที่คนข้าคนเขาหรือคนนอกศาสนาเคารพบูชาสิ่งต่าง ๆ ก็
 เนื่องมาจากความภักดีเหมือนกัน หากแต่ความภักดีความ
 รู้สึกของคนเหล่านั้นยังไม่คลี่คลายเป็นความเจริญเหมือน
 กับการเช็ด^๕ ค้วยความภักดีในพระเจ้า เป็น^๕ เรืองเดียวกันมา
 นานแล้ว และยังเดียวกันอยู่

นักปรัชญาชาวตะวันตก ตั้งเป็นปัญหาถามเกี่ยว
 กับการของพระเจ้าอยู่ ๓ ประการ คือ

(๑) มีสิ่งใดหรือไม่ที่เป็นนิคยะ คือมีความเที่ยง
 แท้ไม่มีแปรผัน ซึ่งตั้งอยู่บนรากฐานแห่งปรากฏการณ์
 ของธรรมชาติอันเป็นอนิคยะ อย่างที่ในคำโคลงว่า “โค ๆ

ในโลกล้วน อนิจจัง” ฉะนั้น ซอนนิกปราชนูกลางท่าน
ตอบว่ามี ลางท่านก็ตอบว่าไม่มี

(๒) ถ้าเชื่อว่าสิ่งแท้เที่ยงนั้นมี เรียกว่า พระเจ้า
ขัณฐาก็มีต่อไปว่ามีองค์เดียวคือมีหนึ่งเท่านั้น หรือว่ามี
มากกว่าหนึ่ง ลางท่านตอบว่ามีหนึ่งเท่านั้น ลางท่านว่า
มีสอง และลางท่านก็ว่ามีมากกว่านี้

(๓) ถ้าเชื่อว่าพระเจ้านั้นมี ก็จะต้องเป็นขัณฐาตาม
ต่อไปว่า พระเจ้านั้นมีรูปเป็นตัวตนเป็นอย่างไรคน (Personal
God) อย่างที่ในศาสนาฮินดูเรียกว่าพระสคฺคฺนพรหม หรือ
ว่าพระเจ้านั้นไม่มีรูปเป็นตัวตน (Impersonal God) อย่าง
ที่ในศาสนาฮินดูเรียกว่าพระนिरคฺคฺนพรหม

คำถามซอนนิกตอบกันมีอยู่ ๓ ลักษณะ คือ

(ก) ถ้าเชื่อว่าพระเจ้าเป็นพระสคฺคฺนพรหมนั้น
มีจริง พระองค์เป็นผู้ทรงสร้างมนุษย์และสิ่งสรรพชาติทั้ง
หมด พระองค์ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของมนุษย์และสิ่งสรรพ
ชาติ แต่ว่าทรงเกี่ยวข้องกับอย่างใกล้ชิดต่อกับมนุษย์และ
สรรพชาติ ผู้ที่มีความเชื่ออย่างนี้ ภาษาอังกฤษเรียกว่า

Theists แปลว่าผู้เชื่อพระเจ้า ถ้าเป็นผู้เชื่อว่ามีพระเจ้า
องค์เดียวก็เรียกว่า Monatheista ถ้าเป็นผู้เชื่อว่ามีพระเจ้า
อยู่หลายองค์ ก็เรียกว่า Polytheists

(๒) ถ้าเชื่อว่าพระเจ้านั้นมีลักษณะเป็นพระ
นิรคุณพรหม อันไม่สามารถจะกำหนดหมายนึกเห็นเป็น
รูปร่างมีตัวตนได้ ก็เรียกผู้ที่มีความเชื่ออย่างนี้ในภาษา
อังกฤษว่า Deists

(๓) ถ้าเชื่อว่าพระเจ้านั้นคือสกลจักรวาล
หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือจะแยกสกลจักรวาลจากพระเจ้า
ไปไม่ได้ สกลจักรวาลคือพระเจ้า และพระเจ้ก็คือสกล
จักรวาล และสิ่งต่าง ๆ ก็เป็นส่วนหนึ่งของพระเจ้าที่
ปรากฏเห็นเท่านั้น ถ้าผู้มีความเชื่ออย่างนี้ ก็เรียกผู้นั้น
ในภาษาอังกฤษว่า Pantheists

นอกจากความเชื่อว่ามีพระเจ้า ๓ ประการนี้แล้ว
ยังแย้งผู้ที่ไม่มีความเชื่อเหมือนกัพวกข้างต้นนี้ ออกเป็น
๓ พวก คือ

(๑) ถ้าไม่สามารถรู้ได้ว่าพระเจ้ามีหรือไม่ คือไม่ปฏิเสธแต่ก็ไม่ยืนยันว่ามีหรือไม่ หรือเรียกผู้ที่มีความคิดเห็นอย่างนี้ว่า Agnostics

(๒) ถ้าปฏิเสธเด็ดขาดว่าพระเจ้านั้นไม่มี ก็เรียกผู้มีความคิดเช่นนี้ว่า Atheists อันเป็นคำที่กำกวมมีความหมายว่ามีผลาทธิของศาสนาที่ถือว่าพระเจ้า

(๓) ถ้าการปฏิเสธเด็ดขาดว่าไม่มีพระเจ้านั้น เป็นไปในลักษณะที่เชื่อว่าในโลกนี้ไม่มีอะไรทั้งหมคที่แท้จริงนอกจากเป็นวัตถุธรรมเท่านั้น ก็เรียกผู้ที่มีความเชื่ออย่างนี้ว่า Materialists

เรื่องความเชื่อความภักดีคงเล่ามานี้ กูจะเป็นสิ่งที่ย่อมมีอยู่ในจิตใจของคนเป็นประจำมาแต่ไหนแต่ไร กวายเป็นความจำเป็นอยู่ในสันถวนของคนที่ต้องการมีอะไรไว้ยึดเหนี่ยวเป็นที่พึ่งพิงบูชา ถ้าไม่มีอะไรจะเชื่อจะภักดีก็ต้องสร้างใหม่ขึ้น แต่สิ่งที่มีมนุษย์ยึดเหนี่ยวเป็นความสุขความหวังนั้น มีต่าง ๆ กัน บางพวกมีความเชื่อและถวายความภักดีแก่เทพเจ้าองค์เดียวกันก็มี หลายองค์ก็มี ที่อยู่กัน

ตรงข้ามคือปฏิเสธเรื่องพระเจ้า แล้วหันไปบูชาพระบพความ
 เชื้อทางวัตถุ เช่นปฏิเสธเรื่องพระเจ้าเรื่องบุญกรรมและ
 เรื่องชาติหน้าอย่างนักมี เป็นอันว่ามนุษย์แทบทั้งนั้น ย่อม
 มีความเชื่อความภักดีต่อสิ่งต่าง ๆ ไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง
 แม้จะอ้างว่าไม่เชื่ออะไรก็เห็น จะเป็นการชวคอ้าง
 เท่านั้น เขาเข้าจริงก็ต้องมีอะไรไม่อย่างหนึ่งก็อย่างใด ที่
 ตนมีความเชื่อความภักดีอยู่

ในบรรดาคติความเชื่อ ที่มนุษย์มอบชีวิตถวายไว้
 ในพระเจ้า ไม่ลักษณะใดก็ลักษณะหนึ่ง ก็มียุ่มาศาสนา
 ด้วยกัน และศาสนาเหล่านี้จะเกิดมีขึ้นได้ก็เพราะด้วยมี
ความภักดีเป็นอำนาจปัจจัย ต่อไปนี้จะกล่าวเรื่องความเชื่อ
 ความภักดีในศาสนาคริสต์ก่อน ถัดไปก็เป็นศาสนา
 อิสลาม ศาสนายูดาห์ และศาสนาฮินดูในคติภักดีมารค
 โดยลำดับ แต่จะกล่าวย่อให้พอกับเวลาเท่านั้น

ศาสนาคริสต์

ในพระราชนิพนธ์เทศนาเสฐียรโกเศศที่ ๕ มีข้อ
 ความอยู่แห่งหนึ่งว่าด้วยเรื่องความภักดีในศาสนาคริสต์
 มีดังนี้

“ศาสนาพระเยซู ของคนที่ต้องการจะให้คนเรา
 เชื่อกำเป็นต้องมีสิ่งหนึ่งซึ่งจะพูดในภาษาไทยเราให้สั้น
 เป็นคำเดียว ต้องเรียกว่าภักดิ์ คือเมื่อใครเล่าถึงพระเยซู
 ว่ามีกำเนิดจากผู้ใด เกิดอย่างไร ประพฤติอย่างไร ชาติ
 เป็นอย่างไร ต้องเชื่อทุกอย่าง โดยความภักดิ์ต่อพระเยซู
 เราทั้งหลายจำเป็นต้องเชื่อถือ จำเป็นต้องรับเสียก่อนว่า
 พระเยซูเป็นลูกพระเจ้าบนสวรรค์ จำเป็นต้องรับว่านางมา
 เรียกรดาพระเยซูนี้เป็นพรหมจารี เพราะเหตุว่า ตั้งแต่
 เมื่อก่อนมาไค้กับนายโยเซฟนั้น ได้มีครรภ์กับพระจิตเสีย
 แล้วนับว่าชายมิได้แตะต้อง เพราะฉะนั้น ต้องนับว่าเป็น
 พรหมจารี ครั้นเมื่อสมภพพระเยซูแล้วก็ยังคงเป็นพรหม
 จารีอย่างเดิม เพราะเหตุที่ไม่เคยมีผัว แต่ถ้าเรามานึกดู
 ว่าผู้หญิงที่มีลูกแล้ว จะคงเป็นพรหมจารีอยู่ได้หรือไม่
 น่าเชื่อว่าจะเป็นไปได้ตามธรรมดาของโลก ขอนัดหาก
 เราจะเชื่อได้ก็โดยความภักดิ์ที่กล่าวเมื่อแต่กันเอง คือ
 ภักดิ์ต่อพระเยซู เราต้องรับรองกันไว้ไว้ ไม่ใช่แค่
 ข้าพเจ้าซึ่งคริสตังเขานับว่าเป็นมิชลาทิจู แม้ฝรั่งกันเอง

ก็กลืนไม่ได้ คือได้มีฝรั่งคนหนึ่งร้องขอว่า ชื่อที่ว่านาง
มาเรียเป็นพรหมจารีนี้ เขาชอยกเสียให้หมด อย่าให้เอา
เป็นชื่อที่จะทดลองความภักดีของเขาเลย ท่านสังฆราช
(สันตปาปา) กรุงโรมหายอมช้อนไม่ ผู้ที่ร้องขอให้ตัด
พรหมจารีนี้ เป็นบาทหลวงอยู่ ถึงกับยอมค้ำจากบาท
หลวงไป ท่านสังฆราชกรุงโรมได้ออกประกาศประณาม
ท่านบาทหลวงผู้ว่า เป็นผู้นอกศาสนา เพราะตัดความ
ภักดีต่อพระเยซู ผู้เป็นโอรสพระเจ้าบนสวรรค์”

หลักแห่งความภักดีในศาสนาคริสต์ คือ มีความ
เชื่อพระคัมภีร์ไบเบิลว่าเป็นพระวจนะของพระเจ้า ซึ่งทรง
บันดาลให้ทราบว่า พระองค์เป็นผู้ทรงสร้างสรรพสิ่งทุก
อย่าง พระองค์ประทานพระบุตรลงมาเกิดเป็นพระเยซู
คริสต์ เพื่อไถ่โทษบาปของมนุษย์ที่สืบเป็นทายาทมาจาก
บาปของอาดัมและนางเอวา มนุษย์คู่แรกที่พระองค์สร้าง
ขึ้น พระเยซูนั้นมีพระลักษณะหนึ่งเป็นพระเจ้า เพราะ
เนื่องด้วยพระเจ้า และมีอีกพระลักษณะหนึ่งเป็นมนุษย์
เพราะประสูติจากครรภ์นางมาเรีย โดยพระจิตกระทำ

ให้พระองค์เกิดขึ้น พระเจ้ากิติ พระบุตรกิติ และพระจิตกิติ แม้แยกกันเป็นคนละองค์ แต่โดยอนุภาพก็เป็นพระเจ้าองค์เดียวกัน

ข้อความเหล่านี้ ถ้าผู้ที่เป็นชาวคริสต์มีความภักดีศรัทธาจะไม่สงสัยแม้แต่น้อยเลย เพราะถือว่าเขาเห็นความหมายอันแท้จริงที่มีเร้นอยู่ในข้อความเหล่านั้นอย่างซาบซึ้ง คนที่ไม่เชื่อย่อมไม่เห็นซึ้งและไม่เห็นจริงในสิ่งที่ว่านั้น ทั้งข้าพเจ้าได้กล่าวแล้วข้างต้น จริงอยู่ได้มีผู้สงสัยไม่เชื่อ ได้แต่งเป็นหนังสือคัดค้านก็มีมากเล่ม ที่แสดงเป็นการโต้ว่าที่กันอย่างจริงจังก็มีอยู่บ่อย ๆ แต่ก็ไม่ได้ทำให้ผู้ที่มีความเชื่อส่วนใหญ่เกิดความหวงไหวหวั่นในความเชื่อเขาเห็นของเขาเป็นอีกแง่หนึ่งว่า “นี่เป็นความจริงของข้าพเจ้า” ส่วนแง่ของคนอื่นถึงเขาจะเห็นว่า เป็นความจริงก็เป็น “นั่นคือความจริงของท่าน” จึงไม่จำเป็นจะเป็นความจริงของเขา ก็วยคิกกันคนละแง่ จะมองเห็นให้ตรงกันที่เกี่ยวไต่อย่างไร ถ้าเรามองเห็นข้างในระยะไกลมาก ก็เห็นข้างเท่าหมู ถ้าเห็นข้างในระยะใกล้มาก

จนซิคตา ก็จะไม่เห็นข้างว่าเป็นอะไร ต่อมาเมื่อมองเห็น
 ในระยะที่พอตักัน จึงจะเห็นข้างที่เป็นความจริง เหตุนี้
 ท่านจึงกล่าวว่า "อัครากำหนดคนนั้นแหละ ที่ทำให้เป็น
 ปราบกฎการณ์แก่ผู้เห็น แล้วแต่จะเห็นอยู่ในระยะไหน
 และมีความเชื่ออย่างไร"

ศาสนาอิสลาม

หลักแห่งความภักดีของศาสนาอิสลาม ที่เป็น
 หลักใหญ่ มีอยู่ ๓ ประการ คือ

(๑) มีความเชื่อในพระเจ้า ว่าพระองค์เป็น
 พระผู้พึงได้รับการบูชาด้วยความภักดีอย่างยิ่งองค์เดียวเท่า
 นั้น เชื่อว่าพระองค์เป็นสัพพัญญูรูแจ้งถึงสิ่งที่เห็น และ
 สิ่งที่เราอยู่ทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่มีพระเจ้าอื่นใดอีก นอกจาก
 พระเจ้าเท่านั้น พระองค์เป็นพ่อเกิดแห่งศาสนิก ทวง
 พิทักษ์ โลกและประทานความปลอดภัยแก่สาธุชน คือ
 อิสลาม โปรดประทานสิ่งซึ่งเสียหายไปแล้ว ให้กลับฟื้น
 คืนดีใหม่ พระองค์มีพระมหิทธานิศักดิ์ทรงสร้างสรรพสิ่ง

ทั้งหมดทำให้มีขึ้น ทรงเห็นหมดไต่ยหมดและรู้หมด และเป็นพระผู้ปลดปล่อยของสรรพความทุกข์ มีพระเมตตา และพระยาพิศุณ (Mercy) แก่ผู้ทรกความกัและเกลียดชังความชั่ว เพราะการกระทำใด ๆ ของมนุษย์ พระอ้าหล่าทรงทราบและทรงบันทึกไว้ทั้งสิ้น

(๒) มีความเชื่อในพระวณะพระอ้าหล่า อันมีปรากฏอยู่ในคัมภีร์ โทหร่าน ว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งประทานลงมาให้กับการตัดสินใจของพระองค์ ถ้าปราศจากพระวณะแล้ว มนุษย์ก็ไร้ที่พึ่งเข้าถึงพระอ้าหล่าไม่ได้ จึงเป็นหน้าที่ของทุกคน จะพยายามขึ้นไปหาและรวมอยู่กับพระอ้าหล่าด้วยการชำระจิตใจของตนให้ผ่องแผ้วปลดปล่อยความใคร่ความปรารถนาฝ่ายต่ำให้หมดสิ้นไป โดยลำดับ ไม่ใช่ว่าพระองค์จะต้องเสด็จอวตารลงมาเป็นมนุษย์เพื่อมนุษย์ (อย่างพระเยซูในศาสนาคริสต์)

(๓) มีความเชื่อว่าชีวิตของผู้ที่ไม่มีบาปภายหลังเมื่อตายแล้ว ก็เป็นชีวิตบนสวรรค์อันต่อเนื่องจากชีวิตเบื้องล่างเมื่อครั้งยังเป็นมนุษย์อยู่ สถานะชีวิตเมื่อตาย

แคว้นก่อกอชีวิตที่มีรูปทางใจ อันก่อนเนื่องจากชีวิตที่ยังมี
 ร่างกายอยู่ และชีวิตใหม่นี้จะเป็นชีวิตที่มีความเจริญก้าวหน้า
 หน้าหาเขตสุขุมิไค คือเสวยสุขอยู่บนสวรรค์เป็นนิ
 จนิรันดร ถ้าเป็นชีวิตของผู้ที่ยังมีบาปอยู่ ก็ต้องตกนรก
 เพื่อปลดเปลื้องบาปมลทินให้สิ้นไปเสียก่อน จึงจะขึ้น
 สวรรค์เสวยสุขเป็นนิจนิรันดรไค

ศาสนายูคา

หลักแห่งความภักดีในศาสนายูคาของชนชาติ
 ยิว มีอยู่ ๑๓ ประการ คือ

(๑) เชื่อในความมีความเป็นแห่งพระผู้สร้างโลก
 คือเชื่อว่ามีพระผู้ซึ่งมีเป็นชั้นเองโดยปราศจากเหตุที่ทำให้
 พระองค์มีเป็นชั้นไค แต่สิ่งทั้งหลายมีเป็นชั้นไคก็ด้วย
 พระองค์เป็นต้นเหตุทั้งนั้น

(๒) เชื่อในความเป็นหนึ่งของพระเจ้า ไม่ใช่ว่า
 พระเจ้ามีมากกว่าหนึ่งมารวมกันเป็นหนึ่ง (อย่างพระเจ้า
 พระบุตร และพระจิตในศาสนาคริสต์)

(๓) เชื่อว่าพระเจ้ามีพระลักษณะอันปราศจากรูปร่าง

(๔) เชื่อในความเป็นอนันตะแห่งพระเจ้า คือเชื่อว่ามีสิ่งทั้งหลายมีเหตุที่เกิดมาจากพระเจ้า แต่พระเจ้านั้นหาไม่มีเหตุเป็นเช่นนั้นไม่

(๕) เชื่อว่าพระองค์เท่านั้น ที่ควรได้รับการบูชา ด้วยความภักดี นอกจากนี้ จะเป็นเทวดา ดวงดาว หรือไม่ว่าสิ่งอะไร ล้วนแต่เป็นสิ่งที่พระองค์ทรงสร้างมาทั้งสิ้น

(๖) เชื่อในคำพยากรณ์ของท่านที่เป็นโปรเฟต (คำสาคาพยากรณ์ ในศาสนาอิสลามเรียกว่าพระนาบี) อันเป็นอจริยบุคคลซึ่งทรงคุณความดีและมีปัญญาลึกซึ้งเป็นพิเศษ สามารถบรรลุความรู้สูงสุดกลางประการ ซึ่งคนอื่นไม่สามารถบรรลุถึงได้

(๗) เชื่อว่าโมเสสเป็นคำสาคาพยากรณ์ อันยิ่งใหญ่กว่าคำสาคาพยากรณ์อื่นๆ ทั้งที่มาแล้วก่อนหรือหลังโมเสส

(๘) เชื่อในพระธรรมซึ่งมีอยู่ในคัมภีร์เป็นตะติวก์ (Pentateuch คัมภีร์ ๕ เล่มแรกแห่งคัมภีร์เก่าในคัมภีร์เก่าในคัมภีร์ไบเบิล) ว่ามีกำเนิดเป็นทิพยวณะยิ่ง พระเจ้าประทานกัวยกาลคณันกาล แก่คาสคาพยาการณโมเสส ไม่ว่าข้อความที่อยู่ในนั้นจะเป็นข้อวัตรปฏิบัติที่มีสอนไว้ หรือเป็นเรื่องราวอันเป็นไปทางประวัติศาสตร์

(๙) เชื่อในข้อความที่ประกอบกันขึ้นเป็นพระธรรมว่าเป็นทิพยวณะจะมีเพิ่มหรือตัดออกข้อความใด ๆ ซึ่งมีอยู่ในนั้นไม่ได้

(๑๐) เชื่อว่าพระเจ้าทรงทราบหมดถึงการกระทำใด ๆ ของบุคคลทั้งหลายที่เป็นทางกายและทางใจ

(๑๑) เชื่อว่าพระเจ้าประทานความชอบแก่ผู้ที่ประพฤติชอบ ตามจริยธรรมของพระองค์ และทรงลงโทษผู้ที่ไม่ประพฤติดี

(๑๒) เชื่อว่าจะมีพระเมสสิฮาห์ (Messiah ผู้ซึ่งอวตารลงมาตามคำทำนายของคาสคาพยาการณ) ที่จะมา

ไปรคมนุษย์ให้หลุดพ้นจากบาป) ว่าจะเสด็จอวตารลงมาในวันภายหน้า

(๑๓) เชื่อว่ามนุษย์ตายแล้วจะกลับฟื้นคืนชีพขึ้นมาใหม่ คือ เชื่อว่าวิญญาณนั้นเป็นอมตะไม่มีตาย

หลักความเชื่อ ๑๓ ประการนี้ ถ้าใครไม่ยอมรับนับถือทั้งหมดด้วยความภักดีก็จะทำให้เป็นผู้ที่นับถือศาสนา ยุกายสมบูรณ์ไม่ได้

โดยเหตุที่ศาสนาคริสต์และศาสนาอิสลาม มีรากฐานมาจากศาสนา ยุกาย เป็นอันเดียวกัน จึงมีคติความเชื่อความภักดีที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ละม้ายคล้ายคลึงกัน คือ นับถือพระเจ้าแต่องค์เดียวอย่างแน่วแน่ จะถือมากองค์อย่างในศาสนาฮินดูและศาสนาของจีนไม่ได้เด็ดขาด ผู้ใดมอขกาย ถวายชีวิต ไว้ ใน พระเจ้า ด้วยความภักดี พระเมตตากรุณาและพระมหากรุณาของพระเจ้า ย่อมปกแผ่ซาบซึ้งเข้าไปในดวงวิญญาณของผู้ภักดีเอง โดยไม่ต้องบำเพ็ญกิจแต่อย่างอื่นใด เพราะฉะนั้น สามศาสนา (ซึ่งรวมเรียกว่าศาสนาชนชาติเซไมต์ คือ อารยันและยิว)

จึงมีลักษณะฝักใฝ่ลัทธิศาสนาของชาวตะวันตก มีอินทีย
 และจีนเป็นต้น เป็นอย่างอยู่กันตรงข้ามที่เกี่ยว ฝ่ายหนึ่ง
 เป็นศาสนาที่ไม่ให้อภัยกรรม (Tolerance) แก่ศาสนาอื่น
 แต่อีกฝ่ายหนึ่งเป็นศาสนาที่ให้อภัยกรรมแก่ศาสนาทั่วไป
 อันที่จริงผู้ที่มีระบบความเชื่อทางศาสนาต่างกัน ไม่จำเป็น
 จะเป็นเหตุให้เกิดการกระทบกระทั่งกันเสมอไป เพราะมี
 คนที่คนชั่วเมื่อว่าในแง่จริยธรรมก็มีอยู่ด้วยกันทั้งสองอย่าง
 ไม่ว่าจะถืออยู่ในศาสนาไหน แต่ถ้าความเชื่ออันใดชอบ
 เขตไป เขาชนที่เรียกว่าคลังศาสนา ถึงกับไม่ให้อภัย
 ธรรมแก่ศาสนาอื่นอย่างเด็ดขาด ก็อาจเกิดการกระทบ
 กระทบกันอย่างรุนแรงขึ้นได้ สงครามศาสนาที่อ้างว่า
 กระทำไปในนามของพระเจ้าหรือพระอ้าเหล่า หรือเพื่อ
 พระเจ้าเพื่อพระอ้าเหล่า ที่เกิดขึ้นทางตะวันตกและตะวัน
 ออกกลางอย่างรุนแรงและชุกเขย ก็มีแจ้งอยู่ในประวัติ
 ศาสตร์ ถ้าเปรียบเทียบกันตามส่วนที่ที่เกิดขึ้นแก่ศาสนา
 ทางตะวันออก ก็ผิดกันมาก เหตุนี้เรื่องเสฐียรภาพแห่งความ
 เชื่อทางศาสนา จึงเป็นสิ่งที่มีค่ายิ่งแก่ชาวตะวันตก เพราะ

ได้เคยถูกเขี่ยเขี่ยและก่อกันเอาไว้ไม่ให้รบเร้าอื่น ๆ จึง
 ฝึกหัดการถือศาสนาของชาวตะวันตก ซึ่งไม่หวงห้าม
 อย่างไรในเรื่องความเชื่อ คำว่าเสรีภาพแห่งความเชื่อ
 จึงไม่มีความหมายแก่ชาวตะวันตก เพราะมีอยู่แล้ว
 เหมือนกับที่มีอยู่ในความรู้สึกของชาวตะวันตก ความรู้สึก
 มีความภักดีต่อพระเจ้าว่ามีแต่องค์เดียวนี้ ย่อมฝังลึกอยู่ใน
 ในจิตใจของคนส่วนมากทางตะวันตก แม้ศาสนาเดียวแต่
 ต่างที่วิธีกันก็ไม่มีผลดลให้ภักดีรวมกัน ที่ข้าพเจ้ากล่าว
 นี้ กล่าวตามข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ของตะวันตก
 และเรื่องอย่างนี้ย่อมมีขึ้นได้ ไม่ว่าที่ใดและสมัยไหน แล้ว
 แต่โอกาสจะอำนวย อันเป็นไปเฉพาะหมู่บุคคลังศาสนา
 ซึ่งเคยชอบเขตแห่งความเชื่อความภักดีเท่านั้น

ศาสนาฮินดู

ต่อไปจะย้ายเรื่องความภักดีเกี่ยวกับศาสนาตะวัน
 ตก และตะวันออกกลาง มาเป็นศาสนาทางตะวันออก
 โดยเฉพาะในศาสนาฮินดูที่เรียกกันว่าคติภักดีมารค

ภักติमारคแปลว่าทางภักติ เป็นคำใช้ทั่วไปแก่นิกายต่าง ๆ ในศาสนาฮินดูที่ถือเอาความภักดีต่อพระเจ้าว่าสำคัญ ยิ่งกว่าการปฏิบัติในทางการกระทำ (กรรมมารค) และการเพ่งทางภาวนา (จานมารค) ภักดีในความหนึ่งแปลว่าการบูชา และคำภควัต ภควา ภักวานันเป็นพระนามหนึ่งของพระเจ้า และของพระพุทธรเจ้า แปลว่าผู้ควรไ้รับบูชา ก็เป็นคำจำพวกเดียวกัน ว่ามาจากภชชาคุแปลว่าบูชา ลัทธภักติमारคเป็นรากฐานของศาสนาฮินดูในนิกายไวษณพ หรือวิษณูเวทในปัจจุบันนี้ถือกันอยู่ในมัธยมประเทศเป็นส่วนใหญ่ มีจำนวนผู้นับถืออยู่ในราว ๑๕๐ ล้านคนขึ้นไป ส่วนชาวฮินดูในนิกายไควหรือคิเวท ที่ถือลัทธภักติमारคก็เหมือนกัน แต่ไม่เค่นเท่ากับพวกไวษณพ เพราะมีคัมภีร์แต่งเป็นกาพย์ชอภควทคัตะ ถือเป็นลัทธคัมภีร์ ภควทคัตะนั้นนิยมกันว่าเป็นยอดของปรัชญาฮินดู ในเรื่องกล่าวว่า พระอรชุนออกสู้สนามรบ แต่เห็นแม่ทัพนายกองทางฝ่ายปรยัถษ์ เป็น

พระญาติใกล้ชิดก็มี และส่วนใหญ่ก็เป็นผู้ที่พระอรชนทรง
 เคารพนับถืออย่างยิ่ง เมื่อทอดพระเนตรเห็นดังนั้นแล้ว ก็
 ทรงประหวั่นพรันพริ้งด้วยความสลดพระหฤทัย ไม่กล้า
 จะลงมือประหัตประหารคนเหล่านั้นได้ ขณะนั้นพระวิษณุ
 หรือพระนารายณ์อวตารลงมาเป็นพระกฤษณะ และเป็น
 สารถีขับรถศึกให้แก่พระอรชน จึงทรงเคืองสติและปลุก
 พระทัยพระอรชนให้เข้มแข็งขึ้น โดยทรงแสดงขบถในภค
 วัตคเคระ มีข้อใหญ่ใจความกล่าวถึงคติปรัชญาแห่งการ
 กระทำว่า

“การกระทำที่มีลักษณะถูก ซึ่งยกเกียรติแห่ง
 บุคคลชั้นสูง คือหน้าที่ซึ่งบุคคลพึงกระทำ โดยไม่นึก
 ถึงประโยชน์ส่วนตัวที่จะได้มา หน้าที่ของทหารก็ทสันาม
 รบเพื่อต่อสู้กับศัตรู และไม่มีข้อที่ถามว่าการรบนั้นมีคุณ
 มีประโยชน์อย่างไร เมื่อการฆ่าเกิดเป็นหน้าที่เช่นแล้ว ก็
 ต้องฆ่าด้วยศุภเจตนา คนโง่เขลาเท่านั้นที่มีความคิดเห็นเฉย
 ขอบเขตไปในเรื่องขบถแห่งการฆ่า สัตว์ทั้งหลายที่เกิด

มาโดยธรรมดาที่ทั้งตาย ความสังสารและความชลาศ
 ของทหารจะไม่ช่วยให้มนุษย์พ้นจากความตายในที่สุด
 นอกนั้นผู้ที่คิดสูงย่อมถือว่าความตายนั้นไม่มี เพราะสิ่งที่
 จริง (คือวิญญาณ) นั้น ไม่มีทำลาย เป็นสิ่งอยู่เหนือความ
 ทุกข์สุขและความรู้สึก แม้จะเปลี่ยนรูปคือที่เราเรียกว่า
 ตาย ก็เป็นเรื่องกำหนดหมายที่พระเป็นเจ้าทรงทำลาย
 ต่างหาก ผู้ซึ่งเป็นผู้ฆ่าซึ่งปรากฏเห็นอยู่ก็เพียงแต่เครื่องมือ
 แห่งพระเป็นเจ้าเท่านั้น”

พระกฤษณ์ตรีศิวในลักษณะที่พระองค์เป็นพระเจ้าว่า

“เราคือความตาย และงานปัจจุบันของเราคือการ
 ทำลาย จงดูที่ในเรา ผู้ซึ่งเป็นผู้ประหารคนเหล่านั้น เพราะ
 แม่ท่าน (คือพระอรชุน) รบไม่สำเร็จและหนีไป นายทัพ
 นายกองฝ่ายปรบักษ์ก็จะต้องตาย ไม่มีตัวอีกต่อไปเหมือน
 กัน เพราะเขาเหล่านั้นถูกเราสังหารอยู่ก่อนแล้ว ท่านจง
 เป็นเครื่องมือของเราเถิด”

“ภควทักตะ ยินยัคติ ภกติก่อ พระเจ้า ซึ่งมีตัวตน
 (Personal God) เรื่องลัทธินิวตารก็มีสอนด้วย เพราะพระ

กฤษณ์ศรีว่า เมื่อโคจรรวมล้อม และธรรมเริ่มเด่น
 ขึ้นในโลก พระเป็นเจ้าก็ทรงลงมาปราบธรรม ภาควั
 ค์คะสอนไม่ให้เบียดเบียนลัทธิอื่นนิกายอื่น เพราะศาสนา
 ใหม่นิกายโคศาสนาโค แม้จะมีคคิกุหยาบหรือทำช้ำ
 อย่างไร แต่ก็เป็นผลเหมือนบันไดก้าวไปสู่ศาสนาและ
 นิกายที่สูงขึ้นไปโดยลำดับ ผู้โคบูชาพระเทพองค์โคด้วย
 ความศรัทธา เราก้จะทำศรัทธาของเขาให้กล้าแข่งขัน
 ให้สมควรปรารณาที่เขามุ่งหมาย เหล่าผู้บูชาเทพ
 ของคนอื่นด้วยศรัทธาภักดี ก็เท่ากับโคบูชาเรา แต่ยังไม่
 สมบูรณ์เท่านั้น การเคารพบูชามีต่าง ๆ กัน ก็เหมือน
 ถนนต่าง ๆ ที่ไปสู่ที่หมายอันเดียวกัน ถนนทางสั้นก็ยาว
 ทางสั้นก็สั้น แต่ไปถึงที่เดียวกันช้าหรือเร็วเท่านั้น ภา
 ควัคคะมุ่งสอนเกี่ยวกับชีวิตในโลกนี้ ค้สอนถึงลักษณะ
 ของสังคมมนุษย์แสดงให้เห็นว่าบุคคลจะแสวงความรอด
 พ้น ก็ในทีซึ่งแวดล้อมไปด้วยชีวิต ไม่ใช่อยู่โคคเดียวใน
 ฟ้าแต่คนเกี่ยวข้องจะรอดพ้นได้ อยู่ในโลกนี้กระทำหน้าที่

ซึ่งมีกำหนดไว้โดยชาติหรือโดยเหตุการณ์พิเศษ ไม่
 หวาคะคั่งต่อผลที่ไต่กระทำตามหน้าที่หรือหวังประโยชน์
 คอยแทน ปราศจากเครื่องผูกพันแห่งความรักหรือความ
 ชงอันเป็นเครื่องบังคับคนนั้น คือวัตถุประสงค์แห่ง
 ชีวิต ผู้ซึ่งอยู่ในลักษณะนั้นคือ ชีวันมุกตะ และไครวางวัล
 คอยแทนอยู่ในตัวแล้ว” (จากศาสนาเปรียบเทียบ)

ศาสนา

ศาสนา คืออะไร ถ้าแปลตามพยัญชนะ ก็ว่าคำ
สั่งสอน โดยเฉพาะคำสั่งสอนของศาสนา ผู้ตั้งและประ
ภาศลัทธิตหรือระบบความเชื่ออย่างหนึ่งขึ้น ถ้าหากว่าเป็น
สามัญแก่คนทั่วไป ก็คือความเชื่อความภักดีต่อศาสนา
และรวมทั้งคำสั่งสอนของท่านผู้นั้นด้วย ถ้าว่าถึงคำ Reli-
gion ในภาษาอังกฤษ ซึ่งเราแปลว่าศาสนา ความหมาย
ข้างต้นนี้ ก็ใช้ไม่ได้ ในความรูสึกนึกเห็นของฝรั่ง คำ
Religion ตามพยัญชนะแปลว่า การผูกมัดหรือการรวบรวม
เข้าด้วยกัน ก็ไม่ช่วยอะไรให้เข้าใจความหมายนี้ได้
แจ่มแจ้งนัก ถ้าว่าเป็นสามัญแก่คนทั่วไปในหมู่พวกฝรั่ง

Religion ก็คือความเชื่อความไว้วางใจในพระเจ้า ซึ่งมี
ทิพยลักษณะอยู่เหนือธรรมชาติ และนับถือกันว่าเป็นผู้
ทรงฤทธิอำนาจ ควบคุมสิ่งอื่นเป็นธรรมชาติทั้งหมด เมื่อ
ว่ากันตามนี้ ศาสนาทางตะวันออกเช่นพุทธศาสนา ไม่ใช่

Religion หรือถ้าตอบว่าไม่ใช่เพราะไม่ได้นับถือพระเจ้า
ก็อะไรเล่า ที่ทำให้คน มีความเคารพภักดี ศาสนา ของตน
อย่างซาบซึ้ง ใครจะไปแตะต้องเหยียดหยามศาสนาของ
ตนไม่ได้ ถึงคราวเข้าที่คยชนก็ยอมพลีชีวิตเพื่อศาสนา
ของตนได้ แปลกอะไรกับผู้ที่สละชีพเพื่อพระเจ้า อะไรที่
เร้นอยู่ในศาสนา หรือ Religion ที่ทำให้คนมีความรู้สึก
เหมือนกันหมดเช่นนั้น ก็เห็นจะกล่าวได้ว่า สิ่งนั้นคือ
ความศรัทธาซึ่งเร้นเป็นความหมายอยู่ในคำนั้น อันเป็น
แรงอำนาจกระตุ้นใจแก่ผู้เชื่อให้เกิดความหวังความสดชื่น
แก่วิถีชีวิตอย่างซาบซึ้ง เพราะฉะนั้น จะแปลคำศาสนาว่า

Religion หรือคำ Religion ว่าศาสนา เป็นความหมาย
อย่างกว้าง ๆ ก็เห็นจะไม่สู้ผิดนัก

โดยเหตุที่ศาสนาเป็นเรื่องความรู้สึกเกี่ยวกับความเชื่อความยึดมั่น จึงย่อมมีความหมายที่เร้นอยู่ในนั้น ถ้าผู้ที่ไม่มีความเชื่อเหมือนกัน จะให้เข้าใจซาบซึ้งในความหมายที่เร้นอยู่ให้ถูกต้องตรงกันอย่างไร แม้แต่ผู้ที่มีความเชื่ออยู่ในศาสนาเดียวกันก็ยังไม่ตรงกัน นี้ก็มาแต่เหตุอันเป็นสิ่งแวดล้อมอยู่หลายประการ เหตุฉนั้น บทนิยาม คำ Religion ของชาวตะวันตกจึงมีต่าง ๆ กัน ซึ่งแต่ละบทนิยามมีผู้เสนอจึงกินความไม่ได้ทั่วไป เกียงกันเป็นอย่างจักเสี้ยนผม ก็ไม่ลงเขยกันได้ ในที่สุดก็ไม่สามารถจะให้คำนิยาม คำ Religion ครอบคลุมความหมายได้ทั้งหมด

ในพจนานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้คำนิยามคำศาสนาไว้ว่า

ศาสนา น. ลัทธิตความเชื่อถือของมนุษย์ อันมีหลักแสดงกำเนิดและความสิ้นสุดของโลกเป็นต้น อันเป็นไปในฝ่ายปรมาตม์ประการหนึ่ง แสดงหลักกรรมเกี่ยวกับบุญบาป อันเป็นไปในฝ่ายศีลธรรมประการหนึ่ง พร้อมทั้ง

ลทธิพิชิตที่กระทำตามความเห็นหรือตามคำสั่งสอนในความ
เช่นนั้น (ส. ศาสนมู ว่า คำสอน ข้อบังคับ)

ที่ให้ขนิยามไว้อย่างนี้ ก็ต้องการให้มีความหมาย
อย่างกว้าง ๆ เพื่อให้เข้ากันได้กับคำว่า Religion ที่ข
ไม่มากนักน้อย แต่ก็ยังเป็นขนิยามที่จกว่าสมบูรณที่เคียว
ไม่ได้ เพราะเรื่องปรมตถกปรมตถ เรื่องศีลธรรมกศีล
ธรรม เรื่องลทธิพิชิตลทธิพิชิต ซึ่งแต่ละเรื่องก็เป็นแต่ส่วน
ประกอบส่วนหนึ่ง ๆ ของศาสนาที่แสดงออกให้ปรากฏเห็น
เท่านั้น ถ้าแยกเรื่องทั้งสามนี้ออกจากศาสนาแล้ว ก็จะมี
อะไรเหลืออยู่ที่เป็นตัวศาสนาจริง ๆ นอกจากความศีก
ลธิชอนเนองควยใจเกยวกับเรื่องเชอเรื่องภักคินนเอง

เมื่อตัวศาสนาจริงอยู่ทความเชอความภักคอินเป็น
นามธรรม ซึ่งจะต้องแสดงออกไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง ให้
เห็นเป็นรูปธรรมเสียก่อนจึงจะเห็นได้ เพราะฉะนั้น คำ
ศาสนาที่เข้าใจกันเป็นสามัญ จึงเป็นแต่เทคนิกสำหรับ
แสดงออกของวความเชอความภักค ให้ประจักษ์เห็นและ
สมบูรณชนเท่านั้น คนที่ประพฤติปฏิบัติอยู่ในศีลธรรม

และประกอบกิจในลัทธิศาสนาเป็นพิธีกรรมมีการทำบุญให้
 ทาน สร้างสิ่งอันเป็นศิลปะเนื่องด้วยศาสนา มีสถานที่
 สำหรับประกอบกิจในลัทธิ ซึ่งเป็นไปในทางศิลปะสถาปัตยกรรม
 กรรม มีรูปสำหรับเคารพบูชาซึ่งเป็นไปในทางศิลปะปฏิมา
 กรรม มีรูปภาพสำหรับประคัมภ์ประคองเพื่อเตือนตาเตือนใจ
 ซึ่งเป็นไปในทางจิตรกรรม มีการบรรเลงเพลงดนตรี
 และขับกล่อมเป็นการบำเรอบูชาซึ่งเป็นไปในทางศุริยวงค
 ศิลป์ ประพันธ์ถ้อยคำสกุติ ซึ่งเป็นไปในทางวรรณศิลป์
 และมีการฟ้อนรำถวายการบูชานับเป็นไปในทาง
 นาฏศิลป์เหล่านี้ ล้วนเป็นการแสดงออกของความเชื่อ
 ความภักดีในทางศาสนาให้ ประจักษ์แจ้ง และ สมบูรณ์จน
 เท่านั้น ถ้าชาติสิ่งทีแสดงออกเหล่านี้เสีย ศาสนาก็จะ
 ไม่เป็นศาสนาได้โดยสมบูรณ์อีกต่อไป เพราะฉะนั้นเห็น
 จะกล่าวได้ว่า ความเชื่อความภักดีเป็นปัจจัยสร้างศาสนา
 ใหม่ขึ้น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ศาสนาคือเทคนิคของความ
 เชื่อความภักดีนั่นเอง

ส่วนความประพฤติการปฏิบัติทางศาสนา ก็เป็น
 แต่จริยธรรมเกี่ยวกับเรื่องศีลธรรมเท่านั้น เมื่อแยกกัน
 เป็นความฉกั ศาสนา และจริยธรรม ออกจากศาสนา
 แล้วก็มองไม่เห็นตัวศาสนา ต่อเมื่อรวมกันหมดกันเอง
 จึงเป็นศาสนาอย่างเกี่ยวข้องกับร่างกายของคน ย่อมประกอบ
 ขึ้นด้วยสิ่งอันเป็นส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย จึงเกิดเป็นรูป
 ขึ้นได้ ถ้าแยกออกจากกันก็ไม่เป็นร่างกาย จะเป็นที่แต่
 ส่วนต่าง ๆ ของร่างกายเท่านั้น ร่างกายของคนที่ยังเป็น
 อยู่ ก็เพราะมีชีวิตและจิตใจ ถ้าจะถามว่าชีวิตและจิตใจ
 คืออะไร ก็อาจตอบอธิบายได้ในแง่ของความรู้ทางวิชาการ
 โดยอาศัยอนุমানเอามาจากปรากฏการณ์ของร่างกาย แต่
 จะให้รู้ถึงเรื่องชีวิตและจิตใจที่แท้ันว่าคืออะไร ก็ยากที่
 จะตอบได้ในทางเหตุผล นอกจากจะตอบกันตามที่มีอยู่
 ในคำราที่ตนมีความเชื่อนัน นั้นันใด เราจะรู้ความจริง
 ของศาสนาได้แท้จริง ก็อยู่ที่ความรู้สึกซาบซึ้ง เป็น
 อารมณ์ความเชื่อของเขา ทั่วไกรก็ทั่วไกร หรือศาสนา
 ไกรก็ศาสนานัน เมื่อเชื่อแล้ว อะไร ๆ ก็เห็นเป็นเหตุผล

ไ้ทั้งนี้ เพราะฉะนั้น ขันนิยามคำศาสนาที่มีอยู่ในพจนานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ข้าพเจ้าจึงไ้กล่าวไว้ข้างต้นแล้วว่า ยังไม่สมบูรณ์ที่เกี่ยว ก็ด้วยเหตุผลดังไ้ข้างมานี้

โดยเหตุที่ความเชื่อ ความภักดี ซึ่งคนแสดงออกให้ประจักษ์เห็นทางเทคนิคย่อมมีต่าง ๆ กัน แต่ที่แตกต่างกันไกลก็มี คนหนึ่งสวคมนตรีภาวนาหรือสวคอันวอนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อีกคนหนึ่งของสรวงทำบัตรพลีเช่นไหว้และอีกคนหนึ่งใช้เสกเข้าคาถาร่ายเวทย์ร่ายมนต์และลงคาถาอาคมทางไสยศาสตร์เป็นต้น เมื่อคนเหล่านี้หลาย ๆ คนช่วยกันตกลงกันในการใช้เทคนิค ดังเช่นที่กล่าวมานี้ร่วมกัน ก็เกิดเป็นศาสนาที่มีการจัดปกครองขึ้น เช่น ศาสนายูคาเย ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม เป็นต้น แม้แต่พวกที่ไม่นับถือศาสนาอะไรตามความหมายดังที่กล่าวมานี้ นอกจากความเชื่อความภักดีต่อสิ่งอันเป็นวัตถุธรรมอย่างเกี่ยว ก็ยังมีการจัดปกครองกันเพื่อแสดงออกแห่งความเชื่อความภักดีของตนในคติลัทธิวัตถุธรรมเหมือนกัน

ความจริงเรื่องศาสนา หรือเรื่องเทคนิคที่แสดง
 ออกเกี่ยวกับความเชื่อความภักดีเป็นเรื่องใหญ่มาก และ
 มีแปลก ๆ ต่าง ๆ กันอันเป็นการกระทำที่ฉายส่องให้เห็น
 ลึกเข้าไปในจิตใจของผู้กระทำได้ อย่างที่กล่าวว่าการรวม
 สู่เจตนา จึงเป็นเรื่องควรรู้ควรศึกษาย่างยิ่ง และความ
 วิชาที่ว่านี้ คือวิชาศาสนาเปรียบเทียบ (Comparative
 Religion) จริงอยู่ถ้าเราจะเอาหูไปนาเอาตาไปไร่ รู้แต่
 เรื่องของเราอย่างเดียว ก็สยายใจไปในแง่หนึ่งของชีวิต
 แต่ถ้าวอกแง่หนึ่ง แม้จะรู้อะไรของเราดี แต่เรายังต้อง
 คบค้าสมาคมกับคนอื่นอยู่ ถ้าไม่รู้เรื่องของคนอื่นบ้าง ก็
 จะทำให้มีใจคับแคบและตามืด มองไม่เห็นแง่ของคนอื่น
 หมด อาจกลายเป็นคนเขลา คนงมงายก็ได้ ฉะนั้น.

จริยธรรม

การดูไม่ว่าสิ่งหรือเรื่องใด อาจดูได้เป็นสองแง่
แง่หนึ่งดูว่าอะไรเป็นอะไร เช่นดูคนก็เห็นเป็นคน นี่เป็น
เรื่องดูในแง่ข้อเท็จจริง อีกแง่หนึ่งดูลักษณะของคน เช่น
คนนั้นมีความประพฤติดีหรือชั่ว นี่ดูเป็นในแง่วิพากษ์วิ
จารณ์ กำหนดค่าให้แก่สิ่งที่เราดูในทางจริยธรรม จริย
ธรรม เป็นเรื่องว่าด้วยความประพฤติของคน ว่ามีลักษณะ
ที่ควรไม่ควรเป็นอย่างไร จึงจะยึดถือเขาเป็นมาตรฐานได้
ว่าดี ว่าถูก เพราะดีหรือถูกของคนหนึ่ง อาจไม่ดีหรือ
ไม่ถูกของอีกคนหนึ่งก็ได้ อันที่จริงเรื่องอย่างนี้กรูอยู่ด้วย
กันทุกคน ว่าอะไรดีอะไรถูก แต่ถ้าว่อกแง่หนึ่งก็ไม่รู้

เช่น คนหนึ่งเห็นว่ามีเมียคนเดียวกัน อีกคนหนึ่งว่ามีเมียหลายคนก็ ต่างฝ่ายต่างก็อ้างเหตุผลของตนเป็นเครื่องสนับสนุนความเห็นของตน เถียงกันอยู่เพื่อจะค้นหาทางความรู้อะไรหรือข้อเท็จจริงซึ่งมนุษย์มีความเห็นแตกต่างกันนี้ ให้แน่ลงไปว่าอะไรที่ ทำให้เห็นไม่ตรงกัน และมีอะไรที่ควรมี ควรเป็นตาม อุดมคติ และมีค่า ควรยึดถือ เขาเป็นมาตรฐานแห่งชีวิตได้ วิชาที่ว่าด้วยเรื่องนี้เรียกในภาษาอังกฤษว่า Ethics เราให้คำว่าจริยศาสตร์ อันเป็นวิชาของปรัชญาสาขาหนึ่ง ถ้าเป็นเรื่องความประพฤติ กล่าวโดยทั่วไป ไม่ใช่เรื่องของศาสตร์ ก็เรียกว่า Ethics เหมือนกัน จึงได้แปลคำนี้ว่าจริยธรรมด้วย เหตุฉะนั้นแหละเรื่องจริยธรรมซึ่งว่าด้วยความประพฤติที่ชั่ว ถูกผิด หรือเป็นบุญเป็นบาปของคนที่มีอยู่ในศาสนาต่าง ๆ จึงมีทั้งที่เหมือนกันและไม่เหมือนกัน

เป็นธรรมดาของศาสนาไม่ว่าศาสนาใด ถ้าได้จัดให้มีการปกครองกันขึ้นก็จะต้องมีกฎวินัย เป็นอย่างกฎหมาย ว่าด้วยเรื่องจริยาคความประพฤติ เกี่ยวกับ ศีลธรรม ของหมู่

คณะเกิดขึ้น และรวมเป็นส่วนหนึ่งของศาสนาซึ่งโดย
 พุทธินัยแยกออกจากกันไม่ได้ ทั้งนี้ก็ด้วยมุ่งหมายจะให้
 เป็นแนวความประพฤติและการปกครองเกี่ยวกับชีวิตของ
 หมู่คณะให้ขึ้นไปด้วยดีเช่นในศาสนาคริสต์ ผู้ที่เป็นชาว
 คริสต์ที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นผู้ที่มีความประพฤติตามคำสั่งสอนที่มี
 อยู่ในพระคัมภีร์รวมทั้งหมด หรือจะปฏิบัติแก่ส่วนที่เป็น
 ศีลสิบประการ เช่น ต้องเคารพบูชาแต่พระเจ้าของตน
 ต้องให้เกียรติแก่บิดามารดาของตนเสมอ ต้องไม่ฆ่า ต้อง
 ไม่ประพฤติผิดภริยาหรือสามีของคนอื่น ต้องไม่เป็นคน
 โลก คนลัทธิโมย และเป็นพยานเท็จต่อเพื่อนบ้านเป็นต้น
 หรือปฏิบัติตามพระวณะของพระเยซู เช่น ให้อภัยพระเจ้า
 และรักเพื่อนบ้านของตน เหล่านี้เป็นต้น

หลักจริยธรรมของศาสนาอิสลาม ก็คือให้สวด
 อ่อนวอนพระเจ้าเหล่านี้เป็นปกติตามที่มีกำหนดไว้ ต้องถือ
 ศีลอดอาหารตามคราวที่มีกำหนดไว้ ต้องกระทำความ
 ยাত্রาไปยังเมืองเมกกะ ต้องเคารพต่อหน้าที่ของตนซึ่ง
 มีอยู่แก่คนอื่น ต้องเคารพคัมภีร์ โทหว่านว่าเป็นความจริง

ต้องถ่อมมนุษย์ทั้งหมดเสมือนว่าเป็นญาติพี่น้องกัน ต้องเป็นผู้มีใจบุญให้ทานแก่คนยากคนจน เหล่านี้เป็นต้น

หลักจริยธรรมของศาสนาชาวยุคคือ จงอย่าเคารพบูชาพระเจ้าอื่น นอกจากพระเจ้าของตน จงอย่าสร้างรูปเคารพบูชาหรือรูปใด ๆ ที่เหมือนหรือคล้ายคลึงกับที่มีอยู่บนสวรรค์หรือใต้ดิน คืออยู่ในน้ำใต้ดินอีกที่ จงแสดงความเมตตากรุณาและมีทयातिकุณแก่ผู้ที่แสดงความรักแก่พระเจ้า และถือศีลอันเป็นคำสั่งของพระเจ้าทุกประการ งดทำงานแก่ ๖ วันในสัปดาห์หนึ่ง และหยุดไม่ทำงานวันหนึ่งในวันสะบาโตอันเป็นวันบุญศักดิ์สิทธิ์ งดการพินิจามารคา งดอย่าฆ่า งดอย่าผิดเรื่องประเวณี งดอย่าลักขโมย งดอย่าเป็นพยานเท็จต่อเพื่อนบ้าน และอย่าคิกโกลกต่อทรัพย์สินของคนอื่น เหล่านี้เป็นต้น

หลักจริยธรรมของศาสนาฮินดู ก็คือประพฤติตามที่มีกำหนดไว้ เช่นในคัมภีร์คฤหยสูตร อันมีเรื่องเกี่ยวกับพิธีสังสการ เช่น เกิด แต่งงาน และตาย เป็นต้น

ข้าพเจ้ากล่าวเรื่องข้างต้นเหล่านี้ออกจะรวบรัดมาก เพราะมีเวลาจำกัด ประกอบทั้งข้าพเจ้าก็ยังไม่ได้อ่านเรื่องเหล่านี้ให้แตกฉานเป็นล่ำเป็นสันอะไรนัก อย่างไรก็ตามแต่เรื่องศาสนาอันเคย แม้แต่เรื่องศาสนาของข้าพเจ้าเอง พุทธศาสนา ก็ยังไม่รู้อะไร อย่างก็ยังไม่มากไปกว่าที่ท่านรู้อยู่แล้ว

ประมวลกฎวินัยจริยธรรมของศาสนาต่าง ๆ ตามที่กล่าวมาข้างต้นนี้ จะเห็นว่าเมื่อเปรียบเทียบกันของเราก็มีทั้งที่ผิดกัน และที่ละม้ายคล้ายคลึงกัน เพราะเป็นศาสนาทางจิตใจด้วยกัน แต่ประมวลกฎวินัยจริยธรรมของศาสนาอื่นที่มีลักษณะอยู่กันตรงข้ามกับศาสนาข้างต้นก็มีเหมือนกัน โดยเฉพาะศาสนาที่มุ่งไปในทางวัตถุเป็นที่ตั้ง ก็อาจกล่าวได้ว่าเป็นจริยธรรมที่ปราศจากศีลธรรม หรือเพียงอย่างใด ก็เป็นแต่ข้อพิพากตธรรมคือ ไม่ดีไม่ชั่วเท่ากัน ในแง่อันเป็นมาตรฐานของศาสนาทางจิตใจ

กล่าวสรุป การศึกษาและการเรียนรู้ของระบอบ
 ความเชื่อต่าง ๆ คือ ความรัก ศาสนา และจริยธรรม
 ซึ่งประกอบและเรียกรวมกันเป็นสามัญว่าศาสนา จะเป็น
 เครื่องช่วยทำให้เรามีความเข้าใจต่อกันอื่นที่ต่างศาสนา
 กันกับเราได้ไม่มากนักน้อย ก็กลัวไม่รู้เสียเลย เพราะ
 ศาสนาที่มีผู้นับถือแสดงออก จะเป็นกระจกเงาฉายให้เห็น
 ว่าเขามีจิตใจ และความ รู้สึกเห็น แตกต่าง กับเรา อย่างไร
 บ้าง เพื่อจะได้นำเอาความรู้^{นั้น}ไปปรับใช้เป็นความรู้ทาง
 ประยุกต์ได้ไม่มากนักน้อย ้วยประการฉะนี้.

ตอน ๒

ความภาคี ศาสนา และจริยธรรม
ของประเทศไทย

บทนำ

เรื่องซึ่งจะกล่าวในตอนนี้ ตามที่กำหนดไว้ให้
บรรยายคือเรื่องความภักดี ศาสนา และจริยธรรมของ
ประเทศไทย เพราะฉะนั้น ก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่จะต้อง
กล่าวให้หนักไปในเรื่องพุทธศาสนา ซึ่งเป็นความเชื่อดั้ง
และเป็นทีเคารพอย่างยิ่งของชาวไทยเป็นส่วนใหญ่ อะไร
จะลำบากใจในการบรรยายไม่เท่ากับเรื่องที่ใคร ๆ ก็รู้สึกไม่
น้อยไปกว่าผู้บรรยาย แต่ความรู้สึกนี้อาจมีไม่เท่าหรือไม่
เหมือนกันระหว่างบุคคลกับบุคคลก็ได้ เพราะเป็นเรื่อง
ความเชื่อเกี่ยวกับจิตใจ อย่างอื่นไกลเอาแต่เรื่องง่าย ๆ
เช่นเรื่องความรัก ซึ่งทุกคนก็เคยประสบเป็นความรู้สึกมา

แล้ว และรู้ว่าความรักคืออะไร ถ้าจะถูกถามว่าอะไรคือความรัก แม้จะตอบได้ ก็ไม่เท่ากับความรู้สึกของผู้ซึ่งได้ประสบมาแล้วด้วยตนเอง อันที่จริงเรื่องอย่างนี้ ไม่มีใครมีใครถาม เพราะรู้แล้ว เมื่อรู้แล้วก็เชื่อไม่มีข้อสงสัยจะถามก็แต่เรื่องที่สงสัยอยู่เท่านั้น คนที่เชื่อแน่ว่าผมเทวดามี ก็ไม่เคยมีใครที่เชื่อตั้งเป็นข้อซักถาม เพราะเขาไม่สงสัยแล้ว จึงไม่จำเป็นต้องถามเพื่อฟังคำอธิบายอะไรอีก

เรื่องความภักดี ศาสนา และจริยธรรม ซึ่งมีความอยู่ในความเชื่อและความรู้สึกของคนอื่น ข้าพเจ้าได้บรรยายมาแล้วในตอนก่อน และก็บรรยายได้เป็นคั่งเป็นแคว เพราะเป็นเรื่องนอกตัวข้าพเจ้า จึงมองเห็นได้ง่ายกว่าเห็นตัวเอง เหตุนี้เมื่อจะต้องกล่าวถึงเรื่องความเชื่อ ความรู้สึกของไทยเองโดยเฉพาะ อันเป็นเรื่องของท่านเอง และรวมทั้งตัวข้าพเจ้าด้วย ก็ทำให้รู้สึกตะขิดตะขวงใจอยู่อย่างไรชอบกล เพราะเท่ากับข้าพเจ้าคนไทยนำเรื่องของไทยซึ่งใคร ๆ ที่เป็นคนไทยรู้สึกอย่างซาบซึ้ง มาเสนอแก่

ท่านที่เป็นคนไทย จึงเข้าทำงานของท่านว่า “เอามะพร้าวห้าว
มาขายสวน เขาแย่งนวลมาขายชาววัง” ฉะนั้นยิ่งกว่า
ข้าพเจ้าซึ่งมีหน้าที่เป็นผู้บรรยาย ก็ไม่ใช่เป็นผู้ได้เคย
บวชเรียนมีความรู้อะไรลึกซึ้งในเรื่องพุทธะธรรมะ จึงรู้สึก
ว่าออกจะอาจเขินมออยู่ไม่น้อย เหตุนี้ เมื่อคำบรรยายตอน
ใดข้อใด ไม่ตรงกับอัธยาศัยความรู้และความรู้สึกของท่าน
ซึ่งท่านเชื่อแน่ว่าเป็นความจริงของท่าน ก็ขอได้โปรดมี
เมตตาจิตคิดเสียว่า นั่นเป็นความเห็นและเป็นความรู้สึก
ของข้าพเจ้า ไม่จำเป็นจะต้องตรงกับความรู้สึกของท่าน
ท่านเสมอไป เพราะ “ไม้ลำเดียวยังต่างปล้อง ฟันและน่อง
ยังต่างใจ” ฉะนั้น

ธรรมดาเรื่องราวของศาสนาไม่ว่าศาสนาใด
(ในที่นี้ข้าพเจ้าใช้คำศาสนาในความหมายกว้าง คือ
ความภักดี ศาสนา และจริยธรรมรวมกัน) ถ้าเป็น
ศาสนาใหญ่ย่อมมีผู้นับถือเป็นจำนวนมาก และคนเหล่านั้น
ก็ไม่ได้รวมอยู่ในที่แห่งเดียวกัน และไม่ใช่มิเชื่อชาติ
และวัฒนธรรมรวมกันทั้งหมด หากได้ชื่อว่าถือศาสนา

เกี่ยวกันเท่านั้น ทั้งกาลเวลานับตั้งแต่ได้มีการประดิษฐ์
 ลัทธิศาสนาขึ้น จนตรายเท่ากาลเวลาที่คนเหล่านั้นนับถือ
 ก็ล่วงมาแล้วนานไกล เมื่อเป็นเช่นนั้น ประเทศชาติต่างๆ
 ที่นับถือศาสนาเดียวกัน จะมีความรู้สึกนึกเห็นเป็นเรื่อง
 ความเชื่อ เหมือนกันทีเดียวหรือไม่ จะเหมือนกันก็แต่
 หลักใหญ่อย่างหลักเท่านั้น ส่วนที่เป็นรายละเอียดย่อย
 แยกต่างกันไป แม้แต่คนที่อยู่ในประเทศเดียวกันร่วมชาติ
 ศาสนาและวัฒนธรรมอันหนึ่งอันเดียวกัน ถ้าเปรียบเทียบ
 กันเป็นภาคเป็นถิ่นหรือย่อลงมาถึงตัวบุคคล ก็หาไม่
 จะเหมือนกันทีเดียวไม่ เป็นเรื่องเหมือนแต่ไม่เหมือนกัน
 ถ้ากล่าวรวมก็เหมือนกัน ถ้ากล่าวแยกเป็นเอกเทศก็ไม่
 เหมือนกัน ทั้งนิกายแต่ละนิกายลัทธิทางเชื้อชาติ ภูมิ
 ศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมเป็นๆ ทยอย ชง
 มาแต่เดิมไม่เท่ากัน

คนที่มาวมกันเป็นสังคมใหญ่ คือ ประเทศชาติ
 ย่อมประกอบด้วยคนหลายเชื้อชาติมาผสมกัน แม้อยู่ใน
 แผ่นดินอันเป็นประเทศชาติเดียวกัน กออยู่ในที่ต่างๆ ชง

มีลักษณะทางภูมิศาสตร์แตกต่างกันไม่มากนักน้อย และ
 ความเห็นไปทางประวัติศาสตร์ ก็ไม่เหมือนกันทีเดียว
 เงื่อนไขทางวัฒนธรรมก็ผิดแผกกัน นอกนั้นเมื่อว่าทาง
สังคมก็ยังต่างกันด้วยชั้นวรรณะ ตลอดจนฐานะและบทบาท
 ของคนเหล่านั้นอันเกี่ยวข้องกับสังคมก็ยังมีต่างกัน เพราะ
 ฉะนั้น เมื่อว่าถึงความเชื่อถือ แม้ใคร่ขอว่าเป็นผู้นับถือ
ศาสนาเดียวกัน แต่ความรู้สึกนึกเห็นซึ่งอยู่ลึกในจิตใจ
 จะเหมือนกันหรือตรงกันหาไม่มี อย่างก็ตรงกันเป็นส่วน
รวมเท่านั้น . และเราอาจจะทราบความเชื่อที่อยู่ในใจของ
 เขาได้ ก็จากกิริยาอาการและการกระทำที่เป็นความ
 ประพฤติของเขา ซึ่งแสดงออกให้ปรากฏเห็นเท่านั้น

แม้คนจะมีชั้นวรรณะ ฐานะ และบทบาทในสังคม
 ของคนเป็นต่าง ๆ กัน ตลอดจนความเชื่ออันมาจากพื้น
 ภูมิผิดกัน ทั้งนี้ก็ กล่าวเฉพาะเรื่องศาสนา ถ้าทุกคน
 รู้จักฐานะและบทบาทอันเป็นหน้าที่ของตนก็ ก็อาจเชื่อได้
 ว่าศาสนาที่ตนมีความเชื่ออยู่นั้นจะฉาววัฒนา ถ้าจะ
เปรียบก็เหมือนพระเวทย์ ย่อมมีฐานะเป็นพื้นล่าง เรอสูง

เกิดขึ้นไปก็เป็นองค์ระฆัง บัลลังก์ ปล้องไฉน และปลี
 เจดีย์ จนถึงยอดสุดก็ถึงหยาดน้ำค้าง เห็นเป็นคุ่มอยู่ แม้
 พระเจดีย์จะมีส่วนต่าง ๆ เป็นดังนี้ ก็ใช้ว่าจะเหมือนกัน
 ทั้งหมดก็หาไม่ ย่อมมีรูปทรงและขนาดต่าง ๆ กัน ดังนี้
 เป็นต้น เจดีย์องค์โตสูงมาก ก็ต้องมีฐานสำหรับรองรับ
กว้างและลึกมากตามส่วนที่ควรกัน ถ้ายอดสูงแต่ฐานเล็ก
 ก็ทรงตัวอยู่ไม่ได้ ถ้ามียอดแต่ไม่มีฐาน ยอดก็มิอยู่ไม่ได้
 ถ้ามีฐานแต่ไม่มียอด ก็เป็นเจดีย์ไม่ได้ นั่นคือ คนใน
 ส่วนรวมที่โคจรว่านยถาคาศนาเดียวกัน ก็มีลักษณะเป็น
 ฉะนั้น คือต้องมีคาศนาทางของผู้ซึ่งเปรียบเหมือนเป็น
 ส่วนยอดของเจดีย์ และคาศนาของประชาชนซึ่งเปรียบ
 เหมือนส่วนรากฐานของเจดีย์ รวมอยู่ด้วยกันเป็นอันหนึ่ง
 อันเดียว จึงจะเป็นคาศนาที่เจริญถาวรได้

เคยมีผู้ปรารภว่า เหตุไฉนผู้ซึ่งนับถือพุทธคาศนา
ส่วนมากจึงไม่ประพฤติตามธรรม อันเป็นคำสั่งสอนของ
 พระพุทธเจ้า และเป็นแก่นของพระพุทธคาศนา แต่กลับ
 ไปเชื่อถือเรื่องไสยศาสตร์ เขาเข้าไปเจ็ยเป็นเปิดอก

กระพืออยู่ในพุทธศาสนาด้วยไม่น้อย ข้าพเจ้าเห็นว่าถ้า
 ทุกคนมีความเชื่อเท่ากันหมด ก็เท่ากับเขียนออกเจดีย์ไม่มี
 รากฐาน หรือเป็นเจดีย์ซึ่งเป็นส่วนล่างแต่ไม่มียอด เพราะ
 สิ่งใดเท่ากันหมด ถ้าเป็นวัฒนธรรม ก็เป็นวัฒนธรรมที่
 ไม่พึงปรารถนา ทั้งความจริงทำไม่ได้ด้วย เข้าทำนอง
 นิทานเรื่องเปรตจักษุระเบียชคนของภาคอีสาน ที่เล่าว่า
 เปรตคนหนึ่งเห็นคนหลายคนมานอนหลับในกลางดึกอยู่
 บนศาลาในป่า นอนกันอย่างอิสระประะปะไม่เป็นระเบียบ
 ใดๆ เปรตคนนั้นจึงลากศิระคนนอนหลับเหล่านั้นให้มา
 เรียงอยู่ในระเบียบแถวเท่ากันหมด จักเสร็จเหลือบไปอยู่ที่
 ปลายเท้าของคนเหล่านั้นเห็นไม่เท่ากัน จึงลากเท้าให้เข้า
 ระเบียบให้เสมอกัน ครั้นหันดูทางศิระก็กลับเห็นว่าศิระ
 คนเหล่านั้นไม่เท่ากัน เปรตจักษุอยู่หลายครั้งหลายคราก็
 ไม่สำเร็จ ในที่สุดต้องยอมแพ้ เหตุนี้ในพระพุทธศาสนา
 จึงเปรียบปัญญาความรู้อันของคนเหมือนดอกบัวในสระที่บ้าน
 แลวกมี ที่ฝั่งแย้มและยังตูมอยู่ก็มี ที่ยังไม่ผูกพันน้ำก็มี

ประพาศที่แสดงออก ถ้าแยกกันออกเป็นสองแง่ กงัน
เรื่องเข้าใจผิดกันในเรื่องศาสนาที่มีน้อย

เมื่อสรุปย่อหน้า เราอาจกล่าวได้ว่าศาสนาทุก
ศาสนา ไม่ว่าศาสนาใด ย่อมแบ่งได้เป็นสองลักษณะซึ่ง
มีอยู่ในศาสนาเดียวกัน คือศาสนาของผู้รู้ศาสนาหนึ่ง
และศาสนาของคนชั้นสามัญอีกศาสนาหนึ่ง อย่างแรก
ถ้าจะเปรียบก็เท่ากับเป็นส่วนยอดของเจดีย์ อย่างหลังเท่า
กับเป็นฐานของเจดีย์ จะเรียกอย่างแรกว่าศาสนาผู้รู้ และ
เรียกอย่างหลังว่าศาสนาประชาชน ระหว่างสองศาสนา
นี้ ก็ยังมีที่อยู่ระหว่างกลางของสองศาสนานี้ แต่อาจ
อนุโลมเข้ากับอย่างแรกหรืออย่างหลังก็ได้ สุดแล้วแต่จะ
กระตือรือร้นไปทางไหน นี้กล่าวเฉพาะเรื่องเทคนิคทาง
ศาสนาและจริยธรรม ส่วนเรื่องความภาคภูมิใจในศาสนา
ย่อมมีเหมือนกันและร่วมกัน จะต่างกันก็แต่ประณีตหรือ
หยาบ ตามแง่ที่นำมาเปรียบเทียบกันเท่านั้น ศาสนาผู้รู้
และศาสนาประชาชนซึ่งมีอยู่ในศาสนาเดียวกันอย่างไร
จะดีกว่ากัน ถ้าเราดูในแง่ว่าศาสนาที่เขานับถือนั้นมีค่า

และสารที่จะอำนวยความสะดวก เป็นความหวังความปรารถนาที่เขาใฝ่ฝัน ใฝ่อย่างไร บ้าง แก่วิถีชีวิตของเขาศาสนาที่เขาถือนั้นยกย่องจิตใจของเขาให้สูงขึ้นหรือลดต่ำอย่างไร ชำระจิตใจของเขาให้มีความผ่องใส หรือว่าบ่อนทำลายจิตใจของเขาให้ซุ่มมัวเพียงไร ทำให้เขามีความสุขตามควรแก่อิทธิภาพของเขา หรือว่าทำให้เขาไ้รับทุกข์ข้ออย่างไรบ้าง ถ้าพิจารณากันในแง่ตามที่กล่าวนี้ ก็จะทำให้เรามีจิตใจเอื้อเฟื้อแก่ผู้ที่ยึดถือศาสนาประชาชนว่า เป็นศาสนาเดียวกันกับศาสนาผู้รู้ แต่ละฝ่ายเป็นส่งเสริมแก่อีกฝ่ายหนึ่งให้มั่นคง เหมือนอย่างส่วนต่างๆ ของเจ็ดยี่ที่ช่วยเสริมและประสานกัน หรือเหมือนอย่างต้นไม้ใหญ่ที่ต้องมีแก่น มีกระพี้ มีเปลือกประกอบอยู่ด้วยกัน จึงจะเป็นต้นไม้มีชีวิตอยู่ได้ฉะนั้น.

ความภักดีของไทย

บทนี้จะกล่าวเรื่องความภักดีของไทย โดยเฉพาะเรื่องความภักดีของชาวพุทธ อาจกล่าวได้ว่าคนไทยที่เป็นชาวพุทธ ย่อมยึดถือพระรัตนตรัยด้วยความเลื่อมใสศรัทธา คือเชื่อกรรม เชื่อผลของกรรม เชื่อชอทัสสามกรรมเป็นของตน และเชื่อความตรัสรู้ของพระศาสดา นี้จักได้ว่าเป็นความภักดีของไทย อันเป็นไปในความเชื่อซึ่งมีเหตุและผล เพราะฉะนั้น จึงผูกพันความภักดีในพระเจ้า ดังได้กล่าวมาแล้วในตอนก่อน

ข้อแตกต่างระหว่างศาสนาพุทธและศาสนาที่มีพระเจ้า ยังมีอีกอย่างหนึ่งคือ ศาสนาพุทธถือว่าพระพุทธรูปเจ้า

แม้เสด็จขยับขันธปรินิพพานไปแล้ว ไม่มาเกี่ยวข้องกับโลก
อีกต่อไปก็ดี แต่พระธรรมของพระองค์ซึ่งส่งสัมผัสต่อไปยัง
คงอยู่ เท่ากับเป็นผู้แทนของพระองค์ ส่วนศาสนามีพระ
เจ้าถือว่าพระเจ้ายังคงอยู่ และเกี่ยวข้องกับมนุษย์อยู่
ถ้าเมื่อใดพระเจ้าไม่มีหรือไม่มาเกี่ยวข้องกับใคร เมื่อ
ศาสนามีพระเจ้า ก็ไม่มีต่อไป ผิดกับพุทธศาสนา ถึงแม้
จะไม่มีพระพุทธเจ้า แต่พุทธศาสนาก็ยังคงอยู่ต่อไป

ชาวศาสนามีพระเจ้าเชื่อว่า พระเจ้าทรงสร้างโลก
และทรงกำหนดการสิ้นสุดแห่งโลก เพราะฉะนั้นโลกจึง
มีต้นและมีปลาย แต่ชาวพุทธถือว่า ความมีต้นและมี
ปลายของโลกเป็นเรื่องอจินไตย พันวิสัยที่ควรคิด ถึงรู
ไม่ใช่ทางค้ำทุกข์พ้นทุกข์ คนเกิดมาจากที่ไหนก็ไม่มีใคร
ทราบได้ ทราบได้แต่เพียงว่า เมื่อเกิดมา คนก็มีพ่อแม่
ผู้ให้กำเนิดและร้องแ้ว ๆ มีเป็นตัวตนขึ้น เป็นอย่างนั้นมา
แต่ไหนแต่ไร ไม่ใช่เป็นของใหม่อะไรในเรื่องของชีวิต
เพราะชีวิตเป็นอนันตะไม่มีต้นและมีปลาย แต่ต่อเนื่องกัน
เป็นสันตติกัมภวไฟติดต่อกันที่เทียบ ที่เกิดมีตัวตนเป็นบุคคล

ชั้น ก็เพราะผลที่มาจากเหตุที่ชั่ว ซึ่งได้กระทำไว้ เป็น
 ยี่เจียปรุ้งแต่างให้ไม่มีที่สิ้นสุด ตนเองเป็นผู้สร้างตนเอง
 และทำลายตนเอง การกระทำอย่างใด ๆ เป็นความผิด
 ก็คือ ความพยายามใด ๆ ก็คือ ย่อมส่งผลไม่ใช่ว่าภายนอก
 เท่านั้น ยังส่งผลเป็นความสุขและความทุกข์ด้วย เพราะ
 ฉะนั้นข้อต้นของหลักในพุทธศาสนา จึงอยู่ที่การค้นหา
 เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์เสียก่อน เมื่อพบแล้วจึงจะเข้าใจว่าจะ
 แก้ไขได้อย่างไร

เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ ตามที่พระพุทธเจ้าทรงค้น
 พบ คือสิ่งทั้งหลายที่ประกอบกันขึ้นเป็นรูปนั้นแหละที่ทำให้
 เกิดทุกข์ เพราะเมื่อมีเป็นรูปขึ้นแล้ว ก็ไม่เที่ยงว่าจะ
 อย่างนั้นตลอดไป เหตุนี้สิ่งประกอบกันเป็นรูป เมื่อทำลาย
 ลงก็ไม่มีอะไรเหลืออยู่นอกจากสิ่งที่เป็นส่วนหนึ่งของรูปเท่านั้น
 ท่านผู้รู้เรื่องพุทธศาสนาคนหนึ่ง มีเมตตาจากคำตรัสของ
 พระพุทธเจ้า ซึ่งมีอยู่ในอัมมมนิยามสูตร มาให้ข้าพเจ้า
 กังน “สังขารไม่เที่ยง เป็นทุกข์ กรรมทงปรวงเป็นอนัตตา

มีอยู่เป็นปกติธรรมดาแล้ว พระตถาคตค้นพบแล้ว นำออกดีแล้วให้รู้ทั่วกัน ทำให้ง่ายขึ้น”

ในศาสนาพราหมณ์ครั้งสมัยพุทธกาล มีความเชื่อว่าสิ่งทั้งหลายออกจากพรหม ซึ่งไม่มีรูปร่างเป็นตัวตน (นิรุกตพรหม) เรียกว่าพระปรมาत्मัน แปลว่าพระวิญญาณหรือคนอันยิ่งใหญ่ คนก็ออกมาจากปรมาत्मัน เหมือนกัน เรียกว่าชีวาत्मัน แปลว่าวิญญาณหรือคนอันมีชีวิต ความไม่สม่ำเสมอของคนอันมีอยู่ในโลก เป็นเพราะการกระทำหรือกรรมของตน ที่ทำให้คนต้องเวียนว่ายอยู่ในสังสารทุกข์ เพราะฉะนั้นผู้ใดกระทำตนให้พ้นจากสังสารทุกข์แล้ว ก็จะกลับเข้าไปรวมอยู่กับพระปรมาत्मัน เรียกว่าบรรลุนิรวาณหรือนิพพาน คือการดับสิ้นแห่งการเวียนว่ายในสังสารทุกข์ พุคตง่าย ๆ เหมือนไฟที่จุดอยู่เป็นดวง ๆ เมื่อดับสนิทไฟก็หายไปไหน ก็คือเข้าไปรวมอยู่ในดวงอาทิตย์อันเป็นบ่อเกิดของไฟนั่นเอง อะไรที่อยู่ในไฟ เมื่อไฟดับแล้ว ที่เข้าไปรวมอยู่ในดวงอาทิตย์ ถ้าจะคิดเกาตอบ ก็เห็นจะต้องกล่าวว่า ความ

ร้อนอันเป็นพลังงาน (Energy) นั้นแหละ ที่เข้าไปรวม อยู่ในดวงอาทิตย์ ก็คนเล่าเมื่อบรรลุนิรวาณเข้าไปรวม อยู่กับพระปรมาत्म์นั้น อะไรที่เข้าไปรวมอยู่ ก็เห็น จะต้องตอบว่า พลังงานที่มีเร้นอยู่ภายในคนนั้นเองที่เข้าไปสู่พรหม จะเรียกพลังงานนี้ว่า Soul วิญญาณ ชีวิต ตายคนะ หรือจะเรียกว่าอะไรก็ตามที่ ซึ่งเป็นแต่คำ สมมุติเรียกขานเท่านั้น

ถ้าเทียบคติของศาสนาพราหมณ์ซึ่งได้กล่าวมาแล้ว กับคติของศาสนาคริสต์ที่กล่าวว่า ผู้ใดมีความรักดีและ ประกอบกรรมตามที่พระเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้ เมื่อตายไป ผู้นั้นก็จะโคจรขึ้นสวรรค์ไปรวมกับพระเจ้า คุณก็ไม่แตกต่าง อะไรกันในเรื่องความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ นอกจาก ฝ่ายหนึ่งเป็นพระสคฺคุณพรหม คือพระเจ้าผู้มีรูปเป็นตัวตน และอีกฝ่ายหนึ่งเป็นพระนिरคฺคุณพรหม คือพระเจ้าไม่มีรูปเป็นตัวตน และต่างกันในเรื่องเทคนิคของศาสนา และ เรื่องจริยธรรมเท่านั้น

ย่อมเป็นที่ทราบกันอยู่แล้ว ว่าพุทธศาสนาเกิดใน
ประเทศอินเดีย และเป็นศาสนาหนึ่งในหลายศาสนา ที่
แยกจากศาสนาพราหมณ์ เพราะฉะนั้นจึงมีสิ่งที่เหมือน
กัน และแตกต่างกันกับศาสนาพราหมณ์อยู่หลายประการ
ที่เหมือนกันคือกฎแห่งกรรม การเวียนว่ายอยู่ในสังสาระ
การหลุดพ้นจากสังสาระและบรรลุนิรวาณ เหล่านี้เป็นต้น
ส่วนที่ไม่เหมือนกัน คือพุทธศาสนาปฏิเสธเรื่องการปลี
บูชาฆ่าสัตว์บูชาขวัญ ไม่ยอมรับพระเป็นเจ้า ไม่ยอมรับ
รองคัมภีร์พระเวท และเรื่องการถือชาติชั้นวรรณะใน
ระบอบสังคม ว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์เปลี่ยนแปลงไม่ได้ เหล่านี้
เป็นต้น

ความจริงพระพุทธเจ้าก็ไม่ได้ทรงประกาศ ว่า
ศาสนาของพระองค์มีชั้น เพื่อทำลายของเก่าในศาสนา
พราหมณ์ที่เขายังนับถือกันอยู่ เรื่องคติต่าง ๆ ซึ่งเป็น
ความเชื่อของประชาชนซึ่งมีมาแต่เดิม เช่นเรื่องนรก
สวรรค์ เรื่องทวยเทพ และเรื่องนิยายนิทานที่ประชาชน
มีความเชื่อถือ และยังฝังลึกอยู่ในจิตใจมาช้านาน พระ

องค์ท่านก็ไม่ได้ทำลาย ตลอดจนคำเฉพาะที่ใช้อยู่ใน
ศาสนาพราหมณ์ ของเดิมถ้าจะพอนำมาใช้ได้ พระองค์
ก็ทรงนำมาใช้ แต่ให้มีความหมายใหม่ให้เข้ากับหลัก
ธรรมของพระองค์ พระองค์ตรัสตอบคำถามของพราหมณ์
คนหนึ่งเกี่ยวกับการใช้คำพระพุทธรูปเจ้าว่า ภาษาที่ชาวโลก
เขาใช้กันมาอย่างใดก็ทรงใช้อย่างนั้น เพราะหมายรู้กัน
ได้ แต่ส่วนที่จะดีหรือไม่ดีก็ตามนี้เป็นอีกเรื่องหนึ่ง

อีกแห่งหนึ่งกล่าวว่า “ไม่บัญญัติสิ่งทวิษชีไม่ได้
บัญญัติไว้ ไม่ถอนสิ่งทวิษชีบัญญัติไว้แล้ว สมาทานศึกษา
อยู่ในวิษชีธรรมของเก่าที่วิษชีบัญญัติไว้แล้ว” (วิษชีอปรี
หานิยธรรม)

ข้อความสองแห่งนี้ท่านผู้รู้จกมาให้ข้าพเจ้าเหมือน
กัน วิษชีในที่นี้หมายถึงชาวแคว้นวิษชีมหาชนบท ซึ่ง
มีพวกลิงฉวีแห่งเมืองเวสาลีและพวกมิถิลาแห่งเมืองวิเทห์
เป็นต้น

โดยเหตุที่คำสั่งสอนของพระองค์ เหมาะแก่ผู้ทรง
ปัญญาความรู้ขึ้นไป ในเรื่องศาสนาผู้ ข่อมไม่เพียงพอ

แก้ความข้องการของสามัญชนสมัยนั้น คนส่วนใหญ่ยัง
 ค้องการขึ้นสวรรค์มากกว่าจะไปนิพพาน นิพพานของ
 ประชาชนคือโทษขึ้นไปอยู่บนสวรรค์ มีความเรงรมย์อยู่
 สำราญด้วยบริวารนางพ้านางสวรรค์เป็นจำนวนอย่างน้อย
 ที่สักกักตงพนคน การที่จะบรรลุผลรู้แจ้งแห่งความรู้อันเป็น
 ที่สักแห่งความจริง ย่อมเหลือความสามารถแก่คนสามัญ
 จะหลยตาเห็นได้อย่างแจ่มแจ้ง นอกจากจะนึกเอาไว้เป็น
 อุดมคติเท่านั้น เหตุนี้เรื่องทวยเทพเรื่องผีสงของเคิมใน
 ศาสนาพราหมณ์ จึงยังมีแทรกซึมอยู่ในพุทธศาสนาตลอด
 จนเรื่องอุปเท่ห์เวทมนต์และคาถาอาคมอันเป็นเรื่องราว
 ไสยศาสตร์

ความเชื่อและความเกรงขามต่อสิ่งซึ่งอยู่เหนือ
 ธรรมชาติเป็นลึกลับไม่สามารถจะทราบได้ด้วยเหตุผล
 มีเรื่องเกี่ยวกับผีสงเทวดา ตลอดจนถึงเรื่องไสยกลาง
 อย่างว่าเป็นสวัสดิมงคลหรือเป็นอุบาทว์จัญไร ภาษาอัง
 กฤษเรียกว่า Superstition ถ้าเป็นการแสดงออกในความ
 เชื้อ เป็นเรื่องเกี่ยวกับอุปเท่ห์ทางเวทมนต์และคาถาอาคม

ภาษาอังกฤษเรียกว่า magic ในภาษาไทยเรียกรวมกันทั้งสองอย่างว่า ไสยศาสตร์ เรื่องที่กล่าวมานี้เป็นลักษณะส่วนใหญ่ของศาสนาซึ่งอยู่ตรงกันข้ามกับศาสนาผู้รู้แต่ในทางปฏิบัติจะแยกกันเป็นส่วนสักไม่ได้ คงถือว่า เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เหมือนเจดีย์ที่ต้องมีฐานและมียอดคะนัน

พุทธศาสนาถือว่า ผู้ที่ประพฤติกรรม คือผู้ทะลาบยาเพ็ญบุญและชำระใจให้ผ่องใส ย่อมเป็นความสุข แต่ที่ว่าความสุขในโลกนี้ หรือความสุขแม้บนสวรรค์จนถึงชั้นพรหมโลก ก็ต้องล่วงและหมดไป ในที่สุดไม่ช้าก็เร็ว ไม่มีอะไรจะอยู่คงที่ไถ่ถาวร พระพุทธเจ้าไม่มีพระประสงค์จะทรงกำหนดโลกที่วุ่น เป็นแต่พระองค์ทรงเพิ่มโลกใหม่ให้แก่มนุษย์อีกโลกหนึ่ง ซึ่งสูงกว่าและมีความสุขที่ถาวรกว่า ไม่ใช่ทรงเปลี่ยนแปลงความจริงอย่างหนึ่งมาเป็นอีกอย่างหนึ่ง เป็นแต่ทรงเสริมความจริงเก่าให้สมบูรณ์ขึ้นเท่านั้น เหตุนี้พุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาที่มีอภิชรรรม ไม่กำหนดโดยตรงว่าความเชื่อของผู้ใดเป็นผิดหรือ

เป็นเท็จ เพราะฉะนั้นเราจะทำหนิการเชื่อถือไสยศาสตร์
ที่มออยู่ในพุทธศาสนาของประชาชนว่าเป็นผิดเป็นเท็จก็เท่า
กับศิฐานเจกียฉะฉน

อนึ่ง โลกที่เราอยู่นี้เป็นสถานที่น่ารื่นรมย์ ใครๆ
ที่เป็นคนส่วนมากก็คิดเห็นเช่นนี้ จึงไม่สู้มีใครอยากคาย
ไปจากโลก แต่ความงามของโลก ทวิพยากรของโลก
และความสุขของโลก ย่อมมีอยู่แก่ผู้ทริจักใช้โลกให้เป็น
ประโยชน์แก่ตน คนที่อ่อนแอไม่กล้า ขันญาทราวมมีแต่
ความเกียคร้านมัวแต่คิดสมบัติน้ำ ย่อมไม่พบความสุข
ของโลก แต่ความสุขของโลกนั้นไม่ถาวร ไม่เหมือน
ความสุขแห่งรสพระธรรม เพราะเป็นความสุขที่ไม่เจือปน
ด้วยความทุกข์ ที่ว่าโลกเรานี้เป็นสถานที่อนันารนรมย์
แต่ไม่ถาวร ก็เพราะในคราวเดียวกัน โลกก็เป็นสนาม
รบใหญ่อยู่ด้วย เพราะด้วยความจำเป็นอย่างนี้ จึงต้องมี
นักรบ เพื่อให้ได้โลกอนันารนรมย์กลับคืนมาไว้อยู่กับตน
ถ้าจะเปรียบโลกเหมือนนางงาม ย่อมมีคนหมายปองและ
แย่งกัน ถ้าใครแข็งแรงและกล้าหาญ ก็จะได้นางงามมา

แนบข้าง ถึงชีวิตจะวางวายก็ไม่ว่า ถ้าพระรามอ่อนแอ
 และไม่มี ความกล้าหาญ ไฉนจะไต่ นางสีดา กลับคืนมาได้
 จากทศกัณฐ์ จริงอยู่ กองทัพที่รบกัน ย่อมมีแต่เรื่องฆ่า
 เรื่องทำลายกันอย่างไม่มีการปรานีใคร แต่กองทัพนั้นจะ
 มีสมรรถภาพได้ก็ ก็ด้วยมีกองพยายามไปช่วย ฝ่าย
 หนึ่งเกี่ยวกับความตาย แต่อีกฝ่ายหนึ่งเกี่ยวกับความเป็น
 มีหน้าที่อยู่กันตรงข้าม แต่ความจริงก็เป็นสิ่งเดียวกัน
 ฝ่ายใดจะขาดอีกฝ่ายหนึ่งไปก็ไม่ทำให้ฝ่ายนั้น สมบูรณ์ได้
 เพราะฉะนั้น พุทธศาสนาจึงเท่ากับเป็นกองพยายามที่
 รักษาชีวิตและจิตใจของกองทัพ และกองทัพก็เท่ากับเป็น
 ประเทศชาติ ที่รักษาศาสนาให้คงอยู่ ฉะนั้น

เราอาจเดาได้ว่าชนชาวไทยในสมัยแต่เดิมมา เมื่อ
 ยังไม่มีความเจริญทางวัฒนธรรมถึงขั้นที่เราเรียกว่าอารย
 ธรรม ก็มีสภาพความเป็นไปในชีวิตไม่ผิดแปลกกับชน
 ชาติอื่น ๆ ที่ได้ชื่อว่าเจริญแล้ว ย่อมมีพิธีฝังศพ
 มาช่วยกันทั้งนั้น ศคคความเชื่ออย่างนี้เรียกว่า Animism
 ในภาษาอังกฤษ ซึ่งนักปราชญ์ชาวตะวันตกส่วนใหญ่ ถือ

ว่าเป็นระยะต้นที่คนจะมีศาสนา ที่คนนั้นยังผู้ผู้สร้างเทวดาก็ เพราะผู้สร้างเทวดาเป็นพวกที่เรียกว่าอมนุษย์ ซึ่งมีอำนาจ ลึกลับอยู่เหนือคน และคนไม่สามารถจะเห็นตัวที่แท้จริง ของผู้สร้างเทวดาได้ เหตุนี้คนจึงต้องกลัว มีการธ้อนวอน บูชาและเซ่นสรวงสังเวยเพื่อสิ่งๆ ที่ตนปรารถนา หรือขอ สิ่งซึ่งเป็นมงคลแก่ตน หรือตรงกันข้ามต้องการจะข้งกัน และข้กเข้าเหตุร้ายที่ตนไม่ปรารถนา ไม่ให้เข้ามาหาตน เกิดเป็นอภัยมงคลขึ้น ตลอดจนขอความช่วยเหลือให้ไปทำ ร้ายศัตรู โดยมีอุบายวิธีต่าง ๆ ทางเทคนิค ซึ่งไม่จำเป็นต้องกล่าวว่ามีวิธีอย่างไรบ้าง เพราะทราบกันอยู่แล้วไม่ มากก็น้อยทุกคน คติที่มีความเชื่อเช่นที่วานี้ และรวมทั้ง อุบายวิธีต่าง ๆ ทางเทคนิคที่แสดงออกนี้แหละที่เรียกว่าไสยศาสตร์ ดังกล่าวมาแล้ว ไม่จำเป็นต้องชี้ไสยศาสตร์ เสมอไปว่าเป็นเรื่องของศาสนาพราหมณ์ เพราะเรื่อง อย่างนั้นย่อมมีอยู่ในความเชื่อของคนไม่ว่าศาสนาใด ไม่ จำเป็นจะต้องผูกขาดอยู่แต่ในศาสนาพราหมณ์ ด้วยเป็น เรื่องความภักดีต่อสิ่งที่เราเชื่อ

คติความเชื่อผีสังเทวดาที่ว่าน ซึ่งต่อไปจะเรียก
ว่าไสยศาสตร์ ย่อมฝังอยู่ลึกในจิตใจไม่ว่าในชนชาติใด
จะเป็นชาวป่าชาวเขาหรือชาวที่เจริญแล้ว จะเป็นชาว
ตะวันตกหรือชาวตะวันออก ก็มีอยู่ในความเชื่อด้วยกัน
ทั้งนั้น ประเด็นข้างหยายข้างแล้วแต่วิวัฒนาการของชน
ชาตินั้น ๆ เท่ากับเป็นโลหิตสีแดง ๆ ที่ซ่อนอยู่ภายใต้ผิว
หนังที่ขาวหรือดำก็เป็นสีแดงเหมือนกันหมด

เมื่อชนชาติไทยยังไม่ได้ย้ายถิ่น มาอยู่ในประเทศ
ไทย ณ บัดนี้ อาจารย์เอาพุทธศาสนาตามคติมหายานมา
แล้วรวม ๆ กันไปกับคติไสยศาสตร์ก็ได้ อย่างน้อยก็ใน
จำพวกชั้นปกครอง ข้าพเจ้าไม่ได้ยืนยันปักลงไปว่าแน่
นอน เพราะยังทราบไม่ได้ชัดอย่างเกี่ยวข้องกับไทยเดิมครั้ง
กึ่งกำยรรพัสมีก่อนประวัติศาสตร์อยู่ที่ไหนมาก่อน ข้าพ
เจ้าก็ไม่อาจทราบได้อย่างชัดแจ้ง ทราบแต่ในระยะหลัง
ซึ่งแน่นอนแล้วว่า เมื่อชนชาติไทยเข้ามาอยู่ในประเทศ
ไทยแล้วก็ได้มาติดต่อกับชนชาติต่าง ๆ มีเขมร มอญ พม่า
มลายู เป็นต้น แล้วไทยและชนชาติเหล่านั้นก็เกิดสังสรรค์

กันขึ้นในทางเชื้อชาติและวัฒนธรรม เกิดเป็นชาวชนที่
 เรียกว่าประชาชาติไทยขึ้น อันเป็นไปตามเหตุการณ์และ
 เงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ แล้วแต่ท้องถิ่นเป็นเอกเทศ
 และรู้ได้ต่อไปว่าชนชาติชวา มลายู และชนชาติเขมร
 ตลอดจนชนชาติพม่าสมัยนั้นๆ ของพระเจ้าอนิรุทธแห่งกรุง
 ภูทกมเคยนับถือพุทธศาสนามาช้านานอยู่สมัยหนึ่ง เมื่อเป็น
 เช่นนั้น เราก็อาจคาดได้ว่าชาวไทยคงมีคติทางมหายาน
 แทรกอยู่ในความเชื่ออย่างไม่มากนักน้อย เพราะมีอะไรอยู่
 หลายอย่างที่เรานับถือกัน ชวนให้คิดว่าอาจจะเป็นเช่นนั้นได้
 พุทธศาสนาตามที่มีอยู่ในพระบาลี เป็นเรื่องสอน
 ให้คิดด้วยเหตุและผล กำหนดความเชื่อที่ไม่มีเหตุผล อัน
 เป็นความเชื่อทางไสยศาสตร์ของประชาชนไม่นิยมเรื่อง
 อยู่เหนือธรรมชาติ แต่สอนให้หนักไปในทางจริยธรรม
 เพื่อมุ่งความสำเร็จผล ให้พ้นไปจากสังสารอันเป็นทุกข์
 เพื่อบรรลุประณีนิพพาน กล่าวเท่านั้นพอ เพราะทราบกัน
 อยู่ดีแล้ว ถ้ายังสงสัยอะไรอยู่ ก็อาจถามท่านผู้ทรงความ
 รู้ได้ แต่พุทธศาสนาตามลักษณะที่ว่าถึงประเทศชาติ

ที่นับถือคติมหายาน ย่อมถือเป็นอย่างหนึ่ง คือถือว่า
 ผู้ใดมีความภักดีต่อพระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์และทวย
 เทพต่าง ๆ พระองค์ก็ทรงช่วยผู้นั้นให้พ้นทุกข์ มีชีวิตเป็น
 อมตะ และเสวยความสุขอยู่บนสวรรค์สุขาวดี อันมีพระ
 อมิตาภพุทธเป็นประธาน แวกล้อมไปถวายพระพุทธเจ้า
 ของอื่น ๆ เป็นอย่างพระประธานซึ่งมีพระพุทธรูปอื่น ๆ แว
 กล้อมอยู่เรียงรายในพระระเบียงฉะนั้น ถ้าจะว่าไปพุทธ
 ศาสนาคามลักษณะนี้ ก็พอเปรียบเทียบกับกันได้กับศาสนา
 คริสต์ ที่ถือว่าความหลุดพ้นอยู่ที่มีความภักดีแน่นใน
 พระเยซูคริสต์เป็นเฉพาะ และอาจขอความรอดพ้นทาง
 มะคองนาคือมาตาของพระเยซู ซึ่งเรียกกันว่า “แม่พระ”
 ก็ได้ แม่พระนี้อาจเทียบกันได้กับพระโพธิสัตว์กวนอินของ
 มหายาน ซึ่งเป็นที่นิยมนับถือกันแพร่หลายในหมู่ชาวพุทธ
 มหายาน โดยขนานพระนามว่าเทวีแห่งพระทยาทิคุณ
 (Goddess of Mercy)

อันที่จริงคติพระพุทธศาสนาทางมหายาน ไม่มี
 เพียงที่ข้อมานเท่านั้น และยังแบ่งย่อยออกไปอีกมากนิกาย

มีเรื่องว่าด้วยทวยเทพ ภูติผีปีศาจก็มากมาย ตลอดจน
 อยู่เท่ที่ เวทมนต์ทางไสยศาสตร์ มีเรื่องยันต์และคาถา
 อาคม ไม่น้อยไปกว่าที่ของเรามีอยู่ เมื่อเป็นเช่นนั้น อิทธิพล
 ของชาวชนที่นับถือศาสนาพุทธคติมหายานในแหลมอินโด
 จีน ก็ย่อมจะเข้ามาแทรกซึมอยู่ในศาสนาประชาชนชาว
 ไทยด้วยไม่มากนักน้อยเป็นของแน่

เรื่องการสังสรรค์อันเกี่ยวกับความเชื่อของชาวไทย
 ในลักษณะที่เป็นศาสนาประชาชน ยังไม่ยุติเพียงเท่านั้น
 ชนชาติเขมรสมัยโบราณ ก็เคยนับถือศาสนาพราหมณ์
 ในระยะสมัยที่เรียกกันว่าศาสนาฮินดู คือสมัยที่มีการ
 นับถือพระอิศวรและพระนารายณ์เป็นเจ้า เมื่อว่าทางประ
 วัติศาสตร์และวัฒนธรรม ชนชาติเขมรนับถือศาสนา
 พราหมณ์อย่างแน่นแฟ้น ในสมัยนั้นไม่มีชนชาติใดใน
 แหลมอินโดจีน นอกจากชนชาติจามซึ่งสูญชาติและส่วน
 ใหญ่ถูกกลืนกลายเป็นชาวเวียดนามได้ไปแล้ว ที่นับถือ
 ศาสนา พราหมณ์อย่าง แน่นแฟ้น เท่ากับเขมร เหมือนกัน
 กล่าวกันว่าที่วัฒนธรรมจีนไม่สามารถแทรกซึมเข้ามาใน

อินโดจีนได้มาก นอกจากดินแดนซึ่งบัดนี้เป็นประเทศ
เวียดนามเท่านั้น ก็เพราะถูกวัฒนธรรมอินเเคียในประเทศ
เขมรต้านเอาไว้ และวัฒนธรรมอินเเคียก็ไม่สามารถแผ่
ไปทาง ตะวันออก ของแหลมอินโดจีน ได้ เกินกว่า ประเทศ
เขมร ก็เพราะต้องเผชิญกับความต้านทานของวัฒนธรรม
จีน

เมื่อเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมมี
อย่างนี้ ในคติทางศาสนาพราหมณ์ของเขมร จะไม่เข้า
มาแทรกซึมอยู่กับชาวไทยแล้ว เพราะไทยและเขมรได้มี
การสังสรรค์กันมาช้านานอย่างใกล้ชิด และคติศาสนา
พราหมณ์ที่เข้ามาอยู่ในความเชื่อถือของชาวไทย ที่มา
ปรากฏให้เห็นเด่น อย่างน้อยก็ในสมัยต้น ๆ ของกรุงศรี
อยุธยา จนเรามีคำพูดติดปากสืบกันมาแต่ก่อนว่า “พุทธ
กับไสยย่อมาค้ำยแก้กัน” ไสยในที่นี้คือไสยศาสตร์หมาย
เอาศาสนาพราหมณ์ระยะสมัยฮินดูเป็นที่ตั้ง แสดงว่าเรา
ไม่มีความรังเกียจอะไร ที่จะเอาศาสนาพราหมณ์เข้ามา
บวกกับพุทธศาสนา เพราะก็มาจากแหล่งเดิมด้วยกัน คือ

ศาสนาพราหมณ์สมัยพระเวท ซึ่งเป็นศาสนาที่มีอภิชรรมน
ไม่รังเกียจเทียบเคียงด้วยอคติแก่ศาสนาอื่น เมื่อจะมีการงาน
อะไรเป็นพิเศษ ก็ต้องมีสมณพราหมณาจารย์มาประกอบให้
ประปนกันไปทั้งพุทธกับไสย จนเราไม่รู้สึกว่าแตกต่างกัน
อย่างไร

ถ้าจะกล่าวรวบยอด พุทธศาสนาที่มีอยู่ในประเทศ
ไทย ในความเชื่อของชาวไทยมีอยู่สองศาสนา คือพุทธ
ศาสนาผู้รู้ และพุทธศาสนาประชาชน สองคตินี้ย่อมมี
เหลื่อมล้ำกันอยู่ในความเชื่อ คือนับถือตามหลักธรรม
อย่างศาสนาผู้รู้ แต่ในคราวเดียวกันก็คือคติทางศาสนา
ประชาชนด้วย ปน ๆ กันไปและเข้ากันได้ก็ จะหนักไป
ทางไหนมากหรือน้อยก็แล้วแต่ปัญญาความคิด เหมือน
กับส่วนต่าง ๆ ของเจดีย์ อยู่ใกล้ไปทางฐานหรือทางยอด
ของพระเจดีย์ฉะนั้น นี่เป็นธรรมดาของศาสนาไม่ว่าใน
ศาสนาใด และตลอดถึงสิ่งอื่น ๆ ด้วยที่เกิดขึ้นจากใจของ
ของคนคือวัฒนธรรมซึ่งจะต้องมีวิวัฒนาการเป็นเช่นนั้น

ความเชื่อ ความรักภักดี ในพระพุทธรูปศาสนาของไทย
 ย่อมมีคติถือผู้สร้างเทวคาอันเป็นความเชื่อเดิม เป็นพื้นฐาน
 รองรับพุทธรูปศาสนาของไทย นี้เท่ากับเป็นฐานเชิงของ
 เจดีย์ ถัดไปเป็นคติความเชื่อทางพุทธรูปศาสนามหายาน นี้
 เท่ากับเป็นฐานขั้นที่สามของเจดีย์ ซึ่งอยู่ถัดฐานเชิงขึ้นไป
 แล้วถึงฐานสิ่งซึ่งเท่ากับเป็นคติไสยศาสตร์ของศาสนา
 พราหมณ์ อย่าคำหั้นเลยว่าทำไมจึงต้องเป็นเช่นนั้น แม้
 ศาสนาอื่นก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน

ศาสนาพุทธมหายานและศาสนาพราหมณ์ก็มีคติ
 เรื่องผู้สร้างเทวคาเป็นพื้นฐานของ ความเชื่อ ของเดิมอยู่เหมือนกัน
 ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลามก็เป็นทำนองเดียวกัน
 เพราะฉะนั้น คำว่าไสยศาสตร์ ตามความหมายที่กล่าว
 ไว้ จึงเป็นคติที่มีอยู่แล้วไม่มากนักน้อยในศาสนาต่าง ๆ ที่
 เป็นศาสนาประชาชน เหตุนี้จึงได้กล่าวไว้ว่า ไสยศาสตร์
 ไม่จำเป็น ต้องมีอยู่แต่ศาสนาพราหมณ์ แต่ศาสนาเกี่ยว
 อย่างที่ขอพบก็ได้

เมื่อเห็นอะไรที่ต่างกันอยู่ในพุทธศาสนา ที่เข้าใจว่า
 ขัดกับหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้ เช่น คน
 สามัญจะสวด ก็อ้าง “ขอให้พระแก้วพระภาพหักคอ” นี้
 เท่ากับเอาพระพุทธเจ้าและพระภาพไปรวมให้อยู่ในระดั
 เดียวกัน เวลาเสวยพระสงฆ์ก็มีถวายข้าวพระพุทธ และ
 มีถวายเครื่องสังเวทพระภูมิเจ้าที่ และบางที่ก็มีการเช่น
 ผีเห่าผีเรือนด้วยในบางโอกาส อย่างนี้เกี่ยวเลยที่ว่าทำไม
 จึงทำ เพราะเป็นเรื่องเทคนิคของศาสนาถึงใครจะเชื่อหรือ
 ไม่เชื่อ หรือจะยังสงสัยอยู่กับใจ แต่ก็ต้องทำตาม
 ธรรมเนียมประเพณีที่เขาถือกันอยู่ เพราะใคร ๆ ก็ถือว่า
 พระภูมิเจ้าที่มี ผีเห่าผีเรือนมี และท่านเหล่านั้น
 เป็นพระภูมิเจ้าที่และผีเห่าผีเรือนก็เคยเป็นมนุษย์มาก่อน
 ผลบุญที่ทำไว้ส่งให้ไปเกิดเป็นพระอินทร์เป็นเทวดา ถึงพระ
 ภูมิเจ้าที่ก็เหมือนกัน พวกชาวบ้านถือว่าพระสงฆ์ที่มรณ
 ภาพทงผ้าเหลือง ย่อมไปเกิดเป็นพระภูมิเจ้าที่ ผีเห่า
 ผีเรือนก็คือนาคผู้ใหญ่ในครอบครัวที่ตายไป ท่านเหล่านั้น

เสฐียรโกเศศ

เมื่อยังเป็นมนุษย์อยู่ ก็เป็นผู้บดอบพุทธศาสนาทางนั้น จึง
ไม่ขัดอะไรกับความเชื่อ ทั่วไปได้เป็นพวกมิชฌาติฏฐิ
ถ้าคิดในแง่ก็ไม่น่าจะขัดข้องอะไร ข้อสำคัญอยู่ที่การ
กระทำต่างหาก ถ้าไม่เป็นเรื่องผิดจารีตประเพณี เพราะ
เป็นแต่เรื่องของพื้นฐานทรงระเบียบเจตีย์เท่านั้น.

ศาสนา

ไต่ถามไว้ ในตอนต้นแล้วว่า ศาสนาเป็นเทคนิค
แห่งการแสดงออกของความเชื่อ ความรัก ความเชื่อ
ความรักเป็นเรื่องความรู้สึกที่อยู่ในใจ ศาสนาเป็นวิชา
แสดงออกของความรู้สึกให้ปรากฏเห็น รวมกันก็เป็น
ศาสนา ตามที่เข้าใจกันเป็นสามัญ กล่าวอีกนัยหนึ่ง
ศาสนาก็เป็นสถาบันสังคม คือเป็นสิ่งที่สังคมตั้งขึ้นเพื่อ
ประโยชน์ของสังคม สถาบันสังคมนั้น ต้องประกอบด้วย
สิ่ง ๔ ประการ คือ (๑) ต้องมีผู้เป็นเจ้าหน้าที่ดำเนินงาน
ถ้าเป็นสถาบันศาสนา ก็ต้องมีพระภิกษุสงฆ์ (๒) ต้องมี
สถานที่และอุปกรณ์ ถ้าเป็นสถาบันศาสนา ก็ต้องมีวัด

มีกฎข้อบังคับเป็นต้น (๓) มีผู้ปกครองควบคุม ถ้าเป็น
 สถานศึกษา ก็ต้องมีสมาจาร เจ้าวัดและผู้ที่อยู่ในตำแหน่ง
 หนึ่งรองกันมาโดยลำดับ เพื่อให้ดำเนินไปตามระเบียบ
 ที่มีกำหนดไว้ และ (๔) มีระเบียบพิธีการ ถ้าเป็นสถาน
 ศึกษาก็ต้องมีพิธีการต่าง ๆ ของคณะสงฆ์

สถานศึกษาพุทธ มีอะไรอย่าง ก็เป็นเรื่องทราบ
 กันอยู่แล้วไม่มากนักน้อยจึงจะยกไว้ จะกล่าวในที่นี้แต่เรื่อง
 คำว่าภิกษุสงฆ์ และการสวดมนต์เท่านั้น เราแปลคำว่า
 ภิกษุสงฆ์เป็นภาษาอังกฤษว่า Priests และการสวดมนต์
 ว่า Prayers หรือแปลคำ Priests และ Prayers ในภาษา
 อังกฤษว่าภิกษุสงฆ์ และการสวดมนต์ก็เป็นการแปลโดย
 อนุโลมเท่านั้น เพราะหาคำใช้ที่ให้ตรงกันทีเดียวไม่มี

เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้ว ได้มีผู้เลื่อมใสมาถวาย
 คนเป็นศิษย์สาวกเป็นจำนวนมาก ท่านเหล่านั้นได้ฟังหลัก
 ธรรม ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงค้นพบจากพระโอษฐ์ของพระ
 องค์เอง และได้ปฏิบัติธรรมอยู่ใกล้ชิดพระพุทธเจ้า เพื่อ
 ดำเนินชีวิตมุ่งสู่ทางอันเป็นความสุขอย่างยิ่งคือ นิพพาน

พระพุทธรูปองค์ ทรงวาง ระเบียบ เป็นข้อ ปฏิบัติ ขึ้นไว้ เป็นคราว ๆ ตามแต่โอกาสที่เกิดขึ้น เพื่อเป็นเครื่อง ช่วยผู้ซึ่งมีความปรารถนาจะดำเนินวิถีชีวิต ตามรอยของ พระพุทธรูป จึงได้เกิดมีคณะสงฆ์ อันประกอบด้วย บุคคล ที่พยายามจะชักจูงจิตใจให้บริสุทธิ์ผ่องใส เพื่อ จะได้ก้าวขึ้นไปสู่วิถีชีวิตที่สูงกว่า คณะสงฆ์อันมีลักษณะ เป็นภราดรภาพนี้ยังสืบทอดมาได้ถึงปัจจุบัน อันประกอบด้วย บุคคลซึ่งพยายามจะดำเนินวิถีชีวิตเป็นทำนองเดียวกัน ที่กล่าวมาข้างต้น เรื่องคณะสงฆ์ในพุทธศาสนาที่แท้ มี ลักษณะอย่างนี้ ในภาษาอังกฤษเมื่อกล่าวถึงคำคณะสงฆ์ ก็ใช้คำว่า brotherhood แปลว่า ภราดรภาพ

ส่วนคำว่า Priests ในภาษาอังกฤษ เขาหมายถึง ผู้ซึ่งได้รับเทวอำนาจมาจากสวรรค์ เป็นผู้สามารถล้าง บาปของบุคคลให้หมดสิ้นไปได้ (บาปในที่นี้หมายถึงความ ผิดที่เกิดจากฝ่าฝืนเทวบัญญัติที่ประทานให้ไว้) เป็นผู้มี อำนาจจะรับบุคคลเข้าอยู่ในศาสนา หรือมีอำนาจขับบุคคล ออกจากศาสนาได้ โดยอาศัยพระนามพระเจ้า เป็นผู้

สามารถส่งดวงวิญญาณของผู้ตายแล้ว ให้ขึ้นไปรวมอยู่กับพระเจ้ายนสวรรค์ให้เร็วได้ หรือทำให้ดวงวิญญาณนั้นตกนรกก็ได้

แต่พุทธศาสนาไม่มีเรื่องอย่างนี้ ถึงแม้ว่าบุคคลจะเข้าไปสู่แดนสุขหรือแดนทุกข์ก็ด้วยตนเอง เพราะเป็นผู้ถือลูกกุญแจอยู่กับตนสำหรับไขเข้าไป ไม่มีใครถือลูกกุญแจสำหรับไขแทนตน เพราะฉะนั้นพระภิกษุสงฆ์จึงไม่ใช่ priests ซึ่งเป็นผู้แทนพระเจ้า ถึงกับมีฝรั่งซึ่งถือศาสนาคริสต์เป็นอันมาก ไม่เข้าใจว่าพุทธศาสนาไม่มี priests ทำไมจึงเป็นศาสนาได้ นี่ก็เป็นเพราะคำว่า religion ในศาสนาของเขาเป็นเรื่องความเชื่อความภักดีต่อพระเจ้า ถ้าไม่มีความเชื่อเรื่องพระเจ้านี้ไม่ใช่ religion

ศาสตราจารย์ชาวอเมริกันคนหนึ่ง แต่งหนังสือเกี่ยวกับเรื่องชาวไทย เมื่อถึงคำว่าภิกษุสงฆ์ก็ใช้คำในภาษาอังกฤษว่า priest หรือ priests ทุกแห่งไป ข้าพเจ้าทักเขาว่าทำไมจึงใช้คำว่า priests และไม่ใช้คำ monks แทน เขาคอบว่า ได้เห็น พระสงฆ์ ทำหน้าที่เป็น ทำนอง

priests เขาจึงได้ใช้คำ priests ซ้ำเพื่อกำหนดอย่างพรามณ์ยุโรปที่ก ซึ่งมีลักษณะเป็น priests โดยตรง และเราก็นิยมนับถืออยู่ว่า ท่านชโลงท่านศักดิ์สิทธิ์ ทงนิกเพราะเป็นศาสนาประชาชน ซึ่งมีฐานเจกียชอนกันอยู่หลายชั้น ฉะนั้น ส่วนที่เขาไม่เรียกพระสงฆ์ว่า monks เพราะเขาเห็นว่ามิใช่ลักษณะเป็น priests มากไปกว่าเป็น monks เขาจึงไม่ใช้คำหลังนี้ เพราะเมื่อนักถึง monks ก็มักไปตั้งพวกอนาคาริก แม้จะอยู่รวมกันเป็นประจำก็เป็นแต่ชั่วคราวชั่วคราวเท่านั้น แต่อย่างไรก็ดี ซ้ำเพื่อกำหนดว่า monks ในภาษาอังกฤษ เมื่อกกล่าวถึงพระภิกษุสงฆ์ เพราะท่านมีลักษณะอย่างนั้นจริง ๆ ค้วย พระภิกษุไม่ได้อยู่ป่าทั้งหมด ที่อยู่ในละแวกบ้านก็มี

เรื่องคำว่า สวดมนต์ และ prayer ก็อีก สวดมนต์ ของพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องสาธยายพระธรรม และเรื่องระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย ส่วน prayer ของฝรั่งเป็นเรื่องอ้อนวอนเรื่องขอยุคุณและเรื่องสวดที่พระเจ้า แต่โดยเหตุ

ที่การสวดพระปริตหรือพระพุทธรูป ก็เป็นคติที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ ทรงกล่าวไว้ในหนังสือตำนานพระปริตว่า "สันนิษฐานว่าพวกชาวลังกาที่ถือพุทธศาสนา ย่อมมีเวลาปรารภนาสirimงคล และมีเวลาหว่านหว่านต่อภยันตราย ตามธรรมศาสตร์สามัญมนุษย์ คงจะขอให้พระสงฆ์เถรานุเถระชาวลังกา ช่วยหาทางในพระพุทธรูปศาสนาสงเคราะห์ เพื่อแสวงสิริมงคล หรือป้องกันภยันตรายให้แก่ตนบ้าง พระสงฆ์มีความกรุณา จึงคิดวิธีสวดปริตขึ้น ให้สมประสงค์ของประชาชน" จึงได้เกิดมีการสวดพระพุทธรูปขึ้นจนเป็นชนบประเพณีในชีวิตชาวไทยสืบมาจนปัจจุบัน เมื่อว่ากันตามนี้คำว่าสวดมนต์และ prayers ก็เป็นอันใช้กันได้โดยอนุโลมเท่านั้น เพราะพระเจ้านั้นทรงพิโรธลงโทษได้ แต่เมื่ออ่อนน้อมก็ทรงยกโทษได้ จึงฉีกกับพระพุทธรูปเจ้าซึ่งทรงเป็นผู้ชี้ให้พ้นทุกข์ และจะพ้นทุกข์ได้ก็อยู่ที่ตัวเรานั้นเองว่าได้ดำเนินการปฏิบัติตนตามที่ทรงชี้ทางไว้ให้หรือไม่เท่านั้น.

จริยธรรม

เรื่องจริยธรรมของไทย ก็ได้แก่หลักศีลธรรมซึ่งมีแจ้อยู่แล้วในพุทธศาสนา ผู้ใดประกอบกรรมทำบาปก็จะได้รับโทษตามกรรมที่ทำได้ ซึ่งส่งผลให้ในปัจจุบันเห็นทันตา หรือส่งผลให้ได้รับกาลข้างหน้า หรือส่งผลให้ได้รับสืบ ๆ ไป แล้วแต่โอกาส เมื่อใช้โทษบาปแล้วและรู้สึกสำนึกตน เพียรพยายามชำระใจให้ผ่องใส ให้พ้นจากบาปและขำเพ็ญแต่การบุญกุศล ก็เป็นอันหมดโทษหมดมลทิน ผู้ที่ตกนรก อาจพ้นจากนรกได้เมื่อใช้โทษหมดแล้ว อย่างที่พูดว่าหมดเวรหมดกรรม ให้อโหสิกรรมกันได้ นี่เป็นความคิดเห็นชาวไทยที่เป็นชาวพุทธ

แต่ความคึกเห็นของชาวคริสต์ไม่เป็นอย่างนั้น ผู้ใดทำบาป
 ล่วงบัญญัติของพระเจ้า ถ้าเป็นบาปเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็อาจ
 ลุกแกโทษที่เรียกว่าแก้บาปได้ ถ้าเป็นบาปหนักก็แก้บาป
 ไม่ได้ เมื่อตายไปก็ต้องตกนรก ตกอยู่อย่างนั้นไม่มี
 วันผูกเกิดไปขึ้นสวรรค์ได้ เพราะมีความเห็นเรื่องบาปของ
 ชาวพุทธและชาวคริสต์แตกต่างกันเช่นนี้ จึงทำให้เข้าใจ
 ผิดกันในเรื่องลงโทษ ฝ่ายหนึ่งคือชาวพุทธเห็นว่าผู้ทำ
 บาปได้รับโทษแห่งบาปของตนแล้วก็อาจกลับตนเป็นคนดี
 ได้ ตกนรกแล้วก็ขึ้นสวรรค์ได้ แต่ของชาวคริสต์ไม่เป็น
 เช่นนั้น ถ้าทำบาปไว้ก็อาจยกโทษได้ แต่ถ้าลงได้ตกนรก
 แล้ว ก็ต้องอยู่อย่างนั้นไม่มีโอกาสกรรม จะกลับเป็นคนดี
 ขึ้นสวรรค์เหมือนชาวพุทธไม่ได้ เพื่อจะแก้ขัดข้องใน
 เรื่องนี้ ศาสนาคริสต์ในนิกายโรมันคาทอลิกจึงได้มีสถาน
 ที่ลงโทษอีกแห่งหนึ่ง เรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า Purgatory
 ซึ่งแปลเป็นภาษาไทยว่า สถานไฟชำระ เพราะผู้ตกไป
 ในสถานนั้น จะถูกไฟเผากรรมจนกว่าจะหมดบาปหมด
 มลทิน ชาวคริสต์คนใดทำบาปไว้ และบาปนั้นยังติดตัว

อยู่เมื่อตายไปแล้ว ก็ต้องไปรับโทษในสถานไฟชำระที่
 กล่าวนี้เสียก่อน จะช้านานเท่าไรก็ได้แต่พระเจ้าจะทรง
 เมื่อใช้โทษบาปแล้วก็ขึ้นสวรรค์ได้ แต่อาจจะไต่ขึ้นสวรรค์
 เร็วกว่าก็ได้ ถ้าญาติมิตรไต่ทำบุญอุทิศส่วนบุญไปให้
 โดยขอให้บาทหลวงทำลัทธิที่เรียกว่ามิชซา ส่วนพวกที่
 ไม่ได้เป็นชาวคริสต์ ย่อมตกนรกหมด ไม่มีวันผูกเกิด
 อีกต่อไป.

ตอน ๓

**ความภาคี ศาสนา และจริยธรรม
ของชาติไทย**

ความภักดี

เรื่องที่จะบรรยายต่อไปนี้ คือความภักดี ศาสนา และจริยธรรมของชาติไทย อันเป็นคำแปลจากคำภาษาอังกฤษว่า Faith, Religion and Ethics ตามหัวข้อเรื่องทางการกำหนดให้บรรยาย ความจริงเรื่องนี้เมื่อสักหลายห้าปีมาแล้วเคยบรรยายมาแล้วครั้งหนึ่ง แต่เพื่อไม่ให้ซ้ำกับที่เคยบรรยายมาแล้ว จึงได้ปรับปรุงเสียใหม่ ให้แปลกไปจากรูปเดิมบ้าง

ในบรรดาสິงที่เราเรียกว่า วัฒนธรรม ซึ่งคนใน ส่วนรวมที่เรียกว่าสังคม เป็นผู้สร้างหรือปรับปรุงให้มีขึ้น เพื่อความต้งการอันจำเป็นของตน ถ้าแบ่งอย่างกว้าง ๆ

ก็มีอยู่สองอย่าง ๑. ทางร่างกาย และ ๒. ทางจิตใจ
เรื่องอย่างหลังนี้ ก็ได้แก่ศาสนา

มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีปัญญาคิดด้วยเหตุและผล และ
ซื่อคึกอย่างหนึ่ง ที่มนุษย์เคยคิดก็คือ คนเกิดมาจากไหน
และเมื่อตายแล้วไปไหน จะควรประกอบพิธีกรรมอย่างไร
และมีแนวสำหรับดำเนินวิถีชีวิตอย่างไร จึงจะเป็นคุณประ
โยชน์แก่ตน ทั้งเมื่อยังเป็นอยู่และเมื่อตายไปแล้ว คำ
ถามทั้ง ๓ ประการนี้ ก็ได้แก่เรื่องความภักดี (ซึ่งเป็น
ความเชื่อในแง่หนึ่ง) ศาสนา และจริยธรรม ซึ่งมีคำ
ตอบอยู่แล้วในศาสนาต่าง ๆ ถ้าใครเห็นด้วยกับศาสนาใด
ก็มีความเชื่อในศาสนานั้น แต่ตามปกติ “คนเกิดใน
ศาสนา” พอเกิดมาร้องแล้วก็มีความเชื่อประจำตัวไว้ให้แล้ว
คือพ่อแม่หรือผู้ที่อยู่แวดล้อม เป็นผู้กำหนดมาให้มาตั้งแต่
อ่อนแต่่ออก ถ้าเป็นคนไทย ตามปรกติก็ถือศาสนาของ
ไทย คนฝรั่ง คนแขก คนจีน ก็ถือศาสนาของคนชาติ
นั้น ๆ

ศาสนาเกิดจากความเชื่อ ถ้าไม่มีความเชื่อ
 ศาสนาก็มีไม่ได้ เพราะศาสนาเป็นการแสดงออกของ
 ความเชื่อ จึงเป็นรูปธรรม คู่กับความเชื่อซึ่งเป็นนาม
 ธรรม เพราะฉะนั้น ความเชื่อและศาสนาจึงเป็นอันเกี่ยว
 กัน และต่างกันเพียงฝ่ายหนึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับใจ และ
 อีกฝ่ายหนึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับกาย ซึ่งเป็นเครื่องแสดงออก
 แห่งความเชื่อให้ปรากฏเห็นเท่านั้น

ความเชื่อคืออะไร ถ้าทุกคนธรรมดา ก็ไม่จำเป็นต้องถาม เพราะทุกคนรู้ว่ามันอยู่ในใจ และทุกคนก็มี
 ความเชื่ออยู่แล้วไม่ว่าอย่างใดก็อย่างหนึ่ง แต่คำชนิดนี้แหละ
 ซึ่งเห็นว่าง่าย เมื่ออธิบายก็กลายเป็นยาก ตรงที่เมื่อฟัง
 คำอธิบายแล้ว ก็เข้าใจแต่ก็ไม่เข้าใจ จะเข้าใจหรือไม่
 เข้าใจ ก็เป็นเรื่องที่ข้าพเจ้าจะต้องแปล มิฉะนั้นก็จะเกิด
 เรื่องต่อไปไม่ได้ เพราะฉะนั้นจะขอแปลคำว่าความเชื่อใน
 ภาษานี้ว่า “ความที่เห็นจริงด้วย”

แปลอย่างนี้ ใครฟังก็เข้าใจ แต่ถ้านักต่อไปว่า
 อะไรคือความจริง ข้อที่นักกว่าเข้าใจก็จะกลายเป็นข้อที่ไม่

เข้าใจตามมาก้วย อันที่จริง อะไรคือความจริง ใคร ๆ ก็รู้ค้อยู่ทุกคนเพราะมันอยู่ในใจของท่าน ใครเล่าจะรู้จักไปกว่าตัวท่าน เพราะตัวยรู้ตัวเอง จึงพูดไม่ออกยกยกไม่ได้ ต่อเมื่อยังไม่รู้ จึงจะพูดออกยกยกได้ ดังที่ข้าพเจ้ากำลังจะพูดต่อไปนี้ อันเนื่องมาแต่เหตุที่ข้าพเจ้าตกอยู่ในฐานะที่นึกว่าตนยังไม่รู้ แต่จำเป็นต้องมาพูดเรื่องตัวารุนนเอง

อันที่จริง ความเห็นจริงนั้นมีหลายอย่าง จริงทางใจก็มี และจริงทางกายก็มี จริงทางใจนั้นเรารู้ได้แน่ว่าจริง เพราะมันมีอยู่ภายในตัวเราแท้ ๆ ส่วนจริงทางกายเรารู้แน่ไม่ได้ เพราะมันอยู่นอกตัวเรา และเราจะรู้ได้แน่ก็ต่อเมื่อได้อาศัย ตา หู จมูก ลิ้น และส่วนอื่นของร่างกาย เป็นสื่อชักนำมันเข้าไปสู่ใจจริงอย่างแรก เรารู้ได้แน่ไม่มีใครกล้าโต้เถียงได้ เพราะรู้ด้วยญาณทัศนะของตนเอง ใครจะรู้จริงยิ่งไปกว่าตัวเองเป็นไม่มี แต่จะเป็นจริงเพียงใดในลักษณะซึ่งเป็นที่สุดแห่งความจริง คือทางปรมาตมก็เห็นอีกเรื่องหนึ่ง ส่วนอย่างหลัง เราจะรู้ได้ว่าจริง ก็โดยอนุมานเอาทางปัญญาเท่านั้น

สมมติว่าเราเห็นดอกกุหลาบ เมื่อเห็นเป็นสีแสด
 เมื่อดมก็มักกลิ่นหอม เมื่อถูกตองก็รู้สึกว่ามันนุ่ม ที่เรารู้
 ก็มาจากธาตุซึ่งมีอยู่ในตัวเรา เราก่อนมานับว่านั่นเป็น
 ดอกกุหลาบ ถ้าไม่มีสีแสด ไม่มีกลิ่นหอม และไม่มี ความ
 นุ่มนวล สิ่งที่เราเรียกว่าดอกกุหลาบก็ไม่มี มีแต่สีแสด
 กลิ่นหอม และความนุ่มนวล อันเกิดจากตัวเราเอง ซึ่ง
 มาประกอบกันเป็นรูปให้เห็นเท่านั้น จึงเป็นความจริงโดย
 สมมติ หาใช่ความจริงโดยปรมาตม์ไม่

ความเชื่อนั้น ตามปกติมักมีความยินดีตามมาด้วย
 เรียกว่าความเลื่อมใส หรือที่ในบาลีเรียกว่า ปสาทะ
 ลักษณะอย่างนั้น มีอยู่เป็นสามัญด้วยกันทุกรูปทุกนามที่
 นัยถือศาสนา แต่ความเชื่อ ความเลื่อมใส หรือศรัทธา
 ปสาทะนี้ ลางที่ยังมีความจงรักภักดีตามมาด้วย นั่นแหละ
 ที่ในภาษาอังกฤษเรียกว่า faith เป็นเรื่องมีความเชื่อ ถึง
 กับมอบความไว้วางใจไว้กับสิ่งที่ตนเลื่อมใส

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระ
 บรมราชาธิบายไว้ในพระราชนิพนธ์เทศนาเสด็จป่าแห่งหนึ่ง
 เกี่ยวกับเรื่อง faith ว่า

ไม่ตรงกันก็อาจทำให้เกิดความเข้าใจผิดถึงเสียหายก็ได้
 เป็นอย่างเดียวกับคำว่า religion และศาสนา คำว่า ethics
 และศีลธรรม ซึ่งจะกล่าวในตอนถัดไป ก็มีลักษณะเป็น
 ทำนองเดียวกัน คือมีทั้งคำที่ใช้อยู่ในศาสนาเป็นเฉพาะ
 และคำที่ใช้กันอยู่ทั่วไป ผู้ที่นับถือศาสนาต่างกัน ใช้
 คำคำเดียวกัน แต่มีความเข้าใจไปคนละทางก็ได้ ถ้าเป็น
 อย่างนี้ ก็จะไม่มีความเข้าใจที่ต่อกัน ในเรื่องอันเกี่ยวกับ
 ความรู้สึกนึกเห็น และความคิดของผู้นับถือศาสนาซึ่งมีอยู่
 ต่างกัน ซึ่งก็ต่างฝังลึกอยู่ในจิตใจด้วยกัน

บัดนี้ มาเข้าใจเรื่องความภักดีในศาสนาของชาติ
 ไทย อันเป็นประเด็นของเรื่องที่จะบรรยาย

อาจกล่าวได้ว่าชาวไทยส่วนมากนับถือพุทธศาสนา
 แต่ที่นับถือศาสนาอื่นก็มี ว่าในเรื่องความภักดี ศาสนา
 และจริยธรรมของศาสนาอื่น ข้าพเจ้าก็ได้บรรยายหลัก
 ใหญ่ที่มีอยู่ในศาสนาเหล่านั้นเมื่อคราวก่อนแล้ว แต่ของ
 พุทธศาสนายังไม่ได้กล่าวอะไรเป็นลำดับเป็นขั้นนัก ทั้งนี้
 เพราะเห็นว่าพุทธศาสนาเป็นเรื่องที่รู้จักกันอยู่แล้ว ทั้ง

ข้าพเจ้าเอง แม้ได้ชื่อว่าเป็นผู้ยึดถือพุทธศาสนา ก็ไม่ใช่
 ว่ารู้ศาสนาของตนลึกซึ้งอะไร ทั้งยังก็ได้มาจากไต่ถาม
 ท่านผู้รู้อย่าง อ่านจากหนังสือต่าง ๆ หรือฟังเทศน์ฟังวิทยุ
 กระจายเสียงบ้างแล้วแต่โอกาส หากได้เป็นผู้ที่เชื่อวิชาอู
 เฉพาะเรื่องพุทธศาสนาไม่ มีความคิดเห็นและความรู้สึก
 นึกเห็นเป็นอย่างไร ก็นำเอาคำแผ่ให้ท่านทราวยเท่านั้น จะ
 ตรงกันหรือไม่ตรงกันอย่างไร ก็แล้วแต่ท่านจะคิดเห็นและ
 รู้สึก ซึ่งทุกคนมีเหมือนกันแต่ก็ไม่เหมือนกัน

ว่าโดยเนื้อแท้ เรื่องความภักดีอย่างที่มีอยู่ใน
 ศาสนามิพระผู้สร้าง ก็อาจกล่าวได้ว่าทางพุทธศาสนา
 ไม่มี แต่ถ้าว่าโดยอนุโลม ตามที่เขาเชื่อถือกันในกลุ่ม
 ประชาชนพวกชาวบ้าน ก็อาจกล่าวได้ว่ามีเหมือนกันโดย
 ปริยาย แต่ถ้าว่าถึงพุทธศาสนาทางฝ่ายมหายานแล้ว ซึ่ง
 มีแทรกซึมอยู่ในพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทบ้าง ก็ถือหลัก
 แห่งความภักดีต่อพระพุทธเจ้าอยู่เหนือหลักจริยธรรมเสีย
 อีก ไม่ผิดแปลกอะไรกันนักกับคติทางศาสนามิพระผู้สร้าง

ความเชื่อที่เรียกว่าศรัทธา ในพุทธศาสนามีหลักไว้ ๔ ประการ คือ ๑. เชื่อกรรม ๒. เชื่อผลของกรรม ๓. เชื่อว่ากรรมเป็นของผู้ทำ และ ๔. เชื่อการตรัสรู้ของพระตถาคต ถ้ามีความเชื่อครบทั้ง ๔ ประการนี้แล้ว ย่อมได้ชื่อว่าถึงพร้อมด้วยศรัทธา

เมื่อพูดตามนี้ จะเห็นว่าความเชื่อทางพุทธศาสนาไม่มีความเชื่อเกี่ยวกัขเรื่องภักดีโดยตรง อย่างในศาสนาที่ลือพระผู้สร้าง เพราะพุทธศาสนาสอนไว้ว่า เมื่อจะเชื่ออะไรให้ใช้ปัญญาไตร่ตรองด้วยเหตุและผลเสียก่อน เมื่อเห็นจริงแล้วจึงค่อยเชื่อ โดยถือหลัก ๑๐ ประการ ซึ่งมีแจ้งอยู่ในกาลามสูตรต่อไปนี้

“อย่ายอมรับสิ่งใ้ใดว่าเป็นจริง เพราะอีกคนหนึ่งว่าเป็นจริง หรือเพราะถือเป็นประเพณีสืบ ๆ ต่อกันมาตั้งแต่ปฐมปรา หรือเพราะเล่าลือกันอย่างนั้น หรือเพราะมีอยู่ในคัมภีร์ หรือเพราะเป็นคำกล่าวของฤษีแต่ก่อน หรือเพราะตนอยากจะทำอยู่แล้ว หรือเพราะเป็นความเห็นที่น่าฟังแต่ผิวเผิน หรือเพราะเป็นคำสอนของผู้ศักดิ์สิทธิ์

หรือของครู ไม่ว่าจะใคร หลักรัตนนิฉัยที่เป็นปทัสสถาน มีอยู่ภายในตัวท่านเองแห่งเดียวเท่านั้น ถ้าสิ่งใดจกไว้ก็ติ กล่าวไว้ก็ดี มีเหตุผลเป็นไปตามที่เราเคยพบว่าเป็นความจริง และเมื่อได้พิจารณาวิฉัยด้วยตนเองแล้ว ก็จงเอาสิ่งนั้นเข้าพิสูจน์ทดสอบในเข้าหลอมแห่งความเป็นไปแห่งชีวิตประจำวัน ถ้าเมื่อทดสอบแล้ว เห็นว่าเป็นไปเพื่อความ สุขของเพื่อนร่วมเกิด ก็จงนำสิ่งนั้น เข้าผนวกกับระบบปรัชญาของเราไว้ ให้เป็นเรื่องราวความเชื่อที่มีเหตุผล จนกว่าจะมีแสงสว่างแห่งญาณทัศนะของเราเกิดขึ้นเป็นความเชื่อได้แล้ว เราจึงอาจกล่าวได้อย่างแท้จริงว่าสิ่งนั้น เรารู้แล้วแจ้งแล้ว”

ข้อความข้างบนนี้ ข้าพเจ้าแปลจากหนังสืออังกฤษ เล่มหนึ่งซึ่งว่าด้วย พุทธศาสนา (What is Buddhist, Buddhist Lodge, London, 1928, pp. 175-6) ถ้าเปรียบเทียบกับข้อความในกาลามสูตร ที่แปลตรงจากบาลีเป็นไทย ก็มีข้อความแตกต่างกันออกไปบ้าง แต่ก็มีใจความลงกัน

พระพุทธเจ้าตรัสตอบแก่พวกกาลามชน ถึงเรื่อง
ความเชื่อทั้งสองลี้ว่า “๑. อย่าเชื่อเขาว่า ๒. อย่าเชื่อ
โดยเล่าสืบ ๆ มา ๓. อย่าเชื่อว่าได้ทำกันมาอย่างนั้น ๔.
อย่าเชื่อคำรา (ตามตัวอักษร) ๕. อย่าเชื่อโดยนัยเขา
๖. อย่าเชื่อโดยคาดคะเน ๗. อย่าเชื่อโดยตรึกตาม
อาการ ๘. อย่าเชื่อโดยคิดว่ามีความเห็นเหมือนกันกับตน
๙. อย่าเชื่อโดยเห็นว่าควรเชื่อ ๑๐. อย่าเชื่อโดยคิดว่า
ท่านผู้เป็นครูของเรา”

แล้วตรัสต่อไปอีกว่า “ธรรมเหล่านี้ เป็นอกุศล
มีโทษ ผู้รู้คิดเห็นเป็นไปเพื่อทุกข์ ควรละเสีย”

“ธรรมเหล่านี้ เป็นกุศล มีคุณอันงาม ผู้รู้สรร
เสริญ เป็นไปเพื่อสุข ควรเจริญ ควรบำเพ็ญให้จงงาม
ท่านทั้งหลายพึงพิจารณาด้วยตนเอง ดังนี้”

ตามหลักความเชื่อที่กล่าวมานี้ ก็อาจกล่าวได้ไม่
ผิดหลักพุทธศาสนาว่า สิ่งใดเป็นไปเพื่อความสุข มีความ
เป็นอยู่ดีตามสัญญาตมและตามสมควร แก่ฐานะและ
อัธยาศัย มีอนามัยก็ มีความปลอดภัยแก่ชีวิตและทรัพย์สิน

สิ้นถิ่นที่อยู่ มีความเขิกขานว่าเวียงแก้วชีวิต มีไมตรีจิตต่อกันด้วยสามัคคีธรรม มีความขันเท็งเมื่อประสบสิ่งกัฏามสิ่งมีความไพเราะ และมีความสนใจในวิชาความรู้เหล่านั้นล้วนเป็นไปเพื่อสุข สิ่งนั้นก็เป็นความจริงในทางที่เจริญควรบำเพ็ญให้จงงาม สิ่งใดเป็นไปเพื่อความทุกข์มีลักษณะตรงข้ามกับข้างต้นล้วนเป็นไปเพื่อทุกข์ สิ่งนั้นก็เป็ความจริงในทางที่เสื่อม ควรละเสียไม่ยังควรทำให้งอกงาม

ที่กล่าวมานี้ เป็นหลักความเชื่อของผู้นับถือพุทธศาสนาในหมู่ผู้มีปัญญาเกี่ยวกับเรื่องความเชื่อ แต่ถ้าหันไปดูความเชื่อของหมู่พวกชาวบ้าน ก็เป็นไปในเรื่องแสดงความภักดีต่อสิ่งที่เขาเชื่อถือ เกิดจากอารมณ์ความรู้สึกมากกว่าจะเชื่อด้วยเหตุผลทางปัญญา หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เขาก็เชื่อถือ และเรื่องผีเรื่องเทวดา เรื่องเวทมนต์คาถาอาคมและเลขยันต์ และเรื่องอื่น ๆ ในจำพวกเดียวกัน ซึ่งรวมเรียกว่าไสยศาสตร์ เขาก็เชื่อด้วยเหมือนกัน และเชื่อด้วยความภักดีด้วย เรื่องอย่างนี้

ไม่ใช่มีแต่พวกที่นับถือพุทธศาสนาเท่านั้น ถึงพวกที่นับ
 ถือศาสนาอื่น ไม่ว่าจะเชื่อว่าเป็นพวกที่เจริญแล้วหรือเป็นพวก
 ที่ยังไม่เจริญ ก็เป็นไปในลักษณะเดียวกัน ทั้งนี้ก็เพราะ
 ความเชื่อเป็นเรื่องของจิตใจ เคยเชื่อกันมาอย่างใดโดย
 ไม่มีเหตุผล ก็เชื่อกันมาอย่างนั้นสืบ ๆ ต่อมานานเป็น
 ปรัมปรา จึงเป็นความเชื่อที่ฝังลึกอยู่ในจิตใจ ยากที่จะ
 ปลดปล่อยทิ้ง ว่าเป็นสิ่งที่คนยังมีความต้องการอยู่ ถ้าหมด
 ความต้องการ สิ่งนั้นก็หมดไปเอง ไม่พักต้องมีใครบอก
 ใครห้ามว่าอย่าเชื่อ

ที่คนมีความเชื่อศาสนาเดียวกันแต่ต่างด้วย ความ
 เชื่อ ก็เพราะคนมีทั้งปัญญาและอารมณ์ความรู้สึก ฉะนั้น
 คนมีปัญญาคึกกว่าความรู้สึก ก็จะหนักไปในเรื่องปัญญา
 แต่คนมีความรู้สึกไวกว่าปัญญา ก็จะหนักไปในเรื่อง
 อารมณ์ คนทั้งสองจำพวกนี้ อย่างไหนจะคึกกว่ากัน ก็
 คอยยาก เพราะถ้าหนักไปทางปัญญา ก็จะมีชีวิตเป็นอยู่
 สดใต้งข้างหนึ่ง อันเป็นชีวิตที่ขาดความชันชานตามปรกติ
 วิตถัยของคน เป็นชีวิตที่อยู่อย่างแห้งแล้งคืดแต่เรื่องตาย

วันตายพรุ่ง ผมที่เขาตกไว้งาม ๆ น่านิยม ก็บอกว่า
 “อย่าชื่นชมว่าโสกา” ถ้าหนักไปทางอารมณ์ความรู้สึก
 ก็มีชีวิตอยู่อีกสุดโต่งข้างหนึ่งเหมือนกัน อันเป็นชีวิตที่
 หมกมุ่นอยู่กับสิ่งที่ไม่ถาวรอย่างงมงาย คุณหนักูละคร อ่าน
 หรือฟังนิยายนิทาน ก็เห็นเป็นจริงเป็นจังไปหมด ถึงกับ
 ลิงโลกก็ใจหรือร้องไห้ ที่จะมีชีวิตอยู่เป็นสายกลาง ไม่
 สุดโต่งไปข้างโน้นข้างนี้ ทำยากเต็มที

อันที่จริงสิ่งใดที่คนเชื่อ ก็เพราะสิ่งนั้นผู้เชื่อหมด
 สงสัยแล้ว ถ้ายังสงสัยอยู่ก็ไม่เชื่อ เมื่อนั้นแหละจึงจะใช้
 ปัญญาไตร่ตรองด้วยเหตุผล เพราะฉะนั้นจึงเป็นการยาก
 จริง ๆ ที่จะล้วงเข้าไปให้ลึกถึงในจิตใจของเขาว่าทำไมมี
 ความเชื่ออย่างนั้น เราจะรู้ได้ก็แต่ทางรูปธรรม ที่เขา
 แสดงออกเป็นรูปศาสนาเท่านั้น อย่างว่าแต่เรื่องความเชื่อ
 ในทางศาสนาเลย เพียงแต่ความเชื่อในเรื่องรัก เราก็
 ยังเข้าใจไม่ได้เสมอไป ต่างว่าบุตรชายไปรักผู้หญิงคน
 หนึ่ง ซึ่งเราเป็นผู้ใหญ่ไม่เห็นด้วย ถ้าจะไปเตือนว่าผู้หญิง
 คนนั้นไม่ดี ไม่เห็นสวยสักนิดเดียว หรืออะไรอื่น ๆ ใน

จำพวกที่เห็นว่าไม่ดีไม่สวย ท่านนึกหรือว่าเขาจะเชื่อคำ
 ตกเศียน เขาอาจตอบว่า ที่พูดมาทั้งหมดคนนั้นก็เพื่อความ
 จริง แต่ผู้หญิงคนนั้นเขารักมาก เขาเชื่อว่าถ้าได้ผู้หญิง
 คนนั้นเขาจะได้ความสุขจริง ๆ ก็คิดว่าได้ผู้หญิงอื่นอีกทั้ง
 ห่มนเสื้อที่เขาไม่มีความรัก เมื่อเป็นดังนี้ไม่ทราบว่า
 ทำอย่างไร ก็ซัดเอาว่าถูกเส้นหย้าแฝกเอาคอ ๆ นั้นใน
 เรื่องความเชื่อทางศาสนาฉันนั้น เพราะเป็นเรื่องของ
 จิตใจ มีทั้งเรื่องขบถญาและเรื่องอารมณ์ความรู้สึกรวมอยู่
 ไปด้วยกัน

เป็นธรรมดาของศาสนา ถ้ามีคนเชื่อคนถือเป็น
 จำนวนมาก จะให้การแสดงออกแห่งความเชื่อของคน
 เหล่านั้นเหมือนกันหมดหาได้ไม่ คุณแต่ “ไม่ถ้าเคียวยัง
 ต่างปล้อง พี่และน้องยังต่างใจ” ที่แตกต่างกันไปนั้น นอก
 จากจะมาจากตัวคนแล้ว ยังแตกต่างกันในทางที่เป็นสิ่ง
 แวดล้อมอยู่มากประการ ทั้งในภูมิศาสตร์ เชื้อชาติ
 วัฒนธรรม และสังคม แต่เมื่อรวมกัน ก็ยังถือศาสนา
 ไปด้วยกันทั้งนั้น

ถ้าจะแยกส่วนที่ไม่เหมือนกัน กล่าวกว้าง ๆ ก็มี
 อยู่เป็นคนสองจำพวกเท่านั้น คือ ๑. พวกที่เชื่อศาสนาด้วย
 ปัญญาทางเหตุผล และ ๒. พวกที่เชื่อด้วยศรัทธาทาง
 ความรู้สึก พวกแรกคงได้กล่าวมาแล้วในครั้งก่อนว่า
 เปรียบเหมือนเป็นส่วนบนของเจดีย์ มียอดเจดีย์เป็นส่วน
 สูงสุด พวกหลังเปรียบเหมือนเป็นส่วนล่างของเจดีย์ มี
 ฐานเจดีย์เป็นส่วนต่ำที่สุด แม้กระนั้นลางที่ก็ยังมีส่วน
 ซ้อนกันขึ้นไปหลายชั้น ส่วนต่าง ๆ ที่ประกอบเป็นองค์
 เจดีย์ จะเห็นได้ว่าตอนที่เป็ฐานเจดีย์ มีขนาดใหญ่มาก
 กว่าตอนอื่น ๆ แล้วขนาดก็เรียวเล็กขึ้นไปโดยลำดับ จน
 ถึงตอนยอด ก็มีขนาดเรียวแหลม เมื่อว่ากันตามส่วนก็
 เล็กนิกเต็ยว ถ้าเจดีย์มียอดสูงเท่าใด ฐานก็ต้องกว้าง
 ใหญ่ไปด้วยตามส่วนเท่านั้น เจดีย์ถ้ามีแต่ยอดอย่างเดียว
 แต่ไม่มีฐาน ยอดเจดีย์ก็อยู่ไม่ได้ เมื่ออยู่ไม่ได้ก็ไม่มีเจดีย์
 หรือมีแต่ฐานเจดีย์ แต่ไม่มียอดเจดีย์ ก็เป็นเจดีย์ที่ไม่
 สมบูรณ์ ฉะนั้นใคร คนที่นับถือศาสนาเดียวกันก็มีลักษณะ
 เหมือนดังที่กล่าวมานั้น อย่าคิดเลยว่าคนที่มีความเชื่อ

ศาสนาเดียวกัน แต่ไม่ตรงกับที่เราเชื่อ ว่าผลิต ถ้าจะเป็นผลิต ก็ผลิตกันเพียงเป็นส่วนไหนของเจดีย์เท่านั้น

นายกวิสวัตต์ (A. B. Griswold) กล่าวไว้ (ในหนังสือเรื่อง The Architecture and Sculpture of Siam, 1960 pp. 28-30) ว่า

พระเถระคณาจารย์ฝ่ายเถรวาท ได้พยายามจะรักษาพระธรรมวินัยไว้ไม่ให้ค้างพร้อย เพราะเกรงจะถูกคติทางลทธิไสยศาสตร์ ที่แวดล้อมเป็นเพื่อนบ้านอยู่รอบข้างทำให้ค้างพร้อยเกิดเป็นมลทินขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากพวกผู้สร้างเทวคา ซึ่งสิ่งสถิตอยู่รอบข้างและในภาคพื้นอาเซียอาคเนย์มาตั้งแต่ไหนแต่ไร จนไม่ทราบว่าเป็นเวลานานเท่าไร มีจำนวนมากมายก่ายกองนัก ที่เป็นตัวการตามทีประชาชนเชื่อถือกัน ว่าเป็นผู้ขงการบันดาลให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล หรือบันดาลทำให้ฝนแห้งแล้งเป็นผู้นบันดาลให้พืชพันธุ์ธัญชาติงอกงาม หรือทำให้เสียหาย ทำให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บ หรือทำให้เกิดอันตรายเป็นภัยพิบัติต่าง ๆ ถ้าต้องการให้ใครเขารักหรือให้เขาเกลียดหรือต้องการมีชัยในการพนัน และในการสงคราม เหล่านี้

เป็นต้น คนก็อาจชอบจากผีสังเทวดา อำนาจให้ตามความ
ปรารถนาได้โดยทางไสยศาสตร์ มีการขวงสรวงและ
ขนยานบูชาด้วยพลักรรรม หรือใช้อุบายทางไสยศาสตร์
อื่น ๆ มีเวทมนต์และคาถาอาคมเป็นต้น ยังคงให้จำต้อง
อำนาจสิ่งที่ไม่ต้องการ หรือขับไล่ไสส่งสิ่งที่ไม่ต้องการ
ให้ปลาทหนีไป ผีสังเทวดาที่วั้น ไม่ใช่ว่าจะเป็นอมรคือ
ไม่ตายก็หาไม่ เพราะพวกเหล่านี้ต้องตกอยู่ในกฎแห่ง
การเวียนว่ายตายเกิดเช่นเดียวกัน ไม่แตกต่างอะไรไป
จากมนุษย์และสัตว์ เมื่ออยู่ในชั้นสูงแล้ว ถึงกำหนดชั
ยก็ต้องตกลงมาต่ำ เกิดมีภพใหม่ ภพหนึ่งแล้วภพหนึ่งเล่า
ไม่มีที่สิ้นสุด จะมีความบันเทิงสุขก็ชั่วแฉ่นชั่วขณะ แต่
ความเป็นทุกข์เคียดครอนนั้นมิได้อยู่ตลอดไปเป็นเวลานาน

พระภิกษุสงฆ์รู้จักอยู่ร่วมกันมาด้วยสันติ ก็ยังพวก
ผีสังเทวดาเป็นเวลานานแล้ว ทั้งยังรู้จักทำให้ผีสัง
เทวดาเหล่านี้ หันมานับถือพระพุทธศาสนาและกลายเป็น
ผู้ปกครองรักษาพุทธศาสนาไปด้วย แทนที่พระภิกษุสงฆ์
จะกำจัดขจัดล้างผีสังเทวดาเหล่านี้ให้มลายหายสูญไป แต่
ท่านก็ไม่ทำ ภัยพุทธศาสนามีอยู่จริง ไม่เขี่ยคเขี่ยน

ความเชื่อของคนอื่น ซึ่งมีทิวี่ไม่ตรงกับของพระภิกษุสงฆ์ เพราะถ้าทำเช่นนั้น นอกจากจะขาดหลักพรหมวิหารแล้วยังทำไม่ได้และไม่สำเร็จด้วย เป็นแต่พระสงฆ์ประพฤติและปฏิบัติพระธรรมวินัย ให้คนอื่นเห็นเป็นตัวอย่างแห่งคุณงามความดี มีความสม่ำเสมอ ตั้งอยู่ในจริยวัตร เท่านั้น ก็พอ เหตุนี้พระภิกษุสงฆ์จึงบำเพ็ญจิตใจของท่านด้วยการเจริญสมถภาวนา หรือไม่ก็ให้การศึกษแก่คนอื่น พระภิกษุสงฆ์ต่างพวก จึงมีความ เชื่อวชาญในทาง คึกษาพระธรรมวินัย และเผยแผ่พระธรรมด้วยการเทศนาแก่ผู้อื่น ต่างพวกก็มุ่งเฉพาะคนทางบำเพ็ญภาวนา เพื่อความเห็นแจ้งในพระธรรม เขยิบสูงเป็นชั้น ๆ ขึ้นไปโดยลำดับคองนกม

ภายในพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ย่อมมีผู้นับถือต่างกันอยู่เป็นสองพวก คือ พวกที่เชื่อด้วยปัญญาทางเหตุผล และพวกที่เชื่อด้วยศรัทธาปสาทะทางความรู้สึก พวกแรกเห็นว่าหลักธรรมในพุทธศาสนาเป็นปรัชญาเทียบขนานกันไปได้กับคติวิทยาศาสตร์สมัยปัจจุบัน และใน

คราวเดียวกันก็ถือว่า หลักรวมในพุทธศาสนา เป็นประ
 มวลจริยธรรม อันมีหลักเข้าไปในทางสันติธรรมเห็นข
 วจีและเมตตาการุณาธรรม พระพุทธเจ้านั้นเป็นมนุษย์
 ไม่ใช่เทวดา และทรงเสนอแนะเรื่องการดับทุกข์ ไม่ใช่
 ทั่วย่างเอาเทพองค์ใดของคหนึ่งมาเป็นที่พึ่ง แต่ทรงแนะ
 ให้คนนี่เอง ที่เป็นผู้จยอันแท้จริงทำให้ดับทุกข์ได้ พระ
 องค์แสดงให้เห็นว่าเทวดานั้นถ้ามีก็ตกอยู่ในกฎอนิจจัง คือ
 ความไม่เที่ยง ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าคนและสัตว์ เรื่อง
 วิญญาณเมื่ออยู่ในคนที่ไปเกิดใหม่ในภพหน้านั้นไม่มี มีก็
 แต่ผลของกรรมที่ทำไว้ทุกครั้ง ซึ่งคงมีอยู่ตลอดไปไม่มี
 ที่สิ้นสุด ความปรารถนาคืนรน ความมุ่งร้ายหมายขวัญ
 และความหลงผิด เป็นต้นเหตุของความเกิดทุกข์ในปัจจุบัน
 เมื่อเราตายแล้วสิ่งเหล่านี้ก็งยักเยื้องอยู่ต่อไป นิพพาน
 เท่านั้นที่ทำให้สิ่งเหล่านี้หมดสิ้นได้ และผู้ใดถึงขั้นนั้นแล้ว
 ก็จะได้ถึงที่สุดทุกข์ได้ ทั้งมีชีวิตอยู่ และตายไปแล้ว

ส่วนพวกหลังที่เชื่อกว่ยศรัทธาความรูสึกมากกว่า
 ปัญญา ยิ่งเว้นที่จะรูสึกไม่ได้ว่าพระพุทธเจ้านั้นเป็นอทิเทพ

ซึ่งอาจเข้าถึงได้ด้วยการสวดอ้อนวอน ว่าในเรื่องการ
เวียนว่ายตายเกิด ก็ถือเอาตามตัวหนังสือว่าคนต้องไป
เกิดเป็นคนอีก เพราะฉะนั้น จึงประพฤติดนเป็นคนไม่
ประมาณ รู้จักฝากเงินไว้ในธนาคารออมสินอยู่เป็นนิตย์
โดยปรกติคือ ประกอบการกุศลผลบุญเพื่อสะสมฝากเป็น
เงินทุนไว้ ก็จะได้รับผลตอบแทนเป็นกิจลักษณะในชาติ
หน้า เช่น ปล่อยนกทำบุญตักบาตร หรือนำดอกไม้ไป
บูชาพระพุทธรูป เป็นต้น

ในพระคัมภีร์ ของฝ่าย นิกายเถรวาท ที่จัดไว้เป็น
ภาษาบาลี ญเหมือนจะมีอนุญาตให้ไว้ทั้งสองอย่าง คือ
ตามความเห็นของผู้ที่ใช่ปัญญา และผู้ที่มีความศรัทธา
ในพระคัมภีร์มีอยู่มากแห่ง ที่ยังอยู่ว่าพระพุทธเจ้าไม่ทรง
เชื่อเรื่องไสยศาสตร์ ไม่ทรงถือเรื่องอศักรรยอยู่เหนือ
ธรรมดาว่าเป็นพื้นฐานของศาสนา นอกจากสิ่งมีค่าใน
ทางศีลธรรมเท่านั้นพระองค์จึงจะทรงรับไว้ แต่ในที่แห่ง
อื่นในพระคัมภีร์เคยวกนก็มีเหมือนกันที่ขังว่า พระพุทธ

องค์ทรงกระทำปาฏิหาริย์ ทรงเหาะเหินเดินอากาศ และ
ทรงสอนมนต์แก่พระสาวกเพื่อกำราบภูติผีปีศาจ

ถ้าถือเอาข้อความอย่างแรกว่าเป็นข้อเท็จจริง และ
ข้อความอย่างหลังว่าเป็นไปในทางอุปมาน คือการเปรียบเทียบ
เทียบในสิ่งที่คล้ายคลึงกัน ข้อขัดแย้งกันนั้นก็เป็นอันหมด
ไป เพราะข้อความทั้งสองอย่างนี้ ย่อมสะท้อนแสงแห่ง
ความจริงให้เห็นว่าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันคือเป็นความจริง
กันอยู่คนละก้านเท่านั้น ถ้าจะให้พุทธศาสนาเป็นศาสนา
ที่มีความเคลื่อนไหวอย่าง มีแรง กำลัง เพื่อ คุงงาม ความดี
ให้เกิดมีขึ้นแก่คน ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนนับด้วยล้านด้วยโกฏิ
แล้ว ก็จำเป็นอย่างยิ่ง ที่ต้องมีข้อคิดทั้งสองลักษณะนี้อยู่
ในศาสนา เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสเทศนาแก่ผู้ท้เจริญแล้ว
ด้วยวัฒนธรรม พระองค์ทรงใช้คำศัพท์เป็นคำเฉพาะ
อย่างที่เขาใช้กันเป็นสามัญอยู่แล้วในลัทธิปรัชญาต่าง ๆ ที่
มีอยู่ในประเทศอินเดียสมัยของพระองค์ เป็นแต่ประการ
ความหมายให้แก่คำเหล่านั้นเสียใหม่ แต่เมื่อพระองค์
ตรัสเทศนาแก่ประชาชนชั้นพวกชาวบ้าน ก็ทรงใช้เล่า

เรื่องเป็นอุปมาอุปไมย อย่างที่คนเหล่านั้นคุ้นเคยอยู่ เพื่อ
 แสดงให้เห็นหลักธรรมจรรยา ดังที่พวกชาวบ้านเหล่านั้น
 ที่มีความแก่กล้าด้วยศรัทธา จำเรื่องที่คริสต์เหล่านั้นเป็นค
 เป็นตะ ยิ่งกว่าเห็นหลักธรรมจรรยาโดยแท้ที่มีอยู่ในเรื่อง
 นั้นเสียอีก และเข้าใจข้อเปรียบเทียบอุปมาอุปไมยว่าเป็น
 เรื่องจริงอย่างนักมี

ข้อความต่าง ๆ ในพระคัมภีร์ ที่แสดงภาพว่าพระ
 อินทร์และพระพรหม เป็นผู้ถวายความอุปถัมภ์แก่พระ
 ศาสดาด้วยความรักก็ ก็ไม่ใช่เป็นข้อความเท็จอันเนื่อง
 ด้วยความศรัทธา ตลอดเรื่องที่กล่าวถึงเทวดายักษ์มาร
 หรืออะไรอื่น ๆ ในจำพวกอมนุษย์เหล่านั้น ว่ากลบใจมา
 นิชถือพุทธศาสนา ก็แหละผู้สร้างเทวดานั้น ไม่มีอำนาจ
 และอิทธิฤทธิ์อย่างไร นอกจากจะมีอยู่ในจิตใจของผู้ที่มีความ
 ความเชื่อ การที่เทวดายักษ์มารมาเลื่อมใสในพุทธศาสนา
 ที่แท้ก็คือจิตใจของผู้ที่ไม่เคารพบูชาพระองค์ เปลี่ยนใจมา
 ความเชื่อและความเลื่อมใสในพระพุทธองค์นั่นเอง ผู้ที่หัน
 มานิชถือพุทธศาสนาใหม่ ได้ถวายถ้อยอกเขาสุขุมทุมพุ่ม

ไม้อ่อนคอกคัสสิทธีและแท่นบูชา ซึ่งเคยเป็นที่ทำสักการบูชา ในลัทธิความเชื่อเดิมของคนเหล่านั้น แต่พระพุทธเจ้า ก็ เพื่อแสดง และ โอนความจงรักภักดี ของตน ถวายแก่พระ พุทธองค์ให้ประจักษ์ คนซึ่งแต่เดิมเคยฆ่าสัตว์ เช่นบูชา ยัญพลีแก่ยักษ์รากษส ก็หันมาบูชาพระศาสดาคด้วยดอกไม้และธูปของหอมแก่พระศาสดา ซึ่งเป็นพระผู้ทรงชักชวนยักษ์รากษสเหล่านั้น ให้กลับใจละชีวิตชั่วร้าย กลับใจมาได้ ลัทธิถือบูชางูร้ายซึ่งกลายความหมายมาเป็น ลัทธิทูลสภาพเวียงร้อย ก็เมืองงูร้ายเหล่านั้นกลับใจมาเป็น ผู้ถวายความคุ้มครองแก่พระพุทธองค์ ต้นไม้ใหญ่ซึ่งคน เคยบูชากราบไหว้วันมานานแล้ว ว่ามีเทวดานางไม้สิงสถิต อยู่ก็ได้รับยกย่องว่าเป็นต้นไม้ที่ระลึก โดยเฉพาะต้นไม้ที่ พระองค์เคยประทับบำเพ็ญเจริญภาวนา เหล่าผู้ที่เคยนับ ถิ่นบูชาไฟมาก่อน เมื่อมาเป็นผู้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา แล้ว ก็เห็นพระศาสดามีเปลวเพลิงอันหาขอบเขตมิได้ พวยพุ่งออกจากพระพุทธองค์ ซึ่งพระภิกษุก็เอาอย่างมา ทำคิริประภาพระพุทธรูป ปานประหนึ่งว่าพระพุทธองค์

เป็นพระสุริยเทพตามคติที่เคยถือกัน อยู่สืบมาแต่สมัยกั๊ก
 ยรวรพ์ แล้วบูชาพระพุทธองค์ด้วยการทำพิธีประทักษิณ
 ตามการเวียนโคจรของดวงอาทิตย์ และผู้ที่มีความรู้ใน
 หมู่พวกที่เข้ามานับถือใหม่ในพุทธศาสนา เมื่อได้บรรพชา
 อุปสมบทแล้ว ก็จะทำจิตเป็นสมาธิเพ่งถึงพระพุทธองค์
 ด้วยวิถิฉานสมาบัติ อาศัย “ไฟเป็นเครื่องอุบาย”

ครั้นเมื่อพระพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งว่า อีกไม่ช้าพระ
 องค์จะต้องเสด็จดับขันธปรินิพพาน จึงตรัสแก่บรรดา
 สาวกว่า ค่อยไปทุกคนจะต้อง “เป็นเกาะให้แก่ตนเอง”
 จะต้องรู้จักริเริ่มทำการ เผยแผ่พระธรรม ตามลำพัง
 โดยไม่มีพระพุทธองค์

ในหมู่พระสาวก ผู้ที่มีปัญญารู้จักใช้เหตุผล ก็ย่อม
 จะรู้จักคิดได้ด้วยตนเอง ส่วนผู้ซึ่งมีปัญญารู้จักใช้เหตุผล
 น้อยกว่า แต่ว่ามีศรัทธามากในพระองค์ ไม่น้อยกว่าพวก
 แรก และเป็นพวกที่ได้อาศัยพระกรุณาคุณของพระพุทธ
 เจ้า เป็นผู้ทรงคิดค้นแทนตนมาก่อน เมื่อขาดที่พึ่งก็จะ
 เกิดความว้าวุ่นใจ ถ้าอย่างไรพระพุทธองค์หากได้ประ

ทานพุทธชานูญาต ให้พวกเขาซึ่งมีความจงรักภักดีแน่นแฟ้น
 ได้มีโอกาสมีอะไรเป็นสิ่งที่ยึดมั่นแทนพระพุทธองค์ ก็
 เป็นทางช่วยจิตใจของพวกเขาได้ไม่น้อย ยิ่งกว่านั้น ผู้
 มานับถือพุทธศาสนา ก็มีอยู่ไม่น้อยคน ซึ่งเคยเชื่อและ
 นับถือลทธิศาสนาอื่นมาก่อน ก็จะมีใจที่ว่างใจไม่มีอะไร
 เป็นสิ่งยึดถือเช่นเดียวกัน ถ้าเป็นเช่นนั้นผู้ที่พระพุทธองค์
 เคยทรงช่วยให้พ้นจากความเชื่อทางคติไสยศาสตร์ ก็จะ
 หันกลับไปนับถือคติเดิมที่ตนเคยนับถืออยู่ เนื่องด้วยเหตุนี้
 พระพุทธเจ้าจึงประทาน พุทธชานูญาตให้ ผู้ซึ่ง ภักดีในพระ
 องค์ กระทำบุญญาตราไปบูชาตามมัสการ สี่แห่งในสถาน
 ๔ แห่ง อันเนื่องด้วยเหตุการณ์ยิ่งใหญ่ของพระพุทธองค์
 ทางพุทธประวัติ คือ ที่ประสูติ ที่ตรัสรู้ ที่แสดงปฐม
 เทศนา และที่เสด็จดับขันธปรินิพพานได้ เมื่อคนเหล่านั้น
 ได้ไปนมัสการสถานศักดิ์สิทธิ์ ๔ แห่งนี้แล้ว ย่อมระลึก
 เห็นพระพุทธองค์ อันเนื่องด้วยเหตุการณ์ทางพุทธประวัติ
 จากสถานที่ ๔ แห่งนี้ได้ ว่าพระพุทธองค์ทรงเอาชนะ
 ความชั่วและความไม่รู้คือกิเลสได้ได้อย่างไร ก็จะได้

เกิดปีที่ความอื้อมิใจแก่ผู้ที่ได้ไปนมัสการบูชาว่าตนได้เจริญ
 รอยตามพระพุทธองค์ แต่ถ้าเห็นว่าท่านยังไม่เพียงพอ
 เมื่อได้ถวายพระเพลิงพุทธสรีระแล้ว จะนำเอาธาตุของ
 พระองค์ อันมีฐิธาตุและทนต์ธาตุเป็นต้น ไปประภิช
 ฐานโดยตระกูลมกนิและก่อเป็นสถูปเจดีย์ก็ได้ เพื่อผู้ทนบ
 ถือจะได้สักการบูชาระลึกถึงพระธรรมวินัย ทำใจให้สงบ
 และผ่องแผ้วได้

ตามที่นายกริสโวลด์กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่าคนนับ
 ถือศาสนาเดียวกันย่อมมีเป็นสองพวกใหญ่ เหตุนี้จึงได้
 กล่าวไว้แต่ต้น ว่าถือนศาสนาเหมือนกันแต่ก็ไม่เหมือนกัน
 เป็นอย่างส่วนบนและส่วนล่างของเจดีย์ฉะนั้น ถิ่นศาสนา
 จะมีแต่หลักธรรมอย่างเดียว คนที่มีปัญญาอันยิ่งกว่า ก็
 ย่อมจะไม่เข้าใจและไม่รู้สึกซาบซึ้ง ในที่สุดก็จะหันกลับไป
 ไปถือนอกคิตามความเชื่อเดิมของตน และเป็นทางให้ถูก
 พวกอื่นชักจูงให้เห็นผิดเป็นชอบได้ง่าย ให้ไปหลงเชื่อหลัก
 อันอื่นไม่พึงปรารณาก็ได้ สมเด็จพระราชาคณะองค์หนึ่ง
 เป็นชาวภาคอีสานออกข้าพเจ้านานมาแล้วว่า ให้ราษฎร

ซึ่งมีปัญญาอันสูงส่งกว่าชาติอื่นน่างเกยง ยิ่งกว่าให้เขา
 ไม่นั่งผ้า ถ้าจะมีเสื้อผ้าย่างใหม่ที่ไม่เคยนั่ง ให้เขานั่ง
 ก็นั่งไม่เป็น ก็ยิ่งจะซำร้ายไปกว่านั่งผ้าที่ชาติอื่นเสียอีก
 อันที่จริงเมื่อว่าตามทักกล่าวมาแล้วข้างต้นนี้ ก็ยังให้เห็น
 ว่า พระพุทธองค์ทรงแจ้งเรื่องเหล่านี้อยู่คี่แล้ว จึงได้ทรง
 ผ่อนปรนคติของการถือให้ไว้ทั้งสองประการ สุกแล้วแต่
 ฐานะและพันเพทางปัญญาของคน จะเหมาะอยู่ในระดับ
 ไหนชั้นไหน ที่จะทำให้เสมอกันเท่ากันและเหมือนกัน
 หมก ไม่มีใครทำได้เลย.

ศาสนา

กล่าวมาแล้วว่าศาสนาคือการแสวงหาแห่งความ
เชื่อ ก็แหละความเชื่อนั้น มีทั้งที่เชื่อว่ามีผู้สร้างและไม่มี
ผู้สร้าง ในพวกที่เชื่อว่ามีผู้สร้างเช่นคริสต์ศาสนา เขา
ถือว่าโลกต่าง ๆ และรวมทั้งสิ่งต่าง ๆ มีอยู่ในโลก ล้วน
เป็นสิ่งที่พระเจ้าเป็นผู้สร้างทั้งนั้น เขาเรียกความเชื่อของ
เขาอย่างนั้นว่า religion เราแปลคำนั้นเป็นไทยว่า ศาสนา
ซึ่งมีความหมายเป็นเนื้อแท้ของคำว่า คำสอน ข้อบังคับ
เพราะฉะนั้นคำว่า religion และศาสนาจึงไม่ตรงกัน เมื่อ
ไม่ตรงกันก็นำเอามาใช้แทนกัน ก็อาจทำให้เข้าใจผิด
กันไปได้ ที่มีชาวตะวันตกกลางคนกล่าวว่า พุทธศาสนา

ไม่ใช่ religion ก็เป็นความคิดเห็นที่แคบ คือเห็นแต่เฉพาะของตนเท่านั้น แท้จริงถ้าใช้กันอย่างกว้าง ๆ คำว่า religion และศาสนาก็แทนกันได้ทั้งที่ใช้กันเป็นสามัญอยู่ในเวลานี้ ถ้าจะเปรียบก็เหมือนกับคนฝรั่งคนแขกคนจีน คนไทยก็เป็นคนตัวกัน จะเรียกฝ่ายหนึ่งว่าเป็นคน แต่อีกฝ่ายหนึ่งว่าไม่ใช่คน ก็เรียกไม่ได้ แต่ธรรมชาติของสิ่งใดที่เรารวมพวกกันได้ ก็เพราะสิ่งนั้นมีอยู่เป็นจำนวนมาก และมีลักษณะต่าง ๆ ซึ่งเป็นคุณสมบัติโดยเฉพาะของสิ่งนั้น มีอยู่เป็นประจำเหมือนกัน แต่ว่าแตกต่างกันไปจากสิ่งอื่น เราก็กวบรวมได้เป็นพวกเดียวกัน และให้ชื่อแก่สิ่งนั้นว่านั่นนั่น ซึ่งเท่ากับความหมายของสิ่งนั้น เราอาจจะแยกย่อยออกไปอีกเป็นชนิดหรือเป็นอะไรอื่น ๆ ได้ ตามประเภทของสิ่งนั้น ๆ ที่แยกออกไปจากพวกใหญ่ ทั้งที่เขาแยกกันเป็นประเภทในวิทยาศาสตร์

ว่าถึงคำว่า religion และศาสนา ถ้าเราจะหยิบยกเอาลักษณะต่าง ๆ ที่เป็นคุณสมบัติโดยเฉพาะของสองคำนี้มาเปรียบเทียบกันดู ตามแนวของการศึกษาก็จะปรากฏ

ว่าทั้งสองคำนี้มีความหมายในพวกตรงกัน แต่ต่างกันก็ที่เป็นคนละชนิดของพวกเท่านั้น เหตุนี้ในพจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน จึงให้ความหมายของคำศาสนา โดยมีหลักใหญ่อยู่ ๓ ประการ คือ ๑. ความเชื่อถือของมนุษย์อันมีหลักแสดงกำเนิดและความสิ้นสุดของโลก นี้ประการหนึ่ง ๒. แสดงหลักกรรมเกี่ยวกับบุญบาปเป็นไปในฝ่ายศีลธรรม นี้ประการหนึ่ง ๓. มีลทธิพิธีที่กระทำตามความเห็นหรือตามคำสั่งสอนในความเชื่อถือนั้น ๆ นี้ อีกประการหนึ่ง ทั้ง ๓ ประการนี้ เมื่อเปรียบเทียบกับหัวข้อเรื่องที่กำหนดให้ข้าพเจ้ามาบรรยายอยู่นี้ คือ ๑. ความภักดี นี้เท่ากับประการที่หนึ่ง ๒. ศาสนา นี้เท่ากับประการที่สาม และ ๓. จริยธรรม นี้เท่ากับประการที่สอง ตรงกันหมด จะต่างกันก็แต่ใช้คำเท่านั้น

เรื่องความภักดี ศาสนา และจริยธรรมที่บรรยายในคราวนี้ ให้เป็นเฉพาะแต่ของชาติไทย ก็เป็นธรรมดาอยู่เอง ที่ข้าพเจ้าจะต้องกล่าวหนักไปในทางพุทธศาสนา แต่ที่ระลึกอยู่เสมอว่า นอกจากพุทธศาสนาก็ยังมีศาสนา

อื่นอีกหลายศาสนา ล้วนก็เป็นศาสนาซึ่งมีอยู่ในไทยด้วย
กัน จะต่างกันก็เป็นเพียงชนิดของศาสนาเท่านั้น อีกอย่าง
หนึ่งศาสนาเหล่านั้นเมื่อมาเป็นของไทยแล้ว ก็ย่อมหนักฏ
แห่งการสังสรรค์กันในทางวัฒนธรรมไปไม่ได้ เพราะ
ฉะนั้น ลักษณะบางประการซึ่งมีอยู่ในศาสนาเหล่านั้น จึง
มีอะไรอยู่หลายอย่างที่แตกต่างไปจากของเดิม แต่ว่ามา
เป็นอย่างของไทย ๆ เพราะฉะนั้น เมื่อรวบยอด ก็กล่าว
ได้ว่าเป็นศาสนาเดียวกัน เป็นทำนองกับนิ้วมือทั้งห้า
นิ้วก็โตชื่อว่า เป็นนิ้วมือด้วยกัน จะต่างกันก็แต่ชนิดของนิ้ว
เท่านั้น นิ้วเหล่านั้น ถ้าจะให้มีความเจริญใช้การได้ ก็เมื่อ
มีลักษณะต่าง ๆ กัน และรู้จักทำหน้าที่ของตนโตคือ ให้
ประสานเข้ากัน ถ้าใครจะบอกว่า นิ้วทั้ง ๕ นั้น ควรจะทำ
ให้เสมอภาคเท่ากันหมด ก็เท่ากับยกให้ทำสิ่งซึ่งคืออยู่
แล้ว ให้เป็นไม่ได้ไป

การแสดงออกแห่งความเชื่อ คือศาสนา มีอะไร
บ้าง ก็ได้แก่สถานที่และวัตถุซึ่งถือว่าศักดิ์สิทธิ์ ถ้าเป็น
ในพุทธศาสนา ก็มีโบสถ์วิหาร สถูปเจดีย์ พระพุทธรูป

และพระคัมภีร์เป็นต้น รวมหมคนั้นเป็นสถานและวัตถุที่
 ศักดิ์สิทธิ์ นพวาทหนึ่ง และพิธีอันเนื่องด้วยศาสนา พร้อม
 ทั้งสิ่งทีประกอบใช้ ในพิธีทอว่าศักดิ์สิทธิ์ นอกจำพวกหนึ่ง
 แล้วต้องมีผู้ถือว่าศักดิ์สิทธิ์เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมอันเนื่อง
 ด้วยสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งกล่าวมาแล้วนั้นด้วย อีกพวกหนึ่ง เรา
 จะรู้ว่าความเชื่อของคนอยู่ในศาสนาใด ก็อาจได้จาก
 กิริยาอาการที่แสดงออกของคนเหล่านั้น ที่มีอยู่ต่อสิ่ง
 ศักดิ์สิทธิ์ว่าเขามีการเคารพบูชาอย่างไร ส่วนเรื่องประ
 พุทธิปฏิบัติศีลธรรม เป็นอีกอย่างหนึ่งจะเอาไว้อีกเล่าใน
 ตอนที่ว่าด้วยจริยธรรม

ชาวไทยเมื่อก่อนมานับถือพุทธศาสนา ย่อมถือผู้
 สว่างเทวตาเป็นสระณะที่พึ่ง ไม่ผิดแปลกอะไรจากชนชาติ
 อื่น ที่ก่อนมานับถือศาสนาของตนในเมื่อเจริญแล้ว ครั้น
 ชาวไทยได้รับพุทธศาสนาแล้ว เรื่องการนับถือผู้สร้าง
 เทวตาก็ยังคงมีอยู่ เป็นแต่ลดจำนวนไป หรือถ้าอย่างนี้ก็
 กลายรูปกลายเป็นความหมายไปเท่านั้น แต่ข้อใหญ่ใจความ
 อันเป็นเรื่องผู้สร้างเทวตา ถ้าจะถามว่า ทำไมพุทธศาสนา

จึงไม่ปฏิเสธหรือยืนยันเรื่องผีสังเทวดา ให้มันรู้แล้วกัน
ไป ทั้งนี้ก็เพราะพุทธศาสนาเกิดขึ้นในหมู่คนที่เขานับถือ
ผีสังเทวดามาก่อน คนยังมีความหวาดท้อหวงกลัวเกรงผี
สังเทวดาอยู่ ถ้าคนเลิกนับถือผีสังเทวดา หันมาถือ
หลักธรรมในพุทธศาสนาแต่อย่างเดียวก็น่าจะเกิดเป็นความ
สุขความเจริญ ก็เป็นสิ่งที่ถูกก็แต่ผู้ที่เขานับถืออยู่ส่วน
คนอื่น ๆ ยังมีอีกมาก ซึ่งเป็นชนชั้นฐานเจดีย์ ยังไม่รู้จัก
บุญบาปก็ชั่วที่เป็นไปด้วยเหตุด้วยผล ก็จะไม่มีอะไรเป็นสิ่งที่
สำคัญให้มีความเกรงกลัว เหตุนี้ทางพุทธศาสนา จึงไม่
ยืนยันหรือปฏิเสธเรื่องผีสังเทวดา เป็นแต่สอนว่าพวก
เหล่านั้นก็มีสภาพเป็นไปไม่ผิดแปลกกับสิ่งอื่น ๆ ที่มีชีวิต
คือตกอยู่ในเงื่อนไชแห่งกฎ ของความไม่เที่ยงและกฎของ
การเวียนว่ายตายเกิดทั้งนั้น ทั้งนี้ด้วยอำนาจของกรรม

ใคร ๆ ก็ทราบกันดี ว่าหลักธรรมในพุทธศาสนา
มีอย่างไร แต่คนส่วนมากเขายังนับถือผีกันอยู่ ยังปรารถนา
สิ่งที่เป็นสิริมงคล พุทธศาสนาจึงต้องมีเจิม ต้องมีประ
พรมน้ำพระพุทธมนต์ และมีอะไรอื่น ๆ อีกหลายอย่างไม่

จำเป็นพรพรรณ เพราะสิ่งเหล่านั้นล้วนเป็นเครื่องบำรุงขวัญ
 ทั้งนั้น และไม่ก่อให้เกิดความเสียหายหรือเค็ดคร้ออะไร
 ถ้าการที่ท่านนั้นมุ่งไป ในทางให้จิตใจเจริญ ถ้าพิจารณาใน
 แง่นักจะเห็นได้ว่า ข้อขัดแย้งซึ่งมีอยู่ในพุทธศาสนา
 หกคไป ทงนทงน ก็เพราะพวกชาวบ้านเขายังเช้อและ
 นยถอผู้สางเทวดากันอยู่ เมื่อมาไถนยถอพุทธศาสนา ก็
 เป็นสุขใจ เพราะรู้อยู่ว่าผู้สางเทวดาที่ไม่ใช่เป็นมีจลาทิจู
 ก็ยังมีอยู่ ซึ่งคอยคุแลคุ้มครองป้องกันคน มีพระภูมิเจ้าที่
 และผู้ย่ำตายเป็นต้น

แต่โบราณมา เมื่อทองที่โตมีคนมาตั้งภูมิสำเนา
 อยู่รวมกันเป็นอีกแผ่น หมู่บ้านนั้นก็มั่งสิ่งอันจำเป็นประการ
 แรก คือต้องมวัด เพราะฉะนั้นการสร้างวัดประจำหมู่บ้าน
 จึงเป็นสิ่งถาวรที่ตองสร้างขึ้น เพื่อให้ควยคุไปกยศาลพระ
 ภูมิประจำหมู่บ้าน ซึ่งมีอยู่ก่อนแล้ว นอกนั้น วัดยังมีความ
 สำคัญ เป็นสถานที่สำหรับชุมนุมกัน ในวันเทศกาลตรุษ
 สารทเป็นต้น ทั้งวัดก็เป็นสถานการศึกษาแต่แห่งเดียว
 ของหมู่บ้าน อันเป็นแหล่งที่เกิดคิลปวิทยาของคนแต่ก่อน

ส่วนพระสังฆมุนีแล้ว นอกจากเป็นผู้บำเพ็ญพรต เพื่อเป็นเนอณาบุญซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับส่วนตัวท่าน ท่าน ยังเป็นผู้ประพฤติตนให้เป็นตัวอย่างอันดีงามแก่คนอื่นด้วย ตลอดจนเป็นผู้สั่งสอนอบรมศีลธรรมแก่ประชาชน หรือ ไม่เมื่อมีเวลาว่างเหลืออยู่บ้าง ท่านก็สอนหนังสือและสอน หลักศาสนาต่าง ๆ ให้แก่เด็กด้วยความสมัครใจ ไม่ใช่ มีความจำเป็นต้องสอนตามหน้าที่ ที่ท่านทำไปก็เห็นแก่ การบุญกุศล

คราวนี้ ให้เรามาพูดถึงในอีกแง่หนึ่งคือในแง่ของ ศิลปกรรม เช่น สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตร กรรม กุริยางคศิลป์ และวรรณคดี ซึ่งรวมนาฏศิลป์อยู่ ด้วย ในสมัยโบราณ สิ่งเหล่านี้ เราจะหาดูได้ก็แต่ที่วัด ทั้งโดยตรงและโดยปริยาย ที่ว่าโดยตรง ก็เพราะพระ เมื่อท่านมีเวลาว่าง ท่านก็ฝึกฝนเรื่องช่างเรื่องศิลป์ไป ด้วยในตัว ยกเว้นแต่กุริยางคศิลป์และนาฏศิลป์ ถึงแม้ ท่านจะเล่นเองไม่ได้ เพราะเป็นการขัดต่อวินัยก็ตาม แต่ ลางวัดท่านก็มีเครื่องเป่าพาทย์ไว้ สำหรับหัดเด็กให้เป็นใน

ทางนั้น ซึ่งเท่ากับสอนอาชีพให้แก่เด็กเมื่อโตโดยไม่ต้องลงทุนเอง ส่วนนาฏศิลป์ แม้จะไม่เหมือนดุริยางคศิลป์ แต่ชาวบ้านเขาก็หาไปแสดงกันทั่วทั้งเป็นงานพุทธบูชา เกี่ยวกับการฉลองหรือในงานเผาศพพนมเมรุ เหตุนี้จึงกล่าวไว้ว่าโดยปริยาย ส่วนวรรณคดีนั้นแล้ว ก็มีข้อเกิดส่วนใหญ่ มาจากวัดเหมือนกัน หรือไม่ก็มาจากผู้ที่เคยอยู่วัดมาก่อน ว่าในเรื่องจิตรกรรม ประติมากรรม และสิ่งที่ประดิษฐ์สร้างด้วยฝีมือ ก็มาจากวัดในลักษณะทำนองเดียวกัน

บัดนี้ สภาพความเป็นอยู่ของชาวไทย ต้องเปลี่ยนแปลงไปตามความเจริญของโลกอย่างรวดเร็ว ซึ่งหนักไปในทางเทคนิควิทยา ถ้าใครไม่มีพื้นวัฒนธรรมเป็นรากฐานของตนได้มั่นคง ก็อาจเอาตัวเหลือรอดอยู่ได้เป็นของตนเองไม่ได้ ไม่ช้าก็เร็ว เพราะความเจริญทุกอย่างไม่ว่าอะไร เจริญมากเท่าใด ก็มีสิ่งที่อยู่ตรงกันข้าม ซึ่งเรียกว่าปัญหาสังคมที่ไม่พึงปรารถนา ตามมากด้วยตามส่วนเป็นเงาตามตัว เพราะเป็นธรรมชาติของสิ่งต่าง ๆ ไม่

ว่าเป็นสิ่งอะไร มีด้านหน้าเท่าใด ก็มักมีด้านหลังมาก
 เท่านั้น เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า ศาสนาเท่านั้น ที่
 เป็นปรากฏการณ์แข็งแกร่งของวัฒนธรรม ที่สามารถ
 จะเป็นเครื่องต่อต้านสิ่งอันเป็นก้านหลังของความเจริญได้
 โดยนำสิ่งใหม่ที่เข้ากันได้กับจิตใจของชาวไทย เข้าไป
 ประกอบก่อนและปรับปรุงเสริมสร้างปรากฏการของคนให้คง
 มั่นอยู่บนรากฐานของเดิมให้มั่นคงยิ่งขึ้น ฉะนั้นแล.

จริยธรรม

บทนำของเรื่องซึ่งกำลังบรรยายอยู่ คือ เรื่องจริยธรรม จริยธรรมเป็นคำแปลจากคำว่า Ethics ในภาษาอังกฤษ ซึ่งมีความหมายที่ใช้กันอยู่เป็นสองนัย กล่าวคือ

นัยหนึ่ง เป็นเรื่องวิชาสาขาหนึ่งของปรัชญา อันว่าด้วยคุณค่าเกี่ยวกับความประพฤติของสังคม ว่าอย่างไร ที่ถือว่าเป็นถูกหรือดีควรประพฤติ และอย่างไรที่ถือว่าเป็นผิดหรือชั่วไม่ควรประพฤติ แล้ววางเป็นหลักกำหนดเป็นมาตรฐานขึ้นไว้อย่างกว้าง ๆ เพราะฉะนั้น วิชาจึงเป็น

เรื่องค้นคว้าหาความจริง เกี่ยวกับเรื่องคุณค่าของความ
ประพฤตินี้ในสังคม

คนที่อยู่โดดเดี่ยว ไม่เกี่ยวข้องกับคนอื่น จะกระ
ทำคนอย่างไร เช่นจะเปลี่ยกายล่อนจ้อน หรือจะกระโดด
โลกแตกและเห็ดอิ่ง ก็ทำได้ตามอำเภอใจไม่มีใครเขาว่า
อะไร เพราะไม่เป็นผลสะท้อนเรื่องถูกผิดหรือดีชั่วไปถึงคน
อื่น คนนั้นแม้จะเป็นคนมีปัญญาความคิด แต่จะเรียกว่า
คนมีจรรยาความประพฤติหาได้ไม่ อาจเป็นคนข้ายอกก็ได้
แต่จะถือว่าเป็นผู้ร้ายไม่ได้ เพราะคำว่าถูกผิดหรือดีชั่วใน
ความหมายทางจรรยาความประพฤติ จะนำเอาไปใช้
เกี่ยวกับความประพฤติของคนทั้งที่กล่าวหาได้ไม่ กว้ย
ไม่มีผลกระทบบรรเทือนไปถึงคนอื่นให้ใครมีความสุขหรือ
ความทุกข์ เช่นเรากระแอมไอ ก็เป็นการกระทำของร่างกาย
กลางประการ ไม่มีเรื่องเจตนาเกี่ยวไปถึงคนอื่นแต่
อย่างไร แต่พอกระแอมไอเพื่อจะให้ใครก็ตามเขาเหลียว
ดูมาทางเรา หรือต้องการจะชักจูงหรือเรื่องซึ่งเขากำลัง
พูดกันอยู่ การกระแอมไอนั้นก็เกิดเป็นเรื่องราวความประพฤติ

ถูกผิด หรือดีชั่วชนทันที เพราะฉะนั้นจึงแปลคำว่า Ethics ตามนัยนั้นว่า จริยศาสตร์

อีกนัยหนึ่ง Ethics หมายความว่า การกระทำของ คนเกี่ยวกับสังคม คือ ความประพฤติทางถูกผิดหรือดีชั่ว ซึ่งคนในหมู่กำหนดนิยมขึ้นไว้ ว่าเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อความ สุขความเจริญแห่งวิถีชีวิตของสังคม แต่ความประพฤติ ก็นักกล่าวนี้ ในสังคมต่าง ๆ ไม่ว่าจะในชาติใดภาษาใด มี ทั้งที่ตรงกัน หรือที่แตกต่างกัน หรืออยู่กันตรงข้ามก็มี ตามธรรมดาชนเชื่อว่าคน ก็ย่อมปรารถนาความสุขความ เจริญเป็นมงคลด้วยกันทั้งนั้น ไม่มีใครอยากได้ทุกข์เป็น ความเสื่อมเป็นอัปมงคล เหตุไฉนความประพฤติของคน ที่ต่างกันถูกผิดหรือดีชั่ว จึงแตกต่างกัน ถึงกับตรงกัน ข้ามกัน ทั้งนถากกล่าวแต่ย่อ ก็เนื่องด้วยเหตุทางสิ่งแวดล้อมหลายประการ

ยิ่งกว่านั้น พระศาสดาไม่ว่าในลัทธิศาสนาใด ก็ได้ ทรงวางกำหนดเรื่องความประพฤติไว้ชัดแจ้ง เพื่อให้ผู้ท นยถือเลื่อมใส จักได้ดำเนินวิถีชีวิตของตนไปด้วยดี แต่

คนเหล่านั้นใช้ว่าจะประพฤติและปฏิบัติไปตามนั้นที่เกี่ยวกับ
 หาไม่ เช่นในคริสต์ศาสนาพระเยซูทรงสอนให้คนตั้งอยู่
 ในความอดทน รู้จักถ่อมตัวเจียมตัว โดยตรัสว่า ถ้าเขา
 ตบหน้าเราที่แก้มข้างหนึ่ง ก็จงหันแก้มอีกข้างหนึ่งให้เขา
 ตบต่อ แต่ผู้ที่นับถือคริสต์ศาสนามีใครสักกี่คนประพฤติ
 และปฏิบัติตามที่พระเยซูตรัสสอนนี้ คนถือศาสนาถ้าเป็น
 ชั้นพวกชาวบ้านก็มักถือความหมายเอาตามตัวอักษรเท่า
 นั้น มากกว่าจะใช้ปัญญาว่าพระเยซูตรัสเป็นตัวอย่างเช่นนั้น
 ทรงมีความมุ่งหมายที่แท้จริงเป็นอย่างไร

ที่กล่าวนี้ ไม่ใช่แต่คริสต์ศาสนาเท่านั้น แม้
 ศาสนาอื่นก็มีเป็นทำนองเดียวกัน เช่นในพุทธศาสนา พระ
 องค์ก็ได้ทรงวางแนวปฏิบัติ เกี่ยวกับความ ประพฤติไว้ ให้
 แล้วอยู่ชัดแจ้ง ว่าสิ่งใดเป็นความเจริญเป็นมงคลอย่างยิ่ง
 และสิ่งใดไม่เป็นความเจริญไม่เป็นมงคล แต่คนส่วนมาก
 มักไม่ได้ยึดถือคำสั่งสอนข้อเหล่านี้ ลางคนกลับเห็นไปว่า
 เป็นเรื่องพระพุทธองค์ตรัสแก่เหล่าเทวดาต่างหาก หาได้
 ใช้ปัญญาคิดไม่ ว่าข้อความที่ตรัสนั้นจะเป็นเรื่องตรัสกับ

เทวดาหรือไม่ใช่ก็ตามที่ ถ้าใครประพฤติแล้ว ก็ะเกิด เป็นความสุขความเจริญแก่ตนและคนอื่นจริงหรือไม่ แต่ คนก็ไปติดอยู่ที่ตัวพินิจมากกว่า

ใช่แต่เท่านั้น คนยังไปยึดถือสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งสรวะ ว่าถ้าถือตามนั้นก็จะเกิดความสุขและมงคล ไม่จำเป็น ต้องยกตัวอย่างว่ามีอะไรบ้าง ทั้งนี้เป็นเพราะอะไร ก็ต้อง ทอบอย่างวิทยาศาสตร์ว่ามาแต่สัญชาตญาณของคน ซึ่ง ติดตัวมาตั้งแต่กำเนิด สืบ ๆ ต่อกันมานมนานตั้งแต่ครั้ง ยรมสมภพี่แล้ว ถ้าทอบอย่างพุทธศาสนา ก็ว่ามาแต่ กิเลสสันดาน ซึ่งเมื่อจะว่าไป ก็ลงรอยเดียวกัน เพราะ เป็นเรื่องอุปนิสัยใจคอ ซึ่งเป็นพันเพมาแต่เคิมั่นเอง

คำว่า Ethics โดยนัยที่สองนี้ เป็นเรื่องของศีลธรรม นั้นเอง แต่คำว่าศีลธรรมมักใช้อยู่ในพุทธศาสนา เมื่อ กล่าวถึงคำนี้ ก็มักนึกไปถึงข้อบัญญัติที่กำหนดไว้เป็นแนว ปฏิบัติทางกายและวาจา เช่นศีลห้าศีลแปด มากกว่าจะ นึกถึงความหมายว่า Ethics ซึ่งว่าด้วยหลักแห่งความ

ประพุกติทางศีลธรรม เหตุนี้จึงได้ใช้ว่าจริยธรรม เป็น
คำแปลคำว่า ethics ในความหมายนัยที่สอง

จริยธรรม ถ้ากล่าวถึงสมัยโบราณ ก็เท่ากับเป็น
เรื่องของจารีตประเพณีนั่นเอง จารีตประเพณีคือประเพณี
ที่มีเรื่องถูกผิดหรือชั่ว ซึ่งสืบ ๆ ต่อกันมานานตั้งแต่สมัย
ปฐมปรา เท่ากับเป็นหลักปกครองของหมู่คณะ เมื่อยัง
ไม่มีกฎหมายเข้ามาแทนที่ ถ้าจารีตประเพณี ได้ลงรูป
เป็นระเบียบแล้วไม่มากนักน้อย ก็เป็นชนบประเพณี มี
ลักษณะเป็นสถาบันขึ้น เพราะฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า
จริยธรรมของชาติไทยแต่สมัยดึกดำบรรพ์มาก่อนที่ยังไม่
ได้นับถือพุทธศาสนา ก็มีอยู่ที่จารีตประเพณีของไทย ถึง
แม้เมื่อได้รับนับถือพุทธศาสนาแล้ว จารีตประเพณีเดิม
บางอย่างก็ยังเหลืออยู่ ยังมองให้แลเห็นอยู่ แต่บางสิ่งก็
นำเอาคติทางพุทธศาสนาเข้ามาผสม และถ้าสิ่งใดขัดกับ
หลักพุทธศาสนา เราก็ดูว่าเป็นไสยศาสตร์มาจาก
ศาสนาพราหมณ์ ซึ่งจะมาจากศาสนาพราหมณ์เพียงใด
และที่เป็นของเราเพียงใด ก็ไม่จำเป็นต้องคำนึงถึง เพราะ

ยังต้องการจะนับถืออยู่ จึงได้บอกว่ “พุทธกับไสย ย่อม
อาศัยกัน” ข้าพเจ้าไม่ได้ยกตัวอย่างเรื่องที่ว่านี้มาแสดง
เพราะมีเวลาเหลือน้อยแล้ว จึงต้องกล่าวแต่รวบรัดเอาแต่
ใจความ

ในเรื่องจริยธรรมของชาติไทย ที่สืบมาแต่หลัก
พุทธศาสนา ก็มีอยู่เป็นอันมาก เริ่มแต่เรื่องศีลห้าศีล
แปด เรื่องหน้าที่ของผู้ครองเรือน ซึ่งมีอยู่ในสังคาโลวาท
สูตรเป็นต้น จนถึงขั้นสูงสุดคือทางสายกลาง ๘ ประการ
ซึ่งถ้าคนใดประพฤติและปฏิบัติตามนั้น โดยไม่จำเป็นต้อง
ถือให้หมดทั้ง ๘ ข้อ จะถือแต่ข้อ ๑ ถึงข้อ ๖ หรือน้อยกว่า
นั้น ก็จะประสบความสำเร็จความเจริญดีดไป จริงอยู่ ใจ
ความในทางสายกลางนี้มุ่งให้ ไซ้ได้ ทั้ง คดี โลก คดี ธรรม
แต่ถ้าจะนำเขาไปปรับใช้ทางโลก ก็ใช้ได้ก็ เช่น สัมมา
วาจา-พูดชอบ สัมมาภิมันตะ-ทำการงานชอบ สัมมา
อาชีวะ - เลี้ยงชีพชอบ สัมมาวายามะ - พยายามชอบ
เป็นต้น ถ้ารวมยกเรื่องจริยธรรมของไทยตามหลักพุทธ
ศาสนา ก็คือ “ให้ทาน รักษาศีล เมตตาภาวนา อุตฺฐาก

รักษาบิดามารดา ผู้เฒ่าผู้แก่ ครู ชูชฌาจารย์อาจารย์
และสมณะพราหมณ์ผู้มีศีลไซ้ ก็จะได้ไปเกิดในสวรรค์”
(ไตรภูมิพระร่วง) คือประสพแต่ความสุขความเจริญนั้น
เอง ที่กล่าวนี้ส่วนใหญ่ได้แก่ประชาชนชั้นพวกชาว
บ้านมากกว่าชนพวกชาวกรุงชาวเมือง

ข้าพเจ้ากล่าวเรื่องจริยธรรมทางพุทธศาสนาแต่ย่อ
ก็เพราะเป็นเรื่องที่รู้ ๆ กันอยู่แล้ว ทั้งข้าพเจ้าก็ไม่ใช่เป็น
ผู้ทรงคุณความรู้ โดยเฉพาะในเรื่องนี้โดยตรง จึงกล่าว
อะไรไม่ได้มากไปกว่านี้.

ตอน ๔

ความภักดี ศาสนา และจริยธรรม

บทนำ

ท่านกล่าวว่า คนเกิดมาและมีชีวิตรอดเหลืออยู่
ได้นาน ก็เพราะช่วยการต่อสู้เพื่อเอาชนะธรรมชาติ เอา
ชนะคนด้วยกัน และเอาชนะตัวเอง ที่ต้องต่อสู้กับธรรม
ชาติ ก็เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งอันเป็นปัจจัยแก่การครองชีวิต
ที่ต่อสู้กับคนด้วยกัน ก็เพื่อค้ำทานและป้องกันคนอื่น
พวกอนรรฆานและเบียดเบียนตน ที่ต้องต่อสู้กับตน ก็
เพื่อจะเอาชนะจิตใจของตัวเองในส่วนที่ถือว่าร้ายหรือไม่ดี
ซึ่งมีประจำเป็นสันดานอยู่มาตั้งแต่กำเนิด

การต่อสู้ทั้ง ๓ ประการนี้ มีลักษณะแตกต่างกัน
และมีความสำคัญตามที่คนคิดเห็นก็ไม่เท่ากัน ตลอดทั้ง

วิธีการต่อสู้และต่อต้านก็ไม่เหมือนกัน การต่อสู้รวมชาติ
 คนใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งใน
 ภาษาอังกฤษเรียกว่า technology เป็นเครื่องช่วยเอาชนะ
 ธรรมชาติ เมื่อมีชัยชนะแล้ว ยังสามารถทำให้ปรองดอง
 คือธรรมชาติซึ่งเป็นฝ่ายพ่ายแพ้มาร่วมมือกับคนซึ่งเป็น
 ฝ่ายชนะได้อย่างใกล้ชิด ที่โคแห้งแล้งก็สามารถส่งน้ำ
 เข้าไปหล่อเลี้ยงพืชพันธุ์ธัญญาหารได้ ที่โคมีน้ำมากก็
 สามารถแบ่งระบายน้ำให้ไหลไปที่อื่นได้ ทั้งนี้เช่นกัน

การต่อสู้เพื่อเอาชนะคนด้วยกัน ต้องใช้ความรู้ทาง
 การปกครอง ซึ่งรวมทั้งการทูตการทหารด้วย ส่วนการ
 ต่อสู้เพื่อเอาชนะตัวเอง ก็ด้วยวิธีกู้ใช้ความรู้ทางศาสนา

ถ้าย่อลักษณะของความรู้ขึ้นเป็นวิชา เกี่ยวกับการ
 ต่อสู้ของคน ๓ ประการก็กล่าวมาข้างต้นนี้ ก็มีอยู่ ๓
 ลักษณะเท่านั้นคือ ธรรมชาติศาสตร์ (Natural Science)
 สังคมศาสตร์ (Social Science) และมนุษยศาสตร์
 (Humanities) ซึ่งแต่ละลักษณะยังแยกย่อยออกไปเป็น

ความรู้เฉพาะมากสาขา เพื่อจะได้ศึกษาเป็นพิเศษได้
กว้างขวางและลึกซึ้ง

ถ้าการต่อสู้ทั้ง ๓ ประการนี้ เป็นผลให้มีชัยชนะ
คนก็จะประสบความสำเร็จแต่ความเจริญวัฒนา สามารถ
สืบเชื้อต่อชาติไทยยืนยาว ตามส่วนแห่งผลที่มีชัยชนะ ถ้า
พ่ายแพ้แก่การต่อสู้ ก็มีอยู่ประตูเดียวคือ หายนะ ซึ่ง
ได้แก่ความเสื่อมและความทรุดโทรมและจะต้องหมดเชื้อ
หมดชาติไป ในที่สุดไม่ช้าก็เร็ว ที่กล่าวนี้เป็นกล่าวใน
แง่คดีโลก คือโลกที่ข้าพเจ้าในฐานะเป็นปุถุชน กำลังมี
ชีวิตอยู่ขณะนี้

ประวัติศาสตร์แม้เป็นบันทึกเหตุการณ์เรื่องราว
ของมนุษย์ในอดีต แต่ก็อาจสอนให้เราเข้าใจได้ก็ ถึง
เรื่องการต่อสู้ของคนในลักษณะ ๓ ประการดังกล่าวมา
ข้างต้น ว่าการต่อสู้เมื่อมีชัยชนะแล้ว ก็ไม่ใช่ว่าจะยุติ
อยู่เพียงแค่นั้น ยังจะต้องสู้กับปรปักษ์ที่มาใหม่อยู่เรื่อยไป
ด้วยเป็นเรื่องของโลก โลกมีความเจริญก้าวหน้าเพียงใด
ก็ต้องมีปัญหาและอุปสรรคที่จะต้องต่อสู้และต่อต้าน เป็น

เงาตกตัวตามมาด้วยเพียงนั้น “เป็นสุขมาช้านานแล้วก็
เป็นคึก ครนคึกสงบก็เป็นสุข” นั่นคือขอความเขื่องตนใน
หนังสือไทยเรื่องสามก๊ก ซึ่งแสดงให้เห็นว่ามีสุขแล้วก็มิ
ทุกข์ หมกทุกข์แล้วก็สุข แล้วก็กลับเป็นทุกข์อีก
หมุนเวียนเปลี่ยนไปไม่มีที่สิ้นสุด ด้วยเป็นเรื่องของโลก
สังสาร

คราวนล่องหนมาสู่สัตว์อื่น ซึ่งเป็นเพื่อนร่วมโลก
กับคน ก็จะได้เห็นว่าสัตว์เหล่านั้น ย่อมมีวิถีชีวิตเป็นไป
ตามธรรมชาติ สัตว์ใหญ่ก็เขียดเขียนและกินสัตว์ที่เล็ก
กว่าเป็นอาหารลดหลั่นกันลงไปเป็นชั้น ๆ ไม่มีความ
เมตตาปรานีใคร เพราะฉะนั้นวิถีชีวิตของสัตว์ จึงไม่มี
เปลี่ยนแปลง เป็นความเจริญก้าวหน้า มีอยู่อย่างใดก็อยู่
อย่างนั้น ส่วนคนแม้เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ มี
ลักษณะไม่ผิดแปลกไปจากสัตว์โลก แต่คนมีปัญญาความ
คิดความรู้และความสามารถ แตกต่างไปจากสัตว์ ส่า
มารดาเขาชนะธรรมชาติได้ โดยผลิตสร้างสิ่งอันเป็นปัจจัย
แก่ชีวิต และสิ่งอื่น ๆ อีกมากมายนับไม่ถ้วน เพื่อความต้อง

การและจำเป็นแก่กันในส่วนรวม โดยสามารถถ่ายทอด
 ความรู้ให้แก่กันได้ แล้วสืบทอดและเพิ่มพูนความรู้ใหม่
 ความเจริญเป็นลำดับมา สิ่งทีสร้างขึ้นมาเป็นเรื่องราว
 จำเป็นแก่ร่างกาย ก็เรียกว่าวัฒนธรรมทางวัตถุ

ที่คนอยู่รวมกันเป็นหมู่คณะได้ช่วยเป็นปรกตีสุข ก็
 เพราะคนรู้จักสร้างระเบียบแบบแผนเป็นจารีตประเพณี
 และสถาบันสังคมขึ้น จึงสามารถปกครองกันเป็นบ้านเป็น
 เมืองและเป็นประเทศชาติขึ้นได้ ส่วนสัตว์อื่นไม่มีปัญญา
 รู้จักสร้างสิ่งเหล่านี้ นเรียกว่าวัฒนธรรมทางสังคม

คำว่าจารีตประเพณีและคำสถาบันสังคมในที่นี้ คำ
 แรกเข้าพเจ้าหมายความว่าถึงประเพณีเกี่ยวกับความประ
 พุทธิทางจริยธรรม ซึ่งมีค่าแก่ส่วนรวม คำว่าสถาบัน
 สังคม หรืออีกนัยหนึ่งเรียกชนบประเพณี หมายถึงสิ่งที่
 สังคมตั้งขึ้น เช่นการปกครอง การทหาร การศึกษา
 และการศาสนา เป็นต้น ซึ่งคนในส่วนรวมเห็นว่ามีค่าแก่
 สังคม เพราะมีความเชื่อว่าสิ่งทีตั้งขึ้นเป็นสถาบันนี้ จะ

เป็นขั้จจัยให้เกิดความสุขความเจริญ ก่อให้เกิดสวัสดิภาพ และความปลอดภัยให้แก่ส่วนรวม

คนเรานอกจากมีความต้องการความช่วยเหลือทางร่างกาย ให้อยู่ที่กินที่ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ จึงได้สร้างสิ่งอื่นเป็นวัฒนธรรมทางวัตถุขึ้น และมีความต้องการความช่วยเหลือทางสังคม เพื่อให้อยู่กันเป็นปรกติสุข จึงได้สร้างวัฒนธรรมทางสังคม คือ จารีตประเพณีและกฎหมายขึ้น แต่คนนอกจากมีร่างกายยังมีจิตใจด้วย และมีความต้องการทางจิตใจด้วยความจำเป็นเหมือนกัน ไม่น้อยไปกว่าความต้องการสองอย่างแรก

บรรดาสัตว์โลก มีแต่คนเท่านั้นที่รู้จักเอาอกคิดมาปรียบเข้ากับขั้จจุบัน และอนาคต อย่างน้อยคนก็รู้ว่า มีคนอื่นเกิดมาแล้วก่อนตน และคาดการณได้ว่าจะต้องมีคนเกิดใหม่ต่อไปในภายหน้า และรู้ว่าตนแม้ยังมีชีวิตอยู่ แต่ในวันหนึ่งข้างหน้าตนก็จะต้องตายไปในไม่ช้าก็เร็ว เพราะความช่วยเหลือมกจะตายและไม่ทราบได้แน่ว่า ตนเกิดมาจากไหน ทำไมจึงต้องเกิด และตายแล้วไปไหน เมอ

ตายแล้วจะได้สุขได้ทุกข์อย่างไรก็ไม่ทราบ เหล่านี้เป็น
 กัน คนจึงต้องสร้างวัฒนธรรมทางจิตใจเกี่ยวกับเรื่อง
 ความเชื่อทางศาสนาขึ้น เพื่อยำรุงจิตใจไว้ในเมื่อไคร่
 ความทุกข์สะท้อนใจให้เกิดมีความหวังขึ้น

นอกจาก เป็นธรรมดาเรื่องของคน ยังต้องการความ
 เปลี่ยนใจสบายใจ ให้เกิดความสดชื่นแก่ชีวิต คนจึงต้อง
 สร้างสิ่งอันเป็นความงามความไพเราะขึ้น ซึ่งได้แก่เรื่อง
 ศิลปะและวรรณคดี สิ่งทีสร้างขึ้นนี้ ได้แก่วัฒนธรรมทาง
 สุนทรียภาพ (Aesthetics) คือเรื่องเกี่ยวกับความงามความ
 ไพเราะ

วัฒนธรรมทางจิตใจส่วนที่เกี่ยวกับศาสนานี้แหละ
 ที่ข้าพเจ้าถูกเกณฑ์ให้มาบรรยายอยู่ในขณะนี้ โดยจำกัด
 ให้กล่าวตามหัวข้อที่วิทยาลัยกำหนดไว้ให้ คือเรื่องความ
 อกั กิ ศาสนา และจริยธรรม ซึ่งเป็นคำแปลจากคำภาษา
 อังกฤษว่า Faith, Religion and Ethics ความจริง ข้าพ
 เจ้าก็เคยบรรยายเรื่องนี้มาแล้วถึงสามครั้ง และทุกครั้ง

ที่บรรยาย ก็ใ้พยายามกล่าวข้อความไม่ให้ซ้ำกัน ครั้น
 ถูกให้มาบรรยายอีกคราวหนึ่งเป็นครั้งที่ ๔ ก็รู้สึกอึดอัด
 ด้วยความรู้อยู่กำลังจะหมดพุง ด้วยซ้ำพเจ้าเป็นผู้พูด
 เล็ก ไม่ใช่เป็นผู้ฟังพลยกเติมไปด้วยปัญญาความรู้ ถึง
 ก็จะต้องเอาสายเหล็กกรัดพุงไว้อย่างเข้มงวด เพราะกลัว
 ปัญญาความรู้มันจะระเบิดออกมาจากพุงแตก ทงมีเรื่องแจ้ง
 อยู่ในขทถวายพรพระนั้นแล้ว ครั้นจะนำของเก่ามาแล้วซ้ำ
 ก็รู้สึกว่าจะจืดไป แต่ทว่าของเก่านั้นก็ไม่ใช่ว่าจะต้องก็
 เสมอไป มันจะดีหรือไม่ดีก็อยู่ที่จะใช้วิจาวณญาณตรึก
 ตรองดูด้วยปัญญาปรีชาญาณ แล้วจึงเลือกสรรเอาแต่ที่
 เห็นว่าดี ไม่ว่าจะสิ่งนั้นจะเป็นเก่าหรือเป็นใหม่ อันที่จริง
 ของใหม่ ที่แท้ก็คือของเก่านั่นเอง หากแต่นำเอามาปรุง
 แต่ง ประกอบกันขึ้นให้เกิดเป็นรูปใหม่ขึ้นเท่านั้น
 มันก็จะกล่าวเข้าประเด็นเรื่องที่จะบรรยาย แต่จะ
 ให้หนักไปทางเรื่องพุทธศาสนา และส่วนใหญ่จะเพ่งเล็ง
 ไปทางประวัติศาสตร์ในแง่ที่เป็นวิวัฒนาการ เพื่อให้เข้า
 กับกฎวิทยาศาสตร์ที่ว่า ถ้าจะรู้สิ่งใดให้เห็นใกล้ตลอด ก็

ควรจะรู้อันเหตุของสิ่งนั้นด้วย ว่าคลี่คลายเป็นอย่างไร
 มาในปัจจุบัน “ที่เราศึกษาเรื่องอดีต ก็เพราะเราคิดว่า
 อดีตจะเผยความจริงเรื่องปัจจุบันให้เห็นได้”

อนึ่ง การบรรยายของข้าพเจ้านี้ เป็นไปใน
 ลักษณะที่ในภาษาอังกฤษว่า Pure Knowledge คือความ
 รู้บริสุทธิ์เท่านั้น ไม่กินความไปถึงเรื่องความรู้ประยุกต์
 (Applied Knowledge) คือความรู้ที่นำเอาไปใช้อย่างใด
 อย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นระยะขั้นที่สองของความรู้ ความรู้ขั้นที่
 หนึ่งเป็นอย่างขั้นปฏิบัติ ได้แก่ความรู้บริสุทธิ์ คือรู้เอาไว
 เป็นพื้นความรู้เท่านั้น ไม่ได้มุ่งประโยชน์อะไร นอกจาก
 “รู้ไว้ใช้ว่าใส่ยาแยกหาม” เพราะฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่า
 เป็นความรู้บริสุทธิ์ ความรู้ขั้นที่สอง ได้แก่ความรู้ประ
 ยุกต์เป็นขั้นปฏิบัติ คือนำความรู้บริสุทธิ์ไปคัดแปลงปรับปรุ
 เพื่อเอาไปใช้ประโยชน์ตามที่ต้องการ ความรู้ขั้นที่สาม
 ได้แก่ศิลปะ ศิลปะในที่นี้ ข้าพเจ้าหมายความว่าอย่างกว้างๆ
 คือการดำเนินงานหรือการทำสิ่งใด ๆ ได้ก็ด้วยฝีมือความ

รู้ความจักเจนนานาญ ผู้ใดมีความรู้ประยุกต์ แม้สามารถ
 ทำเนิการไค้ไค้วยความชำนาญแคล่วคล่องเป็นคิลย แะ
 เมื่อขาดความรู้วิสุทธอินเป็นพื้นฐานวิชาทางทฤษฎี การ
 ทำเนิงานของผู้นั้นก็มักจะไม่สมบูรณ์

ต่อไปน จะไค้กล่าวถึงเรื่อง ความภักดี ศาสนา
 แะจริยธรรมโคยลำดับ.

ความภักดี

คนเราไม่ว่าจะฉลาดหรือโง่ เมื่อเห็นสิ่งอะไรที่มี
สีแสด ก็ว่าแสด เมื่อรู้สึกสัมผัสสิ่งใดที่ร้อน ก็ว่าร้อน
เป็นต้น นี่เป็นความเชื่อตามธรรมดาสามัญ มีอยู่ด้วยกัน
ทุกรูปทุกนาม เพราะเชื่อว่ามันแสดมันร้อน เห็นและรู้สึก
อยู่ไหนไหน จึงได้บอกว่าเป็นร้อน ใครจะมายกเอาไม่
แสดไม่ร้อน ก็ไม่เชื่อ ค่อยให้พระอินทร์มาเชียว ๆ ก็ไม่เชื่อ
ความเชื่อตามลักษณะนี้เป็นสากล เพราะว่าไม่ว่าชาติใด
ภาษาใด ก็มีความเชื่อลงรอยเหมือนกันหมด แต่ก็มีสิ่ง
อีกมากมาย ซึ่งแม้จะเป็นความเชื่อตามธรรมดาสามัญ
แต่ทุกคนก็มีความเชื่อในสิ่งต่างๆเหล่านั้นไม่เท่ากัน หรือ

ไม่ตรงกันทีเดียว อย่างนั้นก็ ถ้าข้าพเจ้าเห็นผู้หญิงคน
 หนึ่งมีอายุอยู่ในราว ๓๐ หรือ ๔๐ ปี มีรูปร่างน่าตาสะ
 คราญ ข้าพเจ้าก็เชื่อว่าผู้หญิงคนนั้นยังสาวและยังสวยอยู่
 แต่ถ้าไปถามถึงความเชื่อของเด็กเล็ก ๆ เด็กอาจบอกว่า
 ผู้หญิงคนนั้นแก่แล้วและไม่สวยก็ได้ อย่างว่าแต่เด็กเลย
 แม้แต่พระสงฆ์องค์เจ้าที่ท่านเป็นกวี ท่านยังแต่งเป็น
 กลอนไว้ว่า “แล้วจะหาเมียน้อยสักร้อยหนึ่ง กุศพิงวัน
 กระเตาะเหมาจะมีศรี อายุราวคราวสักสิบสี่ปี แม่นถึงยี่
 สิบลดปลดศรธา” นี่เป็นเรื่องนั้นก็เข้าไปในลักษณะโหวต
 กวี แต่ก็แสดงความเชื่อไว้ให้เห็นว่า คนที่มีความเชื่อ
 และคิดเห็นอย่างนี้ ก็มีอยู่ลงไป แต่ว่าไม่ใช่ทั้งหมดทุกคน
 เราอาจกล่าวได้ว่า บุคคลย่อมมีความเชื่อในสิ่ง
 ต่าง ๆ ส่วนใหญ่ไม่เท่ากัน ตรงกันบ้างไม่ตรงกันบ้าง ไม่
 มากก็น้อย ที่ตรงกันเป็นส่วนมาก ก็ได้แก่ความเชื่อตาม
 ธรรมดาสามัญ ซึ่งเกิดจากได้ผ่านพบประสบมาด้วยคน
 เองในอาการเหมือน ๆ กัน ความเชื่อนอกจากที่กล่าวมานี้
 ยังมีความเชื่อที่ไต่รับมาจากการ ศึกษาเล่าเรียนในสำนัก

และโรงเรียนบ้าง จากอ่านข้อความในหนังสือพิมพ์บ้าง จากครูบาอาจารย์บ้าง จากคนอื่น ๆ บ้าง ก็นั่นเป็นต้น ความเชื่อเหล่านี้ เมื่อประสบอยู่บ่อย ๆ ก็เข้าไปแทรกซึม จนฝังลึกอยู่ในจิตใจ เมื่อจะคิดเห็นหรือประกอบกรการใด ๆ ก็มักเห็นไปตามความเชื่อที่มีเป็นทุนอยู่แล้ว ที่จะมีความสงสัยในความเชื่อ ใช้ปัญญาไตร่ตรองด้วยเหตุผล เหมือนอย่างพระพุทธเจ้าตรัสตอบชาวหมู่บ้านกาลามะ ก็น่าได้เคยกล่าวบรรยายไว้แล้วในครั้งที่สาม ห้ามไม่ อันที่จริง คนเชื่อเพราะหมกสงสัยแล้วจึงได้เชื่อ ถ้าสงสัยอยู่ก็ยังไม่เชื่อ แต่ความเชื่อความสงสัยของคน มีต่างๆไม่เท่ากัน สุดแต่พนเพชญญาและการศึกษาที่ได้อบรม ถ้าเป็นคนมีพินพ่อยในระคัยอย่างเป็นฐานเจคัย กงทชัพเจ้าไคเคยกล่าวไว้ ในครั้งที่หนึ่ง ก็ต้องแกค้วยการคักษาอบรม ค้วยวิธ "แปลความหมายใหม่" (re-interpretation) ในความเชื่อทเป็นพินเพคัยของเขา กงจะกล่าวต่อไป ในตอนหลัง

ความเชื่ออย่างหลังนี้ในภาษาอังกฤยเรียกว่า faith ถ้าจะแปลกันกว้าง ๆ ก็ไคแกค้วยความเชื่อทคัยคมัน หรือความ

เลือกมีไศศรัทธา แต่เป็นธรรมดาเรื่องความหมายของคำ
ในภาษา จะอยู่คงที่แต่ความหมายเกี่ยวหาได้ไม่ อย่าง
น้อยก็ต้องมีแนวความหมายเคลื่อนไปเป็นต่างๆ กันไม่มาก
ก็น้อย สู้แต่จะนำเอาไปใช้เป็นความหมายลักษณะอย่าง
ไรตามที่ตนต้องการ

ตามธรรมดาผู้ที่มียุญาความคึก ถ้ามีปัญหาเกิด
ขึ้นว่าจะเชื่อหรือไม่ก็ ก็จะต้องใช้วิจารณญาณมีอยู่สาม
ทาง ถ้ามีหลักฐานข้อเท็จจริงยืนยันความเห็นของคนได้
แน่นอน อย่างนี้ก็ควรเชื่อมั่นในความเห็นของคนได้ ถ้า
หลักฐานข้อเท็จจริงไปตรงกันข้าม อย่างนี้เราก็ไม่ควร
เชื่อ ถ้าหลักฐานข้อเท็จจริงยังกำกวมกันอยู่ เราก็ควรจะ
ตั้งข้อสงสัยไว้ก่อน จะเชื่อหรือไม่เชื่อยังไม่ได้ เรื่องเชื่อ
หรือไม่เชื่ออย่างนี้ เป็นลักษณะของการวิจัยทางวิทยา
ความรู้ ซึ่งเอาข้อเท็จจริงเป็นที่ตั้งมาวิเคราะห์และทดสอบ
ได้ คือถือเอาความรู้ความจริงเป็นใหญ่ ไม่ใช่ถือเอาอา
รมณ์และใจของคนเป็นที่ตั้ง ซึ่งตามธรรมดาก็มีความลำ

เขียนอยู่แล้วโดยไม่รู้สึกรู้ว่าไม่มากนักฮัย นี่คืออีกความ
หมายหนึ่งของคำว่า faith ในภาษาอังกฤษ

คนเราตามธรรมดาไม่ชอบให้มีสงสัย เพราะสงสัย
แล้วมักไม่สบายใจ ถ้าเราสงสัยไม่ไว้ใจความซื่อตรงคู่รัก
เราก็เบื่อครั้นไม่สบายใจ สู้ไม่สงสัยไม่ได้ เพราะสบาย
ใจก็ แต่ทว่าความเชื่อที่ไม่มีสงสัย มีทั้งที่ดีและไม่ดี ถ้า
มันจริงตามที่เรานึกก็ไป ถ้าหากมันไม่เป็นจริงตามที่
เรานึกก็เสียหายไ้ คนที่ชอบเชื่อสิ่งไม่มีหลักฐาน ก็
เพราะรู้สึกสบายใจก็ ถ้ามีเรื่องที่เราไม่มีความรู้อะไรเลย
แต่จำเป็นต้องเชื่อหรือสงสัยในเรื่องนั้น เราก็มักเลือก
เอาข้างเชื่อมากกว่าสงสัย ถ้าเรื่องนั้นเข้ากันได้กับจิตใจ
ใจของเขา เป็นต้นเรื่องผู้มีจริงหรือไม่จริง เราก็มักเลือก
เอาข้างเชื่อว่าผู้มีจริง เพราะมันเข้ากันได้กับจิตใจของเรา
ซึ่งคนส่วนมากกลัวอยู่แล้ว ความเชื่ออย่างนี้ ก็เป็นอีก
ความหมายหนึ่งของคำว่า faith ในภาษาอังกฤษ

ยังมีความเชื่ออีกอย่างหนึ่งในภาษาอังกฤษ ใช้คำ
ว่า faith เหมือนกัน แต่มีลักษณะแตกต่างกับที่กล่าวมา

แล้ว เช่นมีความเชื่อในการปกครองลัทธิประชาธิปไตย มีความเชื่อในความสามารถของแพทย์ที่รักษาโรคของเรา มีความเชื่อในวิธีกินคว่ำหรือวิจัยทางวิทยาศาสตร์ ความเชื่อตามลักษณะนั้น เป็นเรื่องความเชื่อที่มีไว้วางใจ เพราะมีหลักฐานยืนยันข้อเท็จจริง ซึ่งเมื่อใช้ปัญญาไตร่ตรอง กว้างเหตุผล เห็นจริงกว้างจึงได้เชื่อและไว้วางใจได้ ความเชื่ออย่างนี้ คืออย่างทีพระพุทธเจ้าตรัสแก่พวกชาวบ้าน กาลามะ

คำว่า faith ในภาษาอังกฤษ มีความหมายเป็นหลายนัย ทั้งนี้ แต่ความหมายที่ใช้กันอยู่ในลัทธิศาสนาต่างๆ โดยเฉพาะศาสนาที่เชื่อว่ามีพระเจ้าหรือพระผู้สร้าง มุ่งเอาความเชื่อที่เชื่อมีความภักดีในพระเจ้าหรือในสิ่งซึ่งตนนับถือ เป็นเรื่องความจงรัก กว้างความยึดมั่นและมอบความวางใจไว้ ในสิ่งนับถือ แม้ว่าสิ่งนับถือนั้นจะไม่มีหลักฐานยืนยันข้อเท็จจริง อย่างไรก็ตาม แต่คนก็อาจมอบกายถวายชีวิตไว้แก่สิ่งที่มี ความเชื่อและ ยึดมั่นได้ แม้แต่

ชีวิตก็อาจเสียสละได้ ความเชื่ออย่างนั้นแหละที่เรียกว่า
ความภักดี

ความภักดีเป็นเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับอารมณ์ความรู้สึก ไม่ใช่ความเชื่อทางปัญญาเกี่ยวกับเหตุผล ความเชื่อสองอย่างนี้ ถ้าเป็นเรื่องเกี่ยวกับความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ก็ต้องเป็นความเชื่อทางเหตุผล แต่ถ้าเป็นเรื่องทางศาสนา ก็ต้องเป็นความเชื่อทางอารมณ์ เช่น เชื่อพระเจ้าซึ่งเป็นผู้สร้างโลกมีจริง คนมีวิญญาณจริง เมื่อคนตายไปแล้วก็ตายแต่ร่างกาย ส่วนวิญญาณของคนนั้นเป็นอมรไม่มีตาย ถ้าจะถามว่ารู้ได้อย่างไร มีหลักฐานยืนยันได้หรือไม่ ผู้ที่เขามีความเชื่อความภักดีในสิ่งที่กล่าวมานี้ อาจตอบว่าแม้จะนำเอาหลักฐานข้อเท็จจริงมาพิสูจน์อย่างตาเห็นไม้ไถ่ก็จริง แต่ก็เป็นการรู้สึกมีในใจของเขา จึงต้องเชื่อว่ามีควยเป็นความจริงซึ่งได้มาจากความเห็นแจ้งของเขาเองในทางสยมญาณ คือความรู้แจ้งได้ควยตนเอง ที่ในภาษาอังกฤษเรียกว่า intuition

วิทยาศาสตร์ เป็นเรื่อง ค้อง การ ทราบว่า อะไร คือ
 ปริมาณ อะไรคือ เสียงและแสง ทำไมคนหรือสัตว์หรือ
 สิ่งต่าง ๆ เมื่ออยู่ในสถานการณ์อะไรบางประการ จะต้อง
 แสดงเป็นปฏิกิริยาออกให้ปรากฏเห็น เหล่านี้ เป็นต้น วิท
 ยาศาสตร์ จะใช้ วิธี ค้นคว้า ทักษะการ วิเคราะห์ สิ่งเหล่านั้น
 เพื่อต้องการทราบว่า อะไร เหตุไร และทำไมจึงเป็นเช่น
 นั้น ซึ่งนักวิทยาศาสตร์สามารถวิเคราะห์ได้ก็แต่สิ่งที่มี
 รูปมีเทห์เท่านั้น ถ้าเป็นสิ่งที่ไม่มีรูปไม่มีเทห์ ก็หมกขัณญาที่
 จะวิเคราะห์สิ่งนั้นได้

ส่วนเรื่องความเชื่อทางศาสนาไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องทาง
 วิทยาศาสตร์ หน้าที่ของศาสนามีแต่จะค้นหาว่าทำไมคน
 จึงเกิดมา ใครเป็นผู้สร้าง เมื่อก่อนเกิดมาแล้วอยู่ที่ไหน
 ตายแล้วไปไหน ทำไมจึงต้องพูดความจริง ทำไมคนจึง
 มีทุกข์มีสุขและตาย เหล่านี้ เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้ศาสนา
 ต่าง ๆ ก็ให้คำตอบเป็นต่างกัน ใครเกิดหรืออยู่ในศาสนา
 ไต ก็มีความเชื่อความภักดีในศาสนานั้น เรื่องนี้ถ้านัก
 วิทยาศาสตร์มาออกความเห็น โดยเอาหลักวิทยาศาสตร์

เข้ามาพิสูจน์ ว่าพระเจ้าไม่มี ฉัไม่มี ตายแล้วสูญ หรือ
 อะไรในทำนองนี้หมายความว่า ออกความเห็นเกินขอบ
 เขตวิทยาศาสตร์ ซึ่งอยู่นอกเหนือหน้าที่ของตน เพราะ
 ศาสนาเป็นเรื่องของอารมณ์ความรู้สึก ถ้าผู้ที่เขามีความ
 เชื่อนในพระเจ้า เขาอาจบอกได้ว่า ความเชื่อของเขาเป็น
 เรื่องส่วนตัวระหว่างความรู้สึกของเขากับพระเจ้า ที่จะเอา
 เรื่องวิทยาศาสตร์ หรือเรื่อง เหตุผล เข้าไป แทรกแซงด้วย
 ไม่ได้เป็นอันขาด เขาเชื่อนในพระทัยที่คนพระเจ้าซึ่งมีอยู่
 ต่อมนุษย์ที่พระองค์ทรงสร้างมา และมอบกายถวายชีวิต
 และความหวังความไว้วางใจแน่นแน้อยู่ในพระองค์ ใครจะ
 มาแย้งมาคัดค้านเพื่อ หักล้าง ความจริง ซึ่งมีอยู่ในความรู
 สึกของเขา เขาก็ไม่เชื่อ มีความเชื่ออย่างนั้นแหละ ที่เรียก
 ว่าความภักดี เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า ความจริงทาง
 ศาสนาเป็นเรื่องหนึ่ง ความจริงด้วยเหตุผลเป็นไปทาง
 วิทยาศาสตร์เป็นอีกเรื่องหนึ่ง จะเอามาปะปนกันไม่ได้
 ผู้ที่เชื่อถูกยฆานาที่ เชื่อพระเครื่องของขลังเครื่อง
 ราง เชื่อเวทมนต์คาถาอาคม เชื่อว่านรกสวรรค์ตามที่

มีกล่าวไว้ในคัมภีร์ไตรภูมิ และวิญญาณของคนมี คาย
 ไปแล้วก็ยัง เรียกดวง วิญญาณ มาสังสถิต ที่หนึ่ง ที่ใดก็ได้
 เหล่านั้นเป็นต้น ก็เป็นเรื่องความเชื่อด้วยความภักดี จะ
 เรียกว่าเป็นความเชื่อของมกายก็ได้ แต่ก็มีปัญหาอยู่ว่า ใคร
 เป็นผู้กล่าวว่างมกาย ความเชื่อของใครก็ของใคร จะให้
 เชื่อเหมือนกัน มันก็เท่ากับทำคนให้มีหน้าตาเหมือนกัน
 หหมด ซึ่งยอมทำไม่ได้ เราจะทำให้ความคึกความเชื่อ
 ของคนปัจจุบันที่เจริญแล้ว แต่ยังเป็นปลุกชนอยู่ ให้พ้นไป
 จากความคึกความเชื่อเดิม ซึ่งยังแอบแฝงและคงอยู่ใน
 สันดาน และเป็นตัวการขุ่นคน ให้มีผลถึงที่เป็นอยู่ในปัจจุ
 บันให้หลุดพ้นไปอย่างเด็ดขาด เหมือนดังเขามือเข้าคัก
 ให้ซาคสะขื่นหาได้ไม่ แม้จะมีวิชาและรู้ค่าของสิ่งอันเป็น
 คุณงามความดี มากกว่าแต่เดิมเท่าไรก็ตาม สามารถ
 ปรียบปรุงและเปลี่ยนแปลงจิตใจเดิมมาได้ไกลมากสักเท่า
 ไรก็ตาม แต่ก็ใช่ว่าสิ่งที่ยังคงอยู่ในสันดานนั้น จะหมด
 สิ้นไปทีเดียวก็หาไม่

ข้าพเจ้ามีความเชื่อในพระบัญญัติ คริสต์ชอบของ
 พระพุทธเจ้า (ตถาคตโพธิศรัทธา) และเชื่อว่าพระนิพพาน
 มีจริง ก็เป็นความเชื่อของข้าพเจ้า ถ้าจะว่าไป ความเชื่อ
 ของข้าพเจ้าและความเชื่อของผู้ที่เชื่อเวทมนต์คาถา ก็เป็น
 ความเชื่อของผู้นับถือศาสนาเดียวกัน ถ้าจะต่างกันก็
 แต่ฝ่ายหนึ่งเปรียบเหมือนยอดเจดีย์ อีกฝ่ายหนึ่งเปรียบ
 เหมือนเป็นฐานเจดีย์ ทั้งที่ได้เคยกล่าวมาแล้วในการ
 บรรยายครั้งที่หนึ่งนั่นเอง ยอดเจดีย์และฐานเจดีย์ก็เป็น
 ส่วนของเจดีย์ด้วยกัน ยอดเจดีย์สูงเท่าไร ฐานเจดีย์ก็
 ก็ต้องใหญ่ตามส่วนเท่านั้น ถ้าเจดีย์ไม่มีฐาน ยอดเจดีย์
 ก็อยู่ไม่ได้.

ศาสนา

เมื่อคนมีความเชื่อกันกล่าวมาแล้วอย่างใด ก็แสดงออกซึ่งความเชื่ออย่างนั้นเป็นรูปศาสนา ศาสนาในที่นี้ ข้าพเจ้าหมายความว่าอย่างกว้าง ๆ ไม่ใช่เฉพาะให้หมายความว่าคำสั่งสอนเท่านั้น แต่ให้หมายความว่าถึงกิจ คือผู้สร้างเทวดาและถือพระเจ้าด้วย ในทำนองเดียวกัน คำว่า religion ในภาษาอังกฤษ ก็ให้หมายความว่าถึงศาสนาด้วย มิฉะนั้น ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม ศาสนาพราหมณ์ ถ้าไม่เรียกว่าศาสนา ก็จะเรียกว่าอะไร และศาสนาพุทธ ถ้าไม่ใช่ว่า religion ก็จะใช้ว่าอะไร แต่ที่เห็นใช้เป็นสามัญ ก็ใช้กันอย่างนี้ทั่วไปทั้งในภาษาไทยและภาษาฝรั่ง

มันก็อย่างเดียวกันกับคำว่า หลังคาและน้ำตาล จะบอกว่า
 เกยวนหลังคาก็ไม่ได้มุงด้วยหญ้าคา และน้ำตาลก็ไม่ได้
 ทำจากน้ำตาลโตนด แต่ทำจากน้ำอ้อยเป็นส่วนใหญ่ จึง
 ไม่ควรเรียกว่า หลังคา และน้ำตาล ถ้าไม่เรียกอย่างนี้
 ก็จะเรียกว่าอะไร แท้จริงคำในภาษาก็เป็นคำสมมติเรียก
 เป็นแต่สัญลักษณ์หรือเครื่องหมาย แทนสิ่งที่เราต้อง
 การจะอ้างถึงเท่านั้น เราจะเรียกคอกกุกุหลายว่าคอกกุกุพิท
 หรือเรียกคอกกุกุพิทว่าคอกกุกุหลาย ถ้าเราไม่คิดเรื่อง
 สมมติ เราก็เรียกได้ แต่จะเป็นคำในภาษาชั้นใด ก็คือ
 เมื่อคนส่วนมากในสังคม รับรองแล้ว โดยปริยาย และ ยอม
 ใช้ด้วย แม้เราจะเปลี่ยนเรียกชื่อคอกกุกุหลายว่าคอกกุกุพิท
 ไม่ใช่ว่าคอกกุกุหลายนั้น จะเหมือนเป็นคอกกุกุพิทไปตาม
 ชื่อก็ตาม ไม่แปลกอะไรกับชื่อ “คอกกุกุหลายก็เป็นคอก
 กุกุหลาย แม้จะเรียกเป็นอื่น”

การศึกษาร่องศาสนา เราอาจศึกษาได้เป็นสอง
 ทาง ทางหนึ่งศึกษาตามแนววิทยาศาสตร์ อีกทางหนึ่ง
 ศึกษาตาม แนวแห่ง ความเชื่อ เกี่ยวกับ หลักทาง ปรัชญา

อย่างแรกคือการศึกษากันที่เรียกว่าศาสนาเปรียบเทียบ เช่น
 เราศึกษาศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม
 โดยที่ผู้ศึกษานั้นมีความเชื่อในศาสนาที่กล่าวถึง ศาสนาใด
 ศาสนาหนึ่ง หรือจะไม่มี ความเชื่อในศาสนาทั้งสามเสีย
 เลยก็ได้ เพื่อให้ทราบว่าศาสนาทั้งสามนั้น มีเรื่องราวเป็น
 เหตุการณ์ที่เรียกว่า ประวัติศาสตร์ และ หลักธรรมคำสั่ง
 สอน ปრაกฏตั้งแต่เริ่มต้นและมีวิวัฒนาการแต่ละศาสนา
 เป็นมาอย่างไร และมีความสัมพันธ์กันบ้างหรืออย่างไร
 เพื่อจะได้เปรียบเทียบกันดู ว่ามีข้อที่คล้ายคลึงและแตก
 ต่างกันอย่างไร โดยไม่คำนึงถึงเรื่องจริงหรือไม่จริง ถูก
 หรือผิด การศึกษาหาความรู้แบบนี้ เรียกในภาษาอังกฤษ
 ว่า Positive Sciences คือศึกษาเอาตามเรื่องที่เป็นปรากฏ
 การณ์บ่งให้เห็นเป็นข้อเท็จจริง ไม่มีความเห็นว่าเป็นจริงหรือไม่จริง
 หรือไม่จริง หรือถูกผิด ส่วนการศึกษาตามแนวแห่งความเชื่อ
 เป็นเรื่องเกี่ยวกับความจริงไม่จริง ถูกหรือผิด ซึ่งในภาษา
 อังกฤษเรียกว่า Normative Sciences อันเป็นส่วนของ
 ความรู้ทางปรัชญา การศึกษาอย่างนี้ ผู้ศึกษาระดับตัว

เป็นกลาง ไม่เข้าใครออกใครกับความเชื่อความถกถก
 ที่คนมีอยู่แล้ว ไต่ยากเต็มที ผู้ที่เชื่อศาสนาว่าพระเจ้ามี
 ก็เห็นศาสนาอื่นที่ไม่มีพระเจ้า ว่าเป็นความเชื่อที่ไม่ใช่
 ศาสนา ผู้ที่เชื่อศาสนาไม่มีพระเจ้า ก็ว่าเป็นความเชื่อ
 ที่พิสดารตามหลักวิทยาศาสตร์ไม่ได้ จึงไม่ใช่ศาสนาตาม
 ที่คนเชื่อและเข้าใจ ถ้าสิ่งใดมีคนนับถืออยู่เป็นจำนวนมาก
 แต่เข้ากันไม่ได้สนิทกับที่คนถืออยู่ ก็ยกกว่านั้นเป็นความ
 เชื่อของปีศาจ ไม่ใช่ศาสนาอันแท้จริงของพระเจ้า หรือ
 ไม่ก็ว่าเป็นเรื่องทางไสยศาสตร์ ไม่ใช่ศาสนาที่แท้จริง
 เพราะชาติหรือเป็นปฏิบัติอยู่กับความรู้อของคนนั้น ๆ ที่คน
 ก็ยังถือไสยศาสตร์อยู่ โดยไม่รู้สึกรู้สึ เพราะสิ่งเหล่านั้น
 มันมีแอบแฝงอยู่ทุกศาสนาไม่มากก็น้อย

บัดนี้จะเล่าเรื่องพุทธศาสนาในแง่ทางประวัติศาสตร์
 ว่ามีวิวัฒนาการเป็นมาอย่างไรตั้งแต่ไต่กล่าวไว้แล้ว และจะ
 หลีกข้อความที่เคยกล่าวมาแล้วในการบรรยายครั้งก่อน ๆ
 แต่จะต้องกล่าวย่อที่สุดแต่กลางแจ้ง เพื่อให้ทันกับเวลาเท่า
 ที่มีเหลืออยู่

คำว่าไสยศาสตร์หมายความว่าอย่างไร ไสยศาสตร์หมายความว่าถึงความเชื่อปราศจากเหตุผล หรือความเกรงขามในสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ สิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งที่ไม่สามารถจะทราบได้ เรื่องการถือผีสังเทวดา เรื่องถือเครื่องรางโชคลาง เรื่องขี้ตังเข้าขี้ตังรังควาน เรื่องอภัยวิชัยไร เรื่องไม่เผาผีวันศุกร์ ปลุกผีวันอังคาร แต่งงานวันพุธ และเรื่องอื่น ๆ อีกมากมายจนนับไม่ถ้วน ก็เป็นเรื่องราวไสยศาสตร์ มีถืออยู่ด้วยกันทุกชาติทุกศาสนาที่เป็นของประชาชน ไม่ว่าจะเป็นฝรั่งหรือเป็นชาติอะไรถือด้วยกันทั้งนั้นในหมู่คนชั้นประชาชน ไม่จำเป็นจะต้องไปชักว่าเป็นของศาสนาพราหมณ์เสมอไป ภาษาอังกฤษเรียกการถือเช่นนั้นว่า Superstition ซึ่งมีแทรกอยู่ในศาสนาประชาชนทุกศาสนา

พุทธศาสนาเป็นศาสนาหนึ่ง ในจำนวนที่แยกออกจากศาสนาพราหมณ์สมัยพระเวท ศาสนาพราหมณ์มีเรื่องเชื่อกกรรมซึ่งทำให้คนต้องเวียนว่ายตายเกิด อยู่ในสังสาระ การหลุดพ้นจากสังสาระและเข้าอยู่ในพระปรมาต

มันหรือรูปพรหม ก็เมื่อบุคคลนั้นพ้นจากกรรม เข้าถึง
 นิรวาณหรืออนิพพาน นอกนยังมีการนบถทวยเทพ เช่น
 พระอินทร์ และพระพรหม เป็นต้น มีการปลุกบูชาญ
 และการถาตชาคชนทเวีกว่าววรรณสี เหล่านเป็นต้น
 พุทธศาสนายอมรับคติเรื่องกรรม เรื่องเวีนว่ายตายเกิด
 เรื่องนิรวาณ หรืออนิพพาน และเรื่องทวยเทพ เหล่าน
 เป็นต้น แต่แปลความหมายเรื่องเหล่านเสียใหม่ให้เข้า
 กับหลักกรรมในพุทธศาสนา ส่วนเรื่องบูชาญ เรื่อง
 วรรณสีไม่ยอมรับตลอดจนปฏิเสธคัมภีร์พระเวทด้วย

ที่พุทธศาสนายอมรับเอาคติกลางอย่างมา ก็เพราะ
 คนส่วนมากเขายังนบถกันอยู่อย่างแน่นแฟ้น พระธรรม
 คำสั่งสอนของพระองค์เป็นเรื่องลุ่มลึก เหมาะแก่ผู้มีปัญญา
 ความคิด ส่วนคนนอกนั้นก็เป็นชนสามัญ ส่วนมากไม่
 อาจจะเข้าถึงและเข้าใจได้ซาบซึ้ง จึงต้องใช้ถ้อยคำของ
 เติมทงยงชมซาบกันอยู่ เพื่อคนเหล่านนี้จะไ้เข้าใจ ส่วน
 การนบถเติมมีความเช็ดถถกันมาอย่างไร พระองค์ก็ไม่
 ตรัสห้าม ซ้ำจะให้คนนบถอยู่ต่อไปด้วย เพื่อให้เหมาะ

ก็ขุดปณิธิชัยขัณฑ์ แก่ขัณฑ์ญาความคึกของคนส่วนมาก ซึ่ง
มีลักษณะเหมือนคอกขัณฑ์ขัณฑ์อยู่ พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า
พระองค์ทรงประกาศศาสนา ไม่ใช่ว่าจะมาดลล้างของ
เก่า แต่พระองค์เสด็จมาชี้ช่องให้เห็นโลกใหม่ ซึ่งดีกว่า
ที่เป็นอยู่ในขณะนั้น

ทวยเทพทั้งหลายว่าเป็นอมร ก็ไม่ใช่เป็นอมรสมชื่อ
เพราะเทวดาก็ต้องตกอยู่ในข่ายแห่งอนิจจัง มีเกิดมีทุกข์
และมีตายเหมือนกัน พระอินทร์ซึ่งเป็นเทพแห่งฟ้าฝน
ของเดิมมีรูปร่างใหญ่โตเสมืออันอันเมฆฝนหมึมา ทรง
สายฟ้าหรือวชิราวุธ เมื่อกวัดแกว่งเทพศาสตราเพื่อใช้
ประหัตประหารศัตรูก็มีลักษณะเป็นทั้งฟ้าแลบแปลบปลาบ
เวลาพระอินทร์เสวยน้ำโสม ซึ่งเป็นเมรัยชนิดหนึ่ง ก็ออก
เสียงเอ็ดอึงเหมือนฟ้าร้องเมื่อต้นฤดูฝน พวกอสูรซึ่งทำ
ความเคียดแค้นให้แก่มนุษย์ซึ่งประกรอกสิกรรม ไต่แก
ตัวความแห้งแล้ง เมื่อไต่ยินพระอินทร์เปล่งเสียงอยู่เอ็ดอึง
แกว่งวชิราวุธเทพศาสตรามีแสงสว่างอยู่แปลบปลาบ และ
ปรากฏให้เห็นรูปของพระองค์ ใหญ่โตท่ามอันอันเมฆ

ฝนห่ามา พวกอสูรซึ่งเป็นตัวแข็งแรงแรง คัศรุษของมนุษย์
ชาวกลกิรรม ก็ต้องตกใจกลัวปลาตหนีไป ฝนก็เทลงมา
เทลงมา เมื่อเป็นดังนี้ จะไม่ให้มีความนยถือพระอินทร์
ได้อย่างไรเพราะท่านมีคุณ

เมื่อราษฎรยงนยถือพระอินทร์ว่าเป็นที่พึ่งแก่เขาได้
ดังนี้ จะไปบอกเขาว่าพระอินทร์ไม่มี อย่างนยถือเลย ก็เป็น
ผู้มีความรู้สึกของเขา พุทธศาสนาจึงอนุโลมรับเอาพระ
อินทร์เข้าไว้ในพุทธศาสนาด้วย แล้วพระอินทร์ก็มีวิวัฒนาการ
มาเป็นพระอินทร์มีรูปร่างสะอิดสะเอ้ง แต่ยังมีสี่พระ
พักตร์ทำงานเขี้ยวเหมือนชาวอินเดียนทอนภาคใต้ ซึ่งพุทธ
ศาสนาเคยเจริญแพร่หลายอยู่ในภาคนี้ในระยะหนึ่ง ตลอด
จนมาสู่ลังกา ซึ่งมีประชาชนหน้าทำงานเขี้ยวเหมือนกัน
แล้วเราก็ได้รับพุทธศาสนามาจากลังกาอีกต่อหนึ่ง จะไม่
ให้พระอินทร์มีหน้าเขี้ยวได้อย่างไร ส่วนพระอินทร์ที่ตก
ไปอยู่ภาคเหนือและประเทศลาว เรียกว่าพระยาอินทร์
พระยาแถม จะมีหน้าเขี้ยวหรือหน้าเหลือง ก็ยังไม่มีทาง
จะทราบได้ นอกนั้นพุทธศาสนายังบอกว่าใคร ๆ ก็ขึ้นไป

เป็นพระอินทร์ได้ เมื่อสิ้นบุญแล้วก็ต้องจุติคือตายได้ หา
 ไซ้เป็นอมรอยู่ค้าฟ้าเหมือนอย่างพระอินทร์ในสมัยพระเวท
 ไม่

พระพรหมจตุรพักตรวงษ์มีสี่หน้า ก็ถูกแปลความ
 หมายใหม่ ให้เป็นพรหมกอบประทักษิณตามมุกตา
 อุเบกขา แทนเป็นมีสี่พักตร์จริง ๆ นอกจากพระพรหม
 ซึ่งของเดิมมีมีเหลือคือพระสุรัสวดี ก็กลายเป็นพระพรหม
 ซึ่งถือพรหมจรรย์ไม่มีเมีย และไม่มีแต่องค์เดียว ยังมี
 พระพรหมอื่นอีกมากมายหลายชั้น มีทั้งรูปพรหมและอรุปร
 พรหม ซึ่งปรียให้เข้ากับพระปรมาत्मัน ในลัทธิเวทนานตะ
 ของพระเวท ซึ่งหารูปเป็นตัวตนไม่ได้ เมื่อพระพรหม
 เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของพุทธศาสนาประชาชน และประ
 พุทธิพระองค์เป็นพรหมจรรย์แล้ว พระสุรัสวดีมีเหลือของ
 พระองค์ไปอยู่เสี้ยที่ไหน ก็ยกให้เป็นแม่เหลืออีกองค์ของพระ
 วิษณุ คือ พระนารายณ์ ให้รู้แล้วรู้รอดไป จะไต่ไม่ต้อง
 ซักถาม

นอกนทเวทคายังเป็นผู้เลื่อมใสพุทธศาสนา เคยมา
 ฝ้าพระพุทธเจ้า โดยเฉพาะพระอินทร์ ถ้ามีเหตุเพทภัย
 เกิดขึ้นในเมืองมนุษย์ โดยเฉพาะคนสำคัญ ท่านก็ทรง
 ทราบและเสด็จลงมาช่วย โดยอาศัย "ทิพอาสน์เคยอ่อน
 แต่ก่อนมา กระทั่งคงคิดประหลาดใจ" เมื่อพระอินทร์
 นายเทวดาและเป็นผู้ปราบอสูรและผีร้าย กลายมาเป็นผู้
 เลื่อมใสพุทธศาสนาแล้ว ประชาชนชั้นตาสีตาสาก็อุบ
 ไม่ต้องกลัว ผีศาจเทวดา ที่เป็นพาล เป็นเหล่าร้าย อีกต่อไป
 เรื่องเหล่านี้อย่าคิดเลยว่าเหลวไหล แต่เป็นเรื่องแปลความ
 หมายใหม่ ให้สะใจแก่ผู้ซึ่งมีลักษณะเป็นคอกขบถยังคง
 อยู่ ที่ในคัมภีร์ไตรภูมิกล่าวว่าพระอินทร์ทรงมีนางฟ้าเป็น
 ขาทรวิจา คุเหมือนจะเป็นจำนวน ๔๐ โกฎิคน หรือ
 อย่างไรก็ตามไม่ว่าแน่ ก็เป็นเรื่องที่ใคร ๆ ก็ชอบ ถ้าอยาก
 มีมากอย่างพระอินทร์ก็จงตั้งหน้า ขำเพ็ญบุญ กุศลให้ ยิ่ง ๆ
 ขึ้นไปเถิด ตายไปแล้วก็จะไปเกิดเป็นเทวดา อย่างเลว
 ก็มีนางฟ้าขำเรอแทบเท่าถึงพันคน เมื่อเป็นเช่นนี้ใคร ๆ

ที่ยังเป็นคอกบัวตูมอยู่ ก็ต้องตะเกียกตะกายทำแต่คุณงามความดี เพื่อหวังศฤงคารนางฟ้า จะไปสอนกันแต่หลักธรรมแท้ ๆ เหมือนอย่างคนที่เป็นคอกบัวบานแล้วหาได้ไม่ ขอบุติเรื่องศาสนาไว้เพียงนี้ เพื่อเอาเวลาที่เหลืออยู่ไปบรรยายเรื่องจริยธรรมซึ่งก็ จะ ต้อง บรรยาย แต่ย่อ เหมือนกัน.

จริยธรรม

คำว่าจริยธรรมในข้อความซึ่งจะกล่าวต่อไปตอนสุดท้ายนี้ เป็นคำปรียให้เข้ากับคำว่า Ethics ในภาษาอังกฤษอันที่จริง คำว่าจริยธรรมและศีลธรรมหรือคำว่า Ethics และ moral ในภาษาอังกฤษ มีความหมายใกล้เคียงกันมากเกือบจะถือได้ว่าเป็นคำเดียวกัน ถ้าจะแยกอย่างจกเส้นผมก็แยกได้ จริยธรรมหมายถึงกิริยาวาจาที่ควรประพฤติ ส่วนศีลธรรมหมายถึงความประพฤติที่ที่ที่ชอบ เป็นไปตามข้อบัญญัติที่มีกำหนดเป็นทางปฏิบัติไว้ คำว่า ethich และ moral ก็มีความหมายเป็นไปทำนองเดียวกัน คนที่ประพฤติไม่ล่วงศีลที่บัญญัติไว้ ก็เป็นผู้มีศีลธรรม คนที่

ประพฤติตนเป็นคนที่มีศีลธรรมประจำใจ รู้จักที่ควรและไม่
 ควร ก็เป็นผู้มีจริยธรรม ศีลธรรมเป็นเรื่องที่คิดเห็นอย่าง
 แน่นนอน ว่าถ้าประพฤติตามที่บัญญัติไว้ในศาสนา ก็เป็น
 ความประพฤติที่ถูกต้อง ส่วนจริยธรรมเป็นเรื่องควรคิดและ
 ควรประพฤติในสิ่งที่เห็นว่าเป็น ไม่จำเป็นแต่เรื่องศาสนา
 ถึงความประพฤติเรื่องอื่น ๆ ก็เป็นจริยธรรมได้เหมือนกัน
 คนที่ไปล่วงเกินจับมือถือแขนลูกสาวเขาเมียเขาถึงจะยังไม่
 ฝึกศีลธรรม แต่ก็โทษว่าฝึกจริยธรรมได้ เพราะมันไม่
 ดี เช่น “จับมือเสียไก่ จับไหล่เสียหัวหมู จับโยกเสีย
 ขายศรี” นี่เป็นเรื่องฝึกจริยธรรม หรือฝึกฝึ ฝึกจารีต
 ประเพณี จึงต้องเช่นพลีเสียฝึตามความฝึกที่หนักเบาเพื่อ
 ให้ฝึยกโทษ ความจริงคำว่า moral และ ethics ในภาษา
 อังกฤษ ความหมายเดิมก็หมายถึงจารีตประเพณีนั่นเอง
 คำแรกเป็นภาษาละติน คำหลังเป็นภาษากรีกเท่านั้น

เรื่องจริยธรรม ต่างชาติต่างศาสนาก็มีความคิด
 เห็นเป็นต่าง ๆ กัน ตรงกันก็มี ไม่ตรงกันก็มี แม้แต่
 ศาสนาเดียวกันหรือชนชาติเดียวกัน ก็ยังต่างกันไต่ไม่

มากกันน้อย เพราะศาสนาก็คคนกัก ก็อยู่คงที่เหมือนเมื่อ
 แรกมีที่เคียวหาได้ไม่ คนที่มารวมกันเป็นหมู่คณะเป็น
 ประเทศชาติ ย่อมประกอบขึ้นได้ก็ด้วยมีคนต่างเชื้อชาติ
 ต่างฐานะ และต่างชาติชั้นวรรณะมาผสมกัน มีทั้งคน
 ชั้นสูง ชั้นกลาง ชั้นต่ำ คนโง่ คนฉลาด ถ้าจะยก
 อูทาหรือเรื่องนวมอชนมาเปรียบเทียบ เพียงมีอยู่เท่านั้น
 ก็ยังมีลักษณะต่าง ๆ กันแล้ว แม้จะต่างกันแต่ก็เป็น
 ไปด้วยกัน ใครจะปฏิเสธได้ว่าไม่ใช่กันหาได้ไม่ นัวเหล่านี้
 ย่อมทำหน้าที่ไม่เหมือนกัน ถึงคราวจะกำมือ นัวทั้งหมด
 ก็จะทำหน้าที่ประสานและพร้อมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
 ถ้าจะหยิบอะไร นัวที่มีหน้าที่หยิบ ก็จะทำหน้าที่ของตน
 ส่วนนัวที่ไม่มีหน้าที่ก็ไม่เข้าไปยุ่งก้าวก่ายด้วย นัวนั้นใด ใน
 เรื่องศาสนาและเรื่องชนชาติ นึกฉันนั้น ทำไมจึงแตก
 ต่างกันแต่จะรวมกันได้ ถ้ากล่าวอย่างสั้น ๆ ก็อยู่ที่เรื่อง
 ประวัติศาสตร์เรื่องเชื้อชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งในทาง
 ธรรมชาติ และทางสังคม ซึ่งมีแตกต่างหรือไม่เท่ากัน

แต่ที่มารวมกันได้ด้วยสามัคคีธรรม ก็ด้วยเรื่องวัฒนธรรม และมีส่วนได้ส่วนเสียร่วมกัน

ว่าถึงเรื่องจริยธรรม ที่มีแตกต่างกันก็เป็นนัยเกี่ยวข้องกับที่กล่าวมาแล้วข้างต้น อันที่จริงใคร ๆ ไม่ว่าจะเป็นชนชาติใดชั้นใด ก็สามารถจะรู้ได้ด้วยตนเองว่าอะไรดีอะไรชั่ว เช่นการรักและเคารพบิดามารดา การมีความซื่อตรง การเคารพต่อสิทธิของคนอื่น เหล่านี้เป็นต้น เป็นสิ่งที่ควรประพฤติ แต่นั่นก็อีก อะไรคือดีอะไรคือชั่ว ต่างชาติต่างศาสนาก็คิดเห็นไม่เหมือนกัน ชาวตะวันตกถือว่ามีเมียคนเดียวดี มีมากกว่าหนึ่งเป็นชั่ว แต่ชาวตะวันออกกลาง มีเมียมากถึงสี่คนหรือมากกว่านั้นเป็นดี ชาวไทยมีคนเดียวได้ก็ดี มีมากคนได้ก็ดี ไม่มีใครเห็นว่าชั่วหรือว่าไม่ดี

ข้อขัดแย้งเรื่องความเห็นทางจริยธรรม ชาติหนึ่งเห็นว่าความประพฤติอย่างนั้นคืออย่างนั้นชั่ว แต่อีกชาติหนึ่งเห็นตรงกันข้าม มีตัวอย่างจะนำเอามาเล่าได้ยาก ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น ก็เพราะ “ไม้อัดเคียวยังต่างปล้อง ฟันและ

น้อยยิ่งต่างใจ" ถ้าเช่นนั้น คติที่แท้จริงอันเป็นที่สุดของคิ
 และชีวิตที่แท้จริงอันเป็นที่สุดของชีวิตมีอย่างใหม่ ทอบได้ว่ามี
 นี้เป็นเรื่องในวิชาจริยศาสตร์เรียกว่า Ethics เหมือนกัน
 ซึ่งเป็นความรู้ทางปรัชญาสาขาหนึ่งซึ่งว่าด้วยเรื่องค่า
 (value) ของสิ่งที่ยกมาเปรียบเทียบและพิจารณาหาเหตุ
 ผลข้อเท็จจริงเพื่อวางเป็นมาตรฐานชั้นไว้ ข้าพเจ้าไม่มี
 ความรู้เรื่องนี้เป็นล่ำเป็นสันอะไรนัก จึงจะขอยุคิอยู่เพียง
 แค่นี้.

ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนา พราหมณ์ พุทธ และ ขิน ในแง่ประวัติศาสตร์

ศาสนาพราหมณ์ คือศาสนาที่ถือคัมภีร์พระเวท
เป็นหลัก คำว่าพระเวทมีความหมายเป็นสองนัย นัย
หนึ่งซึ่งเป็นความหมายอย่างแคบ หมายถึงพระเวททั้ง
๔ คือ ฤคเวท สามเวท ยชุรเวท และอถรรพเวท
หมายความอย่างอื่น คือ ที่เราเข้าใจกัน อีกนัยหนึ่งเป็น
ความหมายอย่างกว้าง หมายถึงพระเวททั้ง ๔ ทกถาวน
และรวมทั้งคัมภีร์อื่น ๆ อีกซึ่งเกี่ยวกับพระเวทโดยตรง

คัมภีร์พระเวทตามความหมายนัยหลังนี้ แบ่งออกเป็น
๔ หมวดดังนี้

๑. หมวด สंहिता คือพระเวททั้ง ๔ ที่กล่าวมาแล้ว อันเป็นที่รวบรวมมนต์ต่างๆ สำหรับเป็นบทบริกรรม และสวดชยันตอันวอนสวดเทพเจ้า เนื่องในลัทธิพิธีของสรวงทำพลีบูชา บทสंहिताหรือมนต์เหล่านี้แต่งเป็นโคลงคำฉันทเพื่อให้ทรงจำง่าย

๒. หมวดพราหมณะ มีอยู่มากคัมภีร์ แต่เป็นความเรียง สำหรับใช้เป็นตำราคัมภีร์ของพราหมณ์ผู้เป็นอาจารย์พิธี เนื่องในการบวงสรวงพิธีปลุกกรรมเทพเจ้า เท่ากันเป็นศรัทธาของศิษย์ของพิธี นอกนั้นในคัมภีร์หมวดนี้ยังมีอธิบายถึงพิธีที่ทำ ว่ามีต้นเหตุเป็นตำนานเรื่องราวว่าสืบมาอย่างไร เท่ากันเป็นอรรถวาทหรือคำอธิบายขยายความ

๓. หมวดอรรถยณะมีอยู่ ๔ คัมภีร์ เป็นตำราคัมภีร์มีชื่อว่าคัมภีร์พิธีอันพึงปฏิบัติ สำหรับพวกพราหมณ์ที่

ประสงค์จะดำเนินตนเป็นวานปรสดี คือผู้อยู่บ้าน ประพฤติ
ตนเป็นฤษีชีไพร เพื่อหาความสุขสงบ ปลดเปลื้องความ
กังวลทางคฤหัสถ์

๔. หมวกอุปนิษิต มีอยู่มากคัมภีร์ยิ่งกว่าในหมวก
อื่น เป็นตำราข้อแนะนำเกี่ยวกับบรรพชิตยลทศคือเรณดลย ซึ่ง
เมื่อเรียนรูจากอาจารย์แล้วจะเข้คเผยให้คนอื่นรู้ไม่ได้เป็น
อันชาก คัมภีร์หมวกอุปนิษิตนี้ เป็นตำราคู่มือของพวก
อนาคาริก คือพวกเร่ร่อนไปไม่มีที่อยู่เป็นที่ ใดแก่พวก
สันยาสี ปรีพพาชกและภิกษุ

คัมภีร์ ๓ หมวกหลัง คือพราหมณะ อารัญญกะ
และอุปนิษิต จักแบ่งเป็นเฉพาะสำหรับพระเวทสี่ทิศาทั้ง ๔
พระเวทไหนก็มีคัมภีร์พราหมณะ อารัญญกะ และ อุป
นิษิต ของพระเวทนั้นโดยเฉพาะ และพวกพราหมณ์ก็แบ่ง
ออกเป็นนิกายหน้าทีหรือเป็นจรณะ คือเป็นสาขาของพระ
เวทแล้วแต่คัมภีร์ไหน

คัมภีร์พระเวททั้ง ๔ หมวกทั้งกล่าวมาข้างนี้ นับ
ถือว่ามีคุณค่ากตลิตอย่างยิ่งเป็น ศรุติ คือพระฤษีทั้ง

หลายได้สัจหรือรู้แจ้งมาเองด้วยสัมปชัญญา เป็นทำนอง
 ว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทลใจให้เห็นแจ้งซึ่งสัจยะ คือความจริง
 เทียบไต่กับคัมภีร์ไบเบิลของศาสนาคริสต์ บางคัมภีร์ก็
 เรียกว่า Gospels ซึ่งถือว่าเป็น "พระวรคาสัน" ซึ่งพระ
 เจ้าประทานลงมาแก่ผู้ซึ่งพระองค์ทลใจให้เห็น เหตุนี้
 คัมภีร์พระเวททั้งหมดจึงไม่ใช่มนุษย์แต่ง เพราะมนุษย์
 เป็นสิ่งที่ปรุงแต่งเป็นรูปขึ้น จึงมีเกิด มีตาย มีความไม่
 อยู่ที่เป็นธรรมดา ถ้าสิ่งใดมนุษย์แต่งหรือสร้างขึ้น ก็ต้อง
 มีสภาพความเป็นไปไม่แน่นอนเหมือนมนุษย์ ซึ่งเป็นผู้แต่ง
 ผู้สร้างเพราะเป็นสิ่งปรุงแต่งเป็นรูปขึ้น ส่วนพระเวทไม่ใช่
 มนุษย์แต่ง จึงเป็นอนาคคือไม่มีต้น เมื่อไม่มีต้นก็ไม่ม
 ีปลาย ไม่มีเปลี่ยนแปลงแปรไป และไม่มีเกิดมีตาย แม้
 โลกจะมลายุ่ประลัยไป พระเวทก็ยังคงที่อยู่เสมอ เพราะ
 เป็นความจริงที่เที่ยงแท้อยู่เป็นนิตย์

คัมภีร์พระเวทนี้ ห้ามชาติไม่ให้เผยแผ่แก่ใครที่ไม่
 ใช้อยู่ในวรรณะพราหมณ์ กษัตริย์และแพศย์ คือจะ
 เผยแผ่แก่ชนอยู่ในวรรณะต่ำคือพวกคฤทร์ พวกนอกศาสนา

พรหมณ์หรือชาวต่างชาติไม่ได้ ตลอดจนผู้หญิงไม่ว่าจะ
อยู่ในวรรณะไหนก็ห้ามเหมือนกันแต่ห้ามเรียนเท่านั้น ถ้า
จะฟังก็ฟังได้ไม่ห้ามเหมือนพวกอื่นที่กล่าวมาแล้ว ตาม
ทางสอขสวณคันคฺวํ อนุมาณว่าคัมภีร์พระเวทเหล่านั้น แด่ง
ชั้นเป็นระยะเวลาต่าง ๆ กัน ที่นับว่าเก่าแก่กว่าเพื่อน คือ
คัมภีร์ฤคเวท ซึ่งมีอายุราว ๓,๕๐๐ ปี ที่ล่วงมาแล้ว คัมภีร์
ที่เป็นรุ่นหลังที่สุด คือ อุนนิยท มีอายุอยู่ในราวต้นพุทธ
กาล หรือจะก่อนขึ้นไปก็คงไม่มากนักน้อยปี ส่วนคัมภีร์
อื่น ๆ ไม่สามารถจะทราบถึงอายุได้ แต่ก็ตกอยู่ระหว่าง
เวลาของคัมภีร์ทั้งสองที่กล่าวมาแล้ว

สมัยพระเวทครังกระโน้นยังไม่ปรากฏว่ามีหนังสือ
จึงต้องใช้วิธีท่องข่นเป็นเครื่องจดจำต่อปากเป็นทางมุขปาฐะ
สืบกันมา เมื่อเป็นอย่างนี้ จึงมีความจำเป็นและสำคัญ
อย่างยิ่ง ที่จะต้องออกเสียงและเน้นเสียงถ้อยคำยทสวคชย
ซึ่งนำมาใช้ในพิธีกรรมให้ถูกต้องชัดเจน เพราะถ้อยคำย
คำที่เปล่งออกมาเป็นมนต์ศักดิ์สิทธิ์ ถ้าออกเสียงเพี้ยนไป
แม้แต่นิดเดียวก็เสียพิธีที่ทำทั้งหมดไม่ได้ผลสมมุ่งหมาย

ซ้ำร้ายอาจเป็นอันตรายแก่ผู้ประกอบพิธีด้วย ที่ถือเป็น
กำหนดกวดขันอย่างนี้ ถ้าว่าทางเหตุผลก็มีความสำคัญ
และจำเป็นที่สุดในสมัยนั้น หากไม่เข้มงวดกวดขัน ถ้า
ถ้อยคำที่จะสืบปากต่อกันมา เมื่อออกเสียงคำใดผิดเพี้ยน
ไป ในที่สุดข้อความที่จำไว้ก็จะวิปลาสคลาดเคลื่อน เหลว
แหลกหมด เป็นทำนองจดคำร่ายาถ่ายที่บอกให้กินเท่า
เม็ดคนุน จกไป ๆ กลายเป็นเม็ดคนุนฉะนั้น สมัยเมื่อมี
หนังสือใช้แล้วยังเป็นไปไต่ถึงเช่นนี้ ถ้าเป็นสมัยเมื่อยังไม่
มีหนังสือ ถ้าไม่เข้มงวดกวดขันจะเป็นอย่างไร ถ้ายกไว้
ให้รู้ควยว่าถ้อยคำของมนต์ที่กล่าวออกมาเป็นสังคัมภีร์
นัก หากกล่าวผิดเพี้ยนไปแต่ันใดก็อาจเป็นอันตราย
แก่ผู้กล่าวควย ผู้ทำพิธีของกลว และระวงเป็น
ธรรมดา

ต่อมาเมื่อมีหนังสือใช้จกแทนความจำแล้ว ความ
สำคัญและจำเป็นเรื่องกวดขันการ ออกเสียง จะบรรเทาไป
แล้วสัก แต่กยังถือเคร่งสืบเป็นประเพณีกันต่อมา นั้นคือ
ต้นเหตุเรื่อง การกวดขันไม่ให้ออกเสียงเป็นอักษรวิบัติ

เรื่องอย่างนี้ถ้าในหมู่ชาวอริยกะก็ไม่ใช่ความลำบาก
 อะไร เพราะเป็นเสียงที่สืบทอดกันมาในระบบเสียงภาษา
 ของเขา ถ้าเป็นชนชาติอื่นภาษาอื่น ซึ่งมีระบบเสียงภาษา
 ของตนในทางเสียงไม่ตรงกับของภาษาชาวอริยกะ ก็เป็น
 ความลำบากไม่น้อย เช่น ชาวจีนชาวไทยกลางดินและ
 ชาวพม่าตามปกติออกเสียง ร ไม่ได้ ญู่่นตามปกติออก
 เสียง ล ไม่ได้ พยัญชนะวรรณก ฎ ใหญ่ ซึ่งต้องใช้ปลาย
 ลิ้นชันให้ลึกเข้าไปให้ใกล้ขอบเพดานปาก (มุกชะ) หรือ
 พยัญชนะที่เป็นเสียงหนักก้อง (ฉนิคโฆมะ) ชาติต่างๆ
 ตะวันออกตามปกติก็ออกเสียงไ้ลำบากเต็มที แต่
 เพราะหัดหัดหนังสือใช้จกได้แล้วจึงไม่สู้เป็นไรนัก แม้
 กระนั้นจนและญู่่นก็ไม่สามารถจกเสียงเหล่านั้นเป็นคำ
 หนังสือที่เทียบเสียงกันได้

เป็นธรรมชาติของคัมภีร์และตำรา ถ้ามีมากมาย
 และต้องการให้ท่องจำได้ง่ายก็ต้องแต่งเป็นสูตร โดย
 จักเอาแต่หัวข้อหรือย่อเอาแต่หัวใจของเรื่องไว้ เพื่อไม่ให้
 เสียเวลาจำข้อความที่เป็นผลความ เพราะฉะนั้น ผู้ที่ไม่

ไต่เรียนหรือไม่ไต่รับคำอธิบายจากอาจารย์ก็ฟังไม่เข้าใจ จึงจำเป็นต้องมีเครื่องช่วยการศึกษาพระเวทที่แต่งเป็นสุตะ ไต่แก้คำภีร์เวททางศาสตร์ หรือความรู้อันเกี่ยวกับองค์ แห่งเวทมี ๖ องค์ด้วยกัน คือ.—

๑. ศึกษา ว่าด้วยการออกเสียง ซึ่งตรงกับตำรา Phonetic หรือสัทศาสตร์ของสมัยนี้ มีเรื่องให้รู้จักเน้น เสียงหนักเบา (ครุหลุ) เสียงยาวสั้น (ที่ฆรัสสะ) เสียง สูงต่ำ (ระกยเสียง) และเรื่องรู้จักออกเสียงให้ไพเราะ สละสลวย เรียกว่าอาจารย์ฉวิลาศ (euphony) เป็นต้น

ความรู้เรื่องออกเสียงตามหลักเหล่านี้ มีความ จำเป็นอย่างยิ่ง เพราะบทมนต์ที่ต้องจำขึ้นใจไว้ ถ้าออก เสียงผิดพลาดไปก็เสียหาย ดังกล่าวมาแล้ว ถ้าได้มีความ รู้เรื่องเหล่านี้ ความผิดพลาดก็มัน้อยเป็นธรรมดา

๒. ฉันท คือวิธีแต่งโคลงคำฉันท เพราะสัทิตา หรือบทมนต์ต่าง ๆ แต่งเป็นฉันท เมื่อรู้คณะฉันทแล้ว ก็ สะทวักแก่ความจำ ออกเสียงผิดพลาดไปก็รู้

๓. ไวยากรณ์ ซึ่งมีปราชญ์ชื่อปาดินิ แต่งเป็น
ตำราสมัยเมื่อพุทธกาลล่วงแล้วราว ๓๐๐ ปี โดยรวบรวม
ตำราของเดิมมาปรับปรุงขึ้นใหม่ให้เป็นหมวดหมู่ นั้นก็
ความจำเกี่ยวกับขมณฑลเช่นเดียวกัน

๔. นิรุกติ คือเรียนเรื่องที่มาของคำยากซึ่งมีอยู่
ในพระเวท เท่ากับเป็นคู่มืออธิบายคำยากที่มีอยู่ในขมณฑล

๕. ชโยติษ คือเรียนโศติศาสตร์หรือตำรากฎการ
เพื่อจะได้ดูการและทราบถึงกำหนดฤดูกาล วันและเวลา
ฤกษ์ อันเกี่ยวกับพิธีกรรม นั้นมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะ
สมัยนั้นยังไม่มีปฏิทินและนาฬิกา จึงต้องอาศัยดูดาวแทน

๖. กัลปะ คือเรียนเรื่องข้อกำหนดกฎเกณฑ์ที่พึง
กระทำในพิธีกรรม

คัมภีร์หมวดเวททางคัมภีร์แต่งเป็นสูตร เพราะฉะนั้น
จึงมีความย่อที่สุด ถ้าไม่ได้รับคำอธิบายก็ไม่เข้าใจ ใน
เวททางคัมภีร์ ๖ ของคัมภีร์ ๑ ถึง ๔ เป็นเรื่องเกี่ยวกับภาษา ส่วน
กัลปะ ซึ่งเป็นองค์ ๖ ถือว่าสำคัญมาก เพราะเกี่ยวกับกฎ

เกณฑ์ในลัทธิพินิจ จึงมีคู่มือเป็นสูตรแบ่งกันเป็น ๓ หมู่
คือ :-

๑. เศราศสูตร ว่าด้วยพินิจพลียุชา เท่ากับย่อเอา
ความในคัมภีร์พราหมณะมาไว้ คัมภีร์นี้ เกี่ยว กับ พินิจ
พราหมณะที่มีอยู่ในพินิจของเรา.

๒. คฤหยสูตร ว่าด้วยพินิจเกี่ยวกับครอบครัวใน
บ้านเรือน.

๓. ว่าด้วยกฎหมายและข้อบังคับเกี่ยวกับความ
ประพฤติชั่ววัตรปฏิบัติของชนชั้นต่าง ๆ และระบอบของ
บุคคลซึ่งเรียกว่า อาศรม ๔ คือ พรหมจารี คฤหัสถ์
วานปรสถ์ และ ปวิรราชก (ปริพพาชก)

ตามอุดมคติของพราหมณะ เมื่ออยู่ในวัยเด็ก ต้อง
ไปศึกษาเล่าเรียนพระเวทอยู่กับอาจารย์เป็นเวลา ๑๒ ปี
เท่ากับไปอยู่วัดเป็นลูกศิษย์พระและเป็นเณร นี้เป็นอาศรม
ที่ ๑ คือ พรหมจารี ต่อจากนั้นกลับมามีบ้านเป็นผู้ครอง
เรือนมีลูกมีเมีย เป็นอาศรมที่ ๒ คือ คฤหัสถ์ เมื่อลูก
เท่าโตเป็นฝั่งฝ้าแล้วสมภารใจจะละเคหะสถาน ออกไป

ขวชอยู่^๓ใน^๓ย่ำ^๓กั^๓ไ^๓ เป็น^๓อา^๓ศ^๓ร^๓ม^๓ที่^๓ ๓ คือ^๓ ว^๓า^๓น^๓ป^๓ร^๓ส^๓ถ^๓ ใ^๓ระ^๓
 พ^๓า^๓เม^๓ีย^๓ไป^๓อยู่^๓ค^๓ว^๓ย^๓ก^๓ไ^๓ อย^๓่าง^๓ณ^๓ุ^๓ษ^๓ี^๓ที่^๓มี^๓เม^๓ีย^๓ใน^๓เร^๓ือ^๓ง^๓ร^๓า^๓ม^๓เก^๓ีย^๓ร^๓ก^๓
 เม^๓ือ^๓ข^๓ว^๓ช^๓เ^๓็น^๓ณ^๓ุ^๓ษ^๓ี^๓แล^๓ว^๓ ใ^๓ห^๓ือ^๓ไป^๓จะ^๓ป^๓ระ^๓พ^๓ฤ^๓ค^๓ิ^๓ท^๓น^๓เ^๓็น^๓ป^๓ริ^๓พ^๓า^๓ช^๓ก^๓ผู้^๓
 เ^๓ร^๓เ^๓อ^๓น^๓ไป^๓ไม่^๓มี^๓ที่^๓อยู่^๓เ^๓็น^๓ที่^๓อ^๓ย^๓่าง^๓ก^๓า^๓ม^๓น^๓ิ^๓ค^๓ใน^๓เร^๓ือ^๓ง^๓ก^๓า^๓ม^๓น^๓ิ^๓ค^๓ก^๓ไ^๓
 นี้^๓เ^๓็น^๓อา^๓ศ^๓ร^๓ม^๓ที่^๓ ๔ คือ^๓ ป^๓ริ^๓พ^๓า^๓ช^๓ก^๓ ฐ^๓ร^๓ม^๓เ^๓็^๓ย^๓ม^๓ช^๓อง^๓เร^๓า^๓เม^๓ือ^๓
 แ^๓ก^๓เ^๓ม^๓่า^๓แล^๓ว^๓ก็^๓เ^๓า^๓ว^๓ค^๓ด^๓อ^๓ค^๓ิ^๓ล^๓ฟ^๓ง^๓ฐ^๓ร^๓ม^๓ ใ^๓ห^๓ือ^๓มี^๓ผู้^๓ป^๓ระ^๓พ^๓ฤ^๓ค^๓ิ^๓ก^๓ัน^๓อยู่^๓
 ใน^๓เว^๓ล^๓า^๓น^๓เ^๓็^๓ย^๓ข^๓ไ^๓ไ^๓ค^๓ย^๓อน^๓ุ^๓โล^๓ก^๓ย^๓ั^๓อา^๓ศ^๓ร^๓ม^๓ ๓ ช^๓อง^๓พ^๓ร^๓า^๓ท^๓ม^๓ณ^๓์

ค^๓ม^๓ภ^๓ิ^๓ร^๓ท^๓ม^๓ว^๓ค^๓เว^๓ท^๓าง^๓ค^๓น^๓แล^๓ะ^๓ร^๓วม^๓ท^๓ง^๓ค^๓ม^๓ภ^๓ิ^๓ร^๓อ^๓น^๓ ๗ อ^๓ีก

ช^๓ิง^๓เก^๓ิ^๓ก^๓มี^๓ใน^๓ย^๓ุ^๓ค^๓ห^๓ล^๓ง^๓ เ^๓็น

ค^๓ม^๓ภ^๓ิ^๓ร^๓ฐ^๓ร^๓ม^๓ค^๓าศ^๓ศ^๓ร^๓์ ช^๓ิง^๓ว^๓่า^๓ค^๓ว^๓ัย^๓ก^๓ฎ^๓ห^๓มา^๓ย

ค^๓ม^๓ภ^๓ิ^๓ร^๓น^๓ิ^๓ค^๓าศ^๓ศ^๓ร^๓์ ช^๓ิง^๓ว^๓่า^๓ค^๓ว^๓ัย^๓จ^๓ร^๓ร^๓ย^๓า^๓ค^๓ว^๓า^๓ม^๓ป^๓ระ^๓พ^๓ฤ^๓ค^๓ิ

ค^๓ม^๓ภ^๓ิ^๓ร^๓อ^๓ิ^๓ค^๓าศ^๓ศ^๓ร^๓์ ช^๓ิง^๓ว^๓่า^๓ค^๓ว^๓ัย^๓เร^๓อ^๓ง^๓ร^๓า^๓ว^๓อ^๓ัน^๓เ^๓็น^๓ค^๓ำ^๓า^๓น^๓

เก^๓่า^๓แ^๓ก^๓ แ^๓ก^๓เ^๓็น^๓ก^๓า^๓พ^๓ย์ มี^๓ร^๓า^๓มา^๓ย^๓ณ^๓ะ^๓แล^๓ะ^๓ม^๓ห^๓า^๓ภ^๓า^๓ร^๓ท^๓เ^๓็น^๓ค^๓ัน

ค^๓ม^๓ภ^๓ิ^๓ร^๓ป^๓ุ^๓ร^๓า^๓ณ^๓ะ แ^๓ล^๓ะ อ^๓ุ^๓ป^๓ุ^๓ร^๓า^๓ณ^๓ะ

ค^๓ม^๓ภ^๓ิ^๓ร^๓อ^๓ุ^๓ป^๓เว^๓ท^๓ ช^๓ิง^๓มี

๑. อ^๓า^๓ย^๓ุ^๓ร^๓เว^๓ท^๓ ค^๓ำ^๓ร^๓า^๓ย^๓า

๒. ค^๓า^๓น^๓ฐ^๓ร^๓ร^๓พ^๓เว^๓ท^๓ ค^๓ำ^๓ร^๓ว^๓ร^๓อ^๓ัง^๓ร^๓ำ^๓ท^๓ำ^๓พ^๓เ^๓ล^๓ง

๓. อนุรเวท ตำรายิงธนูแสดงศรหรือตำรารบ

๔. สถาปัตยเวท ตำราก่อสร้าง

เหล่านี้ รวมเรียกว่าเป็นคัมภีร์สมฤติ คือเป็นข้อความที่ระลึกหรือจำได้ จึงเป็นของมนุษย์แต่ง ผิดกับคัมภีร์ ในหมวดพระเวทซึ่งเป็นศรุตซึ่งไม่มีใครแต่ง.

ศาสนาพราหมณ์สมัยพระเวท นับถือทวยเทพว่าเป็นใหญ่อยู่เหนือมนุษย์ เป็นผู้ให้ก่หรือให้ร้ายแก่มนุษย์ได้ เทวศาสตร์สมัยพระเวทมี ๓๓ องค์ แบ่งเป็น ๓ ชั้น ๆ ละ ๑๑ องค์ คือชั้นฟ้าหรือสวรรค์ ชั้นกลางอากาศ (อินทรีกษ-อินทลิกษ) และชั้นพื้นดิน เทวคาในสวรรค์ไตรรงค์ส์หรือดาวคิงส์ในไตรภูมิ ก็มีเค้ามาจากจำนวน ๓๓ ของเทวคาเหล่านี้ เทวคาซึ่งเป็นใหญ่ในสมัยพระเวท คือพระวรุณซึ่งเดิมเป็นเทพบิดแห่งฟ้า เป็นผู้ประทานน้ำฝนให้แก่มนุษย์ มนุษย์จึงได้น้ำดื่ม ชาวอริยกะเดิมเป็นพวกกสิกร อริยที่แปลว่าประเสริฐ เดิมหมายความว่าไถนา ส่วนพวกที่ไถนาไม่เป็นจึงเป็นพวกอนารยะ คือไม่ประเสริฐ พระวรุณ นั้นนอกจากเป็นผู้ประทานน้ำมาให้ ยังเป็นผู้

แต่ความเป็นไปของมนุษย์ด้วย ใครทำก็ทำชั่วพระวรุณ
 เป็นร้หมก ถ้าใครกล่าวเท็จ พระองค์ก็ทรงลงโทษสาป
 ฝนให้เป็นที่องมาน เหตุนี้เมื่อชาวอินทียจะให้คำมั่น
 สัญญา จึงต้องถูกนาคธอนาหรือคมนาเพื่ออ้างพระวรุณ ให้
 ทรงรู้เห็น นาคธอนเหตุเรื่องคมนาหรือธอนา กระทำสัตย
 สาขาน คือมาพระวรุณต้องตกต่ำเพราะถูกพระอินทรเทพ
 แห่งพายุฝน ซึ่งมีรูปร่างใหญ่โตมากและชอบเสวยน้ำ
 โสมจนเมาแล้วคยโคธวค้วและเือก้องอย่างนักเลงมาแย่ง
 เอาตำแหน่งไป เพราะฝนเมื่อมาในต้นฤดูย่อมมีพายุฝนมี
 เสียงอ้ออ้งน่ากลัวมากก่อนคนจึงกลัวและยกย่อง อย่างเคียว
 กยเจ้าผู้ถ้าหักคอไค้คนก็กลัวและนยถือ พระวรุณในรุ่น
 หลังหมกอำนาจวาสนา เป็นแต่เทพแห่งฝนแห่งน้ำเท่านั้น
 ที่เราเรียกพระวรุณว่าพระพิรุณ เพราะในภาษาปรากฤต
 และภาษาบาลีตามปรกคิออกเสียงควยเสียงกล้ำของพยัญ
 ชนะที่ชนต้นของพยางค์ไม่ได้ ต้องแทรกเสียงสระอกลงไป
 เป็นสวรภกคเพื่อช่วยการออกเสียง จึงไค้เพี้ยนจากวรุณ
 เป็นวิรุณหรือพิรุณไป พระวรุณของอินทียทรงมั่งกรคือ

สัตว์คล้ายกระเข้เป็นพาหนะ ของเราเป็นทรงนาค อันที่จริง
ไม่ว่าจะเป็นกระเข้ มังกร หรือนาค ก็เป็นสัตว์เดียวกัน

ส่วนพระอินทร์สมัยพระเวท ถ้าในหน้าที่แห่งพายุ
ฝนมีชื่อว่าพระประชันยะหรือปรรชันยวาท เราเรียกว่า
พระประชัน แล้วเพี้ยนอีกที่เป็นพระอรชุนเทพบุตร ที่ถูก
รามสุรเทพแห่งฟ้าผ่าฆ่าตายเพราะหึงนางมณีเมขลาเทวี
แห่งฟ้าแลบ ในคัมภีร์รามายณะกล่าวว่า ปรสุรามฆ่า
กษัตริย์ชออรชุนการตัวระตาย แต่ในรามเกียรติ์ของ
เราเรียกปรสุรามแยกเป็น ยักษ์สองตนคือเป็นรามสุรตัว
หนึ่ง และอสุรปโรค (เพี้ยนจากปรสุ) อีกตัวหนึ่ง ส่วน
พระปรรชันยหรือประชัน ก็ไปเอาชื่อกษัตริย์อรชุนที่ถูก
ปรสุรามฆ่าตายมาเปลี่ยนให้ แล้วยังไปเอานางมณีเมขลา
ผู้ภักจะปึงมณี ซึ่งเป็นเทวกาผู้หญิงของชาวอินเดียบาคไต
ไม่ใช่ชาวอริยกะมาเข้าชุดให้มาพบกันในคันฤคุฝน คือ มี
ทั้งฟ้าแลบฟ้าร้องและพายุฝน ยิ่งกว่านั้นยังมาชุมนุม
เรียงกันในฤคุวสันต์ซึ่งไม่ใช่ฤคุฝน แต่เกณฑ์ให้เป็นฤคุฝน
หรือฤคุวสันต์อีกชั้นหนึ่ง

เมื่อพระอินทร ถูกแยกหน้าที่แห่งเทพพายุฝน เป็นพระประจักษ์องค์หนึ่งไปแล้ว ก็เหลือหน้าที่แต่เป็นเทพยดที่เท่านั้น ภายหลังเมื่อศาสนาพราหมณ์กลายมาเป็นลัทธิศาสนาฮินดู พระอินทรก็ถูกพระเป็นเจ้าทั้ง ๓ ของลัทธิศาสนาฮินดูแย่งเอาหน้าที่ไป กลายเป็นหัวหน้าเทวดาซึ่งไม่มีอำนาจวาสนาอะไร แพ้ฤทธิจนกระทั่งยักษ์ และประพฤติเลอะเทอะผิดเมียเขา ยังเหลือเค้าตำแหน่งเดิมในส่วนที่เป็นลักษณะก็ ก็แต่ที่เป็นพระอินทรในคัมภีร์ไตรภูมิ ซึ่งกล่าวว่าใคร ๆ ถ้ามีบุญก็ขึ้นไปเป็นพระอินทรได้พร้อมทั้งมีมเหลืออยู่ในตำแหน่ง ๔ องค์ และเทพชั้นหัวหน้าอื่น ๆ อีก ๓๒ องค์รวมตัวกันเป็นไตรทริงส์เท่ากับจำนวนเทวดาในสมัยพระเวท เมื่อสิ้นบุญของพระอินทรองค์ใด พระอินทรองค์นั้นก็ทิ้งรูปไปตามกรรม คนใหม่ที่มีบุญมากก็ขึ้นไปเป็นพระอินทรแทน ส่วนที่เหลือ ๔ องค์ และเทวดาผู้ใหญ่ในชุดของพระอินทรองค์ใด ก็เป็นของพระอินทรองค์นั้นโดยเอกเทศจะวิจัยช่วงต่อกันไม่ได้ เป็นอย่างเปลี่ยนชุดรัฐบาลบนสวรรค์

ต้องขอประทานโทษที่กล่าวออกนอกเรื่อง ของ พระ
เวทมาไกล จึงจะขอกล่าวตกลงกลับไปสมัยพระเวทใหม่
ก่อนจะว่าถึงคติที่ถดและปฏิบัติกันในสมัยนั้นซึ่งแยกออกได้
เป็น ๒ ทาง คือ :-

๑ ยัชณกรรม คือทำวิชิกรรมและกล่าวมนต์
สกุคิยบูชาเทวดา สุกแล้วแต่จะเจาะจงดวงสรวยบุชาเทวดา
องค์ใดโดยเฉพาะ ซึ่งมีบทมนต์และพิธีกรรมเป็นต่าง ๆ
กัน พิธีที่ท่านักเพื่อขอสิ่งที่ตนปรารถนา เช่น ขอให้
พ้นภัยไข้เจ็บ ขอความอุดมสมบูรณ์ ขอมีฤทธิมีอำนาจ
หรือขอความสำเร็จผลอะไรอื่น ๆ เป็นต้น พิธีทำมีกำหนด
เป็นต่าง ๆ กัน เช่นพิธีเฉพาะตัว เฉพาะครอบครัว หรือ
เฉพาะส่วนรวม คือประเทศชาติ ผู้ดำเนินพิธีคือพราหมณ์
ปุโรหิต ถ้าเป็นพิธีส่วนตัวหรือเป็นพิธีเล็กน้อยก็ใช้
พราหมณ์พิธีแต่คนเดียว ถ้าเป็นพิธีใหญ่ เช่นพิธีอศิวเมธ
ของพระราชาธิบดี ก็ใช้พราหมณ์ปุโรหิตมากคน การ
พลีบูชาไม่ว่าเป็นงานอะไร ถ้าปรารถนาเป็นสิริมงคล เช่น
แต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ ก็ต้องทำพิธีพลีบูชาเป็นทำนอง

นิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ ฉะนั้น ในคัมภีร์
 กล่าวว่าโลกอยู่ในอำนาจอิทธิฤทธิ์ของพราหมณ์ และมนต์
 มีอำนาจเหนือทวยเทพ เหตุนี้เวลาว่ามนต์ ร่ายมนต์ จึง
 จำเป็นต้องออกเสียงแห่งถ้อยคำให้ถูกต้องชัดเจน จึงจะ
 เป็นผลสัมฤทธิ์หมาย ถ้าออกเสียงเป็นอักษรวิบัติก็เสียหาย
 เป็นอันตรายแก่ผู้ร่ายเอง ก็มีเรื่องเล่าถึงกำเนิดของอสุร
 ชอวฤคร์ผู้ทำความแค้นแค้นให้บังเกิดว่า อสุรผู้เป็นบิดา
 ของวฤคร์ราสูร ทำพิธีบูชาขอบุตรสำหรับสังหารพระอินทร
 แต่อ่านมนต์คำว่า อินทร ศักดิ์ เพี้ยนเสียงไปนึกเคียว คือ
 แทนจะเน้นเสียงที่คำว่า ศักดิ์ ให้มีความหมายว่า ศักดิ์ ผู้สัง
 หารพระอินทร กลับไปออกเสียงเน้นที่คำอินทร ซึ่งม
 ความหมายว่า อินทรผู้สังหาร ศักดิ์ เมื่อวฤคร์ราสูรเกิด
 มาแล้วแทนที่จะไต่เป็น ศักดิ์สังหารพระอินทร กลับเป็น
 ศักดิ์ที่พระอินทรเป็นผู้สังหาร เรื่องเป็นอย่างนี้ จึงได้กวัก
 ขันการออกเสียงอ่านเกี่ยวกับมนต์ หน้าที่ว่ามนต์ตกแก่
 พราหมณ์พวกเคียว พวกอื่นว่าไม่ได้ เหตุนี้พราหมณ์จึง
 หวงห้ามไม่ยอมให้คนอื่นซึ่งไม่ใช่อยู่ในวรรณะ ๓ วรรณะ

แรก จะฟังหรือเห็นพิธีบูชาที่ทำได้ เห็นจะกลัวว่าจะ
 อกจำเขาไปทำอย่างอื่นอาจเป็นผลร้ายแก่พวกวรรณะ ๓ ได้
 นอกจากนี้ ในสมัยต่อมาจึงห้ามไม่ให้คนอยู่ในชั้นวรรณะ
 ทำคือพวกศูทรอ่านพระเวท ก็เพราะ พระเวทเป็น สหิตาคัม
 มนต์ ถ้ายอมให้รู้อาจเกิดความเสียหายได้ ที่พวกยักษ
 พวกฤษีไปขำเพ็ญตบะเพื่อขอมฤตภูมิอำนาจเหนือเทวดาก็
 คงเนื่องมาจากการทำพิธีปลุกบูชาด้วย เทวดาจึงกลัวนัก
 ต้องส่งนางฟ้าไปล่อลวงเพื่อทำลายตบะ หรือไม่ก็ลงมา
 เป็นผู้ทำลายเอง นี่ก็คงเป็นเพราะกลัวมนต์ขมังอำนาจ
 เหนือเทวดา ที่พราหมณ์มีอำนาจเป็นที่เคารพกลัวเกรง
 ของคนทั่วไป ก็เพราะมนต์อยู่ในอำนาจของพราหมณ์อีก
 ๑ ข้อหนึ่ง

๒. มีความรู้สึกนึกเห็นทางปรัชญา อันเนื่องด้วย
 ลักษณะของทวยเทพ ในที่สุดก็เห็นว่าทวยเทพเหล่านี้ ก็
 เป็นแต่อาการปรากฏแห่งพระวิญญาณ หรืออติเทพซึ่งมี
 สภาพสูงกว่า เป็นที่ประจักษ์ให้เห็นเป็นทวยเทพต่าง ๆ
 ความจริงก็มีเทพที่แท้เพียงองค์เดียวเท่านั้น.

คัมภีร์หมวดพรหมณะคลี่คลายลัทธิพระเวทไปใน
 ทางประกอบยัชชวินิฉัยพิธีกรรม เกิดเป็นมีพิธีของยอกยัชน
 ชัษชันเป็นอย่างเครื่องจักร อะไรนั้นก็ต้องทำพิธีขวงสรวง
 พิธีกรรม ซึ่งคนสามัญยากที่จะรู้และเข้าใจ ส่วนคัมภีร์
 หมวดอุปนิษัต คคลี่คลายลัทธิไปในทางความคิดเห็นทาง
 ปรัชญา คัมภีร์หมวดอุปนิษัตนั้นไม่ใช่เป็นคัมภีร์ที่ต่าง
 ชัษคนเดี่ยว แต่เป็นศรัทธูช่วยสยมบัญญัติมากคนและ
 มากสมัยช่วยกันถึงกล่าวมาแล้ว เพราะฉะนั้นข้อความที่
 เป็นหลักปรัชญา ซึ่งมีอยู่ในคัมภีร์ต่าง ๆ ในหมวดอุปนิษัต
 จึงไม่ลงรูปเป็นอย่างเดียวกัน เขาถือว่าข้อความต่าง ๆ ใน
 อุปนิษัต เป็นอุทยานของฤๅษีมุณีที่เปล่งออกมาเป็นครั้งคราว
 ในเมื่อเข้าฌานเพ่งเล็งเห็นสัจย คือความจริงอย่างยิ่งหรือ
 ความจริงอันเป็นที่สุดแห่งความจริง (ปรมาตถสัจย) ผุดขึ้น
 ให้เห็นสว่างเป็นอย่างฟ้าแลบ เห็นแวบเดียวเท่านั้น วิช
 ิตูก็เป็นอย่างตรัสรู้ หรือรู้แจ้งนั่นเอง แต่หาใช้รู้ด้วย
 บัญญัติคิคันแยกแยะทางเหตุผลไม่ และความมุ่งหมาย
 ของฤๅษีมุณีเหล่านี้ ก็มีเพียงจะให้รู้กิจองค์พระเป็นเจ้า ว่า

มีลักษณะอันเที่ยงแท้ซึ่งเป็นที่สับสนแห่งความจริงคืออย่างไร
 เท่านั้น และพระเป็นเจ้ามีความเกี่ยวข้องกับโลกด้วย
 อย่างไร ปัญหาเรื่องนี้มีคำตอบอยู่ในคัมภีร์อุปนิษิต ซึ่งมี
 อยู่มากมายหลายคัมภีร์มีเป็นต่าง ๆ กัน จึงกล่าวให้เด็ก
 ชาติไม่ว่า ชาติสอนเหล่านั้นเมื่อประมวลกันแล้วมี
 หลักรวมกันทั้งหมดเป็นอย่างไร เพราะข้อแฉะข้อเสนอนี้
 มีอยู่มากมายหลายสถานด้วยกัน เวลาต่อมาในยุคหลังๆ
 ผู้ซึ่งเป็นศาสตราจารย์ลัทธิศาสนา และหลักปรัชญาต่างๆ
 ที่เกิดขึ้นในอินเดีย ย่อมยกเอาข้อความจากคัมภีร์อุปนิษิต
 แห่งใดแห่งหนึ่งในส่วนที่ตนเห็นด้วยขึ้นมา กล่าวอ้างสนับสนุน
 เป็นหลักฐานของลัทธิศาสนาและหลักปรัชญาของตน
 แม้ข้อแฉะข้อเสนอนี้ในคัมภีร์อุปนิษิตจะมีต่าง ๆ และ
 มีลักษณะเป็นรหัสลัทธิ คือลึกลับลึกลับ แต่ก็มีความ
 ตีรกันเห็นอันเป็นมูลฐานของหลัก ในคัมภีร์อุปนิษิตที่อยู่
 อย่างหนึ่ง ซึ่งปรากฏชัดขึ้นมาจากข้อแฉะข้อเสนอนั้นยัง
 เที่ยงเหล่านั้น คือ มีความคิดเห็นว่าพระผู้ซึ่งเป็นที่สุด
 แห่งความจริงและความเที่ยงแท้ เป็นพระสยมภูเกิดขึ้น

เอง ไม่มีต้นไม่มีปลาย มีพระเดชเป็นสรพคักดิ์ แผ่กระจายไปทั่วอนันตจักรวาล ทรงมีความเป็นอยู่นิตยกาลไม่มีแตกดับ และไม่มีรูปไม่มีเขตกำหนดอันจะพึงคิดเห็นได้ พระผู้ซึ่งกล่าววนคือพรหม สัตว์ทั้งหลายทั้งมวลย่อมมีเหตุเป็นแดนแห่งความเกิดและแตกดับมาแต่พระพรหม นี้เป็นความคิดเห็นประการที่หนึ่ง

ประการที่สอง ข้อแนะในอุปนิษatkคือ เน้นให้เห็นว่า ความมีชีวิตอยู่เป็นทุกข์เพราะเป็นข้ำจยให้เวียนว้ายตายเกิดด้วยการกระทำของตนคือกรรม แต่มีความเชื่อข้ำคังว่ามีทางจะหลุดพ้นเป็นโมกษะไคอย่างเด็ดขาด กล่าวคือความหมกทุกข์และเสวยสุขเป็นนิตยกาลได้

หนทางที่จะเข้าถึงความสุขอันหลุดพ้น จากทุกข์ไคเด็ดขาดเป็นวิมุติสุขคือ ฐูแจ้งในพระวิญญาณอันยิ่งใหญ่หรือพระปรมาत्मัน คือ พรหม และที่จะรู้แจ้งถึงพรหมไคก็ด้วยมีชีวิต ความเป็นอยู่ ้วยความบริสุทธิ์หมดจด และด้วยความสำรวใจเพ่งพิจารณาให้แน่วแน่มเป็นสมาธิ ซึ่งเขาใช้ศัพท์ว่า นิตินยาสนะ แปลว่าเพ่งอยู่เป็นนิตย

เพราะฉะนั้นการประกอบกิจพิชิตกรรมหรือชัยชนะ แม้ในอุปนิษัตจะไม่ได้กล่าวออกมาโต้ง ๆ ว่า ไม่ได้ผลในทางที่จะเข้าถึงพรหมได้ แต่ก็กล่าวอ้อมเป็นนัย ๆ โดยปริยายว่าไม่ได้ผล.

ประการที่สามซึ่งเป็นประการสุดท้าย ในอุปนิษัตพยายามชี้แจงแสดงถึงเรื่องความคึกคะนองเกี่ยวกับดวงวิญญาณ หรืออาตมันของคนว่า เป็นแต่ส่วนหนึ่งโดยอิสระจากร่างกายซึ่งไม่มีตาย และว่าดวงวิญญาณหรืออาตมันของบุคคลนั้น เป็นส่วนหนึ่งของวิญญาณอันยิ่งใหญ่ หรือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับของพระปรมาตมันคือพรหมที่แยกออกมา เมื่อบุคคลรู้แจ้งซึ่งความจริงด้วยการเพ่งพิจารณาเป็นสมาธิปราศจากกรรมแล้ว ดวงวิญญาณอันยิ่งใหญ่คือพระปรมาตมัน คือเข้าถึงนิรวาณหรือนิพพานเปรียบเหมือนแม่น้ำทั้งหลายย่อมไหลไปรวมอยู่มหาสมุทรในที่สุทธะนั้น นั่นคือหลักอันเป็นมูลฐานของอุปนิษัต ซึ่งแก้ปัญหานั้นเกี่ยวกับความเกิดความดับ ของชีวิต และเรื่องพระเป็นเจ้าและเรื่องของมนุษย์ หลักอันเป็นมูลฐานของ

อุปนิษัตน์แหละ ที่แทรกซึมเข้าไปอยู่ในหลักศาสนาและ
ปรัชญาต่าง ๆ ของอินเดีย.

ความคิดเห็นในอุปนิษัตน์ที่กล่าวนี้ แม้จะมีความลึก
ซึ้งและรุ่งโรจน์ อย่างไรก็ดี แต่ไม่เพียงพอแก่ความต้อง
การของสามัญชนอันเกี่ยวข้องกับความประพฤติ ความปฏิบัติ
ทางศาสนา เพราะความคิดเห็นเช่นนั้น เหมาะแก่ปราชญ์
ผู้ทรงปัญญาความรู้ ถ้าว่าถึงคนชั้นสามัญซึ่งเป็นชนส่วน
ใหญ่ การที่จะบรรลุผลรู้แจ้งแห่งความรู้สักสักอย่างนั้น
เหลือความสามารถที่จะเข้าใจและไปให้ถึงได้ นอกจาก
เป็นความฝัน อีกประการหนึ่งในยุคเวทส์หิตาแนะนำให้รู้
ใช้ปัญญา แยกแยะให้เข้าถึงพระเป็นเจ้าซึ่งเร้นอยู่ภายใน
ธรรมชาติที่ปรากฏเห็น แต่ในอุปนิษัตน์แนะนำให้มีความรู้สึก
นึกเห็นเป็นญาณที่ค้นขึ้นเอง ทั่วไกรก็ทั่วไกร ไม่ได้
อาศัยการแยกแยะด้วยปัญญา ให้เห็นเหตุผลต่อตนเองเป็น
ลำดับกันไปอย่างลวกโซ่ เพราะฉะนั้นผู้ที่รู้แจ้งเห็นได้
ต้องเป็นคนพิเศษมีใจอันยิ่งใหญ่ และต้องมีศรัทธาแก่กล้า
แห่งความเชื่อที่แน่วไว้ หาใช่ใช้ปัญญาค้นหาทางเหตุผล

ไม่ ยิ่งกว่านั้นอุปนิษัตยปฏิเสศโดยปริยายถึงเรื่องขวงสรวง
ทำพิธีพลีกรรม ว่าไม่ได้ผลให้เป็นทางรอดพ้น แต่ก็ไม่ได้
ให้อะไรใหม่สำหรับแทนเรื่องพิธีพลีกรรม แก่คนสามัญ
สำหรับเป็นหนทางดำเนินชีวิตทางศาสนา ให้มีความคลั่ง
คลายก้าวหน้า เหตุนี้ระยะเวลาต่อมาซึ่งตกระหว่างเหนือ
ต้นพุทธกาลเล็กน้อย จนถึงภายหลังพุทธกาลราว ๒๕๐
ปี จึงเกิดมีการเปลี่ยนแปลงอย่างชานาใหญ่ขึ้นแก่ความ
คิดเห็นทางศาสนาในอินเดีย

ระหว่างระยะเวลาที่กล่าวนี้ เกิดมีลัทธิศาสนา
ต่าง ๆ ขึ้น เพื่อแก้ข้อบกพร่องของข้อแนะในอุปนิษัตย ลัทธิ
ศาสนาที่เกิดขึ้นนี้มีความคิดเห็นแยกต่างกันไปเป็นต่าง ๆ
แต่ถือเอาข้อแนะในอุปนิษัตยเป็นรากฐานสำหรับก่อ เพื่อ
ประมวลความคิดเห็นที่เกิดขึ้นในลัทธิศาสนาต่าง ๆ ส่วน
ที่เป็นหลักใหญ่ก็มีดังนี้

๑. เชื่อว่าพระเป็นเจ้า มีองค์ หรือ ตัวตน เป็นจริง
(อิศวรवाद) ซึ่งผิดกับพระเป็นเจ้าคือพรหมหรือปรมาต
มัน ซึ่งไม่อาจรู้สึกนึกเห็นเป็นองค์หรือเป็นตัวตนได้ ให้

มอขกายถวายใจแก่พระเป็นเจ้าที่มองเห็น ด้วยความจงรัก
 นอบน้อมบูชาคือภักดิ์ ไม่ใช่ด้วยความรู้แจ้งทางเพ่งพิจารณา
 ณาเป็นสมาธิอย่างทีแน่วไว้ในอุปนิสัย คติความเชื่ออย่างนี้
 เรียกว่าลัทธิภักดิ์ เป็นคติทำนองเกี่ยวกับของลัทธิศาสนา
 ของคริสเตียน

๒. มีความเห็นอย่างกว้าง ๆ เรื่องชีวิตความเป็น
 อยู่ เน้นให้มุ่งไปในทางปฏิบัติ เลิกอภิปรายหรือปรมัตถ์
 ว่าด้วยเรื่องพระเป็นเจ้าและเรื่องวิญญาณะเสีย ให้เพ่งเล็ง
 แต่ข้อกำหนดวินัย เพื่อควบคุมอารมณ์และจิตใจ และ
 การกระทำกรรมแต่ที่ชอบของบุคคลเท่านั้น นี่แหละจะ
 เป็นหนทางเอาคนรอดพ้นจากทุกข์ไปได้

๓. ให้พิจารณาตีความเกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ แห่ง
 ชีวิตของมนุษย์ด้วย ใช้ปัญญาหาเหตุผลปรับให้เข้ากับ
 หลักต่าง ๆ ที่วางไว้เป็นแนวปฏิบัติ

๔. บังใจไม่เห็นด้วยกับเรื่องพิศพลึกลับ ซึ่งกระ
 ทำกันเป็นเครื่องจักรอย่างไม่มีเหตุผล กิ่งที่มีกำหนดไว้

ในคัมภีร์พราหมณะ และให้ถือชีวิตของสัตว์เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไม่ยังควรเบียดเบียนทำลาย

ข้อความคิดเห็นที่เปลี่ยนแปลงชั้นใหม่นี้ เกิดขึ้นทางอินเดียน่าเห็นในมัธยมประเทศสมัยพุทธกาล ว่ามีรวมกันถึง ๖๒ ทิวฏฐิ แต่ที่เด่นและมีเรื่องราวคลี่คลายต่อมาคือศาสนาพราหมณ์ นิกายภาควัต พุทธศาสนา และศาสนาจีนหรือไชย

เรื่องของศาสนาทั้ง ๓ นี้ ไท้เคยกล่าวไว้ก่อนแล้ว (ลัทธิของเพื่อน ภาค ๑ และ ๒ ของเสฐียรโกเศศ และนาคะประทีป) แต่ที่จะกล่าวต่อไปจะกล่าวเฉพาะการคลี่คลายแห่งความคิดเห็นทางศาสนาและปรัชญาของอินเดียนั้น ในระยะเวลาต่อมา โดยถือเอาหลักของศาสนาทั้ง ๓ ที่กล่าว เป็นแนวบรรยายต่อไป

ลัทธินิกายภาควัตแห่งศาสนาพราหมณ์กำหนดว่าพระเป็นเจ้ามีองค์เป็นตัวตน แทนที่จะมีแต่พระปรมาत्मัน คือพรหมซึ่งอยู่ลอย ๆ ไม่มีตัวตน พระเป็นเจ้ามีตัวตนของนิกายภาควัตนี้ มีพระนามว่าพระหริเจ้าเทพยดี พระ

หรือเข้ายอมไม่ปรากฏพระองค์ให้เห็นแก่ผู้ซึ่งประกอบยัชนะ
 พลักรรรม และบำเพ็ญตบะทรมาณกายตามที่ได้ปฏิบัติเป็น
 ลัทธิประเพณีกันมา แต่จะปรากฏพระองค์ ให้เห็นได้แต่
 ผู้บูชาพระองค์ด้วยความจงรักภักดีเท่านั้น อาศัยเหตุที่
 ลัทธินิกายภาควัตปฏิเสธอย่างเปิดเผยว่า การพลักรรรม
 และทรมาณกายไม่ได้ผล และติเคียนการฆ่าสัตว์เป็นพล
 บูชา เน้นให้ถือภักดีเป็นหลักสำคัญในลัทธิ ว่าเหนือกว่า
 ความรู้ทางเพ่งพิจารณาหลักตาเห็น จึงเป็นอันกล่าวได้
 ว่า ลัทธิของนิกายภาควัตผิดแผกไปจากหลักใหญ่ของอุป
 นิษิต ซึ่งยอมรับนับถือและเชื่อกันอยู่มาแต่ก่อน

ส่วนพุทธศาสนาที่เกิดขึ้นสมัยเดียวกันนั้น ก็มี
 หลักเป็นปฏิริยาต่ออุปนิษิตไปสู่โต่งอีกทางหนึ่ง มีหลัก
 ตรงกันกับของนิกายภาควัตในข้อใหญ่สองข้อแรก คือปฏิ
 เสธเรื่องพลับูชาและเรื่องฆ่าสัตว์ แต่ว่าเข้มงวดกว่าของ
 นิกายภาควัต และมีข้อสำคัญผิดแผกกันอยู่หลายประการ
 คือพุทธศาสนาไม่ยอมรับเรื่องพระเป็นเจ้าที่ว่ามีองค์เป็น
 ตัวตน เพราะฉะนั้นเรื่องหลักภักดีและเรื่องลักษณะของ

พระเป็นเจ้าของเจ้าซึ่งเห็นได้ทางมโนญาณ ทั่วยสยม ปัญญา จึงไม่มีอยู่ในระบอบของพุทธศาสนา เป็นแต่ให้ขำเพ็ญพรต และปฏิบัติกรรมอย่างเคร่งเครียด' แต่ไม่ใช่อย่างขำเพ็ญพรตยะ ว่าเป็นหนทางรอดพ้นได้ ยิ่งกว่านั้น ยังปฏิเสธคัมภีร์พระเวทที่ถือกันว่าเป็นสิ่งไค้มา ทางญาณ ที่เห็นของเป็นศรติ ปฏิเสธไม่ยอมรับระบอบแห่งสังคมที่มีอยู่ในสมัยนั้น โดยเฉพาะเรื่องแบ่งชาติชั้นวรรณะ

ส่วนศาสนามีหลักตรงกับหลักต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้นแทบทั้งหมด แต่การขำเพ็ญพรตยะประมาณกายว่าเป็นสิ่งสำคัญแห่งการรอดพ้น นอกจากนั้นความคิดเห็นเรื่องปรมาตม์หรือปรัชญาก็ แตกต่างกัน กับของ นิกายภาควิศและพุทธศาสนา คือเชื่อว่าวิญญาณของบุคคลมีตัวตนเป็นอนันตะไม่มีแตกกับ ตรงกันข้ามกับหลักของพุทธศาสนาซึ่งปฏิเสธอัตตา แต่ก็ไม่เหมือนกับหลักของอุปนิษัต เพราะของศาสนาอื่นถือว่าบุคคลมีวิญญาณอันเป็นอนันตะอย่างเดี่ยว ไม่เข้าใจทั่วยถึงเรื่องวิญญาณอันยิ่ง

ใหญ่ คือพระปรมาคมน์ซึ่งวิญญาณของบุคคลจะเข้าไป
รวมอยู่ด้วยในที่สุด คือ บรรลุนิรวาณ

เมื่อเกิดมีทิวฏฐิความคิดเห็นเป็นปฏิบัติ กั้นชั้น กั้น
ก็เกิดผลสะท้อนขึ้นแก่ทิวฏฐิของเดิมคืออุปนิสัย คณาจารย์
ทางอุปนิสัยจึงได้ปรับปรุลงหลักของเดิมซึ่งปะปนกันอยู่เสีย
ใหม่ให้ประสานสอดคล้องต้องกันตามทำนองคลองเหตุผล
เป็นอันว่าหลักของเดิมซึ่งเป็นปรกคิสุขมาช้านาน ต้องถูก
พุทธศาสนาและชินศาสนาทำลายให้แตกกระจายลง กระ
ทำให้ต้องคิดหาทางแก้ไขบูรณะ ซึ่งถ้าจะเปรียบก็เหมือน
กับได้ชำระล้างและจัดแจงบ้านช่องของคนที่ยกรุงรังอยู่ให้
หมดจดเป็นระเบียบเรียบร้อยเสียใหม่ วิธีกำเนินงานจัด
เป็นสองทาง คือจัดทำประมวลหลักในลัทธินี้ให้เป็นหมวด
หมู่ เข้ากับหลักแห่งเหตุผลและตรรกศาสตร์ นี้เป็นทาง
ที่หนึ่ง พยายามเอาชนะทิวฏฐิที่แยกออกไปเป็นปฏิบัติ
โดยยอมรับเอาหลักธรรมของทิวฏฐิเหล่านั้น ที่เห็นว่าจะ
เป็นเครื่องเร้าใจประชาชนให้เกิดความนิยมได้

เมื่อมีการแข่งขันกันขึ้นถึงกล่าวมานี้ จึงเป็นผลคือ-

๑. เกิดระบอบปรัชญาขึ้นมากมายหลายลัทธิทิวฏฐิที่ สำคัญและสืบต่อมาคือที่เรียกว่าชัททรรคนะหรือทรรคนะ ทั้ง ๖ หรือลัทธิทิวฏฐิ ๖ นิกาย คือ นยายและไวเศมิยกุ่หนึ่ง สางชยะ และโยกะกุ่หนึ่ง ปูรวมินางสา และ เวทานตะกุ่หนึ่ง ถ้าจะถามชาวอินเดียนซึ่งมีการศึกษาสูง ว่าคำสอนอย่างไรในลัทธิศาสนาฮินดู ที่เป็นยอดแห่ง ความคิดเห็น เขาจะตอบทันทีว่าเวทานตปรัชญานั้นแหละ เป็นยอดแห่งความคิดเห็น เรื่องทรรคนะหรือศาสตร์ทั้ง ๖ นั้นไต่กล่าวย่อ ๆ ไว้ในลัทธิของเพื่อนภาค ๒ แล้ว

๒. เกิดความคลั่งคลายขึ้นในนิกายไศว ซึ่งถือ พระศิวะเป็นอิศวร (อิศวรวาส) ให้เข้ากันไต่กับหลักพระ เจ้า ในทิวฏฐินิกายไศวนี้มีเค้ามาแล้วแต่เดิมครั้งสมัยอุป นิษัท ในคัมภีร์ฤคเวทกล่าวถึงเทพชนรององค์หนึ่งชื่อ รุทระ ว่าเป็นเทพคู่ร้ายน่าฟังกลัว ความพิโรธของพระองค์เมื่อ เกิดขึ้นจะภัยลงไต่กับภัยการพลิบบูชา ภายหลังมีความคิด เห็นว่าเทพรุทระนั้น มีทั้งที่เป็นฝ่ายร้ายและฝ่ายดี ถ้าเป็น ไปทางลักษณะหลังคือฝ่ายดี มีชื่อเรียกว่าศิวะ ในสมัย

อุปนิษัที่มีความคิดเห็นกันทั่วไปว่าพระเป็นเจ้าไม่มีองค์เป็น
 ตัวคน แต่ต่อมาเกิดมีความคิดเห็นเรื่องพระเป็นเจ้าซึ่งมี
 องค์เป็นตัวคนขึ้น คือนิกายภาควัตและนิกายไครวัทท์กล่าวนี้

๓. ชักนำหานิกายภาควัต มาเข้าพวก ในนิกาย
 เกิม คือ อุปนิษัตโดยอุบายยืนยันในความเชื่อว่า พระ
 กฤษณะผู้เป็นคาสทาภาควัตนิกายเป็นองค์หนึ่งขององค์เดียวกับ
 พระวิษณุซึ่งเป็นเทพองค์หนึ่งในสมัยพระเวท พระกฤษณะ
 ผู้เป็นคาสทาของนิกายภาควัตนี้ ตามความเห็นของนัก
 ปราชญ์หลายคนว่าไม่มีตัวจริงเป็นมนุษย์ เป็นแต่เทพที่
 คนนิยมนับถือมากองค์หนึ่งเท่านั้น ดังท่านว่าเป็นเทพไม่
 เสวยมังสะ แต่เสวยผักอย่างชาวฮินดูส่วนมากประพฤติก
 ันอยู่ ต่อมาได้มีการค้นคว้าและมีนักปราชญ์บางคนเห็น
 ว่าพระกฤษณะเป็นคน ๆ เรายังเองไม่ใช่เป็นเทพอะไร ท่าน
 เป็นผู้เกิดในสกุลวสุเทพ เหตุนี้จึงมีชื่อว่ากฤษณะวสุเทพ
 ท่านอยู่ในวรรณะกษัตริย์แห่งเมืองมถุรามี่ชื่อโคครว่า ยา
 ทพ ในคัมภีร์ฉานโทคยอุปนิษัตกล่าวว่า ท่านเป็นโอรส
 ของนางเทวกีและเป็นศิษย์ของฤๅษีชอ โฆร - อางคิรส

เพราะฉะนั้นหลักธรรมตามที่มีอยู่ในคัมภีร์อุปนิษัตที่กล่าว
 นั้นว่าเป็นของพระกฤษณะนั้น คงจะโตมาจากฤษณะผู้เป็นอา
 จารย์ และหลักธรรมนั้น ส่วนมากได้มีปรากฏขึ้นอีกใน
 หนังสืออภิวาทคิตา ซึ่งเป็นหนังสือซึ่งมีหลักธรรมสูงและ
 ลึกซึ้ง ได้มีผู้แปลเป็นภาษาต่างประเทศทางตะวันตกอยู่
 มากภาษา เป็นหนังสือซึ่งมีผู้นิยมกันมากในหมู่นักปราชญ์
 เรื่องราวของพระกฤษณะว่าสุเทพ ในฐานะที่เป็นมนุษย์มีที่
 ทราบได้เพียงเท่านั้น แต่เรื่องของพระกฤษณะตามที่ชาว
 บ้านสามัญชนนิยมนับถือกัน ว่าเป็นพระวิษณุনারายณ์
 อวตารปางที่ ๘ เรื่องพระกฤษณะไปเกี่ยวข้องกับอย่างละอะ
 เทอะกัยนางราชาและนางโคบีทั้งหลาย และเรื่องพระ
 กฤษณะมีชายาคังแค้นและเรื่องพิลึกพิลั่นอื่นๆ อีกมากมาย
 ว่าเป็นของแต่งขึ้นภายหลัง ส่วนพระพรหมาซึ่งมีตัวตน
 เขาเรียกว่าพระพรหม ผิดกับพรหมของเคิมซึ่งไม่มีตัวตน
 ก็ไม่ปฏิเสธยังคงมีไว้ แต่กล่าวว่า มีมากขึ้นมากองค์
 ล้วนถือพรหมจรรย์คือไม่มีเมีย ผิดกับพระพรหมาของ
 ลัทธินินคุซึ่งมีเมีย เราเรียกพระพรหมาของลัทธินินคุว่า

พระพรหมธาคา แต่พระสุรสวัสดิ์ซึ่งเป็นมเหสีของท่าน
 เราย้ายให้ไปเป็นมเหสีองค์หนึ่งของพระนารายณ์เสีย เพื่อ
 ให้พระพรหมธาคามีลักษณะเหมือนพรหมอื่น ๆ ซึ่งไม่มี
 เมีย ที่ในรามเกียรติ์กล่าวว่า พวกทศกรรวิรุ้เป็นผู้ที่สืบมา
 จากพรหม เห็นจะหมายความว่า เป็นเชื้อพราหมณ์ ส่วน
 พระรามเป็นกษัตริย์เมือฆ่าทศกรรวิรุ้ซึ่งเป็นเชื้อพราหมณ์
 ตายจึงต้องทำพิธีล้างบาป เท่ากับฆ่าพราหมณ์ฆ่าพระเป็น
 บาปหนัก

๔. เกิดมีวรรณคดี เช่น รามายณะ มหาภารต
 ปุราณะและอื่น ๆ ขึ้นเป็นต้น

๕. พุทธศาสนาและฮินดูศาสนายังคงอยู่นอกลัทธิ
 ทิฏฐิ์เดิม เพราะไม่ยอมรับนับถือพระเวทว่าเป็นสิ่งศักดิ์
 สิทธิและปฏิเสธการถือชาติชนวรรณะ

ศาสนาฮินมี กษัตริย์ใน ราชวงศ์ นันทะ แห่งแคว้น
 มคธและพระเจ้าจันทรคุปต์ ผู้เป็นพระอัยกาพระเจ้าอโศก
 มหาราชเป็นผู้ทรงอุปถัมภ์ จึงมีความเจริญเฟื่องฟูขึ้นใน
 รัชสมัยพระเจ้าจันทรคุปต์ (พ.ศ. ๒๒๒-๒๔๗) ศาสนา

จีนแผ่แพร่หลายไปเกือบทั่วประเทศอินเดีย แต่ภายหลัง
เกิดแตกแยกความคิดเห็นออกเป็น ๒ นิกายใหญ่ในระยะ
เวลาต่อมา คือนิกายเศวตามพรพวงนุ่งขาว และนิกาย
ทิกัมพรพวงนุ่งทึบหรือสีเปลือย

ฝ่ายพุทธศาสนามีฐานะเด่นชัดในสมัยพระเจ้าอโศก
มหาราช และได้ส่งพระเถระไปประกาศพระศาสนายัง
ประเทศต่างๆ นอกอินเดียออกไปจนแพร่หลายเป็นศาสนา
ของโลก ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีแล้ว

เมื่อพุทธศาสนา มีฐานะเด่นชัด ในสมัยที่กล่าวมา
แล้ว จีนศาสนา ก็เริ่มเลื่อม เลี้ยวที่มั่นทางภาคตะวันออก
ของอินเดียไป คงยึดที่มั่นไว้อยู่แต่ทางภาคตะวันตกของ
อินเดีย มีศูนย์กลางที่คงของลทธิที่เมืองมถุรา และอุชช
ยีนี ส่วนพุทธศาสนา กลัยแพร่หลายไปรวดเร็วตลอดแดน
ประเทศอินเดีย แล้วขยายวงต่อไปนอกแดน ชาวต่าง
ประเทศ เช่นพวกกรีกและพวกตาคคัก็ทยักเข้ามารุก
รานอินเดียระหว่าง พ.ศ. ๓๐๐ เศษ ถึง พ.ศ. ๖๐๐ เศษ
ส่วนใหญได้รับเอาพุทธศาสนา มาเป็นศาสนาของตน

เมื่อชาติต่าง ๆ ซึ่งมีลักษณะทางเชื้อชาติและวัฒนธรรมเป็นต่าง ๆ คำอย่างสูงบ้างไม่เท่ากันมาขอมรณันต์คือ พุทธศาสนา จึงเป็นเหตุให้ประวัติศาสตร์หรือความเป็นไปของพุทธศาสนาเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก เรื่องที่กล่าวนี้มีเค้าให้เห็นอยู่บ้างแล้ว ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช แต่มาปรากฏเป็นรูปเค้าให้เห็นได้ชัด ก็ในสมัยพระเจ้ากนิษกะกษัตริย์ชาวคักระราว พ.ศ. ๕๐๐ ปีเศษ คือ เกิดมีลัทธินิกายเก่าและใหม่ขึ้น ได้แก่ นิกายหินยานและมหายาน การกลายจากลัทธินิกายเก่ามาเป็นลัทธินิกายใหม่เป็นเรื่องค่อยเป็นค่อยไปทีละน้อยอย่างไม่รู้ตัว ปรากฏได้ต่อภายหลัง จึงจะเห็นได้จากหลักต่าง ๆ ในคัมภีร์ของสองนิกายที่กล่าวนี้ ทางหินยานไม่เอาเรื่องพระเป็นเจ้าเข้ามาเกี่ยวข้องกับหลักธรรม และถือว่าพระพุทธรูปเป็นแต่ผู้มีความบริสุทธิ์หมดจด และคำสั่งสอนและข้อปฏิบัติอันเป็นตัวอย่างของพระองค์ใด ๆ ก็ถือได้ แล้วแต่ใครในฐานะที่เป็นเอกชน เพื่อบรรลุนิรวาณหรือพ้นจากเครื่องรบกวนและคับขันความเป็นอยู่อันเป็นที่สุกแห่งความเกิด

ส่วนมหายานถือว่า พระพุทธเจ้ามีลักษณะเป็นพระเป็นเจ้าแล้ว จักให้มัทวยเทพและทิพยบุคคลมากมายหลายชั้น ถือเอาความมีภักดีแก่องค์พระพุทธเจ้า และเคารพบูชาพระปฏิมากรของพระพุทธเจ้าเป็นหลักสำคัญในลัทธิ ยิ่งกว่าจะบำเพ็ญพรตปฏิบัติธรรมให้เคร่งครัด อุดมคติของหินยานคือ ปรรณนายบรรลุมหัตถภูมิเป็นพระอรหันต์ด้วยอำนาจขารมีของตนเอง แต่อุดมคติของมหายานอยู่ที่ ปรรณนายบรรลุโพธิสัตว์ภูมิ คือไม่ยอมบรรลุมหัตถผลจนกว่าจะได้ช่วยมนุษยชาติ ที่เปรียบเหมือนยังเวียนว่ายอยู่ในห้วงมหาสมุทรให้เข้าสู่วิถิแห่งความรอดพ้น อุดมคติของหินยานเป็นเรื่องเฉพาะตัว ส่วนของมหายานเป็นเรื่องมีเมตตากรุณาแก่มนุษยชาติ จุดหมายปลายทางของมหายานไม่ใช่อยู่ที่คิยสันนิทแห่งความเกิด แต่อยู่ที่การรอดอยู่ เป็นคติที่ไกลเข้าไปทางหลักของพราหมณ์นิกาย ไควและภาควัต

ชนชาติที่รับเอาพุทธศาสนาไปนับถือ มีชาติตาคักกะและหุณหรือพวกฮั่นเป็นต้น สมัยนั้นชาติตาคักกล่าว

นึ่งมีวัฒนธรรมอยู่ในระดับต่ำ ก็เป็นธรรมดาจะต้องมีส่วนทำให้พุทธศาสนา เปลี่ยนแปลง ไปด้วยประการหนึ่ง การที่จะเผยแผ่หลักธรรมในศาสนาให้เข้าซึ่งจิตใจ และเกิดความเลื่อมใสรู้สึกนึกเห็นได้ง่าย แก่ผู้ซึ่งมีวัฒนธรรมอยู่ในระดับต่ำจะทำอย่างอื่นไม่ได้ นอกจากจะแก้รูปให้เข้ากับลักษณะและระดับความคิด และความเป็นอยู่ของชาตินั้น ที่ชนชาติคึกคะและฮั่นซึ่งมีความเจริญทางวัฒนธรรมยังต่ำอยู่ยอมรับไม่ได้ และเลื่อมใสพุทธศาสนา ก็เพราะนำเอาคติความเชื่อเดิมของชาติตน มีการถือผีสงเทวดาถือโชคลางถือคาถาอาคม เป็นต้น เข้าไปปะปนอยู่ด้วยในลัทธิพิธี เพราะฉะนั้นพุทธศาสนาฝ่ายมหายานจึงยอมผ่อนผันแก้ไขให้เข้ากันได้ ไม่แข็งทื่อตายตัวจนเกินไป จึงเป็นเหตุให้พุทธศาสนา เป็นที่นิยมแพร่หลายไปทั่วทวีปเอเชียได้อย่างรวดเร็ว

ต่อมาเมื่อพุทธกาลล่วงแล้วราว ๘๐๐ ปีเศษ เป็นระยะหัวเลี้ยวหัวต่อในประวัติศาสตร์ทางศาสนาของอินเดีย เพราะเป็นตอนรุ่งเรืองของศาสนาพราหมณ์ ซึ่งกลายมา

เป็นลัทธิศาสนาฮินดูในปัจจุบันนี้ และเป็นคราวเสื่อมของ
พุทธศาสนาและชินศาสนาในอินเดีย เมื่อพุทธกาลล่วง
แล้วราว ๑,๕๐๐ ปี พุทธศาสนาในอินเดียก็สูญสิ้นไป
หรือไม่ก็กลบจมลงนิกายในลัทธิศาสนาฮินดู ส่วนศาสนา
จีนก็เกือบจะกล่าวได้ว่า หดตัวลงคงเหลือเป็นนิกายน้อยๆ
เฉพาะถิ่นทางค้ำันตะวันตกของอินเดียเท่านั้น

ศาสนาจะมีความเจริญรุ่งเรืองหรือมีความเสื่อม
ถ้าดูทางแง่ประวัติศาสตร์ จะเห็นว่ามีเหตุส่วนใหญ่มาจาก
พระมหากษัตริย์ ในระยะเวลาต้น ๆ ของยุคนี้ พระมหาก
ษัตริย์ แห่งราชวงศ์ศุคปุตะ มีอำนาจรุ่งเรืองในประเทศ
อินเดียเกือบทั้งหมดเป็นเวลาถึง ๓๐๐ ปี พระมหากษัตริย์
ราชวงศ์นั้นเลื่อมใสศานานิกายภาคเวตมาก เมื่อเป็นดังนี้
ศาสนาพุทธซึ่งเป็นคู่แข่งนั้นก็เสียเปรียบด้วยไม่มีพระมหาก
ษัตริย์เป็นผู้อุปถัมภ์จึงต้องค่อยลง แม้ต่อมาภายหลังใน
ราชวงศ์ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในอินเดีย ส่วนมากก็มักเลื่อมใส
ศาสนาพราหมณ์ ยกเว้นแต่ราชวงศ์ปาละแห่งแคว้น
เบงกอลเท่านั้น ที่เป็นองค์อุปถัมภ์พุทธศาสนา แต่ราช

วงศ์เสนะซึ่งสืบต่อจากราชวงศ์ปาละ กลับเป็นผู้เลื่อมใส ศาสนาพราหมณ์ ส่วนพระเจ้าหรรษวรรณะ ซึ่งเป็น กษัตริย์มีบรมเกชาณุภาพสมัยเมื่อหลวงจีนเหียนจิ่งหรือ พระถังซำจั๋งซึ่งกระทำการอุญยาตราจาริกไปสืบพุทธศาสนา ในอินเดีย ก็ทรงนับถือลัทธิศาสนาทั้งพราหมณ์ พุทธ และพระอาทิตย์

ยังมีเหตุอีกประการหนึ่งที่ทำให้พุทธศาสนาใน อินเดียเลื่อม คือเกิดมีคติลัทธิอย่างเลวทรามขึ้นในศาสนา ของอินเดีย ทั้งที่เรียกรวม ๆ ว่าลัทธิตันตระ อันทำให้ พุทธศาสนาเข้าไปปนระคนด้วยลัทธินี้ เรื่องลัทธิ ตันตระได้กล่าวไว้แล้วในลัทธิของเพื่อนภาค ๒

อนึ่ง ตอนนี่ยังมีคติที่เกิดขึ้นกันขึ้นแพร่หลายใน ลัทธิศาสนา คือนิยมบูชาปฏิมากรรูปเคารพ มีเทวรูป เป็นต้น และวางกำหนดกฎเกณฑ์พิธีบูชาไว้อยกยอนซับซ้อน และเป็นยุคที่นิยมสร้างเทวาลัยขนาดใหญ่ ๆ

พุทธศาสนาที่ต้องเลื่อมไป ในอินเดีย ส่วนใหญ่ เป็นเพราะ ขาดราชูปถัมภ์ของพระราชาธิบดีซึ่งกล่าวมา

แล้ว ที่ยังคงอยู่ได้ ในอินเดียฝ่ายเหนืออีกยาวต่อมาได้พัก
 หนึ่ง ก็เพราะพระเจ้าทรรษวรรณะและพระมหากษัตริย์
 ราชวงศ์ปาละทรงอุคหนุนอยู่ เมื่อสิ้นพระเจ้าทรรษ
 วรรณะและราชวงศ์ปาละแล้ว ไม่ช้าพวกนบีถอลัททอิ
 ศาสตร์อิสลามยกมาตีแคว้นเบงกอลได้ ก็เผาผลาญ
 ทำลายวัดวาอารามในแคว้นนั้นเสียราบ พุทธศาสนาที่มี
 ความเป็นอยู่อย่างแน่นแค่น้อยแล้ว ก็ต้องสูญสิ้นไป ปรา
 การ อัน แข็งแกร่งของพุทธศาสนาส่วนใหญ่อยู่ที่วัดวา
 อารามซึ่งรวมทงพระภิกษุสงฆ์ด้วย แต่ปราการอันแข็ง
 แกรงของศาสนาอื่นอยู่ที่มวลชนซึ่งเป็นคฤหัสถ์ เมื่อมีภัย
 เพราะพวกอิสลาม มา เผาผลาญ วัดวาอาราม ๕ ของ พุทธ
 ศาสนาและชินศาสนาเสียแล้ว พุทธศาสนาก็อยู่ไม่ได้
 เพราะขาดวัดขาดพระสงฆ์ แต่ศาสนาอื่นยังคงอยู่ได้
 เพราะความสำคัญอยู่ที่คฤหัสถ์

ข้อสำคัญนอกจากที่กล่าวมาแล้ว ยังมี อยู่ อีกอย่าง
 หนึ่ง คือ พุทธศาสนาในนิกายมหายาน มีคติใกล้เข้า
 ไปทางศาสนาพราหมณ์ถอลัททอิพระเป็นเจ้า ก็ทำให้สอง

ศาสนาเข้าใกล้ชีวิตกันมาก ทั้งเวลานั้นพุทธศาสนาก็กำลังเสื่อมมีกำลังน้อย ถ้าอยู่ตามลำพังก็เอาควรรอคักไถยาก คงไม่พ้นจากการเบียดเบียน ประกอบทั้งศาสนาพราหมณ์ตอนนั้นก็ยังไม่เข้มงวดกวดขันก็คั่นลัทธิต่อซึ่งเกี่ยวกับพวกนอกศาสนา เมื่อมีพวกนิกายอื่นศาสนาอื่นอ่อนกำลังลง ถ้าเป็นโอกาสจะรวบให้มาเข้าพวกได้ก็ยินดีด้วย เหตุนี้พุทธศาสนาในอินเดียก็สูญหายไปเป็นสาขาหนึ่งของลัทธิตำศาสนาพราหมณ์ หรือที่ถูกคือชินนุอย่างไม่มีร่องรอย แต่ศาสนาจีนถือเคร่งอยู่ในลัทธิต่อของ คน ไม่ยอมแก้ไขหรือเปลี่ยนแปลงได้ง่าย ๆ จึงรอดพ้นภัยมาได้

ศาสนาจีนเท่านั้นที่ไม่มีลัทธิต่อตนตระเข้าไปเกลือกกลัวย่นอยู่ในศาสนาของคน ทั้งนั้นก็เพราะความถือเคร่งต่อลัทธิต่อของตน แต่ก็เห็นผลส่งไปให้ ในที่สุดคือความเสื่อมโทรม เพราะเมื่อถืออยู่จนรักตัวเกินไ้ก็ไม่สามารถแก้ไขลัทธิต่อโนโลมให้เข้ากันได้ก็กับกาลเวลาที่ เป็นธรรมดา ย่อมมีเปลี่ยนแปลงไปตามสมัย ส่วนศาสนาจีนนุตอนนั้นมี

พิธีกรรมและวิธีการใหม่ ๆ ในลัทธิ เป็นเครื่องชวนให้คน
 สามัญซึ่งเป็นชนส่วนใหญ่ของชาตินิยม นับถือเพราะถูก
 กับจิตใจศาสนาอื่นก็ต้องแพ้ศาสนาอื่นอยู่แล้วที่มันไปทีละ
 น้อย ๆ ในแดนที่เคยมีคนนับถือมากคือแคว้นไมโซรหรือ
 มหิศาสูรและแคว้นมหาธาษฎร์ ในที่สุดก็หมดไปเอง
 เพราะไม่ยอมเข้าฝากกองกับศาสนาพราหมณ์ ยังคงเหลือ
 อยู่แต่กลางแห่งทางตะวันตกของอินเดียซึ่งกล่าวมาแล้วเท่า
 นั้น นี่เป็นอุทาหรณ์ให้เห็นว่าพุทธศาสนาในอินเดียต้อง
 สูญไปเพราะหย่อนต่อลัทธิปฏิบัติเกินไป ส่วนศาสนาอื่น
 ต้องหาคำเชื่อมลงเพราะเคร่งต่อลัทธิปฏิบัติเกินไป เป็นที่
 สุกกับสุกคนละบ้านเมื่อมีภัยจากภายนอกเข้ามารุกรานคุก
 คาม ก็ไม่สามารถจะปรียปรุงให้เข้ากันได้ต่อเหตุการณ์
 ไม่มีหนทางที่จะต้านทานคือดำเนินตนให้เป็น สายกลางไม่
 หย่อนและไม่ตั้งไปนักให้เข้ากันได้กับเหตุการณ์แห่งยุค
 สมัย ที่ต่างยุคสมัยย่อมจะมีเหมือนกันที่เกี่ยวไม่ได้ ด้วย
 ประการฉนั้นแล.